







శ్రీయైనమః.

భగవద్భామునము నిప్రణీతయోః  
శ్రీచతుర్వీశీస్తోత్రరత్నయోర్భావ్యత్వేనప్రథితౌ  
కవికథకకంఠీరవశ్రీమద్వేదాంతదేశికప్రణీత  
శ్రీమద్రహస్యరత్నాంతర్గతౌ  
శ్రీచతుర్వీశీకృత్తికారస్తోత్రాధికారా.

నావల్పాకం, తిరుమల, చతుర్వేదశతక్రతు  
శ్రీమన్మయతాతార్థమహాదేశికచరణనలినవరివసన  
ఫలభూతనిఖిలనిగమాంతసారజ్ఞానేన  
తదేశకవంశేన  
నావల్పాకం, శ్రీమద్రామానుజతాతాచార్యేణ  
లేఖకప్రమాదాదిజనితదోషరహితతయా  
పరిష్కృతౌ  
వంగీపురం, రంగాచార్యప్రేరితేన  
ఆసూరి  
సరస్వతీ, తిరువేంకటాచార్యేణ  
శ్రీమత్సరస్వతీనిలయాఖ్యస్త్రీయముద్రాక్షరశాలాయామ్  
ముద్రాపితౌఽజయే తే.

సర్వజిన్నామసం || వై శాఖమాసః.

1887.







శ్రీయైనమః.

ఉ పో ధ్వా తః

శ్రీయఃపతిః పరమకారుణికస్సంసారసాగర నిమగ్నజంతుజాతోద్దిధీర్వ  
యాతేషాంకరణక లేబరప్రదానపూర్వకంత త్వహితపురుషార్థజ్ఞానాయ  
వేదాదిశాస్త్రాణిస్సాధనాదివిధానాయతత్పరంపంచరాత్రంప్రదా  
యతేవ్యజ్ఞానసంశయాదినివృత్తయేస్వానుప్రవిష్టకతిపయభక్తముఖేనతా  
నిప్రవర్త్యపునరపి తేహ్యసురమోహనార్థ కారితతామసభాగావలంబికతి  
సయకుదృష్టికల్పితతోభినివృత్తయేశాస్త్రార్థానాంస్వానుష్ఠానోపదేశము  
ఖేనప్రవర్తనాయచస్వీయదేవీభూషణాయుధాదీక్షతరిపునాథ యాము  
నాద్యాచార్యరూపేణావాతారయత్-తత్రశ్రీవిష్వక్సేనపరివారాన్యతమ  
హరివక్త్రాంశఃశ్రీయామునాచార్యఃసప్తదశాధికచతుస్సహస్రపరిమితేషు  
కల్యణేషుగతేషుభాతునామ సంవత్సరామాఢపూర్ణిమాబుధవారసహితో  
త్రామాఢాఖ్యనక్షత్రేహోళదేశాంతర్గత వీరనారాయణపురేవతతారేతి  
పూర్వార్వాచార్యఃకథయంతి-ప్రథయంతిచతస్యౌపదానాని-యథాకిల- ఆసీ  
చ్ఛాశ్చిశాధిపతేఃపురోహితకశ్చిత్ విద్వతో-లాహలోనామపండితః సతు  
విద్యామదేనవిదుషానిరబధ్నాత్ మజ్జేతారమృతేసర్వైరపిమహ్యంకరో  
దాతవ్యఇతి-జాతుచిదసాయామునాచార్యః స్వాధ్యాపకంమహాభాష్యభ  
ట్టనామానంసేవకానీతకరదాసనిర్బంధపత్రికావలోకనభిన్నమాలోక్యత  
దాతాంపత్రికామాచ్ఛిద్యవిచ్ఛిద్యచశతధాయామునాచార్యేజైవం కృత  
మితవక్తవ్యమిత్యాదిశీతవిదితవృత్తాంతేనచపండితేన సకవిర్వాపండితో  
వేదివిచారయధ్యమిత్యాదిష్టేస్సేవకైరనుయుజ్యమానస్సాయం॥శ్లో॥ నవ  
యంకవయస్తుకేవలంనవయం కేవలతంత్రపారగాః అపితుప్రతివాదివార  
ణప్రకటాటోపవిపాటనక్షమాః॥ ఇత్యేతత్పద్యంవివిఖ్యప్రాహిణోత్ -  
విజ్ఞాతోదంతేనచరాజ్ఞాప్రేషితమానయన శాసనమపి పూర్వపత్రికామి  
త్రయత్యస్త్రీక-రాజపశ్చస్యసమర్థాదమానేతవ్యోయమిత్యుక్తేతథైవస  
పరికరంప్రేషితామాందోర్ధికామారుహ్యపురస్తాత్ ॥ శ్లో ॥ ఆశైలాదది  
కన్యాచరణకసలయన్యాసధన్యోపకంతా దారత్యోనీతసీతా ముఖకమలస

ముగ్ధానహేతోశ్చ సేతోః | అచప్రావ్యప్రతీచ్యక్షితిధరయుగళాదర్కసో  
 మావతంసాన్ద్రిమాంసాశాస్త్రయుగ్మశ్రమవిమలమనామృగ్యతాంమాద్య  
 శోన్యం || ఇతిబిరుదపద్యముద్భోషయన్నలంఛకారరాజసభామ్ అథమధ్యస్థ  
 భావాయనానాదేశాహూతేషుపండితేషు రాజ్ఞాయామునార్యపరాజ  
 యేస్వస్యాఃదాస్యేప్రతిజ్ఞాతేరాజ్ఞాచపురోహితపరాజయేజేతురర్థగాజ్య  
 దాసేప్రతిశ్రుతేపురోహితేనచవాదినావాక్యత్రయమేనవక్తవ్యం-త  
 త్రచయదస్త్రీవాస్త్రీతివానిదిశ్యతేతదన్యథయామీతి సనిర్బంధంప్రతిజ్ఞాతే-  
 యామునార్యేణచరాజాసారస్వభామః రాజపత్నీపతివ్రతా అవంధ్యాత్వ  
 న్నాతేతివాక్యత్రయేకథిశేప్రతివక్తుమశక్నువానేచవాదిని మూకీభూతే  
 రాజపత్యాపిరాజ్యస్వస్యాశ్చచిరవివాదవిషయవైవవైష్ణవవిచారేప్ర  
 సంజితేతత్రచస్వావలంబితవిష్ణుపరశ్వపక్షే యామునార్యేణ స్థాపితేత  
 యామాంపాలయితు మాగతోసీత్యుక్తావబహుమానితమేనంరాజాప్య  
 ర్ధరాజ్యేప్రాప్తిపతేతదాదితస్యరక్షాగళచార్యః (అశవందార్) ఇతి  
 నామససిద్ధమాసీత్ - ఏవమన్యానిచాన్యబాల్యఏవచరిత్రాణిఽచిత్రాణి  
 గురుపరంపరాప్రభావాదిగ్రంథవేద్యాని ఏవంగచ్ఛేతికాలేస్వాచార్యశ్రీ  
 రామమిశ్రప్రసాదాసాదితవైరాగ్యాభివృద్ధిర్విహాయరాజ్యం అధికతసం  
 ప్రదాయః కులధనత్యేనతత్ప్రదర్శితం శ్రీరంగనాథచరణయుగళమాసే  
 వ్యాభివృద్ధపరమభక్తిఃతత్ప్రగీవాహతయాచతుశ్లోకీంస్తోత్రరత్నంచస్వా  
 నుసంధానవ్యాజేనజగదుపకారాయనిరమీత- అనేనచసంప్రదాయసం  
 రక్షణాయప్రణీతేషుగీతార్థసంగ్రహమాయావాదఖండనపురుషనిర్ణ  
 యాగమప్రామాణ్యసంవిత్సిద్ధ్యాత్మసీధీశ్వరసిద్ధినామకేషుసప్తసునిబంధ  
 నేషుసత్సప్తపిప్రత్యహమనుష్యేయతయాచోచితతత్త్వహితపురుషార్థాను  
 సంధానప్రయోజనకతయా సకలశ్రుతిస్త్రోతీతిహాసపురాణపంచరాత్రా  
 దిసారోధారసంగ్రహరూపతయా స్రవప్రియస్సృశియఃపతేన్సద్యశ్చి తరం  
 జకస్తవరూపతయాచచతుశ్లోకీనహితస్యస్తోత్రరత్నస్యోత్కర్షస్సుసృటత  
 రః తథాహి ||

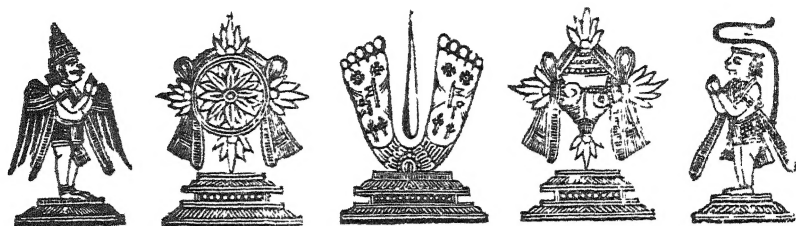
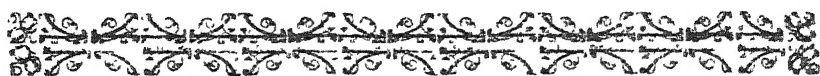
శ్లో || తత్త్వహితపురుషార్థాఃజ్ఞాతవ్యామోక్షకాంక్షిభిర్నియతం |  
 కృతకృత్యైరన్యైశ్చప్రత్యహమేషాంచఽంతనంవిహితమ్ || తేషాం  
 స్వరూపకథనప్రవృత్తిశాస్త్రాణ్యనేకరూపాణి | వేదాఃస్మృతిపురాణా  
 వ్యాగమఇత్యాదికానిమహితాని || తత్రతుగహనగభీరాశ్చుక్రివాచస్తదిత

రాణిపునః । సంకీర్ణ వితతవిషయాణ్య కక్యసారగ్రహణికాల్పధియామ్ ॥  
 పామేణహికలికాలేకల్పషమూలేభవంతియేనునుజాః । అల్పాయుషోల్ప  
 మతయశ్శ్రుత్యాదివిచారసూరభూతానై ॥ ఇతిపునరస్త్యతులలకరుయా  
 మునమునిరీదృశాంహితార్థాయనిజమతిమందరమథితాచ్ఛాస్త్రైశ్చస్త్రైశ్చత్ర  
 రత్నముదహర్షీత్ ॥ అంతర్బహిస్సుభద్రసమేతద్వైత్తేవ గవ్యసద్గమి  
 వ । బాలానామసిసతతలభోగ్యంమధువచ్చసర్వసారఘన ॥ వదనాలంకృ  
 తిరత్నంశ్రవణాంజలిపేయమన్యదమృతమిదం । కలుషహృదయాంబుకతకం  
 కోపిహనేర్వశయితామహానంతః । తత్త్వావలోకదీప్తోహృదయనిధేయం  
 నిధానమసమానమ్ । ఉత్తారకమస్తాకం చ త్తొకర్ష ముంద్విషాపిచ । అను  
 గుణభూషణసహితం స్త్రీరత్నంభవతియద్విదతరవ్యమ్ । అనుగుణవివరణ  
 సహితంస్తుతిరత్నమిదంతథాస్తుహృద్యతమం ॥ ఇతికవితార్కికసింహశ్రీ  
 మాకనిగమాంతసూరికాలోచ్యవ్యాఖ్యాంతరేషుసత్సవ్యత్ప్రప్రద  
 యస్సవ్యయంవ్యాఖ్యత్ ॥ స్తుతిరత్నమాగమాంచలదేశికదిన్యోక్తిశాసిత  
 మిదం । ద్యోతితభావద్యోతంవిలసతి హేమీవభగవతిన్యస్తం ॥ సాయంస  
 మీరఘల్లన్తల్లి సరవన్తహర్షసౌరభ్యం । ఇదమపిసభావభరంవికీరతినిగ  
 మాంతసూరివాగ్వివృతం ॥ ఏకస్సవయామునసూక్తింవివరీతుమాగమాం  
 తార్యః । ప్రభవతీసూర్యాదన్యోహాసయితంపద్మినీమలంకతరః ॥ ఋషిరే  
 వాహాతి జేదీతుమృషేరభిప్రాయమితిహినీతిజ్ఞాః । తస్మాత్సమాగమో  
 యంజగదానందార్థమజనిదైవవశాత్ ॥ ఆచార్యసంప్రదాయాదధికతమే  
 వేదమాత్రసారంస్యాత్ । అపరిక్షకైర్నరత్నంమహారపిదృష్టంభవేద్గృ  
 హీతాఘటం ॥ మద్గురునిగమాంతగురుశ్రియామునయోగినస్సచాదిగురుః ।  
 కుర్వంతుతంప్రసాదంయేనాస్యరహస్యసారవేదీస్యామ్ ॥ .....\*



# శ్రీయోనమః

శ్లోక సంఖ్యా	పుట సంఖ్యా			
		శ్రీచక్షుఃశ్లోకాదిః		
౧	౧	కాంతిస్తేపురుషోత్తమః	౩౦	పిలాసఃకాంత
౨	౫	యస్యాస్తేమహిమానం	౩౧	కదాపునశ్శంఖ
౩	౧౨	ఈషత్ప్రత్నరుణా	౩౨	విరాజమానోజ్జ్వలి
౪	౧౫	తాంతానంతమహాభూతి	౩౩	చకాసతంజ్యాః
		శ్రీస్తోత్రరత్నశ్లోకాదిః	౩౪	ఉదగ్రపీనాఃస
౧	౩	నమోఽంత్యాద్యుత్	౩౫	ద్రుద్ధమద్ధాంబుజ
౨	౬	తస్యైవమోమహుజత్	౩౬	స్ఫురత్కిరీటాంగద
౩	౯	భూయోనమః	౩౭	చక్రధ్వజస్యాభవనం
౪	౧౨	తత్త్వైవయస్మిదచిదీశ్వర	౩౮	స్వవైశ్వరూప్యేణ
౫	౧౫	మాతాపితాయువతియః	౩౯	తియాసహసీనం
౬	౧౫	యస్మాద్ద్రిమే	౪౦	నివాసతయ్యాసన
౭	౧౮	తత్త్వైవయస్య	౪౧	దాసస్సఖావాహనం
౮	౨౦	యస్మాద్వైమానధి	౪౨	తద్వీయభువోజ్జ్వలి
౯	౨౧	శివైవయస్యైవయస్య	౪౩	హతాఖిలకైః
౧౦	౨౨	నాశిక్షయిషతః	౪౪	ఆపూర్వనానారస
౧౧	౨౪	స్వాభాపికానవధిక	౪౫	అచింత్యదివ్యాద్యుత్
౧౨	౨౯	కశ్యపశ్శ్రియః	౪౬	భవంతమేవ
౧౩	౩౮	వేదాపహర	౪౭	ధిగతుచిమఃసీతం
౧౪	౪౩	కశ్యపదత్త	౪౮	అపరాధసహస్ర
౧౫	౫౧	త్వాంశీలరూపచరితైః	౪౯	అవివేకభునాంధ
౧౬	౫౫	ఉల్లంఘిత్రతివిధనీమ	౫౦	నమృషాపరమార్థం
౧౭	౫౭	యదంతమండంతర	౫౧	తదహంత్యదృతే
౧౮	౬౨	వశీషదాస్యః	౫౨	వపురాదిషుయోపి
౧౯	౬౫	ఉపయ్యువర్యజ్ఞమహః	౫౩	మమనాధయదస్త్రే
౨౦	౬౬	త్యదాత్రితానాం	౫౪	ఆవబోధితవాక్
౨౧	౬౮	నమోనమోవాక్స్యసన	౫౫	తవదాస్యనుతైక
౨౨	౭౧	నభర్తనస్థాస్తి	౫౬	సకృత్త్వదాకార
౨౩	౭౪	నసిందితంకర్త	౫౭	నదేహంనప్రాణాక్
౨౪	౭౭	నిమజ్జతోనంత	౫౮	దురంతస్యానాదః
౨౫	౭౯	అభూతపూర్వం	౫౯	అనిచ్ఛన్నమేవం
౨౬	౮౦	నిరాసకస్యాపి	౬౦	పితృత్వమాతృత్వం
౨౭	౮౨	తవామృతస్యందిని	౬౧	జనిత్వాహంవంశే
౨౮	౮౩	త్వదంఘ్రిముద్దీప్య	౬౨	అమర్యాదఃక్షుద్రః
౨౯	౮౬	ఉదీర్ఘసంసార	౬౩	రఘువరయదభూస్తవం
			౬౪	ననుపగిపన్నః
			౬౫	అకృత్రిమత్వత్



శ్రీయైనమః.

శ్రీలక్ష్మీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీచతుర్శ్లోకీభాష్యమ్.

శ్రీమాన్స్వేంకటనాథార్యః కవితార్కికశేసరీ!

వేదాంతాచార్యవర్యోమే సన్నిధతాంసదాహృది॥

నమోనమోయామునాయయామునాయనమోనమః ।

నమోనమోయామునాయయామునాయనమోనమః ॥

{ కాంతస్తైపురుషోత్తమఃఫణిపతి శ్మయ్యాసనంవాహనంవేదా  
త్తావిహగేశ్వరోయవనికామాయాజగన్తోహిసీ!బ్రహ్మేశా  
దిసురవజస్సదయితస్త్యద్దాసదాసీగణశ్శ్రీరిత్యేవచనామ  
తేభగవతిబ్రాహ్మణకథంత్యాంవయం॥ ౧॥ }

స్వశేషాశేషార్థానిరవధక నిర్బాధమహిమాఫలానాందాతాయఃఫల  
మపిచశారీరకమితః । శ్రియంతత్సద్భీషిం తదుపసదనతాసశమనీమభిష్టా  
తిస్తుత్యామవితథమతిర్యామునమునిః॥

అత్రసమన్వయావిరోధసాధనఫలవిషయశారీరకచతురధ్యాయా  
నమధికతస్యభగవతస్సర్వప్రకారాభిమతానురూపసహధర్మ  
చారిణీవిశిష్టతయాపిసర్వాధికత్వంకశ్శ్రీశ్రియఇత్యుక్తకైముతక  
న్యాయకాకుగర్భయాచతుర్శ్లోక్యాప్రకాశయన్ప్రథమంశ్రియః  
పతిపిపాదయిషితానాంవిభూతిద్యయశేషిత్యాదీనాంస్థాపకమా

హ ॥ కాంత స్తగతి॥ కాంతః ప్రియః-అనురూపః పతిరిత్యర్థః॥ తే సర్వమం  
 గళాస్పదత్వేనప్రమాణసిద్ధాయాః । ఏతత్పదద్వయాభిప్రేతం వ్యంజితం  
 గద్యే, దేవ దేవ దివ్యమహిషీమితి, “ద్యావిమాపురుషోలాక” ఇత్యాదిభి  
 స్సేవ్యనై వనిరుక్తై స పరత్వవ్యంజకేనసమాఖ్యావిశేషేణ లక్ష్మీకాంతంవిశి  
 నష్టి పురుషోత్తమగతి॥ అత్రపంచమ్యాదివిభక్తీత్రయేపిసమాసశ్శబ్దవిత్స  
 మ్ముతః । అనేనహిరణ్యగర్భాదీనామపి భగవదపేక్షయాధమత్వవ్యంజ  
 నాత్వత్పత్తిభ్యః పురుషోత్తమపత్న్యాడత్తమత్వంసూచితం॥ అవతారే  
 పిహ్యసానారీణాముత్తమేత్యుచ్యతే॥ ఏవమస్యాఃపటసంబంధేనప్రకర్షణ  
 క్తః, అథపత్నూరివవిభూతినంబంధేనాపిప్రకర్షణవదన్నిత్యసూరిపరిబృధా  
 నామప్యేతదుపకరణత్వముదాహరతి ఖణిపతిశ్చయ్యేతి॥ అత్రఘణిపతిశబ్ద  
 ననురభినుకుమారశీతళ విశాలోన్నతత్వాదిసూపాంపర్యంకగుణావ్యజ్యం  
 తే॥ తత్ప్రభావశ్చ, “కల్పాంతేయస్యవక్త్రేభ్యోవిమానలశిఖాజ్వలః॥ సం  
 కర్షణాత్కేకోరుదోనిషక్రిమ్యాత్రిజగత్ప్రయం । సవిభ్రచ్చేభిరభూతమ  
 శేషంక్షీతిమండలం॥ ఆస్తేపాతాళమూలస్థశ్శేషోశేషసురార్చితః । తస్య  
 వీర్యంప్రభావంచస్వరూపంరూపమేవచ॥నహివర్ణయితుంశక్యం జ్ఞాతుం  
 వాత్రిదశైరపి” త్యాదిషుప్రసిద్ధః । స్తోత్రేచ తయాసహసీన మనంతభో  
 గినీత్యాదౌ॥ ఆసనశబ్దఇహకాకాక్షీన్యాయాదుభయతోయోజ్యః॥ ఉక్తం  
 హ్యేద్యేపురాణేతన్నామసహస్రే “భోగప్రియాభోగవతిభోగింద్రశయ  
 నాసనే”తి “అజితాకర్షణీనీతిర్గుడాగరుడాసనే”తిచ “వహేయంయ  
 జ్ఞంప్రవిశేయంచేదానితసాపర్ణశుక్రివివక్షితంచేదాభిమాని దేవతాధిష్ఠా  
 తృత్వమభిప్రేత్యాహ వేదాత్మావిహగేశ్వరగతి॥ వేదాధిష్ఠాత్వతయావే  
 దానానూత్నా । యద్వా తద్విశిష్టత్వేనతత్సమానాధికరణతయావేదా  
 త్మాయస్యేతివిగ్రహః, “సుపర్ణోసిగరుత్మా”నిత్యాదిష్యప్యస్య వేదాత్వత్వం  
 గ్రాహ్యం॥ ఏవంసర్వవేదాభిమానితయా సర్వజ్ఞత్వమప్యస్యసూచ్యతే॥  
 బలాదిగుణజాతమప్యమృతాహరణాదిషుప్రసిద్ధం । యద్యపివిహగేశ్వర  
 శబ్దః “సత్యస్సుపర్ణోగరుడస్తాత్యుస్తువిహగేశ్వర” ఇతిశ్రీసాత్వతాదిషు  
 పాణాదిపంచకాధిపతిత్వేనావస్థితస్యగరుడస్య వ్యాహవిశేషమభిధత్తే,  
 తత్రాప్యత్రవిశేషకాభావాద్గరుత్మాత్వాత్రవిషయః । ఘణిపతివిహగేశ్వర  
 మోరుపాదానమహ మిథోవిరుద్ధజాతీయై రప్యవిరోధేన యుగపత్నేవ్య  
 త్వంసూచయతి॥ కైముత్యాదన్యేషానిత్యానాంముక్తానామప్యేతత్పరిజన

పరిచ్ఛదభావేనావస్థానంఖ్యాప్యతే తేషామప్యేతదాజ్ఞాకరత్వము క్తం శ్రీ  
 వైకుంఠగద్యే శేషశేషశనాది సర్వంపరిజనమిత్యాది నా । ఎవంసర్వ  
 స్వాపినిశ్యవిధా తేస్తచ్చేవత్వంతాత్పర్యతఃప్రదర్శితం । అథశీలాభిభూ  
 తావచిదశస్యప్రథమంతచ్చేషతామాహ యవనికామాయాజగన్మోహి  
 నీతి । అత్రయవనికాశబ్దాభిప్రేతంగద్యే భగవత్స్వరూపతిరోధానకరీమి  
 తివివృతం । ఏతద్ద్రుంధవ్యయ తాత్పర్యేణదివ్యదంపతోరనాశ్రితాపేక్ష  
 యాత్రిగుణతిరస్కరిత్యాతిరోధేయత్వంఫలితం । మాయాశబ్దోయం మూ  
 యాంతు ప్రకృతినిద్యాదితి ప్రకృతివిషయతయా శ్వేతాశ్వతరైరిధీతః,  
 సచవిచిత్రస్పృష్ట్యపకరణతయాప్రకృతేరాశ్చర్యతమత్వంవ్యంజయతి । జ  
 గన్మోహినీత్యనేనజీవపరమాత్మాదిషువిపరీతధీహేతుత్వం శబ్దాదిగుణపరి  
 ణతిశబ్దితస్సవిషయభోగ్యతాబుద్ధిజనకత్వంచవివక్షితం । ఈదృశప్రకృతి  
 మోహితానాంకర్మవశ్యానాంసర్వేషామపివిష్ణుపత్నీశేషత్వ ముత్పృష్ట  
 ముఖనకై మత్స్యన్యాయాదుపలత్యయతి బ్రహ్మేశాది సురవ్రజస్సదయిత  
 స్త్వద్వాసదాసీగణగతి । ప్రకర్షనిదర్శనాదీశ్వరత్వశంకాస్పదయోః “ఏ  
 తాద్వావిబుధశ్రేష్ఠా”విత్పాత్యక్తయోన్మృష్యాశయోరిష్యక్షిందాది  
 భిరైకరాశ్యసూచనాయ వ్రజగణశబ్దా । సదయితఇత్యుపాదానేప్యాచి  
 త్యాద్వాసీశబ్దస్తత్తత్పత్త్యంశేనస్వేతవ్యః । ఉక్తార్థేశ్చిత్యాదీని ప్రమా  
 ణానితిష్ఠంతు అసాధారణసమాఖ్యైవాలమితిఖ్యాపయతి శ్రీరత్నోపచనా  
 మతేభగవతీతి । “శ్రీయంతీంశ్చీయమాణాంచశృంగ్యతీంశ్చణతీమపి, శృణా  
 తినిఖిలందోషంశ్రీణాతిచగుణైజగత్ । శ్రీయతేచాఖిలైర్నిత్యంశ్రయ  
 తేనపరంపద”మిత్యాదినిరుక్తిరిహాభిప్రేతా । నిస్సంకల్పానిరాశ్రయేతి  
 నామతుశ్రయతేన పరంపదమిత్యాద్యవిరోధేననేయం “అకశంకామృ  
 తాధారే”తిపూర్వోక్తానుసారాచ్చ । అమృతోహిపదమాత్మాతదాధారా  
 చేయం, అతఏవహిసోపిశీనివాసశ్చిదరగతిచసమాఖ్యామతే । ఉక్తంచ  
 శ్రీసాత్వతే “యతోహమాశ్రయశ్చాస్యామూర్తిర్మమతదాత్మికే”తియ  
 న్నివేశాత్సర్వత్ర పాశస్యధీస్సైవహితే సమాఖ్యే త్యేవకారాభిప్రా  
 యః । నిర్దోషమంగళగుణాకరత్వజ్ఞాపనాయభగవతీత్యుక్తిః । ఈదృశాతి  
 శయశాలిన్యాశ్చియోయథావత్ స్తోతుమశక్యతామాహ బూమికథం  
 త్వమితి । త్వం ఉక్తప్రక్రియయా విష్ణుపత్నీత్యేన తదితర సర్వశేషి



తేననతవ చితనామధేయాదియోగేనవప్రసిద్ధాం “నతేవర్ణయితుంశక్తా  
గుణాఃజిహ్వపివేధన” ఇతి చతుర్ముఖేనాపిస్తోతుమశక్యతయోక్తాంచేతి  
భావః। వయంసరిమిశజ్ఞానశక్తయః। “బ్రహ్మద్యాస్సకలాదేవామునయశ్చ  
తపోధనాః। త్వాంస్తోతుమః సేశానాస్త్యత్ప్రసాదలవంవిసే” తివవనాను  
సారేణబ్రహ్మదీనాంస్వస్యచాతావిశేషవ్యంజనాయబహువచనం । క  
థంబ్రామః । కాతైస్సన్నిత్యవర్ణనమశక్యం, పరిచ్ఛిద్యవర్ణనంత్యనుచి  
తమిశభావః। యేపునకామః శ్రీగ్నమభగవత స్సర్వకర్తు రధిష్ఠేయా  
ప్రకృతిరితి । యేచతస్యసత్తాఽహంతాప్రభాశక్తివిద్యేచ్ఛాహోక్తృతాది  
రూపేయం, శాస్త్రైమితథాతథావ్యపదేశదర్శనాదిత్యాహుః। తేషాంత  
త్రతత్రైవశాస్త్రైనిచ్ఛాధేనచేతనత్వవ్యపదేశేననిరాసః। అత్రాప్యయ  
మర్థః తేత్వామితయుష్మచ్ఛబ్దేనసంబోధనేనవశ్రియశ్చేతనత్వముపస్థాప  
యతానుచితః। సత్తాదిశబ్దాస్త్యస్యాంభగవదంతరంగవిశేషణత్వాద్య  
భిప్రాయః । ప్రకృతేరన్యత్వంతుతేయవనికేత్యనేనాపిదర్శితం । నచా  
స్యాఃప్రకృతిశబ్దోవాత్తతామాత్రేణఽగ్రీనుణద్రవ్యతాదాత్మ్యం, వాసు  
దేవఃపరాప్రకృతిః ప్రకృతిశ్చప్రతిజ్ఞాద్బ్రహ్మతానురాధాదిత్యుక్తేభగవ  
త్యపిప్రసంగాత్ “జగదుత్పాదికాశక్తిస్తవప్రకృతిరివ్యతే । సైవనామ  
సహస్రైస్త్రిలక్షీశ్శ్రీగితికీర్త్యతే। మూలప్రకృతిరీశానీ, ప్రకృతేఃపురుషా  
చ్ఛాన్యస్తృతీయావైవవిద్యత” ఇత్యాదీని బ్రహ్మవచనాన్యపి లక్ష్యీకారా  
యణయోః ప్రకృతిపురుషగూఢవిభక్తవిభూతి విశేషాభిమానిత్వాభిప్రాయా  
ణిః। రహస్యానుషయేతుప్రకృతేలక్ష్యాంశవిద్యాశబ్దప్రయుక్తత్ర  
త్యేతావతాపి నతయోస్సర్వరూపైశ్శక్యం । తత్రహే సతోవైషమముఖేనవి  
ద్యాహేతుతయాప్రకృతేవిద్యాశబ్దః । లక్ష్యాంశువిద్యాసంపర్కత్వా  
దితివిశేషః । యేతుసత్తాదివిశిష్టోభగవానేవశ్రీరితివాశ్రీయాపనిత్యవిగ్ర  
హంతంవిశిష్టస్సపేయమితివాదైత్యమోహనభూమికాపరిగహన్యాయో  
నస్వయమేవభోగార్థ పరిగృహీతకాదాచితకాంతావిగ్రహస్స ఎవశ్రీ  
రితివావదంతి, తేపితద్వివయనిచ్ఛాధనిత్యభిన్నదేగనత్వవ్యపదేశకైస్తైస్తై  
రేవశాస్త్రైర్నిచ్ఛాతాః। హేత్వతేలక్ష్యశ్చపత్న్యావితశ్చుత్తీకత్వః  
పత్న్యాశ్చ స్వరూపభేదం స్వరసతోదర్శయతి । నచాత్రానన్యధాసి

ధంబాశకమస్తి । ఇదమవ్యత్రకాంత స్తఇతివ్యధికరణనిదేశశేనవ్యంజితం ।  
 యేచమన్యంతేభగవతవీవస్యరూపైకదేశఃపృథగహంతయా ఘరస్పరభో  
 క్తృత్వాన్యసర్వదాపరిగృహీతస్త్రీరూపశ్చృశబ్ధార్థః, తేనభేదాభేదవ్య  
 పదేశయోశ్చేతనత్వస్యచావిరోధఇతి । తేపిబ్రహ్మణస్త్వరూపతోనిరవయ  
 వత్వం ప్రతిపాదయద్భిః ప్రమాణైర్నిరస్తాః । “నరనారీషయోహారి”రితి  
 బ్రాహ్మణురాణవచనేనతు హరేర్నారీషయత్వవ్యపదేశోజ్యోత్స్నేహహీ  
 మదీధ తేరితితత్రత్యదృష్టాంతానుసారేణప్రభాశ్రయస్య ప్రభామయత్వవ్య  
 పదేశవత్స్వరూపభేదావిరోధేననిర్వాహ్యః । ఏతేనవీజాదేరంకురోపాదా  
 నాంశవద్విశ్వోపాదానస్యబ్రహ్మణః కార్యోపయుక్తస్వరూపైకదేశవీవ  
 స్వభావతోవా పరిణతిశక్త్యావా ఉపాధిభేదేన వా భిన్నాఽహంతాశ్ర  
 యశ్చృరితివ్యపదిశ్యతఇతిపఙ్క్తిపీప్రతిష్ఠిస్తః । బ్రహ్మణస్త్వరూపపదితా  
 మాదేశ్యకారీర కేనిరస్తత్వాత్ । ఉపహితాంశభేదపక్షస్తు విగ్రహాద్యు  
 పాధౌసంచరతినిరవయవేబ్రహ్మస్త్వరూపేసరిజ్జలాదా ఘటాదిసేవోపా  
 ధినాకస్యచిదంశస్యాన్యత్రాకర్షణాయోగాత్ । ఘటాకాశన్యాయేనపూ  
 ర్వపూర్వోపహితాంశపరిత్యాగేతుతత్తదంశరూపస్య భోక్తురభావాదు  
 త్తరోత్తరోపహితాంశానాం పూర్వపూర్వాంశానుభూతభాగప్రతిసం  
 ధానానుపపత్తైః । భోక్తృసంతత్యేకతామాత్రేణ ప్రతిసంధానేసాగత  
 మతోన్మజ్జనేన స్థిరాత్మపరిత్యాగప్రసంగాచ్చాత్మంతానుపపన్నః । అవ  
 తారపరిణామోపాధిభిన్నాంశవాదినో లక్ష్యాదేర్నిత్యదేహాదిప్రమా  
 ణైశ్చనిరాసితే । వీతదపిసర్వమత్రవ్యధికరణప్రయోగేణైవసూచితం । కీ  
 ర్తిశ్చృర్యాక్ష్మసారీణామిత్యాదినమానాధికరణప్రయోగశ్చపూర్వాపర  
 వత్స్వరూపభేదపిసంబంధవిశేషనిబంధనః । విష్ణోశ్చృరనపాయినీత్యాదిభి  
 ర్వ్యధికరణప్రయోగైశ్చభేదస్సిద్ధః । తర్హ్యగ్యృప్రాయన్యాయాత్సహపతి  
 తనార్యంతరవత్కర్మవశ్యత్వంస్యాత్, నస్యాత్, వచనవిరోధే న్యాయస్యా  
 నవకాశాత్ । నచేదేవం “ఆదిత్యానామహంవిష్ణుః, వృష్ణీనాంవాసుదేవో  
 స్త్రి, అనంతశ్చాస్త్రి నాగానాంవైవతేయశ్చపక్షిణా”మిత్యత్రకుతస్తథాత్వ  
 నిస్తారః । నిర్ధారణాదితిచేన్న, సాజాత్యేపివైషమ్యమాత్రేణ తదుపపత్తైః ।  
 ఈశ్వరత్వానీశ్వరత్వకర్మవశ్యత్వాకర్మవశ్యత్వాదౌతుప్రమాణాంతరమే  
 వశరణమితి । ఇదంచాస్యాంకర్మవశ్యవైజాత్యమిహాబ్రహ్మాదిభ్యోవ్యధికతోష్వ

క్రూరకాశితంనన్వర్థలక్షీకవిగ్రహయోగఃశ్రీపతేశ్శ్రీయశ్చవిగ్రహైక్యం  
 స్వరూపైక్యంభేదాభదంవాసూచయతి, ఉక్తంచశ్రీవిష్ణువైభవాధికారైః  
 “త్వంయాద్యశోనికమలామపితాద్యశీంలేదారాన్వదంతియవయోర్నతు  
 భేదగంధః| మాయాపిభక్తయవతీతనుమేకమేవత్వాంమాతరంచపితరం  
 చయువానమాహు”రితి| తన్న ఉభయేచ్ఛయావిగ్రహమాత్రస్యైకీకరణ  
 సంభవేనాన్యథాప్రపవన్నతయావిగ్రహైక్యస్యశ్రుత్యాదివిరుద్ధస్వరూ  
 పైకాదీకల్పకత్వాయోగాత్ | తథాప్యేకేనైవపరమాత్మనాయథాక  
 థంచితస్సర్వనిర్వాహాకిమత్రాత్మభేదస్వీకారేణేతిచేన్న, స్వప్రావక్తవ్యస్య  
 శ్రుతావక్తుమయ్యుక్తత్వాత్ | ఉక్తాచశ్రుతిఃప్రాగేవ, తదనుగుణంజశ్రీ  
 విష్ణుస్త్వతౌభూమివాక్యం “ఆక్రమ్యసర్వాంతుయథాత్రిలోకీం తిష్ఠత్య  
 యంచెవరోసితాక్షితథాస్థితాత్వంచరదేతథాపీ”త్యాదికం| నానయో  
 ర్విద్యతేపరమిత్యాదిభిః పురాణవచనైరేకతత్వమివాదితావిత్యాదిభగవ  
 ద్భాప్త్రవచనైశ్చస్వరూపైక్యమనయోరసాస్తం | లాఘవతన్మాత్రా  
 వలంబనేతు సర్వేషామప్యాత్మనామైక్యంప్రసజేత్ || అత్తభేదమనిచ్ఛం  
 తోభాష్యాదిమనిరాకృతాః | దివ్యయో స్వీహదంపత్యోర్నితోభేదఃప్రసా  
 దితః| సర్వేషామాత్మనాంయైస్తుభిన్నాభిన్నత్వమివ్యతే | లక్షీనారాయ  
 నైశ్యోక్తిస్తేషాంసద్భిరుపేక్ష్యతే | యత్రక్వచిదభేదోక్తిర్యద్యాస్తవచ  
 నేభవేత్ | రామసుగ్రీవయోరైక్యమిత్యాదివచనాస్తుసా || అతనిర్విశేష  
 చిన్నాత్రబ్రహ్మస్వరూపతిరోధానకరీమధ్యాభూతామాయైవకల్పితరూ  
 పవిశేషాపగ్నిష్టబ్రహ్మప్రతిచ్ఛదవతీలక్షీరిత్యుచ్యతేఇతిపక్షోపితాదృశబ్ర  
 హ్మతత్త్వితరోధానాదినిరాసాదేవనిర్భూతః| ఇదమప్యత్రమాయాయాఃప్రస్తు  
 తదంపతీవ్యతిరిక్తజగన్మహానతోక్త్యాప్రఖ్యాపితం | ననుయవనికా భూ  
 రంతస్థితయోర్ద్వైష్టిప్రసరనిరోధేన మిథోవలోకనవిరోధినీలోకేదృష్టా|  
 అతశ్శ్రీయోపియవనికాతథాస్యాత్, మైవం, తదధీనసర్వవ్యాపారయా  
 మాయయా తస్యాస్సర్వవిషయసహజదృష్టినిరోధాయోగాత్ | తేత్ర  
 జ్ఞానామపిభగవన్నాయయాధీనంకొచస్యదుష్కృతోపాధికత్వాదకర్తవ్య  
 శ్యేషునిత్యముక్తేశ్వరేషుతత్ప్రసంగాభావాదితి | అస్తుతహికర్తవశ్య  
 తాదాత్మ్యతత్కర్తృఫలాన్వయః, బ్రహ్మాదీనాం కర్తృవశ్యత్వంతావత్  
 “యగకోటిసహస్రాణివిష్ణుమారాధ్యపద్మభూః| పునస్త్రైలోక్యథాత్మ

త్వంపాస్త్రవానితిశుశ్రుమ" ఇత్యాదిభిః ప్రసిద్ధం, కేంచనస్తప్తతీనాం,  
తాభిశ్చ తాదాత్మ్యమస్యాస్తతతత్రవిశేషతస్తత్తత్సామానాధికరణ్యేన  
వ్యజ్యతే, గాయత్రీకల్పేషుచ సంధ్యాత్రయేవర్ణవాహనాదివిశేషితంరూ  
పత్రయమేకస్యాఏవదేవతాయాఃప్రతిపాద్యతే, ఉక్తంచక్రైశ్చిల్లక్ష్యస్తో  
తే, "గౌర్దేవతేతిగరుడధ్వజవల్లభేతి" త్యాదిభిః, అతఃకర్తువశ్యతాదాత్మ్య  
ద్యవనికారూపితమాయాతిరోహితజ్ఞానత్వమస్యాఉపపద్యతేఇతి, తదనంత  
విశేషతస్సామానాధికరణ్యస్యయద్యద్విభూతిమత్సత్వమిత్యక్తేన విభూ  
త్యధ్యాయన్యాయేన నిర్వాహాత్ । తాపనీయోపనిషది ఘృతసూక్తచల  
త్త్వాస్తేతేశబ్దాఅపినిరుక్తివిశేషైస్తత్త్వద్విభూతియోగేనవా నేతవ్యాః ।  
గాయత్రీకల్పనాంతులక్ష్యేవిభూతిఘాతాయాఏవ గాయత్యాగ్రీఖ్యాయా  
దేవతాయాసంధ్యాభేదేన వైష్ణవ్యాది సమాఖ్యానుగుణవాహనరూపా  
దిపరిగ్రహశక్త్యామాహాత్మ్యవర్ణనేతాత్పర్యంతతతత్రవ్యక్తం । తాదృ  
శాశ్చవాహనాదయోఽన్యేస్యః । నహిసారూప్యమాత్రేణతపవైతఇతిని  
శ్చయః, అనేకేషామేకజాతీయవాహనాదిదర్శనాత్ ॥ దుర్హితాదిషు కే  
షాంచీదీశ్వరవ్యక్తితాభిమాత్ । తత్పత్నీష్వపిలక్ష్మ్యగిశవాదశ్చుక్త్యాది  
చాధితః ॥ ఏతదభిప్రాయేణహ్యతోక్తంసదయతస్తద్విదాసదాసీగణి  
తి, అస్త్యేవంతథాపిస్త్యగిశమాత్రాపేక్షయైవ శ్రియోవిభూతిమత్త్వ  
మస్తు, చాగ్నివైష్ణవపురాణాదిషుతథాదర్శనాత్, అతశ్శ్రీమతపీవసర్వ  
విభూతిశేషిత్యమితి, అత్రబ్రాహ్మః, "దాసభూతాస్సవ్యసేనస్వేనాత్మా  
నంపరమాత్మన" ఇత్యాదిభిస్సర్వేషామాత్మనాం పరమాత్మదాసత్వసిద్ధేః  
జాయాపత్యోర్నవిభాగఇతి న్యాయాత్పరిదాసానాం పత్నీదాసత్వమవ  
ర్జనీయం । నన్యేవంపత్న్యైఃపతిదాసత్వేనపతితాంప్రతిదాసానాందాస  
త్వమయుక్తంస్యాత్ । తన్న, లోకేవేదేవాకృచిదపిపత్న్యైఃపతింప్రతిదా  
సత్వాభావాత్ । అతఏవహియదాయదాహికాసల్యాదాసీవచ్చసఖీవ  
చేతిదృష్టాంతతయోచ్యతే, "అహంశిష్యాచదాసీవభక్తాచతపమాధవే"  
తిభూమివచనమప్యవచారతోనేయం । యద్యపిపత్నీనాంపతిదాసత్వం, త  
థాపిపతిదాసాంతరాణాంతద్దాసత్వమపి యథాలోకంయుజ్యతే । అస్తీ  
చసర్వేషాంభాగవద్దాసత్వేపి తత్తదుపాధిభిర్నితోదాసత్వం ఇహత్వేక  
యైవేచ్ఛయా విభూతిద్వయస్య నిత్యముభయార్థతయోపాత్తత్వాద్దేవ  
తాద్వంద్వహవిర్భూయేనబ్రహ్మాదీనాముభయశేషత్వంయుక్తమేవ । గ

ద్యాదిషువిభూతిమధ్యే తస్యాఃపాఠోపి పత్యపేక్షయా పారార్థ్యమాత్ర  
సామ్యాదుపపన్నః॥ అత్తాంతరాణాంసర్వేషాం లక్ష్మీతత్వతిదాసతాం  
మకారస్తుతయోదాసగతికేచిదధీయతే॥ ఏవంసతి భగవత్పత్న్యంత  
రాపేక్షయాబ్రహ్మాదీనాందాసత్వంభవతువామావా, ఉక్తంతావదుప  
పన్నః॥ అతః “పున్నామాభగవాహరిః॥ (స్త్రీ)నామ్నీలక్ష్మీమైత్రీయ,  
యోయోజగతిపుంభావస్సవిష్ణురితినిశ్చయః । యోయస్తునారీభావస్సాస్య  
త్తత్రలక్ష్మీర్వ్యవస్థితే”త్యాద్యుక్తో విభూతివిభాగస్తు తాకికదంపత్యోర్య  
థోచితవినియోగానుగుణభూషణాదివిభాగవన్నిత్యేచ్ఛానియమిత విశేషా  
భిమానార్థఇత్యభిప్రాయేణ ఫణిపత్యాదీనామప్యత్ర లక్ష్మీశేషత్వోక్తిరి  
తి । కేచిత్తునానావిధవాదివిప్రతిపత్తిమోహితాస్సర్వథాదుర్నిరూపంల  
క్ష్మీతత్త్వమితిమన్యంతే॥ తేప్యేవమిహనిరూపణేనిర్ధాతాః । కించసదస  
దనిర్వచనీయత్వాదిరూప దుర్నిరూపత్వం తత్తత్త్వనిరాసాదేవనిర్వస్తం  
యోగకేచిదాకారేణ దుర్నిరూపత్వంతు సర్వత్రాపిసంభవతి, ఉపయ  
క్తాంశనిరూపణస్యాపిసంప్రతిపన్నసామ్యాన్నాత్రవిశేషఇతి॥ ౧

యస్యాస్తేమహిమానమాత్మనఇవత్వద్వల్లభోపిప్రభుర్నాలం  
మాతుమియత్తయానిరవధిం నిత్యానుకూలంస్వతః । తాం  
త్వాందాసగతిప్రపన్న ఇతిచస్తోష్యావ్యవహారిర్భయోలోకై  
కేశ్వరిలోకనాథదయితేదాంతేదయాంతేవిదక॥ ౨

అథకథంబ్రామిఇతిస్తుత్యారంభాత్పహేతుతయోదాహృతం స్తోత  
వ్యగతముత్కర్షంముఖాంతరేణ దృఢీకుర్వన్నేవతదుపస్థిప్తంసౌలభ్యవిశే  
షమనుసంధాయస్తోత్యగతదయోనియదశానిరూపణేన హేతునాస్తుత్యారం  
భంసమాధత్తే॥ యస్యాస్తగతి॥ యస్యాఇత్యేతావతాపర్యాప్తైప్యత్రత  
ఇత్యధికోపాదానం ధర్మిగ్రాహకమాన సిద్ధాసాధారణవిశేషద్యోతనా  
ర్థం॥ మహిమానం విభూతిద్వయశేషిత్వరూపం నిరతిశయానుకూలగుణ  
యోగదాపంచ । అత్తనఇవ స్వస్యేవ । త్వద్వల్లభః త్వత్ప్రియతమః  
ప్రభుః సర్వవిషయజ్ఞానశక్త్యాదిమాక॥ ప్రభురపీత్యన్వయః, అపిరనుక్త  
సముచ్చయార్థోవా, త్వంచత్వద్వల్లభశ్చేత్యర్థః । నాలంమాతుమియత్త  
యా పరిచ్ఛిద్యానుసంధాతుమనమథః । సర్వశక్తైఃక్వచిత్కథమసా  
మర్థ్యమిత్యత్రాహ నిరవధిమితి । విషయస్యాపరిచ్ఛిన్నత్వాత్తత్రసర్వ

జ్ఞస్యసర్వశక్తైరపి పరిచ్ఛిన్నత్వజ్ఞానాభావోనదోషఇతిభావః । యథో  
 క్తంశ్రీవత్సాంకమితైః ॥ “దేవిత్వంమహిమావధిర్నహరిణానాపిత్యయా  
 జ్ఞాయతే యద్యప్యేవ మథాపి నైవయమయోస్సర్వజ్ఞ తాహీయత” ఇతి ।  
 ఈదృశశ్చమహిమా వేదార్థసంగ్రహేభ్య క్తః అనవధికమహిమా మహి  
 షీతి । వివృతశ్చగద్యాదంభే భగవన్నారాయణేత్యాదినా । శ్రద్ధాసూ  
 క్తమేధాసూక్తాదితిసూక్తవాక్కుక్తాదిష్యేతద్విభూతి విశేషప్రతిపాదకే  
 షువిశేషతశ్చీ సూక్తేచ విచిత్రావితత్వహిమానస్తత్తద్భావ్యకారైఃప్ర  
 పంచితాఃప్రతిపత్తవ్యాః । అస్యామహిమ్నుఃప్రాప్త్యాంతర్భావజ్ఞాపనా  
 యనిత్యనిరుపాధికానుకూలత్వమాహ నిత్యానుకూలం స్వతఃఇతి । తాం  
 సర్వజ్ఞసాక్షిక తాదృశమహిమానంత్యాం మహత్త్వసంగతసౌలభ్యగు  
 ణయోగాన్మదీయస్తోత్రశ్రవణకౌతుకేనాభిముఖభూతాం । దానఇతిప్ర  
 పన్నఇతిచ ప్రతిబుద్ధదానభావత్వాత్ప్రపన్నత్వాచ్చైత్యర్థః । ఉభయమి  
 దంసంభూయప్రేవ్యస్యతుమితవ్యంమ ఇత్యాదిన్యాయేన నిర్భయత్వేహ  
 తుః॥ పృథుగద్యముఖేన్మభిశ్చీప్రపత్తిరియంసతాం । శ్రీపతాస్థితమైకాం  
 త్యంనవిహంతీతిసాధితం॥స్తోమ్యామ్యహంనిర్భయఃఅనాద్యపచితాపరాధ  
 స్త్వన్నహిమస్తోత్రానుగుణజ్ఞానశక్తి రహితశ్చాహం నిత్యసూరిభిర్నిగ  
 మైచ్చ కా రైస్సన్మనస్తోతుమశక్త్యాం త్వాం ప్రతిబుద్ధదాన్యప్రపన్నత్వ  
 వ్యాజేననిర్భయస్తోమ్యామిశ్శక్త్యంభవతి । ఏవంస్తోత్రాత్పతత్సమాధా  
 నవ్యాజేనప్రవృత్తమపిలోకద్వయమిదం ప్రకృష్టస్తుతిరూపమేవ । త్వత్ప్ర  
 పన్నస్యమేనకుతశ్చిదప్యనీశ్వరా ద్భయమిత్యభిప్రాయేణాహ లోకైశ్చ  
 శ్వరీతి । లోకైశ్చేశ్వరః ప్రమాణసిద్ధానాంసర్వేషామద్వితీయఃఈశ్వరః,  
 ఈశ్వరశబ్దశ్చాత్మింతర్నిత్యేషిత్యంనియంతృత్వమభిప్రేతి । పతింవిశ్వ  
 స్యేతివిశ్వేశేషి త్వేన నిర్దిష్టస్యశేవ్యంతరనివృత్తివివక్షాయా మాత్మేశ్వర  
 మితినిర్దేశాత్ “యోలోకత్రయమావిశ్వ విభత్యవ్యయఃఈశ్వర”ఇత్య  
 స్యార్థత్యైవంసంగృహీతః “వ్యాపనాద్భరణాత్సాన్వయ్యా దన్యఃపంచద  
 శోదిత”ఇతి, తత్రచభాష్యం వ్యాపనభరణసాన్వయై ర్థాంతరతయేతి,  
 ఈదృశేశ్వరపత్నిత్వాదిహలోకైశ్చేశ్వరీత్యుక్తం । ఏతేనచప్రథానేశ్వ  
 రేశ్వరీతినమాఖ్యాపితార్థా । త్వత్ప్రసాదేనతి సర్వేశ్వరాదపి మేభ  
 యంనాస్తీత్యాహ లోకనాథదయితఇతి । దయితాశబ్దభావల్లభాత్వాభి

ప్రాయః! సర్వభయాభయహేతుభూతసర్వేశ్వరోపి త్వదభిమతం నాతి  
క్రామతీతి భావః । అనేన సంబుద్ధిద్వయేన స్తుతివిషయత్వోచిత్యాతిశయోపి  
సూచితః । ఈశ్వరీంతవామాశ్రితస్య మేత్వత్తోపి భయం నాస్తీత్యాహదాం  
తేదయాం తేవిదన్నితి । ప్రబుద్ధదాస్యః కృపాత్తంభకదీనావస్థాపన్నః ఆ  
జ్ఞాతిలంఘనాద్విరతాభిసంధిః ప్రపన్నభవాదంతశబ్దాభిప్రేతః, మాతృ  
త్వప్రయుక్తవాత్సల్యాతిశయవత్త్వాస్తేదాంతేపురుషేభగవతాగ్రుణ్యో  
దప్యతిశయితాం దయాంజానన్నహమేవం ప్రపన్నత్వాన్నిర్భయభక్త్యన్వ  
యార్థః । ప్రశ్రితమాత్రపరోవాత్రదాంతశబ్దః । తావన్న్యాతేపిహితస్యాచిశే  
షాభిమానస్తయైవోక్తః “ధర్మని త్యేమసంబుద్ధా బ్రహ్మణ్యే సత్యవాదిని  
ప్రశ్రితేదానశీలేచనదైవనివసామ్యహ” మితి । ఏవంవిధశ్చదయావిశేషః క  
రుణాగ్రాసతముఖీత్యస్యాస్సమాఖ్యయైవఖ్యాపితః । అష్టోత్తరసహస్ర  
నామసుచసత్యతే కరుణాంవేదమాతరమితి । కరుణాప్రచురతయాఽసౌ  
కరుణాత్వోక్తిః ॥ పారమ్యాపహ్నవః పత్యాబాహ్యనాంమానబాధితః । ఇ  
తిఖ్యాపయితుంశ్రీశంశ్రీదృష్టాంతమిహాబ్రవీత్ ॥ అథస్యాత్ “అనీదవాతగ్  
స్వధయాతదేక” మితి ప్రళయదశాయాం స్వధాశబ్దవాచ్యయాకయాచి  
త్పరస్యబ్రహ్మణోఽననంతూయితే, సాచాత్రీ స్వధాత్వంలూకపావనీ  
తిపురాణోక్తేర్మహాభారతేచ శ్రీవాసవసంవాచే అహంస్వాసః స్వధా  
వైవేతిస్వయమేవోక్తత్వాదాచిత్యాచ్చలక్ష్మీరేవ, అతస్తదధీనప్రాణన  
త్వంబ్రహ్మణభితి, తన్నస్వాధీనసర్వసత్తాకస్య తస్యాన్యాధీనప్రాణన  
త్వాసంభవాత్ । స్వధాశబ్దస్య చాత్రప్రయోగదర్శనమాత్రేణ లక్ష్మీవి  
షయశ్వకల్పనాదపిస్వస్తిః ధీయతభితి వృత్తత్వా స్వసత్తావిషయత్వ  
స్యకల్పయితుంయుక్తత్వాత్ । స్వకీయం విశ్వధారణసామర్థ్యమేవవా  
స్వధా । తథాశ్రేష్ఠశ్చేత్యధికరణేభాష్యం అనీదవాతమితితునచైవంశ్రే  
ష్ఠంప్రాణనముభిప్రేత్యాచ్యతే । అపితుపరస్యబ్రహ్మణమికస్యైవ విద్య  
మానత్వముచ్యతభితి । అత్రానన్యాధీనసత్తాకత్వమేవహ్యభిప్రేతం । అస్తు  
వా స్వధయేతిపదంలక్ష్మీవిషయం, తథాపిసహయోగవివక్షైవాచ్యాయు  
క్తా । యథామహాభారతే “కృత్వామత్థానిభూతానిచరాణిస్థావరాణిచ  
ఏకాకీవిద్యయాసార్థంవిహరిష్యేద్విజోత్తమే” తి నను, “తతోభూయోజగ  
త్సృష్టింకరిష్యామీహవిద్యయే” తి వాక్యశ్చైవేనాచిత్యాత్తత్రవిద్యాశబ్దః

ప్రకృతివిషయస్సాగ్రత్ । భవత్వేవం, తథాపిప్రస్తుతసాహచర్యమునా  
సంభవోదాహరణమిదంయుజ్యతేపివ । యద్వాః, తేనేయంసచధర్మాత్మా  
ముహూర్తమపిజీవతీ' తవత్స్వధయా అనీదితి ప్రేమపారతంత్యైతాత్ప  
ర్యం । అథస్యాత్, 'మేధాశ్రద్ధాసరస్వతీ, అహంశ్రద్ధాచమేధాచే' తస్మై  
త్యుపబృంహితయా శ్రద్ధయా జేనోజేవత్వమశ్నుత' ఇతిశ్చ త్యాపత్వ  
ధీనోక్తార్థత్వంపరస్య దేవస్యప్రతీయత ఇతి । తదపినచోద్యం, స్వతిస్సిద్ధా  
తిశయస్యభాగ్నరస్యప్రధాన్వయేనైవ శ్రియశ్శ్రేష్ఠభవేదిత్యుక్తస్య భ  
గవత్స్వపత్వైవ్యతిశయాంతరేదోషాభావాత్ । అభిరూపపవాభరణే  
నాపిద్యోతమానత్వమశ్నుత ఇత్యాదిప్రసిద్ధివాదోగవ్యవచ్చేద ముత్రైవా  
ప్యథోపపత్తైవహుప్రమాణవిరుద్ధస్యాన్యయోగవ్యవచ్చేదస్య కల్పయి  
తుమయ్యుక్తత్వాత్ । దేవత్వంచనిష్కృప్యమాణః, దేవనసంబంధపివ । కృ  
త్రిద్ధితసమాసేషుసంబంధాభిధానంత్యతలావితశాబ్దోక్తేః । తచ్చదేవనం  
వివారణాదిరూపంస్వవల్లభాసహితస్యైవపరస్య దేవస్యభవతీతి సుసా  
యంపంథాః । ఆహుశ్చ, 'యస్యావీక్యముఖం, అగ్నికారిభిరాలోక్తైః, శ్రీ  
దసీశ్రీసమక్ష" మిత్యాది । ఏవమాప్తప్రణీతాన్యన్యన్యపికానిచిత్ సుతీవా  
క్యానిప్రమాణానాం స్వవాక్యాంతరాణాంచావిరోధేనస్థాప్యాని । యాని  
చచ్ఛాప్తాపురాణైః, సర్వాతిశాయినిప్రీతిః, సర్వోత్కృష్టాసర్వమయీ,  
అనాపమ్యానిర్వికల్పై త్యాదీనిలక్ష్మీనామాని, తాన్యపి, సతత్సమశ్చాభ్య  
ధికశ్చదృశ్యతే, యస్మాత్పరంనాపరమ స్తికించిత్, తమిశ్వరాణాంపరమం  
మహేశ్వరం, తురాత్మానావీశ తేదేవవీకః, ఎక ఇద్రాజాజగతో బభూ  
వ, శాస్తాచరాచరస్యైకః, ఎకశ్శాస్తానద్వితీయోస్తిశాస్తా' 'శాస్తా  
విష్ణురశేషస్యే' త్యాది ప్రమాణగణానుసారేణ భగవద్వ్యతిరిక్తస  
ర్వాపేక్షయాతంమహిమ్యాఃప్రకర్షంవివక్షంతి । తథాసతి, శక్తిశ్చక్రస్య  
నాథికే' తితత్త్రోక్తిరపిసంగచ్ఛతే । శక్తిశబ్దోపిహ్యత్రవిహారాఖ్యకా  
ర్యోపయ్యుక్తవిశేషణత్వాభిప్రాయపత్తివిషయేవ । అత్యంతసామ్యమ  
ప్యన్యోన్యప్రేమంతస్వరసాగతం । స్థాప్యంనియతనిర్బాధపత్తిత్వాద్యవిరో  
ధతః । అత్ర, 'తస్యశక్తిద్వయంతాదృగమిశ్రంభిన్నలక్షణ" మితిసాత్వతో  
క్తందేవ్యాస్తాదృక్త్వమపిశ్రుతిస్తృతిపూర్వాపరాదిప్రసిద్ధపత్తిత్వాద్య  
నుగుణంయోజ్యం । కేంచయథాముక్తస్య భగవతాపరమసామ్యేశ్చ త్యా



దిసిద్ధపిజగద్వ్యాపారవర్జమితలక్షణభూతైరాకారైర్వైషమ్యం స్థాప్య  
తే, తథేహపిభవతి । భిన్నలక్షణమితచత్రైహోక్తం । ఆహుశ్చ పితవత్స్వ  
త్ప్రేయానిత్యాగభ్య మాతాతదసేన ఇతి । ఏవమనభ్యుపగమేతాంపుర  
స్సృత్యభగవదభిగమనమపితత్రతతోక్తందిశ్యకంస్యాత్ ॥ అస్తికమా  
హాఫలదెవత్యాకృత్యద్వయం శ్రీయః । నిగ్రహాద్వారణంకాలేసంధుక్ష  
ణమనుగ్రహే॥ ఉక్తంచశ్రీవిష్ణుచిత్రైగద్యవ్యాఖ్యానారంభేమాత్మత్వైక  
రూపాంశ్రీయంప్రపద్యతే, మాతాహిహితాదపిపుత్రస్యప్రియమేవపశ్య  
తిసితాతూభయంపశ్యతి, అతోదండధరత్వహీనతైవావలంబనమస్యాంద  
శాయమాసీదితి । అత్రవరదగురూపదేశానుసారిభిర్వ్యాసారైశ్చ శోచీ  
క్తం ప్రతాపోష్ఠ్యశపితృత్వదురాసదభగవత్సమాశ్రయణసిద్ధయే పురుష  
కారానుప్రవిష్టవాత్సల్యనిర్భరలక్ష్మీసమాశ్రయణం శ్రీమచ్ఛబ్దవివరణము  
ఖేనాభిధీయతఇతి । నన్వస్యాదండధరత్వాభావే దైత్యదానవమదీనీత్యా  
దినామానినఘటేరక । మైవం 'సీతాయాస్తైజసాదగ్ధాం రామకోపప్రపీ  
డితా' మిత్యాదిష్టివ కోపస్య పతిసంశ్రయత్యేష్యస్యాస్తదనుమతి మహి  
మ్నూపి దైత్యనిరాసాదితిసీద్ధేః । స్వాసాధారణవిభూతివిశేష ద్వారావా  
తదుపపత్తిః, తదభిప్రాయేణహిపురాణేషుసామ్యాసౌమ్యైర్జగద్రూపై  
రిత్యాద్యుచ్యతే॥ యతిః—చిదపివైషమ్యంయదిసామాత్రనేష్యతే । తయో  
దేహవ్యవస్థాపినసిద్ధ్యైత్సర్వసమ్మతా । అవ్యవస్థితిపక్షస్తు \* హేతుప  
క్షోయమిత్యపి । అశ్రితత్వాదిహనుక్తిర్దూషణంవాపినామాకతి । నహిసి  
ద్ధేవికల్పస్యాన్నసందేహాత్ర నిశ్చయాత్ । నకాలాద్యైర్విపర్యా  
సస్తస్మిత్యత్వాదిసాధనాత్ ॥

{ ఈషత్త్వత్కరుణానిరీక్షణసుధాసంధుక్షణాద్రక్ష్యతేనష్టం }  
 { పాక్తదలాభతస్త్రిభువనం సంప్రత్యనంతోదయం । శ్రే }  
 { యోనహ్యరవిందలోచన మనఃకాంతాప్రసాదాద్భుతేసంస్మ }  
 { త్యక్షరవైష్ణవాధ్వసున్నతాంసంభావ్యతేకర్హిచిత్ ॥ ౩ }

ఏవంస్తుత్యాక్షేపసమాధానవ్యాజేన స్వామిత్యసౌలభ్యాదికం ప్రతి  
పాద్యస్తోతుముపకాంతస్సర్వాశ్రయణీయత్వాద్య సేకలపురుషార్థహే  
తుత్వముదాహరణవిశేషాథాంతరన్యాసాఖ్యాముపపాదయతి॥ ఈషది

తి || ఏతదనుగ్రహైకదేశోప్యనంతానిష్ఠనిష్ఠతైరనంతాభ్యుదయసిద్ధేశ్వని  
దానమితివ్యంజయితుమీషచ్ఛబ్దః | త్వచ్ఛబ్దేన ప్రణిపాతప్రసన్నాహి, షీ  
ప్రప్రసాదినీందేవీ'మిత్యాదిషూక్తస్సవిభావస్సూచ్యతే | సామాన్యతత్త్వ  
తదనుగ్రహస్యసదాతనత్వము క్తంమంకణసంహితాయాం, 'పద్మైస్థితాప  
ద్మవణాఃపద్మనాభప్రియాశుభా' | సదానుగ్రహసంపన్నాసామేదేవీప్ర  
సీదత్స్వి'తి | అష్టో త్రరనామస్తోత్రేచ, 'నమామికమలాంత్రాంతిం శ్రుమాంశ్చీ  
రోదసంభవాం | అనుగ్రహపరామృద్ధిమనఘాంహరివల్లభా'మితి | అనిష్ఠ  
నివర్తనేష్టప్రాప్తినానుగుణ కరుణాహేతుకంనిరీక్షణం కరుణానిరీక్షణం,  
కరుణయా విషయీకరణంవా నిరీక్షణశబ్దేనోపచర్యతే | తదిదము క్తంత  
త్సంహితాయాం, 'సామర్థ్యజుర్త్యయాం దేవీంవేదగర్భాంమనస్వినిం | లో  
కేశేశవిభూతీనాంకారణంయన్నిరీక్షణ'మితి | తస్యవిశ్వసంజీవనతయా  
సుధాత్వరూపణం | తయాసంఘటనంసమ్యగుల్లాసనం | అత్రపంచమ్య  
క్తం హేతుత్వంతుదయాపేక్షయా రక్షణాపేక్షయాచ యోజ్యం | రక్ష్య  
తే నిరుపద్రవమవస్థాప్యతే | ప్రాక్ త్వదుపేక్షాకాలే | తదలాభతః త  
న్నిరీక్షణాలాభతః | నతుత్వతోపతః, కఃతుప్యేద్వానరోత్తమేత్యాదివ  
దంత్యాస్తవకోపాసంభవాత్ | త్రిభువనశబ్దేనత్రైలోక్యాంతర్వర్తినః  
క్షేత్రజ్ఞాలక్ష్యంతే | సంప్రతి తతోవలోకితా దేవా ఇత్యాద్యుక్తాయాం  
త్వన్నిరీక్షణదశాయాం | అనంతోదయం పూర్వకాలాదప్యతిశయితాభ్యు  
దయమిత్యర్థః | ఉక్తం హ్యేతత్సర్వమిందేజీణ, 'త్వయాదేవిపరిత్యక్తంసక  
లంభువనత్రయం | వినష్టప్రాయమభవత్త్వయేదానీంసమేధిత'మితి | అ  
త్రప్రళయాదికంవివక్షితమితికేచిత్ | ఏవమన్వయవ్యతిరేకాభ్యా మేత  
త్కటాక్షాధీనందేవాదీనామైశ్వర్యమితిదర్శితం | యథాహాకాశ్యపః, 'బ్ర  
హ్మకీద్యాశ్చసురాస్సర్వేమునయశ్చతపోధనాః | ఏధంతేత్వత్పదచ్ఛాయా  
మాశ్రిత్యకమలేశ్వరీ'తి | మంకణసంహితాయాంచఅష్టానామపిలోకపా  
లానాం తత్త్వజానిరతత్వం తదధీనవైభవత్వంచ ప్రపంచితం ద్రష్టవ్యం  
ఉక్త సమర్థనవ్యాజేనసర్వపురుషార్థానాం తత్ప్రసాదాధీనత్వమాహ  
శ్రేయః | అత్రత్వస్ప్రసాదాదితివక్తవ్యే అరవిందలోచనమనఃకాంతా  
ప్రసాదాదితివచనంతథావిధప్రసిద్ధిప్రకర్షద్యోతనార్థం | అరవిందలోచ  
నశబ్దేనయంపశ్యేన్మధుసూదన ఇత్యాద్యభిప్రేతం శ్రీపతేరప్యనుగ్రహశీ

లత్వంసూచ్యతే । తన్ననఃకాంతాత్వోక్తిస్సర్వాపేక్షితదానేతయోస్స  
 మానాభిప్రాయత్వంవ్యనక్తి । అత్రమనశ్శబ్దోబుద్ధావుపచరితః । భగవ  
 తఃకరణాయత్రజ్ఞానత్వాభావాత్ । మనఃకాంతా అభిమతేత్యర్థః । పూ  
 ర్వంకాంతస్తథ్యుక్తం, అత్రత్వీయంభగవతః కాంతేతిఏతేనపరస్పరా  
 నుకూలతయాసర్వత్రవ్యాపారేసామరస్యంవ్యజ్యతే । ప్రసాదాత్ కృ  
 పావిశేషాదితియావత్, అస్యాఃక్వచిదపినిగ్రహాసంభవేన తన్నివృత్తిరూ  
 పప్రసాదాయోగాత్ । సంస్కృతిశబ్దభాషాపురుషార్థసమభివ్యాహారాత్పా  
 రిశేష్యాచైశ్వర్యపరః । తేనత్రివగాంతర్భూతంసర్వమభిమతమపివివ  
 షితం । అక్షరశబ్దస్తుప్రత్యగాత్పానుభవపరః । వైష్ణవాధ్వశబ్దేనగతివిశే  
 షద్వారాభగవత్పాప్తిర్లత్యతే । ఏతేషుశ్రీయః శ్రేష్ఠంసుఖంశతాన్ధ  
 నంవా । పుణ్య శ్రేయసీసుకృతంవృషభిహిపతంతిన్మాణామితిసర్వత్రేత్ర  
 జ్ఞోపలక్షణం । హిరణ్యగర్భస్యాపిచాప్తాపురాణే తదధీవైశ్వర్యత్వ  
 ముక్తం :: పద్మయోనిరిదంప్రాప్యపతకస్తోత్రంతతఃక్రమాత్ । దివ్యంచా  
 ష్టగుణైశ్వర్యంతత్ప్రసాదాచ్చలబ్ధవా”నితి ॥ బ్రహ్మదీనాంయదాయత్తం  
 వైభవంయస్యసాన్వయం । తస్యకైముత్యనిధాన్యమీశ్వరత్వంశ్రీయః  
 పతేః॥ ఏతత్ప్రసాదాదృతేనృణాంశ్రేయోనహిసంభావ్యతేఇతివృత్తిరేకో  
 క్త్యా అగ్నింద్రాదిప్రయుక్తమపి నృణాంశ్రేయ ఏతదధీన మితివ్యజ్యతే ।  
 హిశబ్దేనశ్రీసూక్తశ్రీస్తుత్యాదిషుసర్వశాస్త్రేషుచప్రసిద్ధిర్వ్యాప్యతే । న  
 సంభావ్యతే నసిద్ధతీత్యర్థః । ఈదృశస్యాస్యాప్రసాదస్యేంద్రాదీనా  
 మివకాలభేదభేద్యత్వంచ నాస్తీతివ్యంబనాయ కహిచిదిత్యుక్తం । నను  
 మోక్షప్రదత్వంభగవతపవేతి సర్వత్రస్థాపితం । శ్రీసాత్వతేచ స్వస్య  
 మోక్షప్రదత్వంచేవానామైశ్వర్యప్రదత్వంచవిభజ్యోక్తం । తదత్రసం  
 స్కృత్యక్షరవైష్ణవాధ్వస్వీత్యవిశేషవచనం ప్రశంసామాత్రపరంస్యాత్ ।  
 మైవఁ, శ్రీసాత్వతవీవః యామాలంబ్యసుఖేనేషందుస్తరంహి గుణోద  
 ధింనిస్తరంత్యచిరేణైవవ్యక్తధ్యానపరాయణా”ఇతిబంధహేతుభూతగు  
 ణోదధినిస్తరణకారణత్వేన లక్ష్మీసమాశ్రయణస్యప్రతిపాదనాత్ । ఉ  
 క్తంచస్వయంభువా :: సర్వకామప్రదాంరమ్యాంసంసారార్ణవతారిణీం  
 షిప్రప్రసాదినీంలక్ష్మీంశరణ్యామనుచింతయే”దితి । బ్రాహ్మచపురాణాత  
 న్నామాన్యేవంపత్యంతే :: సకృద్విభాతాసర్వార్థసముద్రపరిశోషిణీ, భ

వచం గాపహరిణీ, పరనిర్వాణదాయినీ, జ్యోతిష్కృత్యమృతావహే"త్యాది  
ని। వైష్ణవేచ "అత్తవిద్యాచదేవిత్వంవిముక్తిఫలదాయినీ"తి। అత్రవిముక్తి  
ఫలదాయిత్వస్యాత్మవిద్యావిశేషణత్వేపి తాదృశవిద్యాయాస్తదధీనత్వో  
క్త్యాప్రకృతసిద్ధిః । మోక్షహేతుభూతాత్మగుణసిద్ధిశ్చతదధీనేతి తత్రత  
తోక్తం । ఏవంస్థితేగద్యారంభోక్తన్యాయేన మోక్షోపాయతదధికార  
యోస్తావదేతన్మూలత్వందురపహ్నవం । మోక్షప్రదేభగవతిముముక్షూ  
ణాంఘటకతయైమాత్మజ్ఞతీతిచసర్వసమ్మతం । పరిపూణానుభవప్రదాన  
సంకల్పస్రుభగవతస్సన్వయైవవాసపత్నీకస్యవేతి యథాప్రమాణం భవ  
తు । సర్వథావైష్ణవాధ్వశ్రేయఃప్రదత్వమస్యా ఇహోచ్యమానం నవి  
రుద్ధమితి॥

3

{ శాంతానంతమహావిభూతిపరమం యద్భ్రష్టరూపహారే }  
{ ఋర్తంబ్రహ్మతతోపితత్ప్రియతరంరూపంయదత్యద్భుతం । }  
{ యాన్యన్యాని యథాసుఖం విహరతో రూపాణీసర్వాణి తా }  
{ న్యానుసైన్వరసురూపరూపవిభవైర్గ్రాహోపగూఢానితే॥ ౪ }

ఏవంక్షోకత్రయోక్తాయా స్సహధర్మచారిణ్యాభగవతస్సన్వరూపవిగ్ర  
హావతారేష్వయోగవ్యవచ్ఛేదం వదన్మస్యాఅపి తద్వత్ప్రధానపాప్ర్య  
త్వంసూచయతి॥ శాంతేతి ॥ శాంతం అశనాయాద్యూర్నిభిరపక్షయాదివి  
కారైశ్చనిత్యానన్వితమితిభావః । అనంతం త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితం । మ  
హత్యైశుద్ధాశుద్ధైవిభూతీయస్యతన్నహావిభూతి । పరమంసర్వోత్కృష్టం ।  
యచ్ఛబ్దస్సర్వోపనిషత్ప్రసిద్ధింసూచయతి । బ్రహ్మ నిరతిశయబృహత్స్వ  
బృంహణత్వయుక్తం । రూపం స్వరూపమిత్యర్థః । అతఏవవ్యతిరేకవిభక్తి  
శ్చైత్రక్షుటతే । హరేః ఆశ్రితచోషహరిణస్సర్వేశ్వరస్య, యద్వా సర్వ  
సంహర్తుః । యథోక్తంపురాణే "బ్రహ్మణమింద్రంరుద్రంచ యమంవరు  
ణమేవచ । నిగృహ్యహరతేయస్సాత్తస్మాద్ధరి"రితీర్యతఇతి । ఏతచ్ఛతుర్విధ  
ప్రళయకర్తృత్వోపలక్షణం । ఉక్తస్వరూపానురూపం "మూర్తంబ్రహ్మ  
మహాభాగే"త్యాది ప్రసిద్ధం సాలంబనయోగవిషయభూతం దివ్యవిగ్రహ  
మాహామూర్తమితి । మూర్తంస్పర్శరూపాదియుక్తంపరమపదపర్యంశాది  
దేశపరిచ్ఛిన్నంచేత్యర్థః । ఆత్రబ్రహ్మశబ్దేనదివ్యవిగ్రహస్యాతిమహత్త్వం  
స్వసంక్రితానాం ధీవికాసహేతుత్వంచనివక్షితం । తతోపి ఆనందోబ్ర

‘హై’ త్యామ్నా తాత్పర్యరూపాదపితప్రియతరం తస్యనిరతిశయానం  
 దస్యభగవతస్సర్వరూపాదపిసౌందర్యాదిగుణయోగాదతిశయేన ప్రీతివిష  
 యభూతం తదితివ్యస్తం వాప్రసిద్ధ్యతిశయద్యోతనార్థం యత్తదిత్యన్వేత  
 వ్యం రూపశబ్దభవాదివ్యవిగ్రహపరః । యచ్ఛబ్దైశ్శ్రుతిషుభగవచ్ఛాస్త్రా  
 దిషుచ నిత్యత్వాదివిశిష్టతయాప్రసిద్ధిస్సూచ్యతే । అత్యచ్ఛుతం సన్నివేశ  
 గుణవిహారప్రభావాదిభిరతివిస్తయవహం । ఏవమాదిమంరూపముక్తం ।  
 అథ తద్విష్ణుంభితాని వ్యూహా వ్యూహాంతదవిభవవిభవాంతరాదీన్యాహ  
 యాన్యన్యానీతి । యచ్ఛబ్దభగవతారరహస్యప్రకరణాదిప్రసిద్ధిపరః । బ  
 హువచనేన ‘‘పశ్య మేపార్థరూపాణి శతశోభసహస్రశ’’ ఇత్యాద్యుక్తం  
 భూయస్త్యంవివక్షితం । అన్యానిపరరూపాత్తదంతతయా సన్నివేశైర్వ  
 ణాదిభిశ్చవిలక్షణాని । యథాసుఖం మనుష్యాదిసజాతీయావతారదశా  
 యామప్యస్యస్వాభావికసుఖాదినివృత్తిర్దుఃఖంవానాస్తీతిభావః । విహారత  
 ఇత్యనేనావతారరూపాణాం స్వేచ్ఛామాత్రహేతుకత్వం క్రీడాార్థత్వం  
 చగమ్యతే । తేనకర్తృహేతుకత్వాదిశంకానిరస్తా । ఏతేషుస్వరూపాదిషు  
 కేంచిదపిశ్రియానన్వితం నాస్తీతి ద్యోతనాయ సర్వాణితానీత్యుక్తం । ఆ  
 హుః శ్రుతిస్మృత్యాదీని తద్విదోవా స్వయంభవసిద్ధపరాశర పారాశ  
 ర్యాత్రికాశ్యపశానక మంకణశతమఖ ధనదాదయస్తత్తత్సంహితాప్రణే  
 తారిః । స్వైః తవాసాధారణైః । అనురూపరూపవిభవైః అనురూపా  
 ణాంరూపాణాం సంపద్భిః । రూపాణ్యేవవావిభవాః, ప్రభూతానుకూ  
 ల్యైరనుకూపరూపైరితియావత్ । రూపశబ్దభగవత్పూర్వవత్సర్వరూపా  
 దిత్రికవిషయః । భగవత్సర్వరూపాదీనామేతత్సర్వరూపాదీని యథాక్రమ  
 మనురూపాణి । అనురూపత్వంశసంబంధేనతి ప్రకృష్టంసాదృశ్యం । రత్న  
 కాంచనాదీన్యాయేన స్వసంబంధిని శోభాతిశయ హేతుత్వంవా త్రయా  
 ణామానురూప్యం । ‘‘మద్ధర్మధర్మిణీనిత్యం, నిత్యైవైషాజగన్తాతా, దేవ  
 త్యేదేవదేహాయ’’ మిత్యాదిభిరభిహితంభగవచ్ఛాస్త్రేత్వస్యవిస్తరః । గా  
 ణోపకూఢాని దృఢసంబద్ధానివియోగానహంకారీత్యర్థః । ఏతేనసన్నియో  
 గశిష్టన్యాయస్సూచితః । అపరాధభీతానాంభగవతస్సర్వదాశరణ్యత్వా  
 ర్థంప్రాక్షిదశాయాం శరగ్రాన్వితదుగ్ధన్యాయేన నిరతిశయభోగ్యత్వా  
 ర్థంచసర్వప్రకారేణ శ్రియాగాఢోపకూఢతోక్తిః । నిరతిశయభోగ్య  
 న్యాపితాదృశభోగ్యాంతరోపగ్లేషేణాపిభోగ్యత్వమవిరుద్ధం । తేభగవద

భిమతస్వరూపరూపాదిసంపదభిభావః । అన్వైవం భగవత్స్వరూపరూపాదిమతత్తదనురూపాకారైరస్యా సంబంధః, క్వచిత్ “సర్వభూతస్థితాద్విజ, యథాసర్వగతోవిష్ణు”రిత్యాదికం వచనమన్యత్రప్రతస్తపదార్థమూత్రవాసీత్వవచనంచకథంఘటేతామితిచేదత్రబ్రూమః ॥ శుభైకవాసవచసాంసర్వగత్వగిరామపి । అభిమానవిశేషాద్యై ర్విషయస్సాన్యద్వై వస్థితః । వ్యాపిసీసర్వగే త్యాద్యాన్సుసూక్ష్మే త్యాదయస్తథా । శ్రీసమాఖ్యామిథోవైరంజన్యస్తాత్పర్యభేదతః । శక్తికాలవశాదస్యాభిభావాద్యుపపాదకాః । ప్రచ్ఛన్నస్పష్టజై నాధ్వనిరోధాదగతీకృతాః ॥ ఎవంకిలతేవదంతి, యథావిభుస్వభావస్యేత్వరస్యాఘటితఘటనా సామధ్యేకదఃఖత్వం, తథాఋస్వభావాయావతస్యావిభుత్వమితి । తత్రద్వష్టాంతస్తావదయుక్తః । ఉపాధ్యవచ్ఛేదమాత్రేణ హ్యఋత్వమిత్వరేంగీక్రియతే నతుస్వరూపతః । యదిచాఘటితఘటనాశక్త్యాత్రవిరుద్ధద్వయసంభవః, తదాసర్వాద్యై తభేదాభేదపక్షాభ్యాంకిమపరాధం । అథోచ్యత అఋస్వభావత్వేపి వికాసశక్త్యాస్యాః కదాచిద్విభుత్వమవిరుద్ధమితి, తథాసతీసమానన్యాయతయాసర్వేషామాత్మనాం స్వరూపవికాసస్వీకారేవిరోధోనస్యాత్ \* నచపర్యాయాదప్యవిరోధోవికారాదిభ్యగతిజైనప్రతిక్షేపసూత్రమప్యపార్థకంస్యాత్ ॥ ననుచ, “కాచాన్యాత్వామృతేచపి” త్యాదిన్యాయేనభగవద్విగ్రహనివాసీత్వమనంతగరుడాదివన్నిత్యభగవదీచ్ఛానియమితాధికారవిశేషసిద్ధతయాలియస్తు నతయేభవతు, భగవత్స్వరూపేతుగాఢసంబంధఉచ్యమానసర్వసాధారణత్వానై తస్యాస్తుత్తైస్సాన్యత్ । తత్రీయద్యనురూపత్వోక్త్యాన్యమిసిద్ధిరభిప్రేతా, తదాకింతఃపరూపత్వం । అఋత్వేనవైషమ్యేపి స్వతంత్రశేషిణప్రతిపారతంత్యై శేషత్వాభ్యాంవిభూతిత్వేనాతిశయావహత్వమితిచేత్తదపి సర్వచిదచిత్సమానం । నచాసాదిసర్వజ్ఞత్వాదిసామ్యమిహానురూప్యంతస్యాపి నిత్యసూరిసాధారణతయాతాన్వృతిశేషిత్వేనోక్తాయాస్తస్యాస్తైసత్వసుపపత్తైః । అన్యథాద్రవ్యత్వచేతనత్వాదిరపిస్తోతవ్యత్వప్రసంగాత్ । అథ “త్వయైతద్విష్ణునాచాంబ జగద్వ్యాప్తంచరాచర”మిత్యాది వచనస్వరస్యావగతాద్విభుత్వాదనురూపత్వంవివక్ష్యతే । తదప్రయుక్తం, జీవేశ్వరకోటివికల్పానుపపత్తైః । జీవత్వంహ్యఋత్వవ్యాప్తం క్వచిజ్ఞీవేతన్నివృత్తా

వతిప్రసంగః । యథాసర్వగతోవిష్ణురిత్యాదివ్యాప్తివచనం “సౌమ్య  
సౌమ్యైర్జగదుగ్రావై స్వయైతద్దైవిపూరిత” మిత్యుక్తాసంఖ్యాతవిగ్రహసం  
బంధాభిప్రాయంస్యాత్ । ఈశ్వర త్వేతుభగవతో న్య త్వేతస్యసమాధిక  
దరిద్రత్వశ్రుతివిరోధః । తదనన్య త్వేదంపతిత్వాద్యనుపపత్తిః । ఆనురూ  
ప్యవచనంచానర్థకంస్యాత్ । ఇమాచాత్యంతసామ్య స్వరూపైక్యపత్యో  
పూర్వమపినిరస్తా । అత్రోభేదాభేదకాల్పనికభేదాభేదపత్యోచప్రామాణి  
కైఃప్రతిష్ఠిప్తావతి ॥ అతోచ్యతే, యత్రావదుక్తమితరసాధారణైరా  
కారైఃస్తుత్యనుపపత్తిరితి । తదనత్, వ్యావర్త్యంతరవత్తేవప్రయోజనవి  
శేషవత్త్వేచసత్యనేకసాధారణైరపితైశ్చిత్ స్తుత్యుపపత్తిః । స్తూయతే  
హిసర్వేశ్వరోపనిత్యముక్త సాధారణైరాకారై సర్వజ్ఞ త్యాదిభిః । య  
త్తువిభు త్వేజీవేశ్వరకోటివికల్పానుపపత్తిరితి । తత్రకేచిదేవంపరిహారంతి,  
జీవ త్వేప్యస్యావిభుత్వంనవిరుధ్యతే । జీవవిషయాణుత్వశ్రుతిహింససర్వ  
జీవవ్యాపిని । తత్తత్ప్రకరణసన్నిహితేషుబద్ధేష్యేవతత్ప్రవృత్తిః । ‘వా  
లాగ్రేణ్యాదౌతు ‘సచానంతాయకల్పత’ ఇతిముక్త విషయోవాక్యశే  
షః ఆత్మనానిర్వికారత్వస్థాపనాద్ధర్మభూత జ్ఞానద్వారావ్యాప్తిమభిసం  
ధత్తే । ఏవంఃసర్వ మేవావిశంతీత్యాదీనివాక్యాంతరాఽన్యపి । ఏతచ్చ \*ప్ర  
దీపవదావేశఇత్యాదిసూత్రేప్రదర్శితం । నిత్యేషుచసంప్రతిపన్నజీవసా  
జాత్యాగతస్యాణుత్వస్య బాధకశ్రుత్యభావాదనుగ్రాహకసద్బావాచ్చ  
స్వీకారః । అక్ష్యాన్యస్తుత్యైవప్రాప్తస్యాణుత్వస్యానన్యభాసిద్ధవ్యాపిత్య  
వచనంబాధకం । నచసర్వగతాదిశబ్దానాంసార్వత్రికావతార సర్వశేషి  
త్వాదిప్రతిపాదకత్వంకల్ప్యం, యథాశ్రుతస్వీకారేషిరోధాభావాత్ ।  
నాపిముక్తవద్ధర్మభూతజ్ఞానద్వారా వ్యాప్తికల్పనంయుక్తంతద్వద్బాధక  
శ్రుత్యాద్యభావాత్ । విభుద్వయాసంభవఇహబాధకఇతిచేన్న, కాలత  
త్తేనిత్యముక్తైశ్వరాణాంధర్మభూతజ్ఞానేచ విభుత్వస్వీకారాత్ । జీవ  
లక్షణమపిపరతంత్రచేతనత్వమాత్రం । అణుచేతనత్వంత్వేతద్వ్యతిరిక్త  
జీవవిషయం । అథవాజీవలక్షణేఽణుశబ్దః పరిచ్ఛిన్నమాత్రపరస్సన్నము  
ష్టాంభగవత్పరాధీనాయాంస్వాతంత్య్రగుణపరిచ్ఛేదేనవర్తతాం । ఏవం  
చజన్మాద్యధికరణేభాష్యం, అనంతపదందేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదరహితస్య  
రూపమాహ సగుణత్వాత్స్వరూపస్యస్వరూపేణగుణైశ్చాన్వంత్యం తేన

పూర్వపదద్వయవ్యావృత్తకోటిద్వయవిలక్షణాస్సాత్తిశయస్వరూప స్వగుణానిత్యావ్యావృత్తాభితి । అత్రహ్యస్యేషానిత్యానాం స్వరూపతోగుణతశ్చసాత్తిశయత్వేన వ్యావృత్తత్వం లక్ష్యాస్తుస్వరూపతో నిరతిశయత్వేసిపారతంత్యాద్రియోగాద్గుణతస్సాత్తిశయతయావ్యావృత్తతాయుజ్యతే, తథాచజగత్కారణత్వలక్షణేపి వ్యాపారతస్సాత్తిశయత్వా ద్వ్యవృత్తత్వం । అతోజీవత్వేప్యస్యాస్వరూపవిభుత్వేనపతిస్వరూపానురూప్యమితి । అపరేత్వస్యాశ్చేతనత్వాదచిదన్యత్వం విభుత్వాజ్జీవాన్యత్వం పారతంత్యాద్రిదీశ్వరాన్యత్వంచ । నహిసదసద్విలక్షణాదిష్పివాత్రవిరోధః, జీవేశ్వరరూపేణ నివిధాత్మవిభాగవచనేషు త్వస్యా అనుక్తి రవివక్షామాత్రాత్ । వస్తుతస్తుపతిపుత్రవ్యావృత్తపత్నీన్యాయేనలక్ష్యాఃకోట్యంతరత్వం తత్రలక్ష్యాఅపిసత్తాభగవదధీనా భగవతస్తువై భవంతన్నప్రభాపుష్పపరిమళన్యాయేనలక్ష్యాయత్తం, అతోత్రాపి పతిస్వరూపానురూప్యంపత్నీస్వరూపస్యగుణమమితి । అన్యేతుస్వరూపస్థితీరవమస్తు, తథాపి సేయమీశ్వరకోటిః విభూతిద్వయశేషిత్యాదిమాతేజతల్లక్షణసిద్ధేః । తత్రసర్వశేషిత్యాదికంభగవతః, అస్మాన్తు తదితరసర్వశేషిత్యాదికమితి విభాగః । అనురూపత్వంతుపూర్వవదేవ । జగత్కారణత్వాద్విప్రహ్వలక్షణంతుపతిమాత్రగోచరం । అతఏవతస్యసర్వేశ్వరత్వంసమాధికదరిత్రత్వంచేతి । తదిదంపక్షత్రయమనోసృమనఃవిప్రకృష్టం, జీవాదిసమాఖ్యానివేశేతుమిథోవివాదః ॥ పాగ్గుక్తేనసమైతేషుపక్షావ్యత్రచతుర్న్వపి స్వతంత్రపతినిత్యేచ్ఛాసిద్ధంసర్వమిదంశ్రీయః । అపిచైవంనతస్యేశేకశ్చనేత్యాదిదర్శనాత్ । అతశ్చతుర్భిరప్యేతైఃపత్న్యావేశ్వర్యవిశ్రమః ॥ అతఏవసరసంబంధినోనారాభినరశద్దార్థ త్వేప్యస్యాః పతివత్తదిచ్ఛాయత్తం ప్రధానప్రాప్యత్వాదికమవిరుద్ధం । ఆకారసామ్యేపిక్వచిద్వ్యాపారోభిద్యతే । సర్వకర్తుర్వల్లభాప్రీత్యుద్దేశేనతత్రల్లిలాప్రవృత్తైస్తస్యాఅపితదస్వయోక్తిరవిరుద్ధా । సహంభేషికార్యేతాకికపతిన్యాయేనపతిప్రాధాన్యవ్యపదేశః । పతికర్తృకత్వమాత్రవ్యపదేశశ్చోపపన్నః । పతిబుద్ధ్యధీనస్యాపి పత్న్యాగుణభావసోగభయేచ్ఛాసిద్ధత్వవ్యపదేశస్తస్యాఅపి తథైవేష్టత్వాదిశేషాదుపపద్యతభితిగమనికేతి । అత్రసర్వభూతేశ్వరత్వాదివచనసామ్యాదస్యాగుణభావఉభయేచ్ఛాప్రయుక్తభితికేచిదాహుః । అన్యో



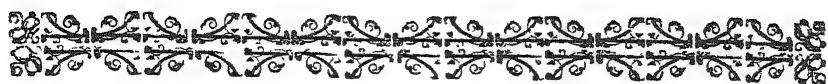
స్యేచ్ఛావిఘ్నాతాదినివృత్తైతత్పరత్వతః । వికకంర్యమశేషాణామాగమా  
 ఖాంభవత్వితీ । పంచస్వేతేషుపక్షైముకశ్చిదేకఃప్రమాణవాః । సలక్ష్మీక  
 స్యసామాజ్యంసర్వథానుప్రతిష్ఠితం । ఇహౌవంక్వచిదంశేతు సంశయేపి  
 విపశ్చితాం । ఉపయుక్తాంశవైశ ద్యామపాయఫలసంభవః । అతస్త్వామి  
 త్వసౌభభ్యఫలదత్వఫలత్వతః । ఆనురూప్యేణసంబంధశ్శ్రీపతాదర్శితశ్శ్రీ  
 యః ॥ అపిచాత్రద్వయార్థమనుసంధిత్సతాశ్రీశబ్దనిరుక్తయశ్చతతతత్ర  
 సూచితాః । మత్పర్థస్తునిత్యయోగస్సవ్యూహపాదసర్వవిషయతయా  
 చతుర్థశ్లోకేవ్యంజితః । నారాయణశబ్దార్థోపికాంతస్తేపురుషోత్తమః శాం  
 తానంతమహావిభూతీత్యాదిభిస్సంగ్రహేణోక్తః । చరణశబ్దోపలక్షితవి  
 గ్రహయోగోపిమూర్తంబ్రహ్మైత్యాదినాప్రదర్శితః ॥ ఏవంసంక్షిప్తసి  
 ధ్ధాంశవిశదీకారపూర్వకం । సాధ్యంప్రాప్యముపాయంచస్తోత్రేనంద  
 ర్మయిష్యతి ॥                      .....                      .....                      .....                      \*

కవికథకసింహఇత్థంత్రయ్యంతాచార్యఇత్యభిఖ్యాతః । వ్యవృణత  
 యామునవిహితాంరమాస్తుతింవేంకటేశకవిః ॥                      ...                      \*\*\*

ఇతికవితార్కికసింహస్యసర్వతంత్రస్వతంత్రస్య  
 శ్రీమద్వేంకటనాథస్యవేదాంతాచార్యస్య  
 కృతిమ రహస్య రత్నాయాం.  
 చతుర్శ్లోకధికారస్తృతీయః.

శ్రీచతుర్శ్లోకీభాష్యం  
 సంపూర్ణమ్.  
 శ్రీమతేనిగమాంతమహాదేశికాయనమః.





శ్రీలక్ష్మీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీస్తోత్రభాష్యపారంభః

శ్రీమాన్ వేంకటనాథార్యః కవితార్కికశేసరీ ।

వేదాంతాచార్యవర్యోమే సన్నిధతాంసదాహృది॥

శ్రీమద్యామునమునినానాథసహాయేననాథవానస్తి । యద్వచన  
చంద్రజనితా స్తోత్రసుధాభవతిసుమనసాంభోగ్యా ॥ ప్రాప్యప్రాపక  
ధూతేభగవతియామునమునేరయంప్రసృతః । దురితాని హరతిజగతాం  
ద్వయానుసంధానసింధుపరివాహాః ॥ విమలమమృతోల్బఞరసంవిగాహ్యని  
ర్విశతివేంకటేశకవిః । యదుపతిచరణాహామిదంయమునాతీర్థమివయా  
మునంస్తోత్రం॥ యద్యప్యత్రనసందృష్టంపరార్థప్రతిపాదనం । తథాపితా  
దృగ్రూపత్వంపరసంకల్పతస్థితం ॥ స్తోత్రరత్నమిదంన్యస్తమాచార్యస్తుతి  
సంపుటే । నిధానమివనిస్సీమంనిర్విశంతివిపశ్చితః ॥ మంగళాచరణత్యేన  
ఖ్యాతాగురునమస్కృతిః । స్మృత్యాచారానుసారేణస్తోత్రారంభేవిధీయ  
తే॥ నమస్కారోత్రవిజ్ఞేయఃప్రణిపాతపురస్సరః । ఆచార్యాదన్యతోజ్ఞే  
యాయాకేవలనమస్క్రియా ॥ ప్రనూణమిహవిజ్ఞేయంమైత్రీయాచర  
ణంసతాం । మైత్రీయఃపరిపప్రచ్ఛప్రణిపత్యాభివాద్యచేతి ॥ ప్రణిపాత  
శ్చసాష్టాంగప్రణామః । ప్రణామలక్షణంచభాష్యకారైరేవనిత్యానుష్ఠాన  
లక్షణసంగ్రహేప్రదర్శితం “మనోబుద్ధ్యభిమానేనసహన్యస్యధరాతలే  
కూమవచ్చతురఃపాదాశిరస్తత్రైవపంచమ”మితి । నిత్యానుష్ఠానాని  
కారిణఃపరమైకాంతినోభగవతైకంకరైకరతిత్వాప్రపన్నాధికారిణః

వ - ఉపాసకానాముపాయభక్తావప్యేతదనుష్ఠానముపయుజ్యత ఇతివిభా  
గః | తత్రేదమాగతంస్వస్యసదాచార్యేషణాదికం | యత్సంబంధాదముం  
నాథయునిం ప్రణమతిత్రిభిః, ఉక్తంచ, “ఆచార్యప్రాచార్యసన్నిపాతే  
ప్రాచార్యాయోపసంగ్య ఘోషాప సంజీమ్నః సాచార్యం, ప్రతిషేధే  
దితరోలుప్యతేపూజాచాస్యసకాశ” ఇతిప్రాచార్యవందనప్రాధాన్యం | అ  
త్రపునఃప్రాచార్యవందనప్రసంగసన్నిధౌ స్వాచార్యైర్నిషేధాదేవస్వా  
చార్యవందనశ్లోకనిర్వాణాభావఇతిసుసంగతమేతత్ || భగవద్భక్తితత్సేష  
పశాలోకానుగ్రహఇత్యమి । ప్రాధాన్యేనప్రకాశ్యంతే తత్స్వభావా  
స్త్రీషుక్రమాత్ || వైరాగ్యపరభక్త్యాదేస్తత్త్వజ్ఞానంప్రసాదకం । ఇ  
తిజ్ఞాపయితుంతస్య త్రిషుపద్యేషుసంగ్రహః || తత్రాసిపర్వభేదేనజ్ఞా  
నభక్త్యోపరస్పరం । హేతుకార్యత్వయోజ్ఞాప్రైద్విధా త్రస్థాపితః  
క్రమః || గురోజ్ఞానాదిసంపత్తిస్తస్యాస్పర్వాతిశాయితా । లోకోప  
కారితాప్యక్తేత్యతోనపునరుక్తతా || కరణత్రయసంబంధప్రతిబంధప్ర  
శాంతయే । త్రివారంమంగళాచారఇతికేచిత్ప్రసిక్షతే || అన్యేమంగళ  
భూయస్తస్వసిద్ధ్యై మంగళకర్తృణాం । క్రియాసమభిహారోయమితి సాఫ  
ల్యమభ్యధుః || ఇత్థమేవవిభావ్యంతదుభయంభవ్యవృద్ధయే । పరాశరసమ  
స్కారోపకుళాభరణానతిః || సర్వాణ్యేతానిభాగవతవందనానిభగవద్వం  
దననాంతరీయకతయానుష్ఠీయంతే | కృత్సస్యాపిప్రబంధనిర్వాణస్యభగ  
వదభివందనరూపత్వాదితి || భగవద్వందనంస్వాద్యంగురువందనపూర్వ  
కం | క్షీరంశర్కరయాయుక్తంస్వదతేహివిశేషతః || ఇహతావత్, ఆచార్య  
దేవోభవేతి తైత్తిరీయాః | ఆచార్యనాన్పురుషోవేదేతిఛందోగాః | య  
స్యదేవేపరాభక్తిర్యథాదేవేతథాగురా । తస్యైతేకథితాహ్యర్థాఃప్రకా  
శంతేమహాత్మన ఇతికథాః | రహస్యామాయేతు, యథాభగవత్సేవంపక్త  
రిభక్తిరీతి అమానిత్యాదీంతస్యమ్యజ్జ్ఞానహేతుః ప్రకృత్యగీయతేవ ।  
“ఆచార్యోపాసనంకౌవంశైర్యమాత్మవినిగ్రహ” ఇతి । ఆచార్యప్రసాద  
స్యచ సర్వసిద్ధిహేతుత్వం బోధాయనీయే పురాణసారసముచ్చయేప్రా  
క్తం, “దేవతాయాగురోశ్చాపిమంత్రస్యాపిప్రకీర్తనాత్ । ఐహికాము

ప్రీతినిద్ధిర్విజస్యాస్తేనసంశయ" ఇతి । సిద్ధిరిహజ్ఞానాదినమస్తాపేక్షితలాభః । ఉక్తంహిజయాఖ్యసంహితాయాం "యస్మాద్దేవోజగత్సాధఃకృత్వామర్త్యమయీంతనం । మగ్నానుద్ధరతేలోకాన్కారుణ్యాచ్చాస్త్రపాణినా । తస్మాద్భక్తిర్గురౌకార్యాసంసారభయభీరుణె"తి । ఏవం 'దేవమివాచార్యముపాసీత నమ ఆచార్యేభ్యోనమ ఆచార్యేభ్య' ఇతి "ఆచార్యః స్తావితాతస్యజ్ఞానం ప్లవభిహూచ్యతే । మంత్రేతద్దేవతాయాంచ తథామంత్రప్రదేగురౌ । త్రిషుభక్తిస్సదాకార్యాసాహిప్రథమసాధనం । మంత్రనాథంగురుంమంత్రం సమత్వేనాభిపూజయేత్ । చక్షుగఃమృగం గురుంత్యక్వాశాస్త్రగమ్యంతుయస్సర్కరేత్ । కరస్థముదకంత్యక్వాఘనస్థమభివాంఛతి । సులభంతుగురుంత్యక్వాదుర్లభంయడపాసతే । బద్ధంత్యక్వాధనంమూఢో గుప్తమస్వేషతేక్షితా" విత్యాది వచనశతమిహ ద్రష్టవ్యం॥ 'సచాచార్యవంశోజ్ఞేయోభవత్యాచార్యాణామసావసావిత్యాభగవత్త' ఇత్యామ్నాత్ ప్రాచార్యభజనమపి కర్తవ్యం । తత్సాచార్యస్యాప్యధికంప్రీతినం । అత్రోత్తరగోరపిగురుంనాథమునింప్రణమతి, ...\*

{ నమోచింత్యాద్భుతాక్షిప్తజ్ఞానవైరాగ్యరాశయే ।  
{ నాథాయమునయేగాధభగవద్భక్తిసింధవే॥ ౧ }

నమోచింత్యేతి ॥ యద్యప్యత్రగురుపజ్ఞిః స్వయమభివంద్యలేతథాపి పరప్రతిబోధనార్థం ప్రబంధముఖేనోపకర్తృణామేవాత్రగ్రంథేనివేశః । అత్రనమశ్చబ్ధఃప్రప్రీత్యాభావపరః ఆత్మనివేదనపరోవా । సతుప్రణిపతనపూర్వకఇత్యుక్తం "దండవత్ప్రణమేద్భూమానిర్లజ్జోగురుసన్నిధౌ । శరీరమథంప్రాణంచ సద్గురుభ్యోనివేదయే"దితివిధానాత్ । నమసశ్చ ఆత్మనివేదనపరత్వమీశ్వరసంహితాయాం మంత్రరాజపదస్తోత్రేప్రోక్తం నమస్కారాత్మకంయస్మైవిధాయాత్మనివేదనం । ముక్తదుఃఖోఖిలాన్కామానశ్చుతేతంనమామ్యహ"మితి । గుణైర్దాస్యముపాగతఇతిచాభిప్రాయేనాత్ర గురోజ్ఞానాదిగుణగణోక్తిః । జ్ఞానమిహ "సావిద్యాయావిముక్తయే, సంజ్ఞాయతేయేనతదస్తదోష"మిత్యాదిషూక్తమపవర్గోపయుక్తంపరస్వరూపరూపాదిజ్ఞానం । ఈదృశజ్ఞానవాసేవగురురాశ్రయణీయః ॥ భిన్ననావాశితస్సంస్థో యథాపారంసగ

చ్ఛతి । జ్ఞానహీనంగురుంప్రాప్యకుతోమోక్షమవాప్నుయా"దితి వ్యతిరే  
కనిదనాత్ । వైరాగ్యమల్పాస్థిరత్వాదిదోషవిరూపితేషుస్వర్తస్వారా  
జ్యాదిషుస్వాత్మానుభవమాతేచనిస్పృహత్వం । అచింత్యత్వాదిత్రికం  
చద్వంద్వాత్పూర్వత్వాత్ప్రత్యేకమన్వేతి । అన్త దాదిభిఃస్వరూపతఃకా  
రణతోవిశేషతో విషయతశ్చ పరిచ్ఛేత్తుమశక్యత్వమిహాచింత్యత్వం కుత  
రైగరపహ్నాతుమశక్యత్వంవా । అద్భుతత్వమవగతాంశస్యాపిలోకో  
త్తరతయాఅచ్యర్యయుక్తత్వం । అక్లిష్టత్వం “స్వయమాగతవిజ్ఞానానివృ  
త్తింధమమూస్థితా” ఇతివత్ ప్రాచీనసుకృతవిశేషజనితేనపరావరగురు  
ప్రసాదేనాయత్నలబ్ధత్వంవిరుద్ధధర్మసంమర్దరహితత్వంవా । జ్ఞానాదేర  
క్షయత్వవ్యంజనార్థమిహతదాశ్రయేరాశిశబ్దః । అచింత్యత్వాదివిశిష్టాజ్ఞా  
నవైరాగ్యరాశీయస్యేతిబహుప్రీహిత్వా । తదాతుజ్ఞానవైరాగ్యయోః  
ప్రత్యేకంవిషయానంత్యేనభేదమనుసంధాయరాశిత్యక్తప్తిః । నాథశబ్ద  
న “నామోక్తావధోక్తిరపిపూర్ణోక్తికాద్యకరీతిన్యాయేనశ్రీరంగనాథ ఇ  
తినామధేయం స్వాపేక్షితసిద్ధ్యయాచనీయత్వంస్వామిత్వంచవివక్షితం ।  
స్వాభావికంభగవదనన్యాహాశేషత్వం తదిష్టవినియోగసిద్ధస్యాచార్యశే  
షత్వస్యనవిరుద్ధం । పాపకృతమేవాన్యశేషత్వంపరిహార్యం । నాథాయ  
నాథమునయితివత్సమాణోపేక్ష్యవంవివత్సాగ్రహ్య । మునయేభక్తిప్రేరి  
తతయాప్రకృష్టమననశీలాయ । ఉభయలింగత్వవాచినాభగవచ్ఛబ్దేనస  
ర్వశేషిణఃపరభక్తియోగ్యత్వంవ్యజ్యతే । మహనీయవిషయేప్రీతిర్భక్తిః ।  
ఏతద్భక్తిస్సనకాదిభిరప్యనుష్ఠితా । అశక్యతలస్పర్శత్వ మగాధత్వంక్షోభ  
ణార్థిభిరక్షోభ్యత్వంచ । భక్తైరపారత్వాకోష్యత్వాదిభ్యాపనాయతదా  
శ్రయేసింధుత్వోక్తిః । భక్తింవాసింధుత్వేనరూపయిత్వాబహువీహిః । అ  
త్రముముక్షూణాం చిత్తపరిహారభూతేషుబహుషుగుణేషు ప్రాధాన్య  
తస్త్రియఉపాతాః । తత్రాపిప్రధానతమత్వవ్యక్తైభక్తైఃపృథగ్భక్తిః ॥౧॥

{ తస్మిన్మోమధుజిదంఘ్రిసరోజతత్త్వజ్ఞానానురాగమ }  
{ హిమాంతిశయాంతసీమ్న । నాథాయనాథమునయేత్రప }  
{ రత్రచాపినిత్యంయదీయచరణౌశరణంమదీయం ॥ ౨ }

ఏవంభగవత్పరత్వానుభవజనితభక్తిపరిపూర్ణంప్రణమ్యత మేవా  
వతార హేతుభూతసౌలభ్యగుణవిశేషానుభవజనితస్నేహపూర్ణం, నమ  
స్తస్మై నమస్తస్మై, నమోనమస్తేస్తు సహస్రకృత్వ" ఇతి వదాద రాతశయా  
త్తునర్మమస్యతి || తస్మై నమ ఇతి || తస్మై స్వయోగమహిమప్రత్యక్షితత  
త్వత్రయఇతిసుప్రసిద్ధాయ । మధుజిచ్ఛబ్జః ప్రాదుర్భావ విశేషకృత  
దుష్కృద్వి నాశనంహిరణ్యగర్భాదిసాధుపరిత్రాణంతద్వదస్య దాదిష్వపి  
రజస్తమఃప్రభృతి సర్వదోషనిరాసార్హత్వం వేదాపహరణవృత్తాంతేనధ  
ర్మసంస్థాపనంచసూచయతి । అంఘ్రిశబ్దేన శుభాశ్రయ విగ్రహద్వారా  
నురాగాతిశయ హేతుత్వం తత్రాపి శేషభూతస్యోద్దేశ్యతమాంశశ్చ ప్ర  
దర్శ్యతే! సరోజత్వరూపణేనమంగళత్వంభోగ్యత్వంచ వ్యంజితం! భగవ  
దంఘ్రివలనేనమధుర్జితః అయంతుతద్భోగ్యతాతిశయేనజితఇతిభావః! త  
ద్విషయంతత్వజ్ఞానంతత్వదత్వయమేవ ముముక్షూఃకౌఠి సిద్ధోపాయః  
ప్రాప్యంచేతియాధార్థ్యబుద్ధిః! అజాయమానోబహుధావిజాయతే త  
స్యధీరాకపరిజానంతియోనిం, అజోపిసన్నవ్యయాత్ప్రాజన్తకర్తృవ మేది  
వ్య"మిత్యాదిషూక్తమవతారరహస్యజ్ఞానంనా! అనురాగభావతారప్ర  
కాశితగుణవిశేషకృతసుహృద్భిః ప్రాదిష్ఠివస్నేహః సేవకస్య స్నేహూ  
భక్తిశ్చ, స్నేహూ మేపరమోరాజకత్వయనిత్యంప్రతిష్ఠితం! భక్తిశ్చని  
య తావీరభావోనాన్యత్రగచ్ఛతీ"త్యత్రసంబుద్ధిద్వయ సూచిత సేవ్యగుణ  
భేదనిబంధనతయా విభజ్యోచ్యతే । జ్ఞానానురాగయోర్మహిమామహా  
త్వంతస్యాతిశయఃప్రకర్షః తస్యాంతసీ మేపరమావధిభూతాయ అన్యే  
యోగినః ఏతదపేక్షయార్వాదీనాః । తేషాంజ్ఞానాదికంఘ్రిసముద్రగో  
ష్పదమస్తీతివచేతస్యజ్ఞానాదావంతర్గతంభవతీతీభావః! భగవదనురాగా  
తిశయోక్త్యా తదితరవిషయవైరాగ్యాతిశయో ప్యర్థసిద్ధః । అత్రముక్తైః  
సూర్వావస్థాయాంజ్ఞానభక్త్యాద్యత్వాదనముఖేనశరణత్వం । శరత్రతు  
ముక్తిదశాయాం సూరివచ్ఛేషిత్యేన విశిష్ట ప్రాప్యాంతర్భావా తత్రా  
పిప్రాప్తీనమసూపకారసాక్షాత్కారేణ విశేషప్రతిపత్తి విషయతయై  
వేత్యాశయః! అపిచేతివత్ చాపీత్యవ్యయమనతిరిక్తార్థం! యద్వాపరత్రశ

రణత్వాసంభవప్రతిక్షేపార్థోయమపిశబ్దః నిత్యంయావదాత్మభావియదీ  
యవరణౌ | యస్యచరణావిత్యర్థః | శరణమితియథాసంభవముపాయత్వ  
ప్రాప్యత్వరక్షితృత్వాదీనాంతంప్రేణోపాదానం | అత్రపరత్రచేత్యుభా  
భ్యామన్వయాత్ | ఉక్తంచగురోపి ప్రాప్యప్రాపకభావేనసంశ్రయ  
ణీయత్వంసాత్వతతం తే “గురురేవపరంబ్రహ్మగురురేవపరాగతిః | గురు  
రేవపరావిద్యాగురురేవపరాయణం | గురురేవపరఃకామోగురురేవపరం  
ధనం | యస్మాత్సదుపదేష్టాసాతస్మాద్గురుతరోగురుః” ఇతి | అన్యత్రచగురుం  
స్రస్తుత్య “అర్చనీయశ్చపంద్యశ్చ కీర్తనీయశ్చసర్వదా | ధ్యాయేజ్ఞాపీన్న  
మేద్భక్త్యాభజేదభ్యర్చయేన్ముదా | ఉపాయోపేయభావేన తమేవశరణం  
ప్రజే”దితి ||

౨

{ భూయోనమోఽరమితాచ్యుతభక్తితత్త్వజ్ఞానామృతాభిపరి }  
{ వాహశుభైర్వచోభిః | లోకేవత్తిర్థ పరమార్థ సమగ్రభక్తి }  
{ యోగాయనాథమునయేయమినాంపరాయ || ౩ || }

పునరపిత మేవస్వనిష్ఠాప్రధానలక్షణపరమాదార్యవిశిష్టం భా  
వయక్ పునశ్చ భూయోపినమోనమస్తఇతిస్వాయేనప్రణమతి || భూయ  
ఇతి || స్తవప్రియస్యభగవతఃస్వవిషయస్తుతౌయోజయితుమిచ్ఛతఃసోత్రం  
తావదాస్తాంతతోఽప్యసాధారణ్యేనాపకారకతమోనాథమునిరేవమేనం  
తవ్యఇతిభావః | అత్రితసంరక్షణవ్రతాన్నచ్యుతఇత్యచ్యుతః తదభిప్రా  
యేణహిస్వయముక్తంభగవతా “సత్త్వాన్నచ్యుతపూర్వోహం సత్త్వం  
వైవిధిమత్యుత”మితి సత్త్వమిహవ్యవసాయః | ద్రవ్యాసువ్యవసాయే  
షుసత్త్వముస్త్రీతుజంతుష్వితినానార్థపాతాత్ | సకర్తృణావర్ధతేనోకనీ  
యాక్ సనసాధునాకర్తృణాభూయాన్నోవీవాసాధునాకనీయానిత్యాది  
మాక్తం | జ్ఞానబలైశ్వర్యాదేరప్రచ్యుతత్వంవావివక్షితం | యస్మాత్ప్రా  
ప్తానచ్యవంతేసోచ్యుతఇత్యపిరుచ్యతే | అత్రచ్యుతోయస్మాన్నాస్తీసో  
చ్యుతఇతిబహువ్రీహిః | భక్తిశ్చతత్త్వజ్ఞానంచేతిద్వంద్వః | తత్త్వజ్ఞాన  
మనారోపితాకారేణబుద్ధిః | భక్త్యాదియోగాదస్యవచసాంవిసంభవీ  
యత్వంసూచితం | అపరిమితత్వమిహభక్తిజ్ఞానయోర్విశేషణం తయోర

మృతాభిత్వరూపణం సంజీవనత్వస్వయంప్రయోజనత్వా త్మయత్వాది  
వ్యంజనార్థం । పరివాహస్తటాకాదిరక్షణార్థమధికజలాపగమనప్ర  
వాహస్తద్వచ్ఛుభైః । ప్రసన్నమధురశీతలత్వాదిస్వభావైరిత్యర్థః । అత్రా  
నుక్త్యాస్తాతుమశక్యత్వం శ్రీరకాంతర ప్రయోజనాంతరనైరపేక్ష్యంచ  
దృష్టాం తేనవ్యజ్యతే । వచాభిః పరతత్త్వపరమహితపరమపురుషార్థవిషయై  
ర్వైయతత్త్వాప్రబంధనివేశితై రవైశ్చవాక్యైః “సంస్కరామ్యస్య  
వాక్యాని, సంసౌరక్రమ సంపన్నా” మిత్యాది ప్రకారోత్తాను సంధే  
యః । లోకే సాత్త్వికేజనే యద్వాభగవద్విముఖాధిష్ఠితేభువనే । అత్యద్భు  
తం హ్యేతదితిభావః । యథాపరమపదనిలయో భగవానత్రావతరతి త  
థానాథమువాస్థితో భక్తియోగస్తదాశ్రితేషు మత్పర్యంతేష్విత్యభిప్రాయే  
ణావతీర్ణత్వోక్తిః । పూర్వందురారోహసీమావస్థితత్వంచసూచితం ।  
పరమార్థ శబ్దః స్వయం ప్రయోజనత్వమత్యంతవత్సంవా వక్తి । ఫలంప్ర  
త్యవ్యవహితసాధనత్వజ్ఞాపనాయనమగ్రత్వోక్తిః । భక్తిశ్చసాయోగ  
శ్చేతిభక్తియోగః ప్రీతిరూపాపన్నధ్యానముపాయోవా । యోగస్సన్న  
హనోపాయధ్యానసంగతియుక్తిష్టితినైఘంటికాః । భక్తిశబ్దవిహవచః  
పరివాహమూలతయాపహ్నోక్తంతత్త్వజ్ఞానముపలక్షయతి । భక్తియో  
గస్యాపితత్త్వజ్ఞానాత్మకత్వసూచనార్థంవాపుభగనుక్తిః । నాథమునిశబ్ద  
స్యప్రతిష్ఠాకంనిబంధనాత్ “గురుపాదాంబుజంధ్యాయేద్గురు నామజపేత్స  
దా గురోర్వార్తాంకథాంచైవగురోరన్యంనభావయే” దిత్యాదికమనుసం  
ధేయం । యమిసాం భగవదేకనియతకరణత్రయవృత్తీనాం వరాచువర  
ణీయాయశ్రేష్ఠాయవా । ఏతత్పుభగవద్విషయయోగారూఢతయా ప్రా  
ప్తం । యద్గీయతే “యోగినామపిసర్వేషాంషర్థతేనాంతరాత్మనా । క్రద్ధా  
వాఙ్భజతేయోమాంసమేయుక్తతమోమత” ఇతి॥

{ తత్త్వైన యశ్చిదచిదీశ్వరతస్త్వభావభోగాపవగతదు }  
{ పాదుగతీరుదారః । సందర్శయన్నిరమిమీతపురాణరత్నం }  
తస్మై నమోమునివరాయపరాశరాయ॥ ౪॥

తుష్టాపన్నపిలక్ష్మీశ మాచార్యగుణయంత్రితః । క్రమాత్స్వస్యస్తు



తాయోక్తుం ప్రభుణాన్యత్రకృష్యతే ॥ అత్రహిప్రబంధనిర్మాణద్వారా  
 పరంపరయోపకారకాన్నమశ్చికిర్లుస్తైష్వపి ధర్మశాస్త్రకృతాం పామ  
 ధ్యేణ ధర్మభాగోపబృంహణప్రధానత్వాద్భారతాదికృతాం మనుష్య  
 త్వకంచుకితమహాపురుషాన గుణకావ్యత్వకవచితాతిగహనగభీరవితతగ్రం  
 థనిర్మాతృతయా తత్త్వత్రయాదివివేకస్య తత్త్వబంధేషు కృచ్ఛ్రసాధ్య  
 త్వాచ్చ అనన్యపరావ్యామిశ్రవ్యక్తతాత్పర్యసంతీ ప్రసాత్త్వికోపబృంహ  
 ణప్రధానతమపురాణనిర్మాణే నాత్యంతోపకారకంపరాశరం ప్రణమతి॥  
 తత్త్వేనేతి॥ తత్త్వమిహనారోపితంరూపం యథావస్థితాకారేణైత్యర్థః॥  
 యచ్చైవప్రజాపతినప్రావసిష్ఠపాత్రః, సహూవాదవ్యాసః పారశ  
 ర్య'ఇతివ్యాసస్యాప్రత్యాయ తత్త్వితృత్వేన శ్రుతితృపాత్రః పులస్త్యవసి  
 ష్ఠవరప్రదానలబ్ధపరదేవతాపారమార్థ్యజ్ఞానవత్తయా ప్రసిద్ధఇతి వ్యజ్ఞ  
 తే। అత్రచిదచిచ్ఛబ్దౌ గోబలీవర్దన్యాయాచ్ఛేతనాచేతనవిశేషపరా। చేతన  
 విశేషాఃబద్ధముక్తాదయః। అచేతనవిశేషాస్త్రగుణకాలాదయః। ఈశ్వరఇ  
 హస్వేతరసర్వనియంతా స్వయమవైస్వస్వసంకల్ప మంతరేణ నియా  
 మ్యఃపురుషోత్తమః। అత్రస్వస్వరూపావగతిపూర్వక త్యాజ్యోపాదేయ  
 విభాగాథం ప్రకృత్యాత్మభిమ స్వతంత్రాత్మభిమనివృత్త్యథంచత్ర  
 య్యంతోక్త భోక్తృభోగ్యనియంతృక్రమోనిబద్ధః। తత్స్వభావాః తే  
 మంత్రయాణాం సాధర్మ్యవైధమ్యకూపాధర్మాః। తత్రకారణత్వాద  
 యస్సాధర్మ్యరూపాః। పరతంత్రత్వభోక్తృత్వపరాక్త్యసర్వశరీర త్వా  
 దయోవైధర్మ్యరూపాః। భోగఇహస్వగ్స్వారాజ్యాదిసుఖానుభవః  
 స్వాత్మానందానుభవశ్చ। తస్మిన్సుక్తిశబ్దంకేచిదుపచరంతి। నహినిత్యం  
 కించిత్స్వాత్మానందమాత్రానుభవరూపంకైవల్యమసి, “వతుర్విధామ  
 మజనాభక్తాపవహితేశుతాః। తేషామేకాంతినః శ్రేష్ఠాప్రైచైనానన్యదేవ  
 తాః। అహమేవగతిస్తేషాంనిరాశీకర్మకారిణాం। యతుశిష్టాస్త్రయోభ  
 క్తాఃఫలకామాహితేమతాః। సర్వేచ్యవనధర్మాణఃప్రతిబుద్ధస్తుమోక్షభా”  
 గితివిశేషణాత్। కించ॥ సర్వకర్మవినిర్మితైముక్తిభేదఃకథంభవేత్। కమైక  
 కదేశయోగేతునముక్తిర్ముక్తిభేదవత్। నచకైవల్యవాజ్ఞాత్రాన్ముక్తి

రేషేతియుజ్యతే । స్వమాత్రభుక్తితాత్పర్యాత్తతస్యప్రయోగతః ॥ అ  
త్తమాత్రానుభవసక్తస్యతదుపాయానుసాయినః కాగతిరితేత్ బ్రహ్మ  
విద్యానుప్రవేశానామపవర్గవిశ్రాంతదభావేతత్తదనుగుణేతిభాష్య  
డిమద్రప్తవ్యం । ఐశ్వర్యాద్యధికాంతత్తప్రదర్శనమప్యోదార్యకృత్య  
మేవ । అపవర్గః సర్వకర్మాత్యంతోచ్ఛేదనసిద్ధిమవిద్యాసిద్ధృతిలక్షణప  
రిపూర్ణబ్రహ్మనుభవః । సచాకర్మాధీనస్వామ్యభిమతస్వచ్ఛందశేషవృత్తి  
పర్యంతః । ఈదృశానుభవే “యథానక్రియతేజ్యోత్సాహమలప్రతా  
ళనాన్మణేః । దోషప్రసానాన్మజ్జానమాత్మనఃక్రియతేతథాన్యథోదపా  
నకరణాత్క్రియతేనజలాంబరం । సదేవనీయతేవ్యక్తిమతస్సంభవఃకు  
తః । తథాహేయగుణధ్వంసాదవబోధాదయోగుణాః । ప్రకాశ్యంతేనజ  
న్యంతేనిత్యావీవాత్మనోహిత” ఇత్యాదికమనుసంధేయం । తదుపాయాః  
తత్తదధికారిసాధ్యాః “ప్రవృత్తిలక్షణః ధర్మప్రజాపతిరథాబ్రవీత్ । ని  
వృత్తిలక్షణంధర్మమృషిర్నారాయణోబ్రవీ” ఐతి విభజ్యోక్తిః । సిద్ధరూ  
పాశ్చదేవతాదయస్సర్వసాధారణాః । ప్రధానతమస్సిద్ధోపాయస్తు య  
థార్హంతథావిధధర్మద్వయవశీకరణీయతయానిత్యసిద్ధఃపురుషోత్తమవః ।  
గతావపితచ్చక్షోన్వేతి తత్సంబంధినీగతిరర్పిరాదికాధూమాదికాచ । య  
ద్వాసాత్త్వికరాజసతామసభేదభిన్నాతథాచరీయతే “ఊర్ధ్వంగచ్ఛంతి  
సత్త్వస్థా” ఇత్యాదిగతిపర్యంతాశామష్టానామిహద్వంద్వఉచితః । గతయ  
స్సప్తానాంప్రకారాగతిశేచిత్ । ఉక్తైరేవానుక్తంవిరోధ్యాదికమప్యత్రో  
పలక్ష్యతే । ఉదారః మైత్రేయాదీనామస్తదాదీనాంచ ప్రత్యుపకారాది  
కమనపేక్ష్యతత్త్వజ్ఞానమహనిధిప్రదాతా । యేనచైవమాశాస్యతేపురా  
ణాంతే “ప్రవిశతుభగవానశేషపుంసాంహరిరపజన్మజరాదికాంసమృద్ధి”  
మితి । అత్ర “అజ్ఞానాయతుయోజ్ఞానందద్యాధర్మోపదేశనంకృత్సాంవా  
పృథివీందద్యాత్తేనతుల్యంనతత్ఫలం । బ్రహ్మవిద్యాప్రదానస్యదేవైరపినశ  
క్యతే । ప్రతిప్రదానమథవాదద్యాచ్ఛక్తితలదరాత్ । విద్యాదానంతతోధి  
క” మిత్యాదికమనుసంధేయం । సందర్భయన్ సమ్యగ్దర్శయన్ । కంఠోక్తార్థ  
సిద్ధ్యాచవిశదంప్రకాశయితుమిత్యర్థః । లక్షణహేతోఽక్రియాయాగతిశ

తృప్రత్యయః। “చిరనిర్వృత్తమప్యేతత్ప్రత్యక్షమివదర్శిత”మితిన్యాయా  
ద్దర్శనశబ్దః పచారికః। తదభిప్రాయేణహిబ్రూయతే తస్మైన్మదితకమా  
యామతమసః పారందర్శయతిభగవాంతస్సనాత్కుమార’ ఇతి । తత్త్వేన  
సందర్శయన్నిత్యనేన ప్రాప్తవాచతాంతత్వతోబ్రహ్మవిద్యా’మితి శ్రుతిశ్చ  
క్షమావ్యతే । ఏవంసర్వవేదసారభూత శ్రుతసకలాగ్తోపబృంహణపర  
త్వంఖ్యాపితం । అత్రజీవస్వరూపస్వభావతదవాంతరభేదాః “పిండఃపు  
థగ్యతఃపుంసః పుమాన్నదేవోననరః, నిర్వాణమయఏవాయమాత్మాజ్ఞా  
నమయోమలః। ఆత్మా శుద్ధోక్షరశ్శాంతోనిర్గుణఃప్రకృతేఃపరః। అద్యాపి  
నివర్తంతేద్వాదశాక్షరచింతకాః । యదైవపశ్యంతిసూరయ” ఇత్యాదిభి  
రుక్తాః। అచిత్స్వరూపస్వభావతద్భేదాస్తు “త్రైగుణంతజ్జగద్యోనిరనాది  
ప్రథనాప్యయం। వ్యక్తావ్యక్తతద్భేదాన్యేరూపేకాలస్తథాపరః। కళాము  
హూర్తాదిమయశ్చ కాలోనయన్విభూతేఃపరిణామహేతు” రిత్యాదిభిర్దర్శి  
తాః। ఈశ్వరస్వరూపాదికంతు “అవికా కాయశుద్ధాయ, పరఃపరాణాం  
పరమః, శాస్త్రావిష్టరశేషస్య, సమస్తకల్యాణగుణాత్మకోసా, అత్తభావం  
నయత్యేనంతద్బ్రహ్మధ్యాయినంమునే। వికార్యమాత్మనశ్చక్త్యాలోహమా  
కర్షకోయథే” త్యాదిమన్వత్ప్రభోగతత్త్వానభోగ్యభోగోపకరణాదికంభు  
వనకోశాదిమప్రపంచితం। “యోగినామమృతంస్థానంస్వాత్మసంతోషకా  
రిణా”మిత్యనేనస్వాత్మానుభవపరాణాంస్థానమప్యుక్తం। సనకాదియోగి  
నామమృతంస్థానం స్వాత్మసంతోషకారిణాఃపిస్థానంభవతీత్యర్థః । అత్ర  
పూర్వాపరవాక్యప్రవృత్తిప్రకారఃపరామర్శనీయః । స్వధమకమనుక  
తికనామితికేహంచిత్రాతేపియోగినవీతే ర్వాచీనాః । తత్త్వానమపితదై  
వ “ఏకాంతినస్సదాబ్రహ్మధ్యాయినోయోగినోహియే । తేహంతత్పర  
మంస్థాన”మితితదధికస్యస్థానస్యానంతరోక్తేః। అపవకాస్వరూపం “నిర  
స్తాతిశయాస్థందసుఖభావైకలక్షణాభేషజంభగత్వాప్రిప్రేరేకాంతాత్యం  
తికీమతా తద్భావభావమాపన్న” ఇత్యాదిభిరుక్తం । అత్రకర్మకృతవైధ  
ర్మ్యస్యాత్యంతనివృత్తిర్నివక్షీతా। భోగోపాయాస్తుధ్యువాదివృత్తాంతై  
రుదాహృతాః । అపవగ్తోపాయశ్చభక్తియోగసంజ్ఞః “తద్యూపప్రత్య

యైకానంతత్వస్మిన్ సన్మహి తద్ధ్యానం ప్రథమైష్ట్యధిరంతర్విష్టా  
 ద్యతేనృపే” త్యాదిషు సువ్యక్తిః । ప్రపత్తిస్వరూపంచ “తావదా రిస్తథా  
 వాంఛాతావన్మోహస్తదానుభం । యావన్నయాతిశరణంత్యామశేషాఘ  
 నాశన” మిత్యాదిషూక్తం । భోగాపవర్గాథః గతిశ్చ తత్తదుపాయఫలమ  
 ధ్యేయథాశుక్తిప్రతిపత్తవ్యా । “పురాణసంహితా కర్తాభవాన్వత్సభవి  
 వ్యతీ” తివైష్టవలైంగయోరుక్తమాహ నిరమమీతపురాణరత్నమితః । నకే  
 వలంపూర్వసిద్ధప్రబంధప్రవతః నమాత్రమితిభావః । పురైవవిద్యమాన  
 త్వేపిసంప్రతినవత్వాత్ పురాణత్వం చిరానుఘాతత్వేష్యపూర్వవన్ని  
 త్యానుభావ్యమిత్యథః । అనాదివైదికాథః విషయతయా విద్యాంతరేభ్యః  
 పురాతనత్వాద్వాపురాణత్వం । యథోక్తం వాయవ్యే “ప్రథమం సర్వ  
 శాస్త్రాణాం పురాణం బ్రహ్మణోదిశం । అనంతరంచవక్త్రేభ్యోవేదాస్త  
 స్యవినిస్సృతా” ఇతి । నన్వేషం సతిపరాశరః పురాణరత్నం నిరమమీతేతిక  
 థంస్యాత్ । శైవపురాణేషు “బ్రహ్మచైవతువేదానాం పురాణానాం ప్రధ  
 ర్మక” ఇత్యుక్తం । సత్యం, తథాపితత్రైవిప్రశ్యేకం పురాణసంహితావిశే  
 షప్రణేతారః ప్రతిపాద్యంతే “బ్రాహ్మంతు బ్రహ్మణాప్రోక్తం పాద్యం  
 తేనైవశోభనం । పరాశరేణకథితంవైష్టవం మునిపుంగవాః । శైవంశైలా  
 లీనాప్రోక్త” మిత్యాది । తథాగ్నేయపురాణే “యద్భక్తిష్టకల్పవృత్తాం  
 తమధిక్యత్యప్రజాపతిః । అకల్పయత్పురాణంతద్భక్తిష్ట మిత్యభిధీయ  
 త” ఇత్యాది । మాత్యేపి “వరాహకల్పవృత్తాంతమధిక్యత్యపరాశరః ।  
 యత్ప్రహదక్తానఖిలాన్విష్టోస్తద్వైష్టవంవిదుః । యత్తదీశానకల్పస్య  
 వృత్తాంతమధిక్యత్యచ । కల్పితంలైంగమిత్యుక్తం పురాణం బ్రహ్మణాస్వ  
 య” మిత్యాది । “అష్టాదశపురాణానాంకర్తాసత్యవతీసుత” ఇత్యేతదపి  
 పౌన్దిధ్యసర్వపురాణప్రవర్తన విశేషాద్వా సర్వపురాణసారోద్ధారేణ  
 “యదిహ స్థితదన్యత్ర యన్నేహ స్థితతత్కచి” ఐత్యుక్తమహాభారతకర  
 ణాద్వానిర్వాహ్యం । అతపవహ్యుచ్యతే “అష్టాదశపురాణాని అష్టావ్యా  
 కరణానిచ । జ్ఞాత్వా సత్యవతీసునుశ్చ క్రేభారతసంహితా” మితి । ఏతేన  
 “అష్టాదశపురాణానికృత్వా సత్యవతీసుతః । భారతాఖ్యానమఖిలంచ క్రే

తదుపబృంహణంలక్ష్యేణై కేనయత్ప్రీక్తం వేదాధాపరిబృంహణ”మితి భవిష్యన్తాత్మ్యపురాణయోరుక్తమపినేతవ్యంభదంతపురాణం “సగళశ్చప్రతిసగళే”త్యాదిసాపంచలక్షణముక్తం । తస్యరత్నత్వరూపణేన త్రాసరహితత్వస్థిరత్వ సుగ్రహత్వ సురక్ష్యత్వ భోగ్యత్వప్రకాశకత్వ ముగళత్వమహాఘోతవ్యమాన్యత్వమాననహేతుత్వాదివ్యజ్ఞతే ॥ అత్ర సమానదంతత్వంస్థిరంభోగ్యంప్రకాశకం । మహద్భుంతుంగళంమాన్యం సురక్ష్యంసుగ్రహంవృణాం॥ ఏతస్యచపరిగ్రహేతిశయస్సర్వసమ్మతః । తస్మైశక్తప్రకారపరమాదార్యవిశిష్టాయ “ఇతిహాసపురాణాభ్యా”మిత్యాదిసా మనుప్రతిపాదితవేదభయప్రశమనాయ । మునివరాయ పరబ్రహ్మమననశీలేషు శ్రేష్ఠాయ తైర్వరణీయా యేతివా । మునిభిర్దత్తవరోసాతే మామపిప్రీత్యుపకర్తైతిభావః । “పరాశరంమునివర” మితిపురాణారంభోక్తిసూచకాభ్యాంమునివరపరాశరశబ్దాభ్యాం స్వపక్షస్థాపకత్వంపరపక్ష ప్రతిక్షేపకత్వంచప్రకాశ్యతే । పరాకాబాహ్యకుదృష్టికప్రమాణతర్కశరైరాశృణోతితిపరాశరః॥ ౪॥

{ మాతాపితాయువతయస్తనయావిభూతిస్సర్వం యదేవనియ }  
 { మేనమదన్వయానాం । ఆద్యస్యనఃకులపతేర్వకుళాభిరామం }  
 { శ్రీమత్తదంఘ్రియుగళంప్రణమామిమూర్ధ్నా॥ ౫॥ }

అథపరాశరప్రబంధాదపివేదాంతరహస్యవైశద్యాతీతయహేతుభూతైస్సద్యఃపరమాత్మచిత్తరంజకతమైస్సర్వోపజీవైర్గుపబృంహణైర్మధురకవిప్రభృతినంప్రదానపరంపరయా నాథమునే రపుష్పకర్తారంకాలవిప్రదైవపరమపురుషసంకల్పాత్కదాచిత్ప్రీదుర్భూయ సాక్షాదపిసర్వోపనిషత్సారోపదేష్టారంపరాంకుశమునిం “మాతాపితాభ్రాతే”త్యాద్యుపనిషత్ప్రసిద్ధభగవత్స్వభావదృష్టాప్రణమతి॥మాతేతి॥ఉపజీవ్యప్రబంధనిర్మాణక్రమాదత్రపరాశరపరాంకుశనిమస్కారక్రమః । “మాతాపుత్రస్యభూయాంసికర్తాణ్యారభతేయతః । తస్యాంతు శుశ్రూషానిత్యావతీతాయానుపి” ఆచార్యశ్రేష్ఠోగురూణాంమాతేత్యేకః । “పితృశ్శతగుణంమాతాగౌరవేణాతిరిచ్యత”ఇత్యాదిషు మాతుగౌరవంప్రతి

పాచితం । ఏవం “మాతాభస్మాపితుఃపుత్రోయస్తాజ్ఞాతస్స ఏవస” ఇతి  
 పితాపితృసిద్ధగౌరవః । యువతయశ్చ “యత్రానుకూల్యందంఽత్యోస్త్రై  
 వర్గస్తతవర్ధత” ఇతి ధర్మార్థకామహేతుతయోక్తాః । తనయాః సంఠర్మ  
 నాదిభిరాస్థాదహేతవః అనమర్థావస్థాయాంసంరక్షకాః పున్నామ్నో  
 నరకాత్త్రాతారః । “అపి స్యాత్సకులేస్తాకంసర్వభావేనయోహరిం । ప్ర  
 యాయాచ్ఛరణంవిష్టుంచేవేశంమధుసూదనం । ఆస్థోటయంతిపితరఃప్ర  
 నృశ్యంతిపితామహః । వైష్ణవోనఃకులేజాతస్సనస్సంతారయిష్యతీ” త్యాది  
 భిస్సద్విగుణైఃపితృసత్కైరపి నిస్తారకాఃప్రసిద్ధాః । ఏకస్మిన్నేవాస్మిన్బ  
 హుభిస్సాన్యథేకకారస్సముదితఇత్యభిప్రాయేణబహువచనం । విభూతిః  
 దాసభ్యస్యధనరత్నాదిరూపశ్చేషభూతోనియంతవ్యవర్గః । ధారకపోషకా  
 దివిభూత్యభావేపూర్వోక్తమభిలంసదప్యసత్సయస్యాత్ । సర్వం అన్య  
 జైహికాముష్మికపురుషార్థతత్సాధనాది । యత్ ప్రసిద్ధంహ్యోతత్సత్త్విక  
 సమాజేష్వితిభావః । యచేక మేవదృష్టాదృష్టరూపం సర్వముపజీవ్యమా  
 సీత్ ఏవంవిధమన్యదపేక్షణీయంనాస్తీత్యవధారణాభిప్రాయః । మాతా  
 పితౌదిశబ్దవివక్షితాఃప్రియప్రవర్తకత్వ హితప్రవర్తకత్వాదయస్తత్స  
 భావాస్తదంఘ్రాపుపచర్యంతే । నియమేన సర్వదా-ముక్తావపీత్యర్థః । య  
 ద్వావధారణనియమాభ్యామాచార్యస్యసర్వేశ్వరాదపితృప్రసాదాద్ధమ  
 తిశయేనసర్వదాబహుమంతవ్యత్వమత్రసూచ్యతే । ఈశ్వరకృపాహ్య  
 నాదిరప్యాచార్యకృపామపేక్షతే లీలారస సహచరితాచ । ఆచార్యకృ  
 పాతు తన్నిగ్రహమపిశమయతి అనుగ్రహైకరసాచ । ఈశ్వరస్యకృచి  
 దభోనినీషాపితృతే అసాధుకారయితృత్వంచ । ఆచార్యస్యతుసర్వతో  
 న్నినీషైవససాధ్యేవకారయతి, “ఆచినోతిహిశాస్త్రాగ్గా నాచారేస్తాపయ  
 త్యపి । స్వయమాచరతేయస్తాత్తస్తాదాచార్యఉచ్యత” ఇతిస్తరణాత్ । భ  
 గవతోదైత్యాదిమువిపరీతోపదేశోస్యస్తి అన్యతు సర్వత్ర యధార్థవాది  
 త్వమేవేత్యాదివైషమ్యమనుసంధేయం । మదన్వయశబ్దేనస్వాన్వితాఃపు  
 రుషాగృహ్యంతే । విద్యయాజన్మనావాస్వవంశ్యానాంపూర్వేషాముత్త  
 రేషాంచేత్యర్థః । స్వపూర్వేషామపిజ్ఞానవైరాగ్యాదేష్టైతుతయాద్య

స్వేతివిశేషణం । నః నాథమునిసంప్రదాయభాజామస్తాకః । గోత్రద్వివ  
దసావిత్యభిప్రాప్యేణకులపతిత్వోక్తిః । ఈశ్వరస్తుపరమాచార్యోపి సర్వే  
షాంసాధారణః । అయంత్యస్తదసాధారణఇతిభావః । యోగరూఢిప్రదర్శి  
తాభ్యాంరక్షకత్వశేషిత్యాభ్యాంవాపతిత్వోక్తిః । వకుళాభిరామంశ్రీమ  
దిత్యుభాభ్యాంవేషతస్సభావతత్త్వసామ్యత్వమంగళత్వేవివక్షితే । పరత  
త్త్వనిర్ణయహేతునాంతత్ప్రబంధానాంస్థిరపరిమళత్వసూచనాథకంత  
దాతనసాక్షికజనప్రయుక్తైస్సపర్యార్థవకుళకుసుమైరభిరామం । వైష్ణవత్వ  
సామ్రాజ్యచిహ్నైః శ్రీమత్ స్వాశ్రితానాం తాదృశ సంపత్ప్రదాన  
యోగ్యంచ । “సతునాగవరః శ్రీమాన్, అంతరిక్షగతశ్శ్రీమా”నితివద్భుగ  
వత్సేవోద్యతత్వంవాశ్రీమత్త్వం । తత్ ఉక్తప్రకారనిరతిశయభోగ్య  
త్వనిరపాయశరణ్యత్వాభ్యాంప్రసిద్ధం । అంఘ్రియుగళం ఉపమాంతర  
గాహిత్యేనావ్యోన్యసదృశంజేవతాద్వంద్యవచ్ఛవిభక్తోద్దేశ్యం । ప్రణ  
మామిభక్తిప్రకషణపూర్వకంప్రవీష్వాభావేనభజామీత్యథః । నిత్యాను  
వృత్తివివక్షయావర్తమానవ్యవదేశః । మూర్ధ్నా-నకేవలంవాజ్ఞాత్రేణ  
నాపిచనసా । “సమస్తీష్కరిప్రణామస్సర్వదంజలిః మస్తకేన్యసేత్ ।  
ప్రణామస్సంపుటస్సస్థాభ్యధయేంజలిమర్పయేత్ । ప్రహ్వంగస్సం  
పుటం కుర్యాత్సప్రహ్వంగనమస్క్రియే”త్యుక్త మస్తీష్క సంపుటా  
దిమాశ్రేణైతిభావః । నమస్కారప్రకరణేచ తద్యథాపునరయంజా  
నుభ్యాంపాణిభ్యాంశిరసాచేత్యారభ్య ఇత్యేవంనమతిససరైః కర  
జైర్నమతీత్యుక్తం । తాదృశప్రణామజైవంప్రశస్యతే సరైఃకరజై  
ర్నమస్యన్ సమగ్రోభవతి సమగ్రోనమన్నాప్తకారీభవత్యాప్తకారీ భ  
గవంతమాదోష్ఠీతి । అయంచమూర్ధ్నాప్రణామశ్చతుర్విధః తత్రపం  
చాంగస్తావచ్ఛ్రీవైషానసేప్రోక్తః “పాదాంగుళిభ్యాంజానుభ్యాంశిరసా  
చావనీంస్పృశన్ । బద్ధాంజలిర్నమస్కుర్యాత్సపంచాంగఉదీర్యత”ఇతి ।  
\*షడంగశ్చ “పాదాహస్తాప్రసారైవై”త్యాదిनోక్తిః । శాండిల్యస్త్రుతౌ  
చ “నిధాయదండవద్దేహంప్రసార్యచరణౌకరౌ । బద్ధాముకుళవత్పాణీ

ప్రణామోదండసంజ్ఞితః। పాదాశీరస్తభాహస్తానికుంచ్యముకుతాకృతీమ  
 నోబుద్ధ్యభిమానైశ్చప్రణామోష్టాంగసంజ్ఞితః । మస్త్రీమగ్రంసంపుటం  
 మైవప్రహ్వంగంచత్రయంబుధైః । కృతయోరనయోఃకార్యచన్యథావిక  
 లంభవే”దితి। శ్రీసాత్వతేఃమనోబుద్ధ్యభిమానేనసహన్యస్యధరాతలే। కూ  
 ర్మవచ్చతురః పాదాశీరస్తత్రైవపంచమం। ప్రదక్షిణసమేతేనత్వేవం  
 రూపేణసర్వదా । అష్టాంగేనసమస్కృత్యహ్యుపవిశ్యాగ్రతోవిభో”రితి।  
 సంకర్షణసంహితాయాంతుసుకృతప్రణామవిధౌ “లలాటాదరజాన్వం  
 ఘ్రియుగాన్యూర్ధ్వగతాకరౌ। భూమాసంధాయమనసావాసుదేవమను  
 స్తరన్ని”తి కరచరణజానుశిరిఃప్రభృతి ద్వాదశాంగశ్చ ప్రణామోద్రష్ట  
 వ్యః । భగవతీవసమ్యగ్జ్ఞానప్రదాతృష్వపిభక్తిప్రకర్షాదీదృశాః ప్రణామా  
 ఉపపద్యంతే ॥ ద్రవిడోపనిషద్వ్రీఘ్టరస్యయాథాత్మ్యవద్భుతం । సమ్య  
 క్కృతవతాంనాత్రశంకనీయఉపస్థవః । దేవగుహ్యేషుచాన్యేషు హేతు  
 ర్దేవినిరభాకః। ఇత్యాదిశ్శాయదృష్ట్యాచతోష్టవ్యమిహసూరిభిః॥ ౫॥

{ యన్మూర్ధ్నిమేశుశిరస్సుచభాతియన్తీన్నస్తన్ననో }  
 { రథపథస్సకలస్స మేతి స్తోమ్యామినఃకులధనంకులదై }  
 { వతంతత్పాదారవిందమరవిందవిలోచనస్య॥ ౬॥ }

ఏవముపకారకాన్ప్రణవ్యసాత్పరంపరయాచ సర్వోపకారకస్య  
 భగవతస్సత్సంప్రదాయ ప్రదానమహేనాపకారకృతజ్ఞతయాచార్యప్రి  
 యచిక్షీర్షయాచప్రీతితస్తత్ప్రసాదసంధుక్షితతత్త్రిబంధానుసంధానజ  
 నితజ్ఞానభక్తిపరీవాహనాపేస్తోత్రేప్రాప్యప్రాప్తకరూపప్రతిపాద్యసం  
 గ్రహపూర్వకంప్రవర్తతే॥ యన్మూర్ధ్నిమేతి ॥ యచ్ఛబ్దేన సర్వశాస్త్రప్రసి  
 ధ్ధంసర్వోత్తరత్వంనూచ్యతే। మూర్ధ్నిమేభాతీత్యాశ్చర్యగర్భం అత్యంత  
 నికృష్టస్యమేమూర్ధ్నిపంగోరుపరిగంగానిచాతవదయతోపస్థితమనుభ  
 వయోగ్యంభవతీత్యాశ్రయణసౌకర్యానుగుణసౌలభ్య సౌశీల్యవాత్సల్యా  
 దిసూచకంచ । శుశిరస్సుచభాతీతి - సర్వాధికత్వసర్వరక్షకత్వహే  
 యప్రతిభుటత్వ సమస్తమంగళగుణాస్పదత్వ పరమప్రాప్యత్వాదివిజ్ఞత  
 యాసర్వేషువేదాంతేషుప్రకాశతఇతిభావః । ప్రాప్తీరాశ్రయణపూర్వ



కతయాతమపయుక్తపాలభ్యపాప్రధాన్యవివక్షయాన్వమూర్ధ్ని భానస్య  
ప్రథమోపాదానం । నీహోత్తమస్థానవృత్తిభ్యాంస్వాభావికస్యతదౌజ్జ్వ  
ల్యస్యసహస్యపచయా నచమేతత్రతదభివ్యక్తి తారతమ్యమిత్యభిపా  
యవాంశ్చకారః । శూన్యితేనిత్యమిత్యపారుషేయత్వం దశయతా  
శ్రుతిశబ్దైసన్తుత్యవిషయస్య ప్రమాణస్యనిత్యనిర్దోషత్వంసూచ్యతే । శిర  
శ్శబ్దేనావ్యవహితప్రవృత్తానస్యపరభాగోక్తిః । బహువచనేనసమన్వయా  
ధ్యాయస్థాపితంసర్వోపనిషదైకకంత్వమభిప్రీతం । ప్రక్షిల్లేషుబహుషువే  
దాంతేషు క్రమాదనేకవిధపూర్వపక్షగర్హిస్తాదేణకథాచిద్ద్రష్టవ్యంమ  
మేదాసీంసదాచార్యప్రసాదాదెకత్ర యుటిత్యయత్నదృశ్యమాసీదితి కా  
ర్తాభ్యంవచ్యతే । భాతీతివర్తమానవ్యవహేనేనావిరోధలక్షణోక్తంని  
త్యనిర్బాధత్వమపిప్రకాశ్యతే । యస్మిన్స్వప్రాప్త్యపాయతయాస్వీకృ  
తే । అన్యదిత్యాదినాసర్వప్రకారనిరవధికభోగ్యత్వోక్తిః । అన్యచ్ఛబ్దాసా  
నుబంధినసాతస్వాత్మపరః । పరావరపురుషార్థవేదక స్వవంశస్వభా  
వోయమితిభావః । మనోరథపథః ఇచ్ఛామార్గః । ఆఫలప్రాప్తైరనుస్యూ  
తోభిలాషఇన్యథః । సకలః ఐహికాముష్మిక ప్రాప్త్యప్రాప్తకస్వరూప  
సర్వవిషయః । సమేతి సమ్యక్సంభూయవాగచ్ఛతి । నతువిషయభేదాద్భ  
హుశిరస్స-ఇతిభావః । “యాప్రీతిరవివేకానా”మిత్యావత్ । “త్వమేవ  
సూతాచే”త్యారభ్య “త్వమేవసర్వం మమదేవదేవే”తివ్యనుసంధీయ  
తే । “పితాత్వంమాతాత్వ”మిత్యాదిచవత్సృతిః । “స్వాధ్యాయేనార్చయం  
త్యేకేభవంతంసంయమేనచ । ఇతివాగ్ధిప్రశస్తాభిరయోనిర్విష్టురీడితః ।  
వాగ్యజ్ఞేరార్చితోదేవఃప్రీయతాంమేజనాదఃసః । ఆరిరాధయిమంకృష్టం  
వాచంజగదిషామియాం । తయావ్యాససమాసీన్యా ప్రీయతాంపురుషో  
త్తమః । ఏవమేసర్వధర్మాణాంధర్మోధికతమోమతః । యద్భక్త్యాపుండరీ  
కాక్షంస్తవైరర్చేన్నరస్సదా॥ ఆదరేణయథాప్రాతిధనవంతంధనేచ్ఛయా  
ఏవంచేద్విశ్వకర్తారంకోనముఛ్యేతబంధనాత్ । సాజిహ్వయాహరింస్తోతీ”  
త్యాదిషు ప్రసిద్ధాంస్వశక్త్యాంవాచికీంపరిచర్యాంకరిష్యామిత్యాహ స్తో  
ష్యామితి । పరమార్థగుణవర్ణనేన సేవిష్యఇత్యర్థః । తథాచద్రమిడభా

వ్యం, 'నానతాస్తుతిరుపపద్యత' ఇతి అహుశ్చ ఋరదాచార్యాః, 'కథమనతా  
గుణేనకథితేననుత్తర్యవతీ"తి । ముఖ్యవృత్తోపచారవృత్త్యావాకస్యచిక్షణ  
స్యానభిధానేస్తుతిత్వంసన్యాదితిభావః । గుణ్యవచ్చిన్నగుణాభిధానంహిస్తో  
త్రమాహుర్మితివచః । 'సర్వేశ్వరేశ్వరఃకృష్ణః పౌచ్యతేయదిపండితైః ।  
తథాపిస్వల్పమేవోక్తంభూతార్థైకతమాస్తు"తిరిత్యాదికంతుగుణారోప  
ణేనవచనంస్తుతిరితిలోకదృష్టప్రకారేణోచ్యతే । స్తోమ్యామీత్యత్రప్రధాన  
భూతస్తుతిఫలంసర్వశేషిభూతస్తుత్యగామీతిహృదయం । నఃపూర్వోక్తవి  
ద్యాసంతానజాతానాంయద్యాసర్వదేశకాలవర్తినాంసాత్వికానాంకు  
లధనంతపదర్థంసంగ్రహ్యంతయత్పలబ్ధమనుకూలోపాయమిత్యర్థః । కు  
లదైవతంఅనతిలంఘనీయమారాధ్యముపాయనిర్వృతకం ఫలప్రదంఫలం  
చ । తత్ ఉక్తప్రకారపరత్వసౌలభ్యపరమావధిభూతం । పాదస్యారవింద  
త్వరూపణేనలక్ష్మీకరగ్రహణయోగ్యత్వకాంతిసారభ్యసౌకుమార్యాదికం  
వ్యజ్యతే । 'పురుషేపుష్కరేక్షణే, జితంలేపుండరీకాతు, యశ్చదేవోమ  
యాదృష్టంపురాపద్మాయతేక్షణః, సుతస్యైకిమలలోచనః, మహావరాహ  
స్సస్ఫుటపద్మలోచనః, రామోరాజీవలోచన" ఇత్యాదిషుప్రసిద్ధమనుగ్రహ  
శీలత్వపూర్ణత్వవ్యంజకమాహ అరవిందలోచనస్యేతి । అరవిందవత్ సౌ  
మ్యంవిలోచనంయస్యసతతోక్తః । మమయోగినాంమహాఘోరలేజన్త సదా  
చార్యస్వీకరణముపకారకేషుప్రావణ్యంతదభిమతచికిర్షయా వీచీ తరంగ  
వృత్తిక్రమేణపార్శ్వీకృతపరమాత్మస్తుతౌసంకల్పశ్చ భగవత్కటాక్షవిశే  
షస్యఫలమితిభావః । ఉక్తంచమోక్షధర్మై, 'జాయమానంహిపురుషంయం  
పశ్యేన్నధుసూదనః । సాత్వికస్సతువిజ్ఞేయస్సవై మోక్షార్థచింతక" ఇతి ।  
తదన్యవృత్తిగోచరత్వేవదోషఉక్తః 'పశ్యత్యేనం జాయమానం బ్రహ్మై  
రుద్రోభవాపునః । రజసాతమసాచాస్యమానసంసమభిప్లుత"మితి । కిం  
చ స్వప్రేరితేమయితుష్టుషమాణే తజ్జనితప్రీత్యతిశయేన శేషపూరణం  
కర్తుమరవిందవచ్చైత్యవికాసశోభాదిమతాలోచనేన భూయోపి మాంక  
టాక్షయతఇతిధన్యతామాత్మనోనుసంధతే । ఉక్తంహి శ్రీవిష్ణుధర్మోత్తరే

రుద్రా శాయాం, “నాధస్యః కేశవంస్తోతి నాధన్యోర్చయతిప్రభుః | నమత్య  
ధన్యోనహతిం నాధన్యోవేత్తిమాధవ” మితి || ౬||

{ తత్త్వేనయస్యమహిమార్థవశీకరాణుశ్శక్యోనమాతుమ  
పితృపితామహద్యైః | కర్తుంతదీయమహిమస్తుతిము  
ద్యతాయ మహ్యంనమోస్తుకవయేనిరపత్రపాయ || ౭ || }

అథస్తోత్రాభ్యుపగమప్రీతేన తచ్చృణ్వణకౌతుకినాభగవతాస్తుతిసా  
ద్గుణాయస్తోతవ్యస్య స్వస్యస్వరూపరూపగుణవిభూతిషు కార్యేన్యైవ  
ప్రకాశితాసుసర్వైరపివిషయానురూపస్తుతేగళకృతాం బుధ్వా నివృత్తో  
ద్యోగస్తప్తృప్యత్తమాత్మానముపాలభతే || తత్త్వేనేతి || యథావత్స్థితా  
కారేణేత్యర్థః | కార్యేన్యైవేతివాభిప్రాయః | యస్య త్రివిధపరిచ్ఛే  
దరహితతయా నిరవధికగుణవిభూతిత్వేనశ్రుత్యాదిప్రసిద్ధస్య మహిమా  
త్రనిరుపాధికసార్వజ్ఞ సర్వనియమన శక్త్యాదిరూపః | తస్య దురవగాహ  
త్వాదినార్థవత్స్వత్తిః | తాదృశస్య మహిమోఽతితద్రవిషయాధిష్ఠా  
నాశక్యీకరాణుత్పన్నకల్ప్యతే అనంతేషు గుణైస్త్వైకైకమాత్రంవా | శ  
క్యోనమాతుంవాచామనసాచపరిచ్ఛేత్తుమశక్యఇత్యర్థః | శ్రూయతేహి ||  
“యతోవాచోనివర్తంతే అప్రాప్యమనసాసహ, యస్యామతంతస్యమతం  
మతంయస్యనవేదనః | అవిజ్ఞాతంవిజానతాంవిజ్ఞాతమవిజానతాం, త్వమేవ  
త్వాంవేత్థయోసిసోసి, యోఅస్యాధ్యక్షఃపరమేవ్యోమక సోఅంగవేదయ  
దివానవేదే”తి | ఏవంవిభూతిద్వయైకదేశోపిమాతుంనశక్యఇత్యవగంతవ్యం  
నను, ఈశానస్సర్వవిద్యానాం, ఈశ్వరాజ్జ్ఞానమన్విచ్ఛేదిత్యాది ప్రసి  
ద్ధవైభవస్సర్వజ్ఞ నామాచశర్వతస్యాప్రపదేష్టా సర్వవేదప్రవర్తనాధిక్య  
తచ్ఛపితామహఃసనందనాదయోపి బ్రహ్మభావనాన్వితాఇత్యుచ్యంతే వే  
దాశ్చస్వయంసర్వోపదేష్టారః తత్కథమేతైర్మాతుమశక్యత్వ మిత్యత్రా  
హ అపితృపితామహద్యైరితి | లోకోత్తరజ్ఞానైరపి త్యపితృభాభిప్రాయః  
| అత్ర కాలత్రయవర్తిధిరపీతిభావ్యం | తథాచామనంతిబహ్వృచాః  
నతేవిష్ణోజాయమానోనజాతో దేవమహిమ్నఃపరమంతమాపేతి | ఉక్తం  
చోత్తరరామాయణేబ్రహ్మణా, “త్వంహిలోకగతిర్దేవనత్వాంకేశవనజాన

తేఱు తేమాయావిశాలాక్షీంతవపూర్వపరిగ్రహామితి । మోక్షధర్మే  
 చభృగుభరద్వాజసంవాదే “ప్రజాపతింవరుద్రంచాప్యహమేవస్మజామి  
 వై । తాచమాంసవిజానీతోమమచాయాప్రమోహితా” ఇతి । బ్రహ్మరుద్ర  
 సంవాదేచ “నసశక్యస్త్వయా ద్రష్టుం మయావైర్వరావపి సత్రమ । స  
 గుణోనిర్గుణోవిశ్వజ్ఞానదృశ్యోహ్యసౌస్త్వతః । తవాంతరాత్మా మమచ  
 యేచాన్యే దేహీసంజ్ఞితాః । సర్వేమాంసాక్షిభూతోసానగ్రాహ్యాః కేనచి  
 త్స్వచి” ఇతి శ్రీవిష్ణుధర్మే “నయస్యరూపంనబలప్రభావా నచస్వభావఃప  
 రమస్యపుంసః । విజ్ఞాయతేశరస్వపితామహాద్వైత్తం వాసుదేవం ప్రణమా  
 మ్యచిత్త్య” మితి । వైష్ణవేచపురాణే “యన్నాయంభగవాన్చక్రస్త్రితా  
 నాతిపరమంపదం । తన్నతాస్త్వజ్జగద్ధామతవసర్వగతాచ్యత । యన్నదే  
 వానమునయోనచాహంనచశంకరః । జానంతిపరమేశస్యతద్విష్ణోః పరమం  
 పద” మితి । శ్రీవారాహస్వయంచాహ “యదేతత్పరమంబ్రహ్మ వేదవా  
 దేమపత్యతే । నదేవఃపుండరీకాక్షస్త్వయంనారాయణః పరః । అద్యాపి  
 మాంనజానంతిరుద్రేంద్రాస్సపితామహః” ఇతి । భగవద్గీతాసుచ “నా  
 హంప్రకాశస్సర్వస్యయోగమాయాసమావృతః । మూఢో యన్నాభిజా  
 నాతిలోకోమామజమవ్యయ” మితి । “మాంతువేదనకత్సనే” తిచ । అత్రమ  
 హిమాణావశీకరాణుర్వాతుంనశక్యఇత్యుక్తామహిమస్తుతిమితి వచనా  
 త్వస్యచాపలభూమ్నాకారేన్నిన మహిమస్తుతా పువ్యోగస్సూక్య  
 తే । తదీయమహిమస్తుతింతదసాధారణస్యమహిమ్నఃప్రకర్షకథనమిత్యర్థః ।  
 తదీయస్యస్తోతవ్యతయా ప్రస్తుతస్య పాదారవిందస్య మాహాత్మ్యవరస  
 మితివా । ఉద్యతాయ ఉద్యుక్తాయ । మహ్యం మహాయోగిభిస్సరైర్  
 ప్యశక్యేప్రవృత్తాయస్వస్తి । నమఇతి పూజాలింగమేవాత్ర ఛకోక్త్యా  
 నిందార్థం । సాహసీకాఃప్రాయోనంతవ్యాఇతిచోపాలంభః । నమో  
 స్త్వితిసామాన్యోక్త్యాసరైర్వక్రియమాణం నమోమహ్యమేవాస్తు కిమ  
 న్యేన “నంతవ్యఃపరమశ్చేషీ” త్యుక్తేన సర్వేశ్వరేణేతివ్యజ్యతే । కవ  
 యేకాంతదశినే అపరిచ్ఛేద్యేపి పరిచ్ఛేద్యంపశ్యతే అంతతోపి స్తోతు  
 మశక్యేసర్వప్రకారవణానకాతుకీనే సర్వేషాం విడంబనరసావహాయేతి

భావః । అనంతేభగవతస్సవాచాపరిమితత్వావద్యముష్ణాటయన్నహంస  
ర్వైరాత్మనఃపరిహసనీయతాం నజానామీత్యభిప్రాయేణాహ నిరపత్ర  
పామేతి ॥ ౭॥

{ యద్వాశ్రమావధియధామతివాప్యశక్తస్తామ్యేవమేవ }  
{ ఖలుతేపితదాస్తుచంతః । కేదాశ్చతుర్ముఖముఖాశ్చ మహా }  
{ ర్ణవాంతఃకోషజ్జతోరణుకులాచలయోర్విశేషః ॥ ౮॥ }

అథ పార్థనయాద్భూయఃప్రభుణాప్రతిబోధితః । పారీష్నిహపరిత్యాగా  
న్నివృత్తఃస్తోతుమీహతే । అత్రహిభగవతాగుణోత్తరేషుగురుష్యేవ విశ్రా  
మేకభంచిన్నివారితేపి విషయానుసూపస్తోత్రాశక్తజనితం వైముఖ్యంపరి  
హర్తుంవేదప్రభృతీనామపివృత్తాంతమాత్మనశ్చదీనానుకంపిత్యాదిగుణగ  
ణంప్రకాశ్యప్రతిసమాహితఃస్తోత్రే యావానర్థభితిన్యాయాత్స్వస్యోచి  
తప్రవృత్తితయా స్వోపాలంభనివృత్తింసిద్ధాంతయతి ॥ యద్వేతి । అశక్తాపి  
స్తామీత్యన్వయః । ఆజ్ఞాత్వమప్యత్రాంతర్వీతం, యథావద్యక్తుఃజ్ఞాతుంచాశ  
క్తఇతిచోపసార్గం, శ్రమావధియధామతీత్యభయోపాదానాత్ । శ్ర  
మోక్తిరసామర్థ్యసూచనార్థాత్ । తేనచానుకంపనీయోహమితివ్యజ్యతే । య  
థాహకాళియః, “సోహంతేదేవదేవేశనార్చనాదాస్తుతౌనచ । సామర్థ్య  
వాన్మృపామాత్రమనోవృత్తిప్రసీదమ” ఇతి । యథామతీతిమతిక్షయసూచ  
నాయ । యథోవ్యతే, “ఇమక్షయాన్నివర్తంతేనాంతరిక్షక్షితిక్షయాత్ । మ  
తిక్షయాన్నివర్తంతేనగోవిందగుణక్షయా” దితి । యథామతివచనంచ మహా  
భారతేప్రోక్తం, “యథాజ్ఞానతుఃక్రూమి పురుషంతంసనాతనం । ప  
వైక్యకస్యమహత్త్వంహిసచైకఃపురుషఃస్మృతః ॥ మహాపురుషశబ్దంసభి  
భర్త్యైకస్సనాతన” ఇతి । వాశబ్దఃప్రతిపన్నేస్తుతిశక్తిక్షయాత్ స్తుతిశక్తా  
వపిస్తోతవ్యవిషయజ్ఞానిమాంద్యాద్వానివృత్తిసంభవంభవంతి । అత్రస్తా  
మీతివర్తమాననిర్దేశఃస్తుతేర్వర్తమానసామీప్యపరః । అస్యాపి వాక్యస్య  
స్తుత్యాత్మకత్వంవాసూచయతి । ఏవమేవ శ్రమావధేత్యాద్యక్తప్రకారే  
ణేత్యర్థః । ఏవకాగేణనిశ్చేషస్తుతేరసంభవః సిద్ధిక్రియతే । అన్యథాపర  
మాత్మనఃస్తుతిరేవసస్యాత్ । తతస్తద్విధానం, “స్తవ్యస్తవప్రియఃస్తోత్రం

స్తుతి" రితి తన్నా మనిచ నిర్ధకానిభవేయ రితి భావః । ఖలు శబ్దః శ్రుత్యా  
దిప్రసిద్ధింద్యోతయతి తేషి లోకో త్రరజ్జానశక్తిమంతోపిత్యర్థః । సదాస్తు  
వంతః స్వరూపనిత్యతయా వేదానాం సదాస్తోతృత్వం యుక్తం తథా 'త  
ద్విప్రాస్తోవిపన్యవ' ఇత్యాద్యా మ్నాతానాం నిత్యసూరితాంచ స్యాత్ । చ  
తుర్ముఖాదీనాం తు స్రవాహనిత్యతయాయావదధికారం యథాకాలమవి  
చ్ఛిన్నంస్తోతృత్వం ఏవం సర్వేషు కల్పేష్వితి వివక్షితం । వేదశబ్దేన అస్త  
దాద్యతీంద్రియపురుషార్థతమపాయవేదకత్వం వ్యజ్యతే । చతుర్ముఖము  
ఖాః చతుర్ముఖా స్రవానానిబుధశ్రేష్ఠాః । స్వముఖైర్వేదచతుష్టయస్రవ  
ర్తకత్వఖ్యాపనాయ చతుర్ముఖశబ్దః । సర్వైరపి యథావత్ స్తోతుమశక్య  
త్వంచ భారతోక్తం "వద్నాయుతైర్యస్య గుణానశక్యావత్తుం సమేతైరపి స  
ర్వదేవైః । మహాత్మనశ్శంఖచక్రాసిపాణేర్జిహ్వైర్హృద్వర్షసుదేవాత్మజస్యే"  
తి శ్రీవిష్ణుధర్మైః "సత్త్వాదయోనసంతీశేయత్రచప్రాకృతాగుణాః । సహి  
తస్య గుణాస్సర్వే సత్త్వమునిగజైః పి । వక్తృశక్యావియుక్తస్య సత్త్వా  
వ్యైరభిలైగుణై" రితి । శ్రీవైష్ణవేచపురాణేకాళియచారాః "స సమర్థా  
స్సురాస్తోమం యమనంతమజం విభుః । స్వరూపవర్ణనంతస్య కథం యోషి  
శ్కరిష్యతి । స్త్రియోనుకంప్యాస్సాధూనాం మూఢాదీనాశ్చ జంతవః ।  
యతస్తతోస్య దీనస్య తమ్యతాం వదతాం వరే" । వారాహీచరుద్రగీతా  
సుసప్తమాధ్యాయే "చతుర్ముఖాయుర్యదికోటివక్త్రైః పేన్నరః క్వాపి  
విశుద్ధచేతాః । సతేగుణానామయైకమంశం వదేన్న వాదేవ వరప్రసీదే"  
తి । సన్వస్య విషయస్య యథావద్వక్తుమశక్యతేపి చతుర్ముఖాదీనాంచ త  
వచతారతమ్యమస్తీత్యత్ర స్వాభిప్రేతమథాన్యథాంతరన్యాసేన ద్రవ  
యతి మహర్ణవాంతరితి । అత్యగాఢేస్త్రికకులావలస్యాప్యమగ్నాంశేన  
స్యాదితి భావః । అణకులాచలయోశ్చ మిథః పరిమాణగురుత్వవైషమ్యేపి  
మజ్జనేనాదృశ్యత్వశ్చ విశిష్టమిత్యభిప్రాయేణ కోషజ్ఞతోర్విశేష ఇత్యుక్తం ॥

{ కించైవ కత్త్యతిశయేన నతేనుకంప్యస్తోతాపి తుస్తుతి }  
{ కృతేన పరితేషేణ । తత్రత్రమస్తుసులభో మమ మం }  
{ దమ ధైర్యమ్యమోయముచితో మమ చాబ్జనేత్ర ॥ ౯ ॥ }

నకేవలమవిశేషస్తోత్రమ ధైర్యాతిశయేనశీఘ్రం త్వదనుకంపాఫల  
 లాభాన్తమైవాధికారః ప్రకృత్యతత్వభిప్రాయేణాహ॥ కించేతి॥ అత్రా  
 ధికారసద్భావేనసహతత్ప్రకర్షస్సముచ్చయతే॥ ఏషస్తోతేతిభగవతస్తుని  
 తివైముఖ్యనివృత్తిసామ్యాత్ప్రభూతాల్పశక్త్యైరేకరాశిత్వేనోపాదా  
 నం॥స్తోతుస్సామర్థ్యాతిశయఃప్రాయస్త్వత్కృపామాంద్యకారణమితిసూ  
 చయన్నాహ శక్త్యతిశయేననతేనుకంప్యభితి॥ తె సర్వవిచ్ఛిన్నేదైస్తుని  
 భిశ్చనిత్యం స్తూయమానతయాస్తుత్యంతరనిరపేక్షస్య దీనానుకంపనస్వ  
 భావస్యయథాధికారంరక్షణోపయుక్తయత్కించిద్వాగ్విజమాత్రాపేక్షీ  
 ణశ్చేతిభావః । కేనతహ్యేకానుకంపనీయభితిశంకాయాంశక్త్యతిశయవై  
 పరీత్యవైవానుకంపాతిశయహేతుత్వదాపం విశేషంసూచయతి అపి  
 త్వితి॥ పరిశ్రమేణ పరితఃశ్రమేణ॥ అశక్త్యాభక్త్యాచస్తోతుంహేతుంచాన  
 హతయాసర్వప్రకారన్యాకులత్వేనేతిభావః । తత్ర తథాసతీత్యర్థః  
 స్తుతావితివా । మమతు శ్రమస్సులభఇత్యన్వయః । శ్రమస్తుసులభఃనతు  
 శక్త్యతిశయప్రసంగభివాభిప్రేతం । మందబుద్ధేః అల్పజ్ఞత్వాదిత్యర్థః ।  
 ఇతిశబ్దోపేత్వర్థః ఉద్యమప్రకారపరోవా । అయముద్యమః స్తోమ్యా  
 మిస్తామితిక్లోకద్వయోక్తస్తోతోపక్రమః॥ మమచ మమైవేత్యర్థః । అవిరు  
 ధ్ధోప్యత్రసముచ్చయార్థోమందః । మమేతికథితపదావృత్తిర్నహిరణ్యగ  
 ర్భాదేరిత్యతిశయితవిధేయతాత్పర్యాదలంకారఏవ । త్వత్కటాక్షాఘ  
 ల్వహంతుష్టుషుదశాం తత్రాధికారాతిశయంచ ప్రాప్త్యైవమనుగ్ర  
 హాతిశయవ్యంజకేనావలోకనదానేనభూయోపిమాంపాలయయేనస్తుతి  
 రియమవిఘ్ననివృత్త్యేతత్వభిప్రాయేణాహ అబ్జనేతేతి॥ ౯॥

{ నావేత్త సేయదితతో భువనాన్యమూని నాలంప్రభోభవి }  
 { తు మేవకుతఃప్రవృత్తిః । ఏవంనిసర్గసుహృదిత్వయి సర్వ }  
 { జంతోస్సాన్వమిన్నచిత్రమిదమాశ్రితవత్సలత్వం ॥ ౧౦ ॥ }

అధైవం యథామనోరథం తవసర్వసమీహితసిద్ధిర్భవన్మితి కటాక్ష  
 యంతంభగవంతంప్రతి ప్రాచీనప్రభూతోపకారప్రఖ్యాపనేనాద్యతనా  
 నుగ్రహస్యానాశ్చర్యతామాహ ॥ నావేత్తసభితి ॥ అథవాల్పశక్తేః

స్వస్యస్తుత్వాచిత్యాతిశయవచనేనవ్యంజితం భగవతఆశ్రితవాత్సల్యంకే  
 నచిత్రైముత్యేనస్థాపయన్నేవసర్వశరణ్యత్వోపయోగితయా ప్రపంచ  
 యిష్యమాణంసర్వస్వాత్పరత్వం కారణలక్షణేనోపక్షిపకతద్వత్కాష్టా  
 పాప్రంసాలభ్యంచాహ । అయమేవశారీరకశాస్త్రాగ్రంభఘటితస్తో  
 త్రాగ్రంభః॥ కారణత్వంనియంతృత్వంసుహృత్త్వంస్వామితాహరేః।వా  
 త్సల్యమితిపంచైతేకంతోక్తాభిమానద్గుణాః॥అవేక్షణమిహతదైక్షితసోకా  
 మయతేత్యాదిమాత్తః \* ఈక్షతేన్నాశబ్దంగౌణశ్చేన్నాత్మశబ్దాదిత్యా  
 దిసూత్రస్థాపితస్సానుగ్రహస్సంకల్పః । తతః త్వదవేక్షణరూపహేత్వ  
 భావాదిత్యథః॥ భువనానీతికృత్సకార్యపరం। అమూనీతితత్తత్ప్రమా  
 ణసిద్ధభోక్తృభోగ్యరూప కార్యజాతానామన్యాశక్యకరణవైచిత్ర్యా  
 భిప్రాయం। ‘యతోవాభిమానిభూతాని’ \*జన్మాద్యస్యయతభిమతృపిసూ  
 త్రయోరిదంశబ్దవత్ । నాలం నసమగ్ధాని । కారణాభావేకథంకార్యం  
 స్యాదితిభావః । ప్రభో స్వాధీనత్రివిధచేతనాచేతనస్వరూపస్థితిప్రవృ  
 త్తిభేద । భవితుం ఉత్పత్తుం సత్తాయోగితయాస్థాతుంచ। ఏవకారోభవ  
 నస్య పరసంకల్పవైరపేక్షశంకాం వారయన్ప్రసృత్యనహాత్వైకైము  
 త్యముద్ఘాటయతి । ఏవంఅలభ్యసత్తాకానాంసత్తాపూర్వీకాప్రవృత్తిశ్చత్వ  
 దీక్షణమంతగేణసస్యాదిత్యాహ కుతఃప్రవృత్తిరితి । శూన్యతేహి ‘కో  
 హ్యేవాన్యాత్రఃప్రాణ్యాత్ యదేషలకాశలనందోనస్యా’దితి । అంత  
 ర్యామిబ్రూహ్మణాదికం సర్వమిహనుసంధేయం । ఉక్తంచస్వయమేవ  
 మోక్షధమే “యత్కించిద్వతేతలోకేనర్వంతన్దద్విచేష్టితం। అన్యో  
 హ్యన్యచ్ఛింతయతిస్వచ్ఛందంవిదధామ్యహ”మితి । అత్రచపరమకారణ  
 విషయేవికల్పసముచ్చయాన్యతరబాధాద్యసంభవాత్ గతిసామాన్యన్యా  
 యేనకారణవాక్యానిసర్వాణిత్వయ్యేకకంతానీతివ్యతిరేకోక్త్యాసూచ్యతే।  
 కారణత్వోక్త్యైవ ‘యోబ్రహ్మణమిత్యాది శ్వేతాశ్వతరమంతోక్తం శ  
 రణ్యత్వమప్యాకృప్తం । ఏవం భోగమోక్షార్థప్రవృత్త్యైవయికకరణక  
 లైబరదానాదిప్రకారేణైత్యథః । ‘సఏకాక్షీనరమేతే’త్యసేనాభిప్రేతం  
 విశ్వసృష్ట్యుపయుక్తందయమానమనస్తద్వంసూచయతినిసర్గసుహృదీతి స



ర్వసామాన్యతః పూర్వోపకారప్రత్యుపకారనిరపేక్ష హితైషిణీత్యర్థః ।  
 సుహృత్త్వస్యవైసర్గికత్వం, స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచేత్యత్ర లక్షణ  
 క్రియాయాఅపి స్వాభావికతోవ్యక్తార్థసిద్ధం । అత్రప్రభుశ్చైవ సుహృచ్చ  
 జ్ఞేనచ సర్వస్యప్రభుమీశానం సర్వస్యశరణంనుహృదితి శ్వేతాశ్వతర  
 వాక్యంనూచితం । త్వయి నహితవదన్యఃకశ్చి దేవంప్రమాణసిద్ధ ఇతిభా  
 వః । సర్వజంతోరిత్యేతత్కాక్షిన్యాయాత్పరతాప్యన్వేతి । ‘వతింవి  
 శ్వస్యాత్యైశ్వరం, సకారణంకరణాధిపాధిపః, ప్రధానమైత్రజ్ఞపతిగుణ  
 శైశవః, పతింపతినాంపరమంపరస్తాత్ ఏషభూతపతిరేషభూతపాల’ ఇత్యా  
 దిమూలసిద్ధంహి సర్వస్వామిత్వం । ఏతచ్చనర్వేదాం స్వార్థోపకారకత్వే  
 సర్వస్యచతోష్టవినియోగాహాత్వే హేతుః । నదిత్రం నాద్భుతం । ఇ  
 దం స్తుతివైగుణ్యానాదరేణస్తోతరిమయిప్రీతిరూపమిత్యర్థః । సఏషవా  
 త్సృగ్యఖ్యాగుణసర్వావిశేషేణకతవల్ల్యాముక్తః ‘అంగవృత్తాఃపురు  
 షామన్యత్రనిత్యతి ఈశానోభూతభవస్యనతతోఽజగుష్ణత’ ఇతిఉప  
 బృంహితంచ ‘రిషానామపితృల’ ఇతి । ఇనమాశ్రితవత్సలత్వంనచిత్రం  
 సంప్రతిహస్తోత్రే పేరియతస్తవ మన్తుభోదిత స్తుతిశ్రవణేనజగద్వ్యా  
 పారవిహారస్సఫలస్సంపద్యతఇతిభావః । అత్రస్తుతివైముఖ్యనివర్తనాదిలబ్ధవి  
 జయసంతోషధావదుక్తిప్రత్యుక్తిరూపతాప్యాచార్యోక్తాతథాహివెత్త  
 యధామమత్వయివాత్సల్యంయధాచమగ్ధభాషితేపిత్రోరివ మే భవన్తు  
 ఖాగతస్తుతివచనశ్రవణకౌతూహలమితితంప్రత్యాహనావేదసఇతి ॥౧౦॥

{ స్వాభావికానవధికాతిశయేశితృత్వం గూఢాచార్యత్వయి }  
 { నమ్యస్యతివైదికఃకః । బ్రహ్మాదీవశ్చతమఖః పరమస్స }  
 { రాడిత్యేతేపియస్యమహిమాద్భవవిపుషస్తే ॥ ॥౧౧॥ }

నను “హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రే, నసన్నచాసచ్చివఏవకేవలః,  
 ఇంద్రోమాయాభిపురుగుపతయత” ఇతి బ్రహ్మాదీనాం ముక్తస్యచ  
 ‘యంకామంకామయతే సోస్యసంకల్పాదేవసముత్ప్రిప్తతీతసర్వజగత్కా  
 రణత్వంప్రతీయతేతదేతత్కథంమబ్రహ్మలక్షణంకథంచతద్యోగాత్పరమ  
 పురుషస్యసర్వస్వామిత్వాది తత్రాహ ॥ స్వాభావకేతి ॥ స్వాభావికత్వమి

హానన్యాధీనత్వం । తేనకర్తృపాధికదుఃఖమిశ్రానిత్యచతుర్ముఖాదైవ్య  
శ్వేర్యవ్యాప్తుః । అనవధికాతిశయత్వముతక్రష్టవధిరహితోత్కర్షణవ  
త్త్వం । ‘పరాస్యశక్తిర్వివిధైవమూయతేస్వాభావకీజ్ఞానబలక్రియాచే  
త్యత్రపరత్వస్వాభావికత్యేవక్త్యాదిము సర్వేష్యన్వితేభిభావః । ఏతా  
భ్యామేవపరిమితంపరాధీనంచముక్తనిత్యైశ్వర్యమపివ్యవచ్ఛిద్యతే । ఈద్వ  
శమిశితత్వంహి తదైవవిశ్వపతిత్వాత్త్యైశ్వరత్వాది శ్రుతిః ‘ప్రశాసి  
తారంసర్వేషాం, శాస్త్రావిష్టరశేషస్యే’త్యాదిస్తుతిశతైశ్చ । స్వయం  
చగీతం ‘మత్త్రపరతరంనాన్య’దితి । ‘ఏషథాతావిధాతాచసర్వేషాం  
ప్రాణీనాంప్రభుః । పరంహిపుండరీకాక్షాన్నభూతంసభవన్వతీ’త్యాదివ  
ద్రప్తశ్చ । అత్ర నారాయణైశ్వర్యేన కారణవాక్యేష్యన్యార్థశంకాగోచ  
రాణాం సదసదవ్యాకృతబ్రహ్మత్వహిరణ్యగర్భశివాకాశప్రాణాదిశబ్దా  
నాంకయాచిదప్విత్యోనన్యపరాబాధితార్థసాత్త్వికోపబృంహణానుగుణ  
మహిమపనిషత్స్తోత్రాయణీయసుబాలోపనిషదాదిపతితనారాయణశ  
బ్దోదితమహాపురుషవిషయత్వం శేవలతత్త్వనిర్ణయప్రవృత్తనారాయణా  
నువాకతాత్పర్యేణభగవతేషవసర్వపరవిద్యావేద్యత్వం తత్రత్యతత్తచ్ఛబ్ద  
వాచ్యత్వంచ ప్రకాశ్యతే । అస్యచనామ్నోనిరుక్తిభేదై శ్శారీరకాధ్యా  
యచతుష్టయవివక్షితకారణత్వనిర్బాధతోపాయత్వప్రాప్యత్వాని భా  
వ్యాని । ఏవమాస్తతమాసేకస్త్పతివచనానిచాసేన ప్రత్యభిజ్ఞాప్యంతే ।  
తత్రతావన్నమః ‘ఆసీదిదంతమోభూత’మిత్యారభ్య ‘ఆపోనారాభి  
ప్రోక్తాఆపోవైనదసూనవః । తాయదస్యాయనంపూర్వం తేననారాయ  
ణఃస్త్పతిః । యత్తత్కారణమవ్యక్తంనిత్యంసదసదాత్మకం । తద్విసృష్ట  
స్సపురుషోలోకేబ్రహ్మైతికీర్త్యతే’ఇతి । బృహస్పతిః ‘నారాయణఃప  
రోఽవ్యక్తాదండమవ్యక్తసంభవం । అండాద్భ్రుంశ్చసమభవతేనస్పష్టమి  
దంజగ’దితిదత్తః ‘ధ్యాయేన్నారాయణందేవంస్నానాదిమచకర్తృను  
బ్రహ్మలోకమవాప్నోతిసచేహజాయతేపున’రితి । వ్యాసః ‘ఆలోఽద్యస  
ర్వశాస్త్రానిచివార్యచపునఃపునః । ఇదమేకంసునిష్పన్నం ధ్యేయోచారా  
యణస్సదే’తి ‘సమోభగవతేతస్మై వ్యాసాయామితతేజసే । యస్యప్ర

సాదాద్విత్యామినారాయణకథామిమామతివవైశంపాయనవాక్యం ।  
 ఈదృశానివచనశతానివిస్తరభయాన్నలిఖ్యంతే । త్వయి సర్వేషేదాయ  
 త్వదమామనంతి సర్వేషేదాయత్రైకంభవంతి 'సతాస్త సర్వవచసాం  
 ప్రతిష్ఠాయత్రశాశ్వతీ' 'వేదైశ్చసర్వైరహమేవవేద్యః' 'వేదేరామా  
 యజేదైవభారతేభరతమహాభా । ఆదామధ్యేతథాచాంతేవిష్ణుస్సర్వత్రగీ  
 యతే । నారాయణపరావేదా' ఇత్యాదిభిస్సర్వవేదవేద్యతయా పసేద్ధే  
 పూర్వోక్తసర్వకారణత్వ సర్వస్వామిత్యాదిలక్షణే । నన్యవృత్తి నసహ  
 తే । వైదికః వేదప్రమాణకఇత్యర్థః । 'వేదైఃపశ్యంతిచాగ్మాణాః, పి  
 తృదేవమనుష్యాణాంవేదశ్చక్షుస్సనాతనం । శుక్తిస్తృతీతువిప్రాణాం  
 చక్షుషీద్యేవినిమితే' ఇతిహిస్తర్యతే । వైదికశబ్దేన 'సర్వేషేదాస్సపి  
 తరోబ్రహ్మద్యాశ్చాండమధ్యగాః । విష్ణోస్సకాశాదుత్పన్నాఇతీయంవైది  
 కీశ్చుతి' రితివారాహవచనం, 'వేదవేద్యోహిభగవాన్వాసుదేవస్సనాతనః  
 గీయతేసహోవేదై ర్యోవేదైనంసవేదవి' దితికార్తవచనంచసూచ్యతే । అ  
 త్రచోత్తరేషువాక్యేషుచకింశబ్దఃత్వపార్థః । వైదికఃకోనమృష్యతీత్యనే  
 నభగవత్పరమ్యమసహమానస్యవేదబాహ్యతయా పాపిష్ఠత్వం వ్యజ్య  
 తే । యథోక్తంప్రాజాపత్యస్త్వతో 'నారాయణంపరిత్యజ్యహృదిస్థం  
 ప్రభుమీశ్వరం । యోన్యమర్చయతేదేవంపరబుద్ధ్యాసపాపభాగి'తి । మ  
 హాభారతేతిథేరక్షకపిశాచవాక్యం, 'యేద్విషంతిమహాత్మానంసత్సరంతి  
 చకేశవం । నతేషాంపుణ్యతీర్థేషుగతిస్సంసగిణామపీ'తి । సప్రక్షింసం  
 వాదే, 'విష్ణుంబ్రహ్మగృహేవేశందేవదేవంజనార్దనం । త్రైలోక్యస్థితిసంహ  
 రస్సప్తిహేతుంనిరంజనం । ఆధాతారంవిధాతారంసంధాతారంజగద్గు  
 రుం । విహాయసభజత్యన్యచిన్సైన్యంకరోతియ' ఇతి । భగవద్గీతాస్వా  
 సురాప్రకమ్య 'అహంకారంబలందర్పంకామంకోధంచ సంశ్రితాః ।  
 మామాత్మపరదేహేషుప్రస్విషంతోభ్యమూయకాః । తానహంద్విషతః  
 క్రూరాన్సంసారేషునరాధమాన్ । క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్యే  
 వయోనిష్యి'తి । బ్రహ్మాండకౌమర్యోశ్చ 'యేన్యందేవంపరత్వేన వ  
 దంత్యజ్ఞానమోహితాః । నారాయణాజ్ఞగన్నాథాతైవైపాషండినఃస్త్వ

తా" ఇతి । శ్రీభాగవతేభగవంతం ప్రస్తుత్య అస్మాదన్యంపరత్వేన చేత  
 యానోహ్యచేతనః । సపాషండితివిజ్ఞేయస్సర్వకమకబహిష్కృత" ఇతి ।  
 "యస్తునారాయణం దేవంసమ త్వేనాభిమన్యతే" సతు తేనావమానేనసర  
 కాశ్చాతివర్తత" ఇతిచ । "యేతుసామాన్యభావేనమన్యం తేపురుషోత్తమం ।  
 తేవైపాషండినోజ్ఞేయానరకాహంనరాధమాః । యఃపుత్రఃపితరంద్వేష్టి  
 తంవింద్యాదన్యరేతసం । యోవిష్ణుంసంతతంద్వేష్టితంవింద్యాదన్యరేత  
 సంవిష్ణుభక్తివిహీనోయస్సర్వశాస్త్రార్థవేద్యపి । బ్రాహ్మణ్యంతస్యనభ  
 వేత్తస్యోష్ణత్తిర్నిరూప్యతాం । చతుర్వేద్యపియోవిపోవాసుదేవంసవిం  
 దతి । వేదభారభరాకాంతస్సవై బ్రాహ్మణగర్దభ" ఇత్యాదీని దృష్టవ్యా  
 ని । అస్మిన్నారాయణానువాకే విశ్వమేవేదంపురుష" ఇతిపూర్వోక్తస  
 మానన్యాయతయా సబ్రహ్మసశివస్సేంద్ర' ఇత్యాదిసామానాధికరణ్యే  
 న బ్రహ్మాదీనాం విభూతిత్వశ్రవణాత్త్రిమూర్తైక్యసామ్యోత్తీర్ణకవ్య  
 క్త్యంతరపక్షాణాంప్రతిక్షేపస్సిద్ధశత్యభిప్రాయేణాహ బ్రహ్మశివఇతి ।  
 అనీశ్వరతయా సర్వసంప్రతిపన్నేంద్రాదినమభివ్యాహారాదబాధాచ్చ  
 బ్రహ్మశివయోరనీశ్వరత్వంసూచ్యతే । శతమఖశబ్దః కమకవశ్యశ్వప్ర  
 సిద్ధిభ్యాపనార్థః । అత్రచానువాకేతత్తత్కారణోపాసనపరవాక్యవరితా  
 శ్శివశంభోద్విశద్యానారాయణవిషయాభిజ్ఞాపయితుం నారాయణప  
 రంబ్రహ్మేత్యాదిభిస్తత్తదనువాదేన సాగాయణత్వవిధానఘాయస్తవం  
 సూచితం । సూత్రితంచలింగభూయస్త్వాత్తద్ధిబలీయస్తదవీతి హిరణ్య  
 గర్భస్సమవతతాగ్ర' ఇతివాక్యంతు అద్భ్యసంభూతోహిరణ్యగర్భఇ  
 త్యష్టావితిశ్రుత్యైవానువాకాంతరసంయోజనాత్పురుషసూక్తకాగ్ధోత్త  
 రానువాకప్రతిపాద్యమహంపురుషవిషయం । అతఏవ వింద్రీన్యాయాద  
 త్రహిరణ్యగర్భశబ్దఃకయాచిదవయవశక్త్యాభగవతివతతతే । శివఎవకే  
 వల' ఇత్యత్రశివశబ్దోపి యదాతమస్తన్నదివానరాత్రి' రిత్యనువాదాన్వ  
 యాత్ సుబాలోపనిషదుపనిష్ఠతమోమృత్యుశబ్దవాచ్యప్రకృత్యధిష్టాత్మ  
 భూతనారాయణవిషయః । శుద్ధిమాంగల్యాదావపిరూఢశ్చసాప్రయుక్త  
 శ్చభగవతి శాశ్వతగోశివమచ్యుత' మితి ఎకఎవరుద్ర' ఇత్యాదేస్తుప్రాక

రణిక హవిరుద్దేశ్యత్వాకారపరతయనపారమ్యోపపాదకత్వం, ఇంద్రో  
 మాయాభి' రిత్యతేంద్రశబ్దశ్చ 'తమింద్రోగ్ సంతం ఇంద్రీకత్యాచక్షు తే  
 పరోక్షేణే' తిచ్చామ్నాణోక్త్యాసర్వదర్శి పరమాత్మవిషయః। పరిసిద్ధేంద్రీ  
 రత్వేపినాత్రీసర్వకారణత్వకంఠోక్తిః । నచతత్త్వేప్రిః పురుషాపత్వాదే  
 రన్యథాప్యపపత్తైః । సకరింద్రీత్వదుత్తరోనన్యాయాగ్ అస్తివృత్తిహా'న్ని  
 త్యత్రతం పాకరణికకమక విశేషాపయకప్రశంసాపరశ్వాద్యస్వాదిము  
 త్వదుత్తరోనాస్తితివివక్షితం । స్వరాట్పబ్జహ 'స్వరాద్భవతీ'త్యా  
 మ్నాతముక్తవిషయః । సచస్వాతంత్య్రవాచకోఽప్యత్రాకమకవశ్యత్వ  
 పరః ఈస్వరశరీరభూతానామాత్మనాం తత్పారతంత్య్రీన్యయావత్స్వ  
 రూపభావత్వాత్ । పరతంత్రస్యాపిసత్యసంకల్పత్వమిచ్ఛావిఫలత్వాభా  
 వాదుపపద్యతే । తేనః సంకల్పాదేవతచ్ఛ్రుతిః అతవచానన్యాధిపతి  
 రితీసూత్రద్వయమప్యవిరుద్ధం । ముక్తవైశ్వర్వంజగద్వ్యాపారవర్జమ  
 తిశాకీరకాంతేస్థాపితం । పరమత్వమిహబ్రహ్మద్యపేక్షయాతద్భావకమక  
 వశ్యస్యజ్ఞానసంకోచాదిరూపక్షరణవిరహాదిత్యక్షరశబ్దేనదర్శితం । 'బ్ర  
 హ్మవేదబ్రహ్మైకభవతీ'త్యాదికమపి 'పరమంసామ్యముపైతి' 'మమసాధ  
 వ్యకమాగతా' ఇత్యాదిశ్రుతిస్త్రుత్యనుసారాత్ 'వైష్ణవంవామనమా  
 లభేతస్పర్థమానో విష్ణురేవభూత్వే మాన్లోకానభిజయతీ'త్యాదిచత్తత్సా  
 మ్యాభిప్రాయమేవ తస్యచసంకల్పత్వాన్వభివతస్పష్టిః పరిచ్ఛాను  
 గుణ్యేనపరిమితవిషయా । సర్వలోకానుసంపరణశ్రుతిశ్చనజగద్వ్యాపా  
 రాధా ఇతిశబ్దభావ 'సబ్రహ్మసశివ' ఇశ్యాదివాకోపాత్తప్రకార సూ  
 చనార్థః । ఏవే ప్రజాపతిపశుపతిసురపతి ప్రసేద్ధిమంతస్తతోన్యధికోముక్త  
 శ్చ । అపిశబ్దస్తేషాం తత్తత్ప్రమాణసిద్ధమహత్వేనత్యపీతిద్యోతయంతస్త  
 తోర్వాచీనేషు కైముత్యంవ్యనక్తి యస్యతే 'తందుర్దర్శంగూఢమనుప్రవి  
 ష్టం, చుత్తదదేశ్య మగ్రాహ్య'మిత్యాదిష్వద్యత్యత్వాదిగుణకతయాప్రసి  
 ధమపిస్వాత్సానంసంజయభృతరాష్ట్రాదేరివక్యపయామేప్రకాశయత  
 ఇతిభావః । మహిమ్నోర్జవత్వరూపణమత్యయత్వాపారత్వాది సూచనా  
 థం । మహిమార్ణవవిప్రీషంబర్ణవస్థానీయ త్వన్తహిమాపేక్షయా పృ

షతస్థానీయమహిమానభ్యధాః । యద్వాఙ్మనంతవిభూతేస్తవవిభూతి  
రూపమహిమసముద్రచిందవభితి । తదేతదుక్తమద్వితీయశ్రుతివ్యాఖ్యాన  
ముఖేనసంవిత్సిద్ధా “యథాచోళనృపస్సమ్రాజ ద్వితీయోస్తి భూతలె ।  
ఇతితత్తుల్యనృపతనిపారణపరంవచః । నతుతద్భృత్యతత్పుత్రః శత్రాదిన  
వారణః । తథాసురాసురసరబ్రహ్మాండాయుతకోటయః । క్లేశకక్షావిపా  
కాద్యైరస్పృష్టస్యాభిలేశితుః । జ్ఞానాదిమాధుణ్యనిధైరచింత్యవిభవస్య  
తాః । విష్ణోర్ద్విభూతిమహిమసముద్రద్రష్పవిభ్రష్”ఇతి । బ్రహ్మాదీ  
నాంచసృష్ట్యాద్యుపయుక్తవిభూతిత్వంవత్కృతి । తదిహ ‘సబ్రహ్మే’త్యా  
దిసామానాధికరణ్యమపినస్వరూపైక్యాదిప్రయుక్తం । కింతుశరీరశరీరిభా  
వనిబంధనమితిసూచితంభవతి । కించ ‘అగ్నిరైవదేవానామవమోవిష్ణుఃప  
రమ’ఇతిసేనాతారోధీయతే । ‘అగ్నిరవమోదేవతానాంవిష్ణుఃపరమ’ఇ  
త్యధ్వర్యవః । తథా ‘తద్భ్రష్మసతత్త్వా అంగాన్యన్యాదేవతా’ఇతిచ । ఏ  
తచ్ఛాపబృంహితం “శూన్యతాంపరమందైవందుర్విజ్ఞేయంమయాపిచ ।  
నారాయణస్తుపురుషోవిశ్వరూపోమహాద్యుతిః । నారాయణస్యచాంగాని  
సర్వదైవానిచాభవన్ । అన్యానిసర్వదైవానితస్యాంగానిమహాత్మన”ఇతి ।  
అతశ్చబ్రహ్మాదీనాంభగవద్విభూతిసాగరశీకరత్వంసద్ధమితి ॥౧౧॥

{ కశ్చీ శ్రియఃపరమసత్త్వసమాశ్రయఃకః కఃపుండరీకన }  
{ యనఃపురుషోత్తమఃకః । కస్యాయుతాయుతశతైకకలాం }  
{ శకాంశేవిశ్వంవిచిత్రచిదచిత్ప్రవిభాగవృత్తం ॥ ౧౨॥ }

అభస్యాత్ ‘హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతే’త్యాదేరద్భ్యసంఘాతఇ  
త్యాదివైకాధ్యేపితత్రైవచతుర్ముఖా సాధారణప్రజాపతిశబ్దరూపాత్మ  
రుషశబ్దస్యతు సాధారణ్యేనచతుముఖేపి సంభవాత్ ‘అంభస్యపార’ఇ  
త్యశ్రాపి ‘ప్రజాపతిశ్చరతిగర్భే’అంతః,సనోబంధుర్జనితాసవిధాతా,సూ  
ర్యాచంద్రమసాధాతా యథాపూర్వమకల్పయ’దితి ప్రజాపత్యాదిశబ్ద  
రూపాన్త్రైతయమప్యేతచ్చతుముఖవిషయమితి । అత్రతావత్ ‘సబ్ర  
హ్మేనేశాన’ఇత్యాదివ్యక్త్యంతరనిషేధసహిత విశేషశ్రుత్యాచాధప్రద  
రూపాన్నవక్తవ్యశేషమస్తి అథాపిబూమిః ‘అంభస్యపార’ఇత్యత్రతా

వత్ యమంతస్సముదేకవయోవయంతీతినముద్రశాయిత్యం యదే  
కమవ్యక్తమనంతరూపవిశ్వంపురాణంతమసఃపరస్తాదితి తమసఃపారవ  
ర్తిత్వం సర్వేనిమేషాజ్ఞేరేవిద్యుతఃపురుషాదధీతివిద్యుద్వర్ణపురుషత్వం  
సఃపఃప్రదుఘేడభేదమేతత్త్యాదిభిర్విచిత్రజగత్కారణత్వం యఏనం  
విదురమృతాస్తేభవంతీతి మోక్షప్రాప్తిహేతుత్వం విశ్వతశ్చక్షురుత  
విశ్వలోముఖిత్యాదినానహసశీషత్యాదికంచ ప్రత్యభిజ్ఞాయమాన  
మస్యానువాకస్యపురుషసూక్తోదిత మనఃపురుషగోచరతాంగమయతి ।  
ప్రసిద్ధప్రజాపతేఃపరమపురుషకార్యత్వతన్నియమ్యత్వ కమవశ్యత్వా  
దికంచప్రసిద్ధం । అతోత్రప్రజాపత్యాదిశబ్దాఃపరమకారణభూతంనారా  
యణమేవప్రతిపాదయంతి ఏవమర్చ్యస్సంభూతత్యనువాకస్యాపిపురు  
షసూక్తప్రకరణావిచ్ఛేదాత్ వేదాహమేతంపురుషంమహంతమిత్యా  
దివాక్యార్థప్రత్యభిజ్ఞానాచ్చ మహాపురుషవిషయత్వంసుగమంతమమర్థ  
మనన్యధాసిద్ధేనలక్ష్మీపతిత్వలింగేన ద్రవ్యతఃకశ్చిశ్రియతః ॥ అత్ర  
త్వదన్యతీవత్వమాణమనుసంధేయం । “శ్రియఃశ్రీశ్చభవేదగ్యాక్రిత్యాః  
కీర్తిక్షమాక్షమే”త్యుక్తమహాభిప్రేతం । శ్రీరేవహ్యస్యేషామతిశయంవి  
ధత్తే తస్యాఅపి “భర్తానామపరంనార్యాభూషణంభూషణాదపీ”తీన్యా  
యేనాతిశయహేతురయమితిభావః । నారాయణమనిభిస్తైవమహావ్యా  
ఖ్యాతం । స్వేతరసమస్తైస్సవరూపస్థితిప్రవృత్త్యర్థంయాశ్రీయతేనాశ్రీః త  
స్యాఅపితథాశ్రయణీయతః । శ్రీశబ్దనిరుక్తయశ్చ “శృణోతినిఖిలాణో  
షాశ్రీణాతిచగుణైర్జగత్” । శ్రీయతేచాఖ్యైర్నిత్యంశ్రయతేచ పరంపదం ।  
శ్రయంతీం శ్రయమాణాంచ శృణోతీంశృణ్వతీమపీ”త్యాదిషుద్రష్టవ్యాః ।  
శ్రియత్యనేన హీశ్చతేలక్ష్మీశ్చపత్న్యోవిత్యామ్నాతలక్ష్మీశబ్ద పర్యా  
యోపాదానం । అత్రహీరితిభూమిర్వివక్షితా “శ్రీభూమిసహితంహ  
రి”మిత్యాదిప్రసిద్ధేః । వాజసనెయకేతు హీశబ్దస్థానేశ్రీశబ్దపఠనేపి య  
థోచితమథోగ్యాహ్యః । తదిహపురుషసూక్తప్రకరణోచితశ్రియఃపతి  
త్వలింగసహకృతమహాపురుషప్రత్యభిజ్ఞానచాధితరూఢిః ప్రజాపతిశబ్దః  
పతింవిశ్వస్యేత్యుక్తపుష్కలావయవాధానంనారాయణమేవాభిధత్త ఇ

తిభావః । ప్రయుక్తశ్చ సౌతద్విషయతయా మహాభారతే “రాజాధిరా  
జస్సర్వేషాం విష్ణుబ్రహ్మమయో మహాః” । ఈశ్వరంతం విజానీమస్సపి  
తాసప్రజాపతి” రితి । సప్తదశప్రాజాపత్యాక్రమశూనిత్యాదౌచ శ్యా  
మావీకరూపాభవంతి ఏవమివహిప్రజాపతి రితి ప్రజాపతే శ్శ్యామత్వై  
కరూపత్వోక్త్యాప్రజాపతిశబ్దస్య విష్ణువిషయత్వంగమ్యతే । ఆశ్రావ  
యేతి చతురక్షరమిత్యారభ్య ఏషవై సప్తదశః ప్రజాపతి రి త్యేతస్య చవి  
ష్ణువిషయత్వం “చతుర్భిశ్చ చతుర్భిశ్చ ద్వాభ్యాం పంచభిరేవచ హూయ  
తే చ పునర్ద్వాభ్యాం సనో విష్ణుః ప్రసీదన్” తి మహాభారతవచసేనవ్యంజితం ।  
నను పురుషసూక్తస్య కథంభగవత్పరత్వం పురుషశబ్దోహి సవా ఏష పు  
రుషోన్నరసమయః “ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్య నాదీక్షభావపీ” త్యాదిము  
తదతి రిక్తే ప్రయుజ్యతే సత్యం, నిఖిలజగత్కరణవిషయ స్త్వయం పురు  
షశబ్దః పరమపురుష మేవాహ “పురుషస్య హరేస్సూక్తం స్వర్గ్యం ధన్యం  
యశస్కర” మితి చ స్మర్యతే । మోక్షధర్మైశ్చ పరమపురుషవిషయతయైవ పు  
రుషసూక్తం యోజితం “ఇదం పురుషసూక్తం హి సర్వవేదేషు పత్యతే ।  
ఋతం సత్యంచ విఖ్యాతమృషిసంహేన చింతిత” మిత్యాదినా । వ్యాసస్త్వ  
తాదేదంభగవదర్చనేనినియుక్తం “న విష్ణో రాధనాత్పుణ్యం విద్యతే తర్క  
వైదికం । తస్మాదనాదిమధ్యాంత నిత్యమారాధయేద్ధరిం । తద్విష్ణో రితి మం  
త్రేణ సూక్తై న పురుషేణ తు । వైవాభ్యాం సద్యశోమంత్రో వేదేషూక్తశ్చ  
తుర్వపి । నిశేదయీతస్వాత్మానం విష్ణావమలతేజసి । తదాశ్చాతన్తనా  
శ్శాంతస్తద్విష్ణో రితి మంత్రత” ఇతి । శానకీయేకల్పేన “శానకోహం ప్రవ  
త్యామి నిత్యం విష్ణ్వర్చనం పరం । ప్రవఃపాతంతమంధస ఇత్యధకర్చస్య వి  
ధానత” ఇతి ప్రక్రమ్య “ఆద్యయావాహయైదైవమృచాతుపురుషోత్తమ”  
మిత్యాదినా ప్రశ్నోచముపచారభేదేషు వినియోగోక్యతః । ఎవంభగవచ్ఛా  
స్త్రాదిష్టపిద్రష్టవ్యం । కించ ఆధర్వణై అష్టాదశమహాశాంతిప్రకరణతత్త  
ద్దైవతావిషయమహాశాంతిము వైష్ణవ్యాం పురుషసూక్తమితి వినియోగోద్భ  
వ్యః । ఎవం ‘సహస్రశీర్షాపురుష’ ఇత్యుపహితాం పురుషేణ నారాయణే  
నయజమాన ఉపతిష్ఠతే ‘సహస్రశీర్షాపురుష’ ఇతి పురుషేణ నారాయ



జ్ఞానసరాంచోసుశంసంతీతికల్పసూత్రకారవాక్యాచ్చనా గాయణ విషయ  
త్వమస్యసీద్ధం । తత్రతత్రపరమపురుష సన్నిధానబుద్ధ్యాతేనతత్తదుప  
స్థానంయుజ్యతే । అత్రనారాయణస్యబిరుషితేనపురుషస్యచదేవతాత్వే  
నసంబంధస్తావత్సర్వసమ్మతః । తత్రనారాయణపురుషశబ్దయోరేకవిష  
యత్వం, 'సహస్రశీర్షం దేవమిత్యారభ్య విశ్వమేవేదంపురుష' ఇతినారా  
యణానువాకోక్త్యాసీద్ధం । తథానుబాలోపనిషది 'చక్షుశ్చద్రష్టవ్యంచ  
నారాయణ' ఇత్యాదిభిర్నారాయణస్యసర్వాత్మకత్వంప్రతిపాద్య, 'పురు  
షఏవేదగోసర్వ'మితిపురుషసూక్తవాక్యేననిగమనాన్నారాయణఏవ పురు  
షసూక్తప్రతిపాద్యఇతినిశ్చయతే । తదిహపురుషశబ్దః పురుషోత్తమవిష  
యః । తథాచపౌరాణికంవచః, 'భగవానితిశబ్దోయంతథాపురుషఇత్యపి ।  
నిరుపాధీచవరైతేవాసుదేవేననాతన" ఇతి । ఎవం, "బ్రహ్మకమలగచ్ఛా  
భారుద్రఃకాలాగ్నిసన్నిభః । పురుషఃపుండరీకాభోరూపంతత్పరమాత్మ  
న" ఇతిత్రయాణాంరూపభేదవచనైన ప్రత్యేకనామోక్తాబ్రహ్మరుద్రాద్రివా  
వృత్తైపరమాత్మశబ్దోదితే భగవతిపురుషశబ్దస్సమాఖ్యారూపేణప్రయు  
క్తః, "పురుషఃపుండరీకాక్ష" ఇతిపాఠేపినప్రస్తుతపిరోధః । అధీయతేచతై  
త్తిరీయాఃప్రజాపతిదనకకూర్మనిషయే, పూర్వమేవాహమిహాసమితితత్పు  
రుషస్యపురుషత్వమితి । అనంతరం, 'సహస్రశీర్షాపురుషః సహస్రశీర్ష  
స్సహస్రపాత్ భూత్వోదతిష్ఠ'దితి పురుషసూక్తారంభస్తత్రప్రత్యభిజ్ఞా  
యతే । అన్వేషం తథాపి మహేశ్వరశివాదిశబ్దలింగశాలిన్యాంశ్వేతా  
శ్వతరోపనిషది, 'వేదాహమేత' మిత్యాదివాక్యదర్శనాదుద్దేపిపురుషశ  
బ్దామూనాచ్చపురుషసూక్తస్యాపితద్విషయత్వంస్యాదిత్యత్రాహ పర  
మసత్త్వసమాశ్రయఃక ఇతి । పరమస్య మోక్షోపయుక్త ప్రకర్షవతః,  
సత్త్వస్య ప్రకాశసుఖ హేతుభూతగుణవిశేషస్య సమాశ్రయః సమ్య  
క్ప్రవర్తకః । త్వదన్యఃక ఇత్యర్థః । ఎతేనసాంసారికజ్ఞానసుఖ హేతుభూ  
తపరిమితసత్త్వవ్యవచ్ఛేదః । అయంధావః పురుషసూక్తం తావత్పరమ  
పురుషవిషయతయాస్థాపితం । తత్రత్యవాక్యప్రత్యభిజ్ఞానాదేవశ్వేతా  
శ్వతరోపనిషదిశివమహేశ్వరాదిశబ్దానామపిమహాపురుషపరత్వమేవయు

క్రం! అనన్యథాసీద్ధం చలింగంతత్రతత్రదృశ్యతే । యహాన్పృథురైవపు  
 రుషస్సత్త్వవైష్ణవ ప్రవర్తక'ఇతి నారాయణవైష్ణవసత్త్వప్రవర్తకత్వం  
 బ్రహ్మరుద్రయోశ్చరజస్తమప్రవర్తకత్వంశ్రుత్యాదీప్రసీద్ధం । యథా  
 మైత్రాయణీయోపనిషది అథయోహఖలువా అన్యరాజసోంశస్సోసా  
 బ్రహ్మచారిణోయోయంబ్రహ్మ అథయోహఖలువా అన్యసాత్త్వికోంశ  
 స్సోసాబ్రహ్మచారిణోయోయంవిష్ణుః అథయోహఖలువా అన్యతామ  
 సోంశస్సోసాబ్రహ్మచారిణోయోయంరుద్రఇతి । పుగాణేచనారాహే  
 అగస్త్యరుద్రసంవాదేరుద్రః “యత్సత్త్వంసహరిద్దేవో యోహరిస్త  
 త్వరంసదం । సత్త్వంరజస్తమశ్చేతిత్రితయంచైతదుచ్యతే । సత్త్వేనము  
 చ్యతేజంతుస్సత్త్వంనారాయణాత్మకం । రజసానత్త్వయుక్తేనభవేచ్ఛీ  
 మాన్యశోధికః । తచ్చవైతామహంవృత్తంసర్వశాస్త్రైష్ఠాపత్యతే । య  
 ద్వేదకాహ్యంకర్మస్యాన్తాముద్దిశ్యోపసేవ్యతే । తదౌద్రమితేవిఖ్యాతం  
 కనిష్ఠగతిదంస్యణాం । యద్ధీనతపసాయుక్తంకేవలం తామసంతుయత్ । తద్దు  
 ర్గతిప్రదంస్మాణామిహలోకేపరత్రచే”తి । తైంశేచతురశాధ్యాయే “హి  
 రణ్యగర్భోరజసాతమసాశంకరస్సవ్యయం । సత్త్వేనసర్వగోవిష్ణుస్స  
 ర్వాత్మాసదసన్తయ”ఇతి । తత్త్రైవచతుర్వింశేక్షుపాస్యతపసి “త్వ  
 త్కోపసంభవోరుద్రస్తమసాచ సమావృతః । త్వత్ప్రసాదాజ్జగధ్ధా  
 తారజసాచపితామహః । త్వత్స్వరూపాత్స్వయంవిష్ణుస్సత్త్వేనపురు  
 షోత్తమ”ఇతి । తదనంతరేచాధ్యాయే నందికేశ్వరవచనం । “పరమా  
 త్మానఘ్నిశానంతమసారుద్రగూపిణం । రజసాసర్వలోకానాంసర్గలీలా  
 ప్రవర్తకం । సత్త్వేనసర్వభూతానాంస్థాపకంపరమేశ్వరం । సర్వా  
 త్మానంఘహాత్మానంపరమాత్మానమీశ్వరం । తందృష్ట్వాపాహవైబ్ర  
 హ్మభగవంతంజనార్దన”మితి । ఏవంపురాణాంతరేషుభగవచ్ఛాస్త్రాది  
 వ్యపి “సాత్త్వికైస్సేవ్యతేవిష్ణుస్తామనైరేవశంకరః । రాజనైస్సేవ్యతేబ్ర  
 హ్మసంకీర్ణైస్తుసరస్వతీ”త్యాదీనిద్రష్టవ్యాని । సాధారణేచశిల్పశాస్త్రే  
 విమానత్రయలక్షణే పత్యతే “స్యాన్నాగరద్రావిడవేసరంచ క్రమేణ  
 వైసత్త్వరజస్తమాంసి । మహీసురోద్వీపతివైశ్యకాస్తేహరిర్విధాతా హ

ర ఆదిదేవ" ఇతి అథ వాత్ర పరమ సత్త్వమితి, స్వసత్తాధానకం సత్త్వం గు  
 ణసత్త్వాద్విలక్షణ" మిత్యుక్తం శుద్ధ సత్త్వమయమప్రాకృతం ద్రవ్యమితి వి  
 వక్షితం । తేన బ్రహ్మరుద్రాద్భ్యగోచర రహస్యామ్నాయభగవచ్ఛాస్త్రాది  
 ప్రసిద్ధకళ్యాణతమవిగ్రహాదియోగాత్తైభ్యః పరత్వం సూచ్యతే । నిత్యేవ్యు  
 క్తం పరమ సత్త్వం పంచకర్తృమయవిగ్రహమితి । ఉభయథాపి సత్త్వప్రప  
 ర్తకతోవ్యక్తిః శ్వేతాశ్వతరోపనిషదః పురుషసూక్తోదిత పరమపురుష విషయ  
 త్వమవగమయతి । వక్తవ్యాంతరంచాత్ర వేగాధానంగ్రహాదిషు ద్రష్ట  
 వ్యం । నను చ పురుషసూక్తోదిత మాదిత్యవణాం పురుష మేవాదిత్యమండలే  
 తాదృశవణాయుక్తతయా ఛందోగా అధీయతే, యఏషోంతగాదిత్యేహి  
 రణ్డయః పురుషోదృశ్యత ఇత్యాది నా । సచస్తానవిశేషసన్నిధిసామధ్యాయ  
 దాదిత్యపవ । సఏవ చ రుక్మవణాః పురుషోమనునాన్తర్యతే, "ప్రశాసితా  
 రంసశ్వేషామణీయాంసమణీః సాం । రుక్మాభంస్వప్నధీగమ్యంబిద్యా  
 త్పురుషం పర" మితి, అసావాదితోబ్రహ్మైతి చాధ్వర్యవః । అస్తిచత  
 త్వరంపుగాణం అతః పురుషసూక్తమాదిత్యపరం । సఏవ చ బ్రహ్మైత్య  
 త్రానన్యపరకారణశ్రుతిభిః శ్రియః పతిత్వలింగేన పురుషశబ్దాదిభి రుప  
 బృంహైశ్చైశ్చ దత్తోత్తరత్వేపి యుక్తిభూయస్త్యఖ్యాపనాయాసూక్తం  
 ఛాందోగ్యస్థం సుప్రసిద్ధం లింగమాహ॥ కః పుండరీకనయన ఇతి । అయమభి  
 ప్రాయః, తస్య యథాకప్యాసంపుండరీక మేవ మక్షిణీ ఇతి తత్త్రైవ పుం  
 డరీకనయనత్వోక్తేః పురుషోత్తమస్యైవ చ తత్ప్రసిద్ధేర్న తత్ప్రాదిత్యో  
 వాన్యోవా తాదృశశృంకనీయః । యద్యపి ద్రమిదభాష్యే, తస్య యథాక  
 ప్యాసమిత్యాదేషడధాః ప్రోక్తాః । తథాప్యచిత్త్యాత్త్రయఏవ స్వీకర్త  
 వ్యాః । తథాచోక్తం వేదార్థసంగ్రహే గంభీరాంభస్సంభూత సుమృష్టనా  
 శరవికరవికసితపుండరీకదళామలాయ శేషణ ఇతి । ఏతేన పరిపూర్ణత్వమను  
 గ్రహశీలత్వంచాస్యవ్యజ్యతే । ఉపరిచరాఖ్యానేవ, "అరోషణోహ్యసౌ  
 దేవ" ఇత్యుక్తం । అన్యేషాంతు చతుర్ముఖాదిత్యరుద్రాదీనామపూర్ణత  
 యాసాధకావస్థత్వాత్కామకోధాకాగ్రాంతత్వాచ్చక్షిణివిరూపాణిభ  
 వంతి సన్నిధివిశేషశ్చాదిత్యమండలే భగవతస్సాన్నిధీకల్పేషు పురాణాదిషు

చ ప్రసిద్ధః । ఆదిత్యస్య చ 'చక్షోఃస్సూర్యోఅజాయత, సూర్యాచంద్రమ  
సౌధాతాయధాపూర్వమకల్పయత్', అస్మిన్నాధ్ధావత్సపీచంద్రసూ  
ర్యో, యస్యాసిత్యోభాముపయుజ్యభాతి, యేనసూర్యస్తపతితేజసేద్ధః, న  
తత్రసూర్యోభాతినచంద్రతారకం, యస్యాదిత్యశ్శరీర'మిత్యాదిభిరసీశ్వ  
రత్వంసిద్ధం । తద్వైభవప్రతిపాదనపరంతుపురాణమసాత్వికత్వాద్విరు  
ద్ధాంశేత్యాజ్యం । క్వచిచ్ఛ్రీహ్మద్యుష్ట్యతత్పర్యంతతత్త్వవివక్షయావాని  
ర్వాహః । ఏవంపరమకారణవిషయశ్చుత్తివిశేషైః శ్రియఃపతిత్వాదిలింగై  
శ్చనారాయణవిషవస్వతస్సీధైశ్వర్యస్సర్వస్యాత్పరఇతినిశ్చితేపి కేచిదసాధిక  
తపదవాక్యప్రమాణవృత్తాంతాఃపురుషసమాఖ్యామీశ్వరసమాఖ్యాంచని  
ర్విశేషణాంమహత్పరమవిశేషణవిశిష్టాంచపరామృత్యబ్రహ్మణఃపితృః బ్ర  
హ్మణఃపుత్రస్యచనికన్దోత్కర్షామన్యంతే తానుపాలభతే పురుషోత్తమః  
కఇతి । ఇహాచ 'చావిమాపురుషోలోక' ఇత్యాదయశ్లోకాఃప్రతిసంధే  
యాః । తేషు 'పరమాత్మైశ్చదాహృత' ఇత్యనేన 'తస్యాశ్శిఖాయామ  
ధ్యేపరమాత్మావ్యవస్థిత' ఇతి శ్చుతిఃస్పార్శ్యతే । 'యోలోకత్రయమావి  
శ్యే' త్యనేన 'యచ్ఛక్తిః చిదిత్యాదికంవ్యాఖ్యాతం । విభక్తిత్యాధారత్వో  
క్త్యా 'యత్రవిశ్వంభవత్యేకసిద్ధం, తత్సవితువకరేణ్యం, ధ్నువమచలమమృ  
తంవిష్ణుసంజ్ఞంసర్వాధారంధామ, ఏషసేతుర్విధరణవిహంలోకానామ  
సంభేదాయ' త్యాదేరర్థఉక్తః । అవ్యయశబ్దోక్త్యా శాశ్వతగ్ శివమచ్యుత  
మిత్యాద్యుక్తసంగ్రహః । ఈశ్వరశబ్దఇహ 'వ్యాప్యనారాయణస్తోత' ఇ  
త్యుక్తవ్యాప్తేః 'అంతఃప్రవిష్టశ్శాస్త్రే' త్యాద్యనుసారాత్సమస్తనియః నవి  
శిష్టత్వమాత్మేశ్వరఇత్యుక్తానన్యనియామ్యత్వంచాభిప్రేతి । 'ననాపివేదే  
షుసమాననామే' త్యల్పశ్చుతిఃక్తిః 'లోకేవేదచప్రథిత' ఇతి వ్యాసోపా  
త్తభగవదుక్త్యాపరిహాసనీయా । అత్రచభగవద్గీతాభాష్యంవేదాధ్ధావలో  
కనాల్లొకఇతిస్మృతిరిహేవాచ్యతే । శ్చుతాస్మృతాచేత్యర్థః । శ్చుతాతా  
వత్ 'పరంజ్యోతిరుపసంపద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతేసఉత్తమఃపురుష'  
ఇత్యాదాస్మృతావపి 'అంశావతారంపురుషోత్తమస్యహ్యనాదిమధ్యాం  
తమజన్యవిష్టోరిత్యాదావతి । 'సఉత్తవఃపురుష' ఇతిశ్చుతాపురుషోత్తమ

త్వంఘరితమితిభావః । తదయమిమాత్వదన్యఃకఃపురుషోత్తమఇతివదతోభి  
 ప్రాయః, యదివయంపురుషోత్తమసమాఖ్యామాత్రేణ భగవతఃకర్షర  
 త్వంసాధయామఃతదేశ్వరాదిసమాఖ్యాబలేనప్రత్యవస్థాతవ్యం । అస్మాభి  
 స్తుప్రబలైశ్శ్రుతిలింగాదిభిరేవహ్యయమథాస్సాధితః । తథాసతిజీవలక్ష  
 ణపురుష కాశిబహిర్భూతవేదాయంమహాపురుషస్సర్వత్రప్రసిద్ధః । తతఃప్రబ  
 లప్రమాణబాధితేయమిశ్వరాదిసమాఖ్యారుద్రస్యసర్వేశ్వరత్వంసాధయి  
 తుంనశకోపితి । అన్యథేంద్రసమాఖ్యైవనిర్విశేషణాశతమఖస్య పరమేశ్వ  
 రత్వంసాధయేత్ ఇదిపరమైశ్వర్యఇతిధాత్వథాపాతాత్ । సహస్రవిశే  
 షితానుకింపునః తతశ్చ ॥ మహావృక్షసమాఖ్యేవబలవంతానబాధితా । మ  
 హేశ్వరమహేంద్రాదిసమాఖ్యాప్యత్రనిష్ఫలా ॥ పురుషోత్తమ సమా  
 ఖ్యాత్వసదిగతశబ్దానుశాసనాదివృత్తాంతైః కైశ్చిత్రేవలరూఢైత్యుక్తం ।  
 “రూఢ్యాతుకామంపురుషోత్తమోస్తీ”తి । తత్రయద్యపికమధారయ  
 వృత్తే సన్దహత్పరమోత్తమోత్కృష్టాఃపూజ్యమానైరిత్యాదినోత్తమశ  
 బ్దస్యపూర్వనిపాతః । నచనిర్ధారణేషష్ట్యాస్సమాసః । తథాచ సప్తమీశం  
 డైరిత్యత్రయోగనిభాగగ్రహణాదత్రనిర్ధారణేపి సప్తమీ సమాసస్సాన్య  
 త్ । శైషిషష్ఠీవాసిచోత్తమభావసంబంధావలంబినిద్విపద విగ్రహావ  
 త్స్వపదవిగ్రహాదధిత్థానమస్యేత । నాగోత్తమాదిశబ్దాశ్చశబ్దవిద్భిరే  
 వనిరూఢాః । “యస్మాత్త్వరమతీతోహమక్షరాదసిచోత్తమ”ఇతిగీతాను  
 సారేతుపంచమీసమాసఃప్రస్పృష్టః । అత్రపంచమీషష్ఠీసమాసయోఃపు  
 రుషశబ్దోబద్ధముక్తావస్థజీవమాత్రపరః “ద్వావిమాపురుషేలోక”ఇత్యా  
 దిభిశ్చైతత్పుగమం । అతఃశ్రుతిలింగాద్యబాధితయా తదనుగృహీతయా  
 గీతానిరుక్తయాపురుషోత్తమసమాఖ్యయాపిపురుషసూక్తాదిత సర్వకార  
 ణపురుషస్యపరమాత్మత్వసర్వవ్యాపనభరణియమనస్సామ్యాదికం తద  
 స్యేమామధమత్వంచసిద్ధ్యతి । ఇదంచ “కఇతిబ్రహ్మణోనామ ఈశోహం  
 సర్వజేహినాం । ఆవాంతవాంగైసంభూతాతస్మాత్కేశవనామవాక్ । స  
 ర్వతాస్రాసమస్తంచవసత్యతేతివైయతః । తతస్సవాసుదేవేతివిద్యద్భిః  
 పరిపత్యతే । నరాజ్ఞాతానితత్త్వానిసారాణీతితతోవిదుః । తాస్యేవచాయ

సంతస్యతేన నారాయణస్త్వన్మత ఇత్యాదిభిర్నిరుక్తానాం సమాఖ్యాంత  
 రాణాం ప్రదశఃసం । “అజస్సర్వేశ్వరస్సిద్ధ” ఇతి వ్యాసపతితా సర్వే  
 శ్వరసమాఖ్యాచ మహేశ్వరాదీసమాఖ్యామధఃకరోతి । నను తిష్ఠతుస  
 మాఖ్యా లింగంతుపురుషసూక్త ప్రతిపాద్యస్యచతుష్పాత్త్వరూపంపరి  
 చ్ఛిన్నత్వమపరిచ్ఛిన్నతయాన్నతాత్ పరతత్త్వాదవరతాం గమయేది  
 తివ్యోమాతీతవాదినఽపహుః । తన్నిరాసాయబ్రహ్మరుద్రాదీనా మన్యే  
 షాంచనర్వవ్యాపకపరమపురుషైకదేశవత్త్వంఖ్యాసయతి కన్యాయుతే  
 తి । త్వదన్యస్యకస్యేతియోజ్యం । “యస్యాయుతాయుతాంతాంశే విశ్వ  
 శక్తిరియంస్థితా । మేరోరివాణుర్యన్యైతద్భ్రష్కండ మఖిలంముసే ।  
 మయినర్వమిదంప్రోతంసూతేమణిగణాగవ । ఇహైకస్థంజగత్కృష్ణం  
 పశ్యాద్యసచరాచరం । పశ్యామిదేవాంస్తవదేవదేహీ సర్వాంస్తథా  
 భూతవిశేషసంఘాః । బ్రహ్మణమీశంకమలాసనన్త” మిత్యాదిభిర్భగవ  
 త్స్వరూపైకదేశే విగ్రహైకదేశేచ విశ్వస్థితిరుచ్యతే । అతోవిష్ణోదేవస  
 ర్వవ్యాపిత్వంరుద్రాదేశ్చతదేకదేశవర్తిత్వంసిద్ధం ॥ తపసాతోషితేనైవ  
 విశ్వరూపేణవిష్ణునా స్వపార్శ్వేదక్షిణేశంభోర్నివాసఃపరికల్పితః । ఏ  
 వంస్వవిగ్రహంశేషుతదన్యాఅపిదేవతాః । నిరంకుశస్వతంత్రేణ శ్రీధరే  
 ణనివేశితాః॥ పురుషసూక్తేపి “పురుషఏవేదగ్ సర్వ” మిత్యాదిభిరపరిచ్ఛిన్న  
 త్వంసిద్ధం । తత్రతత్రపరిచ్ఛిన్నత్వోక్తీనాంతుజ్జలర్చకౌకస్తాత్త్వద్యపచ  
 శాచ్చనేతిచేన్న నిచాయత్యాదేవంవ్యోమవచ్చ అభివ్యక్తైరిత్యాత్మర  
 ధ్యః అల్పక్రితేరితిచేత్తదుక్తం హృద్యపేక్షయాతు మనుష్యాధికార  
 త్వాత్ బుద్ధ్యర్థఃపాదవత్ అనేనసర్వగతత్వమాయామశక్త్యాదిభ్య ఇ  
 త్యాదిభిస్సూత్రైస్తదుపాధ్యవచ్ఛేదనిబంధనత్వం మహాపురుషవ్యైవ స  
 ర్వవ్యాపిత్వంచ స్థాపితం । అత్రాయుతాయుతేత్యాద్యంశక్తిప్తిరసంఖ్యా  
 తబ్రహ్మాండతదావరణాదిమహత్తరవిభూత్యాశ్రయప్రదశాతిరిక్త విభూ  
 త్యంతరాశ్రయాపరిమితస్వరూపవై భవసూచనాథాః । ఏతేనప్రతిబ్ర  
 హ్మాండంబ్రహ్మరుద్రాదీనామితరేతరానభిజ్ఞత్వాదికమపి సూచ్యతే । క  
 స్యేత్యాదిగామహిమైకదేశాధిష్ఠాయత్వంవా వివక్షితం । “విష్ణుభ్యాహ

మిదంకృత్స్న మేకాంశేనస్థితోజగ"దిత్యత్రాభాష్యత మమమహిమోఽ  
యుతాయుతాంశేనవిష్టభ్యాహమవస్థితఇతి తత్రైవ "యస్యాయుతా  
యుతాంశౌశ" ఇత్యాదికముదాహృతం । విశ్వం కృత్స్నంకార్యజాతం  
చిదచిత్ప్రవిభాగః చేతనాచేతనయోఃప్రకృష్టంవైషమ్యం । తస్యవిఃత్ర  
త్వమాశ్చర్యత్వమవాంతరవిశేషోవా । దేవమనుష్యాదిరూపభేదనతత్తద  
నుగుణజ్ఞానసుఖాదిభేదైచ్చచేతనప్రవిభాగః । అచేతనప్రవిభాగస్తుభూతేం  
ద్రియాదిభూపేణభోగ్యభోగోపకరణాదిభూపేణచ । సదనిర్భృతైఃప్ర  
త్యక్షానుమానాగమైర్యథాసంభవంప్రత్యేతవ్యః । ఏవంప్రవిభాగేనవృ  
త్తం వ్యవస్థితస్వరూపస్థితివ్యాపారవత్తయానిష్పన్నమిత్యర్థః॥ ౧౨॥

{వేదాపహరగురుపాతకదైత్యపీడా ద్యాపద్విమోచ  
నమహిష్టఫలప్రదానైః । కోన్యఃప్రజాపశుపతీపరి  
పాతకస్యపాదోదకేనసశివస్సవ్వశిరోధృతేన॥ ౧౩॥}

అథస్యాత్ యద్యపిప్రత్యక్షస్తుతిభిస్తత్రత్యలింగైరచాధిత సమాఖ్యావి  
శేషైశ్చభగవత్పరత్వంప్రతీయతే, తథాపి "ఇతిహాసపురాణాభ్యాంవే  
దంసముపబృంహయే"దితిన్తరణాద్విరోధాధికరణస్యచస్పష్టార్థశ్రుతివి  
షయత్వాత్ప్రజాపతిపశుపతిపారమ్యతత్పరబహుపబృంహణదర్శనాచ్చ  
పురుషోత్తమఏవపరఇతి నిశ్చేతుంసశక్యమిత్యత్రప్రబలతమోపబృంహణ  
ప్రసిద్ధేపరావరవివేకలింగభూతైరుదంతైరుత్తరమాహ ॥ వేదాపహరే  
తి॥ అయంభావః సుపరిగృహీతావిరుద్ధార్థసాత్త్వికపురాణాద్యుపబృం  
హితాభిప్రత్యక్షశ్రుతిభిరర్థనిర్ణయేసీద్ధేవిరుద్ధార్థానాంరాజసతామసపు  
రాణాదీనాం శారీరకస్త్వత్వధికరణనిశ్చలీకృతవిరోధాధికరణనయేనవి  
ధూననంయుక్తంతద్విపరీతవృత్తాంతాస్తుతామసాదిపురాణోక్తత్వాద్భృ  
మవిప్రలంభసంభవావంతవ్యాః । మన్వాదిస్తృతిముభగవత్పారమ్యంసు  
వ్యక్తం "యదైవ్వికించమసురవదత్తచ్ఛేషజమితిచ శ్రూయతే "మన్వర్థ  
విపరీతాతుయాస్తృతిస్సానశస్యత"ఇతిన్తర్యతేచ । అతస్సాత్త్వికేతిహా  
సపురాణాదిప్రీక్తావేదాపహరాదివృత్తాంతాఃపరావరవివేకేనస్యగ్నిం  
గానిభవంతి తదిహనిభిలజగదకహేతుభూతస్సభగవాన్ అసీదవాతగ్న్

స్వధయాతదేకం, తస్మాద్ధాన్యంనపరఃకించనాసే'త్యాది ప్రసిద్ధాయాం  
 పూర్వాపరహారణ్యగర్భాప్రిప్రళయప్రాగభావదశాయాం మహదాది  
 సృష్టిక మేణబ్రహ్మణంప్రారంభవిధాయ ప్రళయతిరోహితాస్వదాంశ్చ  
 పూర్వానుసూర్యీవిశిష్టానావిష్కృత్య బ్రహ్మణేప్రాహిణోత్ । అత్రవిద  
 ధాతిప్రహిణోతీతిచవర్తమాననిర్దేశః ప్రతికల్పమేవమేవేతిజ్ఞాపనార్థః । త  
 తశ్చవేదచక్షుఃప్రదశికేతాం విశ్వసృష్టికర్తుకామేబ్రహ్మణి ప్రాచీనమ  
 మ్కృతఫలదానాయపరమపురుషేణైవసృష్టేమూర్తరజస్తమస్తేవన భగ  
 వచ్చాస్త్రప్రతిపాదితామహాబలౌ మధుకైటభౌ “దదృశా తేరనిండస్థం  
 బ్రహ్మణమమితప్రథం । సృజంతంప్రథమంచేదాం శ్చతురశ్చరువిక్ర  
 మా । తతోవిగ్రహిణస్తాంస్తుదృష్ట్వాతావసురోత్తమా । వేదాజగృహ  
 తూరాజకబ్రహ్మణఃపశ్యతస్తదా । అథతాదానవశ్రేష్ఠాగృహీత్వాతాన్  
 సనాతనాన్ । రసాంవివిశతుస్తూర్ణముదపూర్ణైమహేలాదభౌ । తతో  
 హృతేమవేదేషుబ్రహ్మకత్వలమావిశత్ । తతోవచనమీశానం ప్రాహ  
 వేదైర్విదాకృతః ॥ బ్రహ్మ ॥ వేదామేపరమంచక్షుర్వేదామేపరమం  
 ధనం । వేదామేపరమంధామవేదామేబ్రహ్మచోత్తమం । మమవేదా  
 హృలాస్సర్వేదానవాభ్యాంబలాదితః । అంకారాఇమేలోకాజాతావే  
 దైర్వివర్జితాః । వేదేషాతేహంకింకుర్యాంలోకాన్వైస్సృష్టుముద్యతః । అ  
 హేలాబతమహద్దఃఖంవేదనాశనజంమమ । ప్రాప్తంధునోతి హృదయం  
 తీవ్రశోకామయస్త్యయం । కోహిశోకార్ణవేమగ్నంమామిహ ద్యసముధ  
 రేత్ । ఇత్యేవంభాషమాణస్యబ్రహ్మణోన్మపసత్తమ । హరిస్తోత్రాథక  
 మున్నూతాబుద్ధిర్బుద్ధిమతాంవర । తతోజగౌపరంజప్యంప్రాంజలిప్రగ్ర  
 హంప్రభు”రిత్యాది । “ఏతస్మిన్నంతరేరాజకదేవోహయశిరోధరః । జ  
 గ్రాహవేదానఖిలాన్రసాతలగతాన్స్తరిః । ప్రాచాచ్చబ్రహ్మణేరాజంస్తత  
 స్సాంప్రకృతీయయా । తతస్తయోర్వాధేనాశువేదోపహరణేనచ శోకా  
 పనయనంచ క్రేబ్రహ్మణఃపురుషోత్తమ”ఇతి । పశుపతేదేవగురుపాతకా  
 ద్విమోచనం । గురువిషయంపాతకంగురుపాతకం గురుత్వేనపాతకంవా  
 విశేష్యతే । సహిచాగ్నిహోత్తమపితృపూతబ్రహ్మశిరశ్చేదాదధికం పా



తకంసంభాష్య తే। విదుషాతిక్రమేదండభూయస్తస్త్వంచస్తర్వతేనచ సర్వ  
జ్ఞానామాసౌనజానాతితదిదంస్వపాతకం। రుద్రేణస్వయమేవోక్తంమా  
త్యే “తతఃకోధపరితేనసంరక్తనయనేనచ । వామాంగుష్ఠనఖాగ్రేణ  
చ్ఛిన్నంతస్యశిరోమయా” । బ్రహ్మ । “యస్మాదనపరాధస్యశిరశ్చిన్నం  
త్వయామమ। తస్మాచ్ఛాపశమాయుక్తఃకపాలీత్వంభవిష్యసి” ॥ రుద్రః॥  
“బ్రహ్మహాకులితోభూత్వావరంస్తీర్థానిభూతలే। తతోహంగతవాక్దేవి  
హిమవంతంశిలోచ్చయం । తత్రనారాయణశ్శ్రీమాన్మయాభిక్షాంప్ర  
యాచితః। తతస్తైనస్వకంపార్శ్వంసఖాగ్రేణవిదారితం । మహతీస్రపతీ  
ధారాతస్యరక్తస్యనిస్సృతావిష్ణుప్రసాదాత్సుశ్శ్రీణికపాలంతత్సహ  
స్రధా। స్ఫుటితంబహుధాయాతంస్వప్నలబ్ధంధనంయథేతి । ఏవంస్వే  
దజలపూరణైకపాలమోచనంచాన్యతోక్తం కల్పభేదేన రుద్రసృష్ట్యం  
తరేయోజ్యం । అపాకృతేభగవద్విగ్రహాయుద్ధాదిష్టత్రచరుధిరస్వే  
దాదికంమాయాసృష్టంమంతవ్యం । రుద్రస్యదైత్యపీడాద్యాపద్విమోచన  
మంధకాసురసంగామేప్రసీద్ధం । తదుక్తంమాత్యే మహేశ్వరప్రయు  
క్తశస్త్రుక్తతప్రథమాంధకరుధిర బిందుభిరంధకయాథేనంజాతే “తత  
స్సశంకరోదేవస్త్యంధకై రాకులీకృతః । జగామశరణందేవోవాసుదేవ  
మజంవిభుః। తతస్సభగవాక్విష్ణుస్సృష్టవాక్శుష్కరేవతీం । సాపపా  
సకలంతేషామంధకానామస్యక్తుణా”దితి । ఏవంరుద్రస్యస్వదత్తవరసా  
మభ్యుపగ్రీతోద్యతవృకాసురదౌరాత్యజనితభయవిమోచనంచ ద్రష్ట  
వ్యం । అత్రేంద్రాదీనామపిహిరణ్యరావణమర్వాసప్రభృతిజనితాపద్వి  
మోచనముపలక్ష్యం । సభాపర్వణిచైతత్సామాన్యతఃక్తం “ఏవమేవో  
సురాణాంచసురాణామపిసర్వశః । భయాభయకరఃకృష్ణస్సర్వలోకే  
శ్వరేశ్వర”ఇతి । ఆదిశబ్దేనదుర్జయత్రిపురవిజిగీషాద్యాపత్సంగహః । ఉ  
క్తంహిమహాభారతే విష్ణురాత్నాభగవతోభవస్యామితతేజసః । తస్మా  
ద్ధనుర్జ్ఞానంస్పర్శంసవిషే హేమహేశ్వర”ఇతి । శ్రీవిష్ణుధర్మైచ “త్రిపు  
రంజమ్ముషఃపూర్వంబ్రహ్మణావిష్ణుపంజరం । శంకరస్యకురుశ్రేష్ఠ రక్ష  
ణాయనిరూపితం । వాగీశేనతుశక్రస్య బలంహంతుం ప్రయాన్యత”ఇతి।

నామత్రయవిధానైచ తేనైవదుద్రస్యకాలకూటాపన్నిస్తారణంచదర్శితం  
 “అమృతానంతగోవిందమంత్రమానుష్టుభంపరం। ఓంనమస్సంపుటికృత్య  
 జపన్విషధరోహర” ఇతి। బాణయధైభగవతావాసుదేవేనయోధ్యంప్రవృ  
 త్తస్యాపిరుద్రస్యప్రశమనాస్త్రిణయుద్ధాపన్నిస్తారణంకృతం। యథోక్తం  
 వైష్ణవపురాణే “జృంభణాస్త్రిణగోవిందోజృంభయామాసశంకరం। త  
 తఃప్రణేదుర్దైతేయాః ప్రమధాశ్చసమంతతః। జృంభాభిభూతస్తుహరోర  
 థోపస్థఉపావిశత్। నశశాకతదాయోద్ధం కృష్ణేనాక్షిప్తకమణే”తి।  
 శ్రీమద్రామాయణేచశ్రీపరశురామఆహ “హుంకారేణహహాహుః  
 స్తంభితోథత్రిలోచనః। జృంభితంతద్ధుర్ద్వష్ట్యైవైవంవిష్టు పతాక్రమైః।  
 అధికం మేనిగేవిష్టుందేవాస్సర్విగణాస్తదే”తి। శ్రీబదరికాశ్రమేచ యుద్ధ  
 ప్రవృత్తస్తాపసవేషేణధమఃసూనునానరసఖేననారాయణేనసంజిహీర్షి  
 తోరుద్రః పితుఃపుత్రస్యచ మధ్యం ప్రవిష్టేనచతుర్ముఖేన ప్రబోధితశ్వరణ  
 ముపాగతస్సర్వలోకశరణ్యేనసంరక్షితఇతిమహాభారతేప్రోక్తం “ప్రసా  
 దయామాసభవోదేవంనారాయణంప్రభుం। శరణంచజగామాద్యంవరే  
 ణ్యంవరదంహరి”మిత్యాదినా। తయార్చహిష్టఫలప్రదానంచ తత్రైవో  
 క్తం తథాహి కుండధరోపాఖ్యానే “యగకోటిసహస్రాగ్రాహిష్టుమా  
 రాధ్యపర్వభూః। పునస్త్రైలోక్యధాతృత్వంప్రాప్తవానితి శుశ్రుమ్”ఇ  
 తి। ఉపాఖ్యానాంతరేచ “మయాసృష్టఃపురాబ్రహ్మ మద్యజ్ఞమయజత్స్వ  
 యం। తతస్తస్మైవరాక్షసీతాదదామ్యహమనుత్తమా”। మత్పుత్రత్వం  
 చకల్పదౌలోకాధ్యక్షత్వమేవచే”తి। యుధిష్ఠిరశోకాపనోదేచ “విశ్వ  
 రూపోమహాదేవస్సర్వమేధేమహాక్రతో జుహవసర్వభూతానిస్వయమా  
 త్త్వానమాత్మనే”తి। తథా “మహాదేవస్సర్వమేధేమహాత్మాహుత్వాత్మా  
 నందేవదేవోబభూవ। విశ్వంకలోకాకావ్యాప్యవిష్టభ్యకీర్త్యావిరాజతే  
 ద్యుతిమాకృత్తివాసా”ఇతి। ఆమనంతిచైతదేవబహ్వృచాః “అస్యదే  
 వస్యమీధుమౌవయావిష్టోరేషప్రవృధేహవిర్భిః విచేహిరుద్రోరుద్రయంమ  
 హాత్త్వమితి। పశుపతిత్వంచ రుద్రస్యవరాషేషాపూర్వక మ్మామ్నా  
 తంసోబ్రవీద్వరంవృణాఅహమేవపశూనామధిపతిరసానీతితస్మాదుద్రఃప



మితిప్రకమ్య “యచ్చౌచనిస్సృతసరిత్పవరోదకేన తీర్థేన మూర్ధ్నివిధృతేనశివశ్శివోభూ”దితి । ఉద్యోగపర్వశ్చైతదభిప్రాయేణోక్తం “అత్ర గంగామహాదేవఃపతంతీంగగనాచ్చుతాం । ప్రగృహ్యప్రదదౌలోకే మానుషేబ్రహ్మవిత్తను” ఇతి । స్పష్టంచైతదీశ్వరసంహితాయాం ఆరాధకేనబ్రహ్మణైవోక్తం “ద్రవీభూతస్తదాధర్మహరిభక్త్యామహామునేః గృహీత్వాధర్మపానీయంఽదంనాథస్యతుష్టయే । త్సౌతంసరయాభక్త్యా పాద్యార్హ్యుఃకీర్తిరర్చితం । తదంబుపరయాభక్త్యాదధారశిరసాహరః । పావనార్థంఽంజుమామధ్యేయోగ్యోస్తీత్యవధారణాత్ । వషాఽయంతాస్యభజనూన్నముమోచతథాహరి” ఇతి । యద్యేవంగంగాపశుపతేరపివావనీతర్హి “భవాంగపతితః తోయంపవిత్రమికపస్పృశు” రి త్యేతత్కథం । ఇథం అత్రహిస్వతః పవిత్రత్వస్యస్పృష్టత్వస్య తాహేతుత్వముచ్యతే । అశ్శుతమనా కాంక్షితంచాన్యసంసగఽస్య తత్పవిత్రతాహేతుత్వం కల్పయితుమయుక్తం । కల్పయమానేపిజ్ఞాపకహేతుత్వమాత్రంకామంకల్పయితాం । భవేన శిరసాధృతత్వా త్పవిత్రమితి జ్ఞాత్వాపస్పృశురిత్యధః । సామాన్యోక్త్యాచభవస్యాన్యేషాంచపవిత్రత్వమభిప్రేతం । అతఏవ “హరస్యగాత్రసంస్పర్శాత్పవిత్రత్వముపాగతో” త్యత్రాపి హరస్యశుద్ధిప్రదత్వముపాగతేతిబోధవ్యం ॥ ... ౧౩

{ కస్యోదరేహరవిరించముఖప్రపంచః కోరక్షతీమహా }  
 { జనిష్టచకస్యనాభేః । కాంత్యానిగీర్య పునరుద్గిరతి }  
 { త్వదన్యఃకః కేనవైషపరవానితిశక్యశంకః ॥ ౧౪ ॥ }

ఏవంతత్తద్భక్తైఃఽరత్వేనకల్పితయోః ప్రజాపతిపశుపత్యోర్వృత్తాంతైస్తయారసీశ్వరత్వకమఽవశ్యత్వాదికం భగవతఏవ సర్వేశ్వరత్వంచ దృఢీకృతం, అథతయోస్తదన్యేషాంచాసీశ్వరతయాసమ్మతానామవిశేషేణ చారతంత్ర్యసృజ్యత్వసంహార్యత్వాది ప్రదశఽకైస్తామసాదిపురాణేషుప్రసిద్ధతయాసర్వలౌకిక పరీక్షకసమ్మతై రశక్యాపహ్నవై రాశ్చర్యచేష్టితైఃపరావరతత్వవివేకంప్రతిష్ఠాపయతి ॥ కస్యోదరఇతి ॥ ప్రాకృతప్రళయదశాయాం హరవిరించాదిరూపేణ సృత్యమాణశ్చిదచిదాత్మకః

ప్రపంచఃకస్యోదరే త్వదన్యస్యకస్యాంతస్సూక్ష్మతయావస్థిత ఇత్యథాః ।  
 యస్యబ్రహ్మచక్షత్రంచ ఉభేభవతదనః మృత్యుర్యస్యోపసేవనం క  
 ఇథాజేదయత్రస'ఇత్యత్రాదనోపసేవన శబ్దవత్ “గ్రసేత్సంహరసమ  
 యజగత్ స్థావరజంగమం । లీలయాయస్తభగవాంస్తంగచ్ఛరణఽహరి”  
 మిత్యత్రగ్రసనశబ్దవచ్చాతోదరశబ్ద ఔపచారికః । ఉక్తంచ విశ్వప్ర  
 లయ వేళాయాంభగవతవీవావస్థానంసుబాలోపనిషది కేతదానీనైవే  
 హకేంచనాగ్రాసీదయాలమసాధారమమాఃప్రజాఃప్రజాయంతే దివ్యో  
 దేవవీకోనారాయణ'ఇత్యాదిభిః । మహాభారతే “బ్రహ్మదిష్టు ప్రలీనే  
 మనష్టేలోకేవరాచరే । ఆభూతసంప్లవేప్రాప్తేప్రలీనేప్రకృతామహాః ।  
 ఏతస్త్రిమివిశ్వాత్సానతునారాయణఃప్రభు”రితి ‘కృష్ణవీరహిలోకానా  
 ముత్పత్తిరపిచాప్యయ”ఇతిచ । శ్రీవైష్ణవేచపురాణే “ప్రకృతిర్యామయా  
 భ్యాతావ్యక్తావ్యక్తస్వరూపిణీ । పురుషశ్చపురుభావేతాలీయేతేషరమాత్మ  
 ని । పరమాత్మావసర్వేషామాధారఃపరమేశ్వరః । విష్ణునామాసవేదమవే  
 దాంతేషుచరీయత”ఇతి । శ్రీవిష్ణుధర్మోత్తరేచ “బ్రహ్మశంభుస్తథైవా  
 కకశ్చంద్రమాశ్చశతక్రతుః । ఏతదాద్యాస్తథైవాన్యేయైకావైష్ణవతే  
 జసా । జగత్కార్యావసానేషువియుజ్యంతేచతేజసా । వితేజసశ్చతేస  
 ర్వేపంచత్వముపయాంతిచే”తి । అత్ర ‘నారాయణప్రలీయంత'ఇతి శు  
 త్యాదిప్రసేధేర్థేతాత్పర్యం । యద్వా మహాప్రళయానంతరంమహాదాది  
 మాపస్పష్టేషుసృత్యమాణహరవిరించాదీకభగవతాస్వవిగ్రహవిశేషేం  
 తర్నిరాయరక్షితావతస్తేహంసృష్టిరతోచ్యతే । సృష్టేఃపురుషార్థశే  
 వతయానర్పాదిపురుషార్థస్యచస్థితికాలభావిత్యా త్తత్ప్రాధాన్యవివక్ష  
 యాక్రమముల్లంఘ్యాహ కోరక్షతీమమితి । ఉక్తమిదంవైష్ణవపురాణే‘న  
 హిపాలనసామర్థ్యమృతేసర్వేశ్వరంహరిం । స్థితాస్థితం మహాప్రాజ్ఞభవ  
 త్యన్యస్యకస్యచిత్ । సృజత్యేవజగత్సృష్టౌస్థితాపాతిననాతనః । హంతినై  
 వాంతకత్వేవ రజస్సత్వాదిసంశ్రయ”ఇతి । ఉత్తరశ్రీరామాయణేచబ్ర  
 హ్మణోక్తం‘తతస్త్యమపిదుర్ధ్వస్తస్మాద్భావాత్సనాతనాత్ । రక్షార్థం  
 సర్వభూతానాంవిష్ణుత్వముపజగ్న్వా”నితి‘సోహంసన్న్యస్తభారోహిత్యా

ముపాసేజగత్పతిం । రక్షాంవిధత్స్వధూతేషుమమతేజస్కరోభవానితి  
 చావవం “నసంపదాంసమాహారేవిపదాంవినివర్తనే । సమర్థోదృశ్యతేక  
 శ్చిత్తంవి నాపురుషోత్తమ”మిత్యాదీనిచద్రష్టవ్యాని । అథ “బ్రహ్మస్యాంప్ర  
 జాయేయేతీ”త్యుక్తక్రమేణజనిహేతుత్వమాహ అజనిష్టచకస్యనాభేరితి ।  
 శ్రూయతేహిమఘానాపనిషదిసర్వస్యాయతనంహరిమిత్యాదిభ్యః “య  
 న్నాభిపద్మాదభవన్తహంత్యాప్రజాపతిర్విశ్వసృష్టిశ్చరూపః తమేవంవి  
 దిత్యాదిమృత్యుమేతి నాన్యఃపంథావిద్యతే”యనాయేతి । అథర్వణేచ  
 “బ్రహ్మవాఇదమగ్రాసీదీత్యుపక్రమ్య “బ్రహ్మవై బ్రహ్మణం పుష్కరే  
 సృజచితి । ఏవం “అజస్యనాభావధ్యేకమర్పితం యస్మిన్విదంవిశ్వం భు  
 వనమధిగ్రీతం విశ్వకర్త్యాహ్యజనిష్టదేవః సప్రజాపతిరేకఃపుష్కరపల్లె  
 సమభవ”మిత్యాదిష్వపిభగవన్నాభేరేవప్రజాపతినంభవోభిప్రీతః । ఉ  
 పబృంహణసిద్ధంవైతత్ “అజస్యనాభావధ్యేకం యస్మిన్విశ్వంప్రకృష్టి  
 తం । పుష్కరంపుష్కరాక్షస్యతస్మైపద్మాత్మనేనమ”ఇతి । భృగుభరద్వా  
 జసంవాదేచ “తతస్తైజోమయందివ్యంపద్మంసృష్టంస్వయంభువా । త  
 స్మాత్పద్మాత్సహభవద్భ్రువ్యేవేదమయోవిధి”రితి । స్థలాంతరేచ “నా  
 రాయణో మహాయోగీ శుభాశుభ వివర్జితః । ససర్జనాభిజంపుత్రం బ్ర  
 హ్మణమమితప్రభం । తతస్సప్రాచీయరభవదక్షైసంవాక్యమబ్రవీత్ । మ  
 మత్వంనాభితోజాతః ప్రజాసర్గకరఃప్రభుః । సృజప్రజాస్త్యంవివిధా  
 బ్రహ్మకసజడపండితాఇతి । సభాపర్వణేచ “అవ్యక్తోవ్యక్తలింగస్థో  
 యఏవభగవాన్ప్రభుః । పురానారాయణోదేవ స్వయంభూఃప్రపి  
 తామహ”ఇత్యర్థభ్యః “తతస్సభగవాంస్తోయే బ్రహ్మణమసృజత్సవ్య  
 య”మితి । అత్రాపిప్రశయార్థవమధ్యే నాభేర్భ్రువ్యేణమసృజదితి  
 మంతవ్యం । సుపర్ణవైకుంఠసంవాదేచ “యత్తత్పద్మమభూత్పూర్వంత  
 త్రబ్రహ్మవ్యజాయత । బ్రహ్మణశ్చాపిసంభూతశ్శివ ఇత్యవధార్యతాం ।  
 శివాత్కూందస్సహభవదేతత్సృష్టిచతుష్టయ”మితి । మార్కండేయశ్చ  
 “స్వపతస్తస్యవైపద్మంకోటిసూర్యసమప్రభం । నాభేర్వినిస్సృతేతస్య  
 తత్రోత్పన్నఃపితామహ”ఇతి । ఉత్తరశ్రీరామాయణేచ “సంక్షిప్తచపు

రాలోకాకామాయయాస్వయమేవహి । మహార్ణవేశయానోఽఘ్నమాం  
త్వంపూర్వమజీజనః । పద్మేదివ్యేర్గుసంకాశేనాభ్యామత్పాద్యమామ  
పి । పాజ్ఞాపత్యంత్యయాకమకసర్వంమయినివేశిత"మితి । శ్రీవైష్ణవేవ  
పురాణే "రక్షతుత్వామశేషాణాంభూతానాంప్రభవోహరిః । యస్యనా  
భిసముద్బుతపంకజాదభవజ్జగ"దితి । శ్రీవారాహేచాగస్త్యంప్రతిరు  
ద్రః "నారాయణఃపరోదేవస్తత్త్వరూపీజనార్దనః । త్రిధాత్మానంసభగ  
వాకసనర్జపరమేశ్వరః । రజస్తమోభ్యాంయుక్తోభూద్రజస్సత్వాధికవి  
భం । ససర్జనాభికమలేబ్రహ్మణంకమలాసనం । రజసాతమసాయుక్తం  
సోపిమామస్మజత్ప్రభు"రితి । అత్రత్రిధాత్మానమిత్యేతత్ సేవనరూపేణ  
తైత్రిజ్జద్వయవిశిష్టవేషేణచేతిబహుప్రమాణానుసారేణమంతవ్యం । ర  
జస్తమోయోగశ్చ తద్గుణకద్రవ్యానిస్తాత్యత్యేన భవతి । శ్రీనారసింహ  
పురాణే "తత్రసుప్తస్యదేవస్యనాభౌపద్మమభూవ్యహత్ । తస్మిన్కపద్మే  
మహాభాగవేదవేదాంగపారగః । బ్రహ్మాత్మన్నస్యశేనోక్తఃప్రజాః  
సృజమహామతే । ఏవమక్వాచిరోభావంగతోనారాయణఃప్రభుః । తథే  
త్యుక్త్వాసతందేవంవిష్ణుఃబ్రహ్మథచింతయన్ । ఆస్తేకించిజ్జగద్ధేతోర్నా  
భ్యగచ్ఛతకించన । తావత్తస్యమహారోషోబ్రహ్మణోభూవ్యహాత్మనః । త  
తోబాలస్సముత్పన్నస్తస్యాంకేరోషసంభవః । సరుదన్వారితస్తేనబ్రహ్మ  
ణావ్యక్తమూర్తినా । నామదేహీతిచేత్యుక్తస్తస్యరుద్రేత్యసాదదా"మితి ।  
ఏవం "సృష్ట్యేనారంతోయమంతస్థినితోఽహంయేనస్యాన్యేనామనారా  
యణేతి । కల్పేకల్పేతత్రశయామిభూయ స్సుప్తస్యమేనాభిజంస్యాద్య  
ధాజ్ఞం ॥ తత్రసుప్తస్యమేదేవినాభౌపద్మమజాయతే"త్యాదీని వచనా  
నిద్రవ్యవ్యాని । నాభేరిత్యేతదుపలక్షణం మనఃప్రభృతిభ్యోహి బ్రహ్మ  
ణోజన్మపటంపూర్వంప్రొచ్యతేయధాహయశిరఉపాఖ్యానే "అహం  
ప్రసాదజన్తుస్యంలోకథామేస్వయంభవే । త్వత్తోమేమానసంజన్తప్ర  
థమంద్విజపూజితం । చాతుషంమేద్వితీయంవై ఆశ్చిజ్జన్తపురాతనం । త్వ  
త్ప్రసాదాచ్చమేజన్తతృతీయంచాచికంమహత్ । త్వత్తోమేశ్రీవణం  
చాపివతుథకంజన్తవై విభో । నాసిక్యంచైవమేజన్తత్వత్తఃపంచమమచ్య

తే । అండజంచాపి మేజన్మత్వ తప్తవృంవినిమితం । ఇదంచసప్తమంజన్మపద్మజం మేఽమితప్రభ । సర్వైశ్శాశ్వతాంపుత్రస్తవత్రిగుణవర్జితే”  
 తి । అత్రైవమండజసృష్టిఃషోషాపనిషదిత్యాయతే ఏకోహవైనారాయణతీస్సన్నబ్రహ్మనేశానోనేమేద్యావాపుణివీననక్షత్రాణి నాబోనాగ్నిర్నసోమోనసూర్యస్సపకాకీనరమేతతస్యధ్యానాంతస్థస్త్వైకాకన్యాదశేంద్రియాణీత్యారభ్య । అథపునరేవనారాయణస్సోన్మన్యంకామంమనసాధ్యాయత తస్యధ్యానాంతస్థస్త్వలలాటాత్స్వేదోపతత్ తాభిమాతపస్తద్ధిరణ్మయమండమభవత్తత్రబ్రహ్మచతుర్ముఖోజాయతేతి । అనంతరంరుద్రోత్పత్తిశ్చైవమభిధీయతే । అథపునరేవనారాయణస్సోన్మన్యంకామంమనసాధ్యాయత తస్యధ్యానాంతస్థస్త్వలలాటాత్స్వేదోపతత్ స్వేదాద్బుద్బుదమభవత్ బుద్బుదాత్త్యక్తత్యూలపాణిఃపురుషోజాయతేతి । మోక్షధర్మేహోక్తం “ఏషలోకగురుర్బ్రహ్మజగదాదికరఃప్రభుః । ఏషమాతాపితావైవయష్టాకంవపితామహః । మయానుశిష్టోభవితాసర్వభూతవరప్రదః । అస్యవైవానుజోరుద్రోలలాటాద్యస్సముత్థితః । బ్రహ్మనుశిష్టోభవితా సోపిసర్వవరప్రద” ఇతి । “అథతత్రసతస్తస్యచతుర్వక్త్రస్యధీమతః । లలాటప్రభవఃపుత్రశ్శివఆగాద్యదృచ్ఛయే”తి । ఛందోగాస్తావనంతి విరూపాక్షాయదంతాష్టయేతుభాయవిశ్వవేదసేసహస్రాక్షాయబ్రహ్మణఃపుత్రాయజ్యేష్ఠాయ శ్రేష్ఠాయనమోఘంటాయకమాధిపతయేనమఃఇతి । శతపథేచాప్తమూర్తిచార్మాక్షప్రథమాంశే “సంవత్సరేకుమారోజాయతసోరోదీత్ తంప్రజావతిరబ్రవీత్ కుమారకింరోదిషియచ్ఛమతపసోధిజాతోసీతి సోబ్రవీత్ అనపహతపాప్తావాఅహమస్మి హంతనామానిమేదేహీతి తస్మాత్పుత్రస్యజాతస్యనామకుర్యాత్ పాప్తానిమేవాస్యతదపహంతి అపిద్వితీయం అపితృతీయం అపిపూర్వమేవాస్యతత్పాప్తానమపహంతి తమబ్రవీత్ రుద్రోన్సీతి తస్యతన్నామాకరోత్ అగ్నిస్తదూపమభవత్ అగ్నిర్వైర్వరుద్రః యదరోదీత్ తస్మాద్బుద్ధిఃఇత్యాది । సేయంశ్రుతిర్భగవతాపరాశరేణోపబృంహితా “కథితస్తామసస్సగ్రోబ్రహ్మణస్తేనుహామునే । రుద్రసగంప్రవక్ష్యామితంమేనిగదతశ్శ్రుణు । కల్పా



దావాత్మనస్తుల్యం సుతం ప్రధ్యాయత స్తతః । పాద్రురాసీత్ప్రభోరంకేకు  
 మారోసిలలోహతః రురోదసుస్వరంసోధద్రవంశ్చమునిస త్తమ । కింరోది  
 షీతితంబ్రహ్మరుదంతంప్రత్యువాచహ । నామదేహీతితంసోధప్రత్యువా  
 చప్రజాపతిః । తుద్రస్త్యం దేవనామ్నాసిమారోదీస్థైస్సర్వమావహ । ఏవ  
 ముక్తఃపునస్సోధప్రత్యువాచమహతపాః । తతోన్యానిదదౌతస్త్వేనప్రసా  
 మానిసప్రభుః । స్థానానిచైవామహ్మేనాం పత్నీః పుత్రాంశ్చవైవిభు”రి  
 త్యాదినా । మోక్షధర్మై చబ్రహ్మరుద్రసంవాదే “అహంబ్రహ్మచాద్య  
 ఈశఃప్రజానాంతస్సాజ్ఞాతస్త్యంచమత్తఃప్రసూతః । మత్తోజగజ్జంగమ  
 స్థావరంచసర్వేవేదాస్సరహస్యాశ్చపుత్రే”తి । నిష్ఠానికాయాధ్యాయేచ  
 “ఉమాపతిఃపశుపతిః శ్రీకంఠోబ్రహ్మణస్సుత”ఇతి । శ్రీవారాహేచ “నా  
 రాయణఃసరోదేవస్తస్సాజ్ఞాతశ్చతుర్ముఖః । తస్మాద్బ్రూద్రోధవద్దేవిసచస  
 ర్వజ్ఞతాంగత”ఇతి । ఏవంరుద్రస్యబ్రహ్మనుజత్వబ్రహ్మపుత్రత్వే అపి క  
 ల్పభేదాదుపపద్యేత్ ॥ ఆప్రవాచోర్విరోధేస్యాత్సృష్టిభేదాదియంగతిః । అ  
 నిశ్చితాప్రభావానానిశ్చితైస్సాన్యదనాదరః ॥ అథైవమేవపరావరత్వవిభా  
 జకత్రివిక్రమవ్యాపారమాహ కాంత్యేతి । అనేన ‘యస్యోర్ముఖత్రిమువి  
 క్రమణేషు అధిక్షయంతిభువనానివిశ్వే’త్యాది ప్రతిపాదితం విగ్రహమ  
 హత్వాదికంచతుముఖస్యతత్పదారాధకత్వంచసూచ్యతే । తదాబ్ర  
 హ్మదీసర్వదేవతానామనుష్యాదివత్ స్తోతృత్వంచోక్తం ‘సంఘైస్సురా  
 ణాందివిభూతలస్థై”రిత్యాదినా । అథవా కాంత్యేత్యనేనసర్వేషామంత  
 ర్భూతాన్సర్వస్థాయయథాహాకం తత్తత్కార్యార్థమాక్రమణంవివక్షితం ।  
 అంతర్యామిచ్రాహ్మణేహి ‘యఃపృథివీమంతరోయమయతియత్యానమం  
 తరోయమయతీ’త్యాదిభిస్సర్వతత్త్వాధిష్ఠాత్మత్వముక్తం । సుబాలోపనిషది  
 చ ‘యఃపృథివీమంతరేనంచర’న్నిత్యాదిభిస్సవివార్థఉక్తం । అంతేచవిశే  
 షితం ‘ఏవసర్వభూతాంతరాత్మాపహతపాప్తాదివ్యోదేవవీకోనారా  
 యణ’ఇతి । అన్యమపినిగరణాదికర్మీభూతబ్రహ్మరుద్రాద్యశక్యమాశ్చర్య  
 వ్యాపారమాహ నిగీర్యపునరుద్ధితత్వదన్యకఇతి । యథోక్తంశ్రీసాత్వతే  
 ‘త్యజంతమాహరంతంచశ్వాసోచ్ఛ్వాసద్వయేనచ । అబ్రహ్మభవనం

సర్వంకర్మప్రాధానికంహియది"తి. ఉద్గరతీతివ ర్తమానినిదేశః క్వచిత్క్వ  
చిత్క-త్వేతధాప్రవృత్తిప్రవాహజ్ఞాపనార్థః। తస్యయథాపూర్వత్వద్యోత  
నాయపునశ్శబ్దః। ఏవంసంహార్యత్వసంహార్యత్వరత్వత్వ రత్వకత్వజన్య  
త్వజనకత్వాధిష్టేయత్వాధిష్టాశ్చత్వాదివైధమ్యవగ్నేరుక్తరసుక్తేశ్చపు  
రుషనిణాయాదిముప్రపంచితైర్హేతుభిస్తద్వదస్యేష క్వచిదపిస్వాతంత్య్ర  
శంకాచనస్యాదితినిగమనాభిప్రాయేణాహ కేనవేతి । తద్వదస్య సేతివిశేష  
ణీయం। వాశబ్దశ్చకారాథః, అన్యస్యసర్వస్యాత్పరస్యాత్యంతాసంభావి  
తత్త్వద్యోతనాద్ధౌవా ముక్తైషు నిశ్చేషచ శక్తిహూయస్తేపి సర్వశరీరి  
త్వాదిలక్షణంస్వాతంత్య్రం నాస్తీముతతైత్రజ్ఞైషు హరవిరించాది పిన్వి  
త్యభిప్రాయేణనిదేశతి ఏవ ఇతి । అత్రసర్వేషామాధారతయానియ, తృ  
తయా శేషితయాచాధికః పరః తద్వాకపరవాక్ । ప్రామాణికానాంద్వ  
ధతరబహుప్రమాణసీద్ధధేకతద్విపరీతశంకాపినోత్పద్యత ఇత్యభిప్రాయే  
ణాత్రశంకాప్రతిక్షేపః । అథవామందమతీనాంశుత్యంతరేమపరాంతర  
సద్భావశంకాసంభవేపి పూర్వోక్తేరేవన్యాయైస్తస్మిరాస మభిప్రేత్య  
కేనేత్యాదికముచ్యతే। ఉపబృంహణేనైతత్సిద్ధం। యథాశ్వమేధి కేశ్రీవై  
ష్ణవధర్మశాస్త్రే “అనాశ్రిత్యోచ్చయోనాస్తీ ముఖ్యమాశ్రయమాశ్ర  
యేత్ । రుద్రంసమాశ్రితాదేవా రుద్రోబ్రహ్మణమాశ్రితః । బ్రహ్మ  
మామాశ్రితోరాజకనాహంకంచదుపాశ్రితః । మమాశ్రయోనకశ్చిత్తుస  
ర్వేషామాశ్రయోహ్యహం । ఇదంరహస్యంకాంతేయప్రోక్తవానహమ  
వ్యయ"మితి । శ్రీహరివంశేవదేవాకప్రతిరుద్రః “ఏతదేవపరంవస్తునై  
తస్యాత్పరమస్తివః। ఏవమేవవిజానీధ్వమేతద్వఃపరమంతప"ఇతి, “ఓమిత్యే  
వంసదావిప్రాఃపతద్వంధ్యాతకేశవ"మితి, “ఉపాస్యోయంసదావిప్రా  
ఉపాయోస్తిహరేన్మృతా"మితిచ । శ్రీవారాహే “రుద్రాదిత్యావస  
వోయేచసాధ్యావిశ్వేశ్వినామరుతశ్చోష్ణపాశ్చ । సర్వేభవంతంశరణం  
గతాస్త్యంకురుష్వపూజ్యానిహవిశ్వమూర్తై"ఇతి । తత్రైవ “నారాయ  
ణాత్పరోదేవోనఘాతోనభవిష్యతి। ఏతద్రహస్యంవేదానాంపురాణానాం  
చసత్తమ"మితి । బ్రాహ్మే “సర్వేవిష్ణుమయాదేవాస్త్యర్వేవిష్ణుమయా

గణాః । నహివిష్ణుసమాకాచిద్గతిరన్యవిధీయతే । ఇత్యేవంసతతంవేదా  
గాయం తేనాత్రసంశయ” ఇతి । ఆదిత్యపురాణోఽప్య “అహంవిష్ణోస్తు  
సంభూతస్సచనర్వమయోహారిః । నతస్యపరతోభూతం విద్యతేయత్తదు  
త్తమం । పురాణేమద్విజశేష్టాదశస్వప్తాసునాన్య” ఇతి । తత్రైవకాలనే  
మివధేరుద్రః “యోసౌసాక్షాద్వేదమూర్తిర్యత్రవేదాప్రతిష్ఠితాః । తం  
యామశరణంవిష్ణుంసర్వేసేంద్రాదివాకస” ఇతి॥ ౧౪॥

{ త్వాంశీలరూపచరిత్రైఃపరమప్రకృష్టసత్త్వేనసాత్త్వికతయా }  
{ ప్రబలైశ్చశాస్త్రైః । ప్రఖ్యాతదైవపరమార్థవిచారమత్రైశ్చ }  
{ నైవాసురప్రకృతయః ప్రభవంతిబోధుం॥ ౧౫॥ }

ఏవంచతుర్భిఃపంచభిర్వాక్తైఃప్రదశితం భగవత్పరత్వంయది  
ప్రామాణికంతర్హి శుతశాస్త్రాస్సర్వేపికింతథానాధ్యవస్యంతి కథంచ  
లోకేనీరీశ్వరవాదస్త్రియూర్దిసామైక్యకాదిపక్షాశ్చ ప్రాదుష్యరిత్యత్ర  
పరేషాంభగవత్ప్రతిపత్త్యభావేహేతుమాహ॥ త్వాంశీలేతి॥ ఏతేనమూ  
ఢాప్రతిశోచతి । తన్మధ్యేస్వస్యభగవదనుభవలాభాత్ప్రియశేవ ।  
త్వాం మహద్భ్యోపిమహీయైస్త్వేనపూర్వోక్తం । శీలమిహ మహా  
త్తరస్యాపిమందతరైస్సహ నీరంధ్రసంశ్లేషః । రామకృష్ణాద్యవతారేషు  
శబరీగోపాలాదివృత్తాంతైస్తత్ప్రసీద్ధిః । తైరేవతత్రతత్రమహత్త్వమ  
పిసూచ్యతే । రూపం ‘ఆదిత్యవణకంతమసఃపరస్తాత్, తస్యహ్యేతస్య  
పురుషస్యరూపంయథామహాఃరజతంవాస’ ఇత్యాదిష్వప్రభూషణాధ్యా  
యాదిషుచాప్రాకృతత్వేనాకర్మహేతుత్వేనవిశ్వాధారతయా శుభాశ్ర  
యత్వేనచప్రసిద్ధం । అత్రకేషాంబద్భగవత్సర్వరూపమేవవాత్సర్గుణభూ  
తజ్ఞానబలాదిహ పరవ్యూహాదిరూపతయాప్రకాశతఇతిపక్షస్తు తత్రత  
త్రపుథజ్జిద్యేశస్యచానకాభావాన్నివికారత్వనిరవయవత్వాదిశుశ్రీతి వి  
రోధాత్ “పంచోపనిషన్తంత్రవిగ్రహం । షాక్షుణ్యవిగ్రహంచైవ” మిత్యా  
దెరన్వయానర్హ పదసమభివ్యాహరస్యపరస్పరమవిరుద్ధస్యా న్యధైవోపప  
త్తేశ్చనిరస్తః । చరితానికాంత్యేత్యాదినా పూర్వోక్తాన్యనుక్తానిచమహా  
ణకవనిమగ్న వసుంధరోద్ధరణామృతమథన ప్రముఖాన్యతి మానుషదైవ

తానిచేష్టితశతాని। పరమప్రకృష్టసత్త్వనాధికోత్కృష్టసత్త్వగుణేనేత్య  
 థః । ననుబ్రహ్మదిష్టేవసత్త్వరజస్తమసాంప్రత్యేకముత్తమమధ్యమా  
 ధమభేదేననవధాగతిర్మనునోక్తా। భగవతస్తు“సత్త్వాదయోనసంతీశేయ  
 త్రహిపాక్రతాగుణా”ఇతిసత్త్వగుణోపిప్రతిషిధ్యతేతత్కథమిహతదు  
 క్తిః । ఇద్ధంక్షేత్రజ్ఞానాంహిప్రకృష్టసత్త్వగుణసంపత్తిః భగవత్క  
 టాక్షాధీనేతిపాక్రతేవప్రతిపాదితం । తదిహస్వప్రవర్త్యేనమోక్షోప  
 యుక్తసత్త్వేనేత్యథః । అపాక్రతశుద్ధసత్త్వసమాశ్రయత్వంవా  
 వివక్షితం। తామసపురాణాదీనాంతత్త్వబోధకత్వంనాస్తీశ్యభిప్రాయే  
 ణాహసాత్త్వికతయేతి। పారుషేయశాస్త్రాణాంస్వమూలభూతపురు  
 షగుణభేదేనసాత్త్వికత్వాదివ్యపదేశః । సత్త్వాదీనాంకార్యభేదశ్చభగ  
 వతైవగీతః “సత్త్వాత్సంజాయతేజ్ఞానంరజసేలోభఏవచ। ప్రమాదమో  
 పకాతమసోభవతోజ్ఞానమేవచే”తి । సాత్త్వికరాజసతామసబుద్ధిభేదశ్చ  
 “ప్రవృత్తింజనివృత్తించకార్యాకార్యేభయాభయే। బంధంమోక్షంచయా  
 వేత్తిబుద్ధిస్సాపార్థసాత్త్వికీ। యయాధర్మమధర్మంచకార్యంచాకార్యమే  
 వచ। ఆయథావత్ప్రజానాతిబుద్ధిస్సాపార్థరాజసీ । అధర్మంధర్మమితి  
 యామన్యతేతమసావృతా। సర్వాధ్యాన్విపరితాంశ్చబుద్ధిస్సాపార్థతామ  
 సీ”తిశ్లోకత్రయేనోక్తః। మనుశ్చ “యావేదబాహ్యస్త్యుతయోయాశ్చ  
 కాశ్చకుదృష్టయః। సర్వాస్తానిష్ఫలాఃప్రేత్యతమోనిష్ఠాహితాఃస్త్యుతా”  
 ఇత్తిపురాణేషుచసాత్త్వికాదివిభాగోమాత్యేకప్రోక్తః“సంకీర్ణాస్తామ  
 సాశ్చైవరాజసాస్సాత్త్వికాస్తథా। కల్పాశ్చతుర్విధాఃప్రోక్తాఃబ్రహ్మ  
 ణోచివసాత్యయోయస్త్రికల్పేతుయతోక్తంపురాణంబ్రహ్మణాపురా  
 తస్యతస్యతుమాహాత్మ్యంతత్స్వరూపేణవన్యతే। అగ్నేశ్వినస్యమాహా  
 త్వ్యంతామసేషుప్రకీర్త్యతే। రాజసేషుచమాహాత్మ్యమధికంబ్రహ్మణో  
 విదుః । సంకీర్ణేషుసరస్వత్యాఃపితౄణాంచనిగద్యతే । సాత్త్వికేషు  
 ధకల్పేషుమాహాత్మ్యమధికంహరేః । తేష్టేవయోగసంసిద్ధాగమివ్యంతి  
 పరాంగతి”మితి । తస్మిన్నేవప్రదేశాంతరేపి సంకీర్ణాస్తామసాశ్చైవ  
 రాజసాస్సాత్త్వికాస్తథా । కల్పాశ్చతుర్విధాఃప్రోక్తాః । రజస్తమో

మయాస్తద్వత్త్రియస్త్రయడదావృతాః । సంక్షిల్లేషుసరస్వత్యాఃపి  
 త్పాణాంపుష్టిరుచ్యతే । అగ్నేశ్శివస్యమాహాత్మ్యంతామసేషుదివాకృ  
 తః । రాజసేషుచమాహాత్మ్యమధికంబ్రహ్మణస్త్యుతం । సాత్త్వికేష్వధికం  
 తద్వద్విష్ణోర్మాహాత్మ్యముచ్యతే । తేషేషవయోగసంసిద్ధాగమిష్యంతిప  
 రాంగతి"మితి । కౌమేచః, "అసంఖ్యాతాస్తథాకల్పబ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మ  
 కాః । కథితాహిపురాణేషుమునిభిఃకాలచింతితైః । సాత్త్వికేషుచకల్పే  
 షుమాహాత్మ్యమధికంహరేః । తామసేషుశివస్యోక్తంగాజసేషుప్రజా  
 పతే"రితితదిహసాత్త్వికానిపురాణానిసత్త్వైకమూలతయాకారైర్వి  
 నావిప్లుతజ్ఞానానీతితేహింప్రబల్యం । వేదవిరుద్ధస్తామసతంత్రైఃపరత్వా  
 పహ్నవఃపరావరతత్త్వవిపర్యాసాదికల్పనంచతర్కపాడెనిరస్తం । య  
 చ్చేదంపాత్త్వికపురాణాదివిభాగప్రకరణంతస్సాత్త్వికమేవమంతవ్యం  
 బాధకాభావాత్ గుణస్వభావాచిత్యాత్ పరస్పరవిరుద్ధార్థపురాణబ  
 లాబలవివేకాపేక్షాయాంతద్వ్యవస్థాపకతమైవప్రవృత్తత్వాచ్చ । ఏవం  
 తామసేతిహసేషితామసపురాణన్యాయస్సంచారణీయఇతి । అత్రప్రబ  
 లైశ్చశాస్త్రైరితిప్రబల్యోక్త్యాబహువచనేనచానన్యపరశ్చిత్త్యుత్తీనాం  
 భారతరామాయణాదీతిహసానాంచతదనుగుణానాం పాద్మవైష్ణవభాగ  
 వతనారదీయమార్కండేయ వరాహవామన మాత్యగారుడబ్రహ్మాండ  
 గౌరసింహాదిపురాణానామన్యోన్యసామరస్యమపివ్యజ్యతే । "అష్టాభిః  
 కథ్యతేవిష్ణుర్దశభిః కథ్యతేశివ"ఇతి వచనంత్వనాప్తం దృశ్యమానవిరో  
 ధాత్ హిరణ్యగర్భాదిప్రతిపాదకపురాణవిభాగవచనైర్బాధాచ్చ । ఆ  
 స్తామైతత్సర్వం "శుహాజనోయేనగతస్సపంథా"ఇత్యుక్తమయత్పనిశ్చ  
 యసాధనంతద్భగవత్పరమ్యపక్షేసిద్ధమిత్యాహ ప్రఖ్యాతేతి । ప్రబలై  
 శ్చశాస్త్రైరిత్యనేనైవగతార్థత్వేపితదంతర్గత సాధి సంధికకతిపయవా  
 క్యవిశేషమాత్రేణాపి పరతత్త్వనిర్ణయస్సులభ ఇత్యభిప్రాయేణమహా  
 షిమతానాంపుథగుపాదానం । ప్రఖ్యాతాశ్చతేదైవపరమార్థవిదశ్చే  
 తికమకథారయః । ప్రఖ్యాతశబ్దేనవేదవైదికపరిగ్రహప్రకాశాదాప్తత  
 మత్వంనూచ్యతే । దైవశబ్దఇతిదేవతార్థః "నదైవంకేశవాత్పర"మితి

వత్ । పరమాధశబ్దోత్రయాథాధ్యక్షపరః దేవతాపారమార్థ్యంచే  
 త్యాదిప్రమాణసూచనార్థత్వాత్ । వక్తృణాంతన్యతానాంవిభూయ  
 స్త్వవ్యంజనార్థముభయత్రబహువచనం । తత్రతావత్పురుషీకోత్రజ  
 న్నాపితామహదత్తవరోభగవాన్వాల్మీకిరాహుః “సహిజేవైరుదీణఃస్య  
 రావణస్యవధార్థిభిః । అర్థితోమానుషేలోకేజజ్ఞేనిష్ఠుస్సనాతనః । అధికం  
 మేనిరేనిష్ఠుః । వ్యక్తమేషమహాయోగీపరమాత్మాసనాతనః” ఇత్యాది ।  
 యేనాషరంపురుషంవేదసత్యం ప్రోవాచతాంతత్వతోబ్రహ్మవిద్యామి  
 త్యాది షూక్తంపరంబ్రహ్మశ్వమేవేతిరామావస్థం భగవంతంప్రత్యుచ్య  
 తే “అక్షరంబ్రహ్మసత్యంత్వ”మిత్వాది । బ్రహ్మలక్షణంచాభిప్రేత్యోక్తం  
 “త్వంత్రయాణాంహిలోకానామాదికతాన్వయఃప్రభు” రితి । “జ  
 గత్సర్వం శరీరంతః ఇత్యనేన ఘటక శ్రుతీరామభోక దశితః । “అ  
 హంతేహృదయంరామే”తి బ్రహ్మణోవాక్యం “పుత్రోహిహృదయ” మి  
 తిశ్రుతిసన్నిధ్యాతస్యభగవత్పుత్రత్వంవ్యనక్తి । ఉత్తరశ్రీరామాయణే  
 చభగవతఃపరమకారణత్వంపితామహాయాత్వాదకత్వంచ ప్రాగేవోదా  
 హృతం । “కృష్ణదైవపాయనంవ్యాసంవిద్ధివారాయణంప్రభుం । కో  
 హ్యవ్యోభువిమైత్రేయ మహాభారతకృద్భవేదితి స్వపిత్రాపరాశరణా  
 పిస్తుతః పంచమవేదప్రణేతాశారీరకసూత్రకారోప్యాహ “కాలస్యచహి  
 మృత్యోశ్చజంగమస్థావరస్యచ । ఈశతేభగవానైకస్సత్యమేతద్బ్రహ్మ  
 మితే । కృష్ణపహులోకానాముత్పత్తిరపిచాప్యయః । కృష్ణస్యహికృతే  
 భూతమిదం విశ్వంచరాచరం । జ్యోతింషిశుక్లానిచయానిలోకేత్రయో  
 లోకాలోకపాలాస్త్రయీచ । త్రయోగ్నయశ్చాహుతయశ్చపంచసర్వే  
 దేవాదేవకీపుత్రపవ । తత్త్వంజిజ్ఞాసమానానాంహేతుభిస్సర్వతోము  
 ఖైః । తత్త్వమేకోమహాయోగీహరిర్నారాయణఃపరః । సత్యంసత్యంపు  
 నసత్యముభృత్యభుజముచ్యతే । వేదాచ్ఛాస్త్రంపరంనాస్తివదైవంకేశ  
 వాత్మరం । ఆలోడ్యసర్వశాస్త్రాణివిచార్యచపునఃపునః । ఇదమేకంసుని  
 ష్పన్నం ధ్యేయో నారాయణస్సదే”త । భగవద్గీతానుగీతాదిభిర్విత్తుభ  
 మేచతైస్తైస్సంవాదైరైదంపర్యేభగవతఏవపరిత్యంప్రపంచితం । ఆశ్వ

లాయనేన సూత్రకృతా “నమశ్శానకాయే” త్యాచార్యత్వేనాభివందిత  
 శ్రీశానకోపి శ్రీవిష్ణుధమేనర్వత్ర భగవత్పరమ్యంప్రాచిఖ్యవత్ ।  
 మోక్షోపాయవిధానైవైవం త్యాజ్యముపాదేయంచ వ్యభజ్యత “అబ్ర  
 మ్మాస్తంబపర్యంతజగదంతర్వ్యవస్థితాః । ప్రాణినఃకమజనితసంసార  
 వశవర్తినః । యత స్తతోన తెధ్యా నెధ్యానినాముపకారకాః । అవిద్యాంత  
 ర్గతాస్సర్వేతేహిసంసారగోచరాః । పశ్యాద్దుద్భూతబోధాశ్చధ్యానైవై  
 వోపకారకాః । వైసర్గికోనవైబోధస్తేషామప్యన్యతోయతః । యస్తాత్తద  
 మలంబ్రహ్మనిసర్గాదేవబోధవత్ । ధ్యేయంధ్యానవిదాంసమ్యక్తద్విష్టోః  
 పరమంపద”మితి । తథా “శ్రూయతాంతునరవ్యాఘ్రువేదవేదాంతని  
 శ్చయః । యజ్ఞేశోయజ్ఞపురుషఃపు డరీకాక్షసంజ్ఞితః । సవిష్ణుః పరమంబ్ర  
 హ్మయతోనావతతతెపున” రితి । భగవదర్చనవతారమాహ త్యైష్యైవ  
 మాహ “యాదృశేతుమనస్తైస్సర్వంరూపేబధ్నాతిచక్రీణః । నృసింహవామ  
 నాదీనాంతాద్యశంకారయేద్బుధః । సుఖాపాంప్రతిమాంవిష్టోఃప్రసన్నవ  
 దనేక్షణాంకృత్యాత్మనఃప్రీతికరీంసు వర్ణరజతాదిభిః । తస్యాంబ్రహ్మసమా  
 రోప్యమనసాతన్మయోభవేత్ । తామర్చయేత్తాంప్రణమేత్తాయజేత్తాం  
 విచింతయేత్ । విశత్యపాస్తదోషస్తుతామేవబ్రహ్మరూపిణీ”మితి । అత్ర  
 ప్రతిష్ఠాదివశాన్ముఖ్యావతారరూపత్వంవివక్షితం । ఉక్తంహిభగవచ్ఛా  
 స్త్రే “సర్వాతిశాయమాడ్గుణ్యంసంస్థితంమంత్రబింబయోః । తేనారోఽప్య  
 భగవాన్సాక్షాన్తోపచారధియాక్వచి”దితి । జితంతెస్తోత్రేవభగవతవీవ  
 జగత్కారణత్వమోక్షప్రదత్వాదికంప్రపాదర్కయత్ । “దేవతాపారమా  
 ర్థ్యంచయథావద్యైత్యతేభవా”నితి శ్రీవైష్ణవ పురాణపులస్తవసిష్ఠా  
 భ్యాంబైంగేవబ్రహ్మణాదత్తవరఇతిప్రసిద్ధః । పరాశరశ్చ “విష్టోస్సకాశా  
 దుద్భూతంజగత్తత్రైవచస్థితం । స్థితినయమకర్తాసౌజగతోస్యజగచ్ఛస”  
 ఇతిప్రధానప్రతిపాద్యంసంగృహ్యత దేవబహుధాస్థాపయామాన । “య  
 ద్వైకించమనురవదదిత్యాదిప్రఖ్యాతమనుబృహస్పతి దత్తాదివాక్యానిచ  
 పూర్వమేవోపాత్తానిసతేషుమతేష్యైకైకమేవతత్త్వనిర్ణయాయపర్యా  
 ప్తంకంపునఃపూర్వోక్తశ్శీలరూపాదిభిఃపరస్పరంచసముచ్చితమత్యశ్శీలా

యేణమత్రైశ్చేత్యుక్తం । ఆసురీతామసీప్రకృతిర్యేషాంతఆసురప్రకృతయః  
తామసప్రకృతిత్వాద్బోధ్యంనశక్నువంతీత్యర్థః । ఆసురఃదోషాదానంరా  
క్షసీమాసురీంచేతిస హేమాక్తోపలక్షణం । దర్శితశ్చదైవాసురసర్గవిభాగో  
భగవతా “ద్వోభూతసర్గాలోకేస్త్విక్షదైవఆసురఏవచే” త్యాదినా । ఉక్తం  
చశౌనకేన “ద్వివిధోభూతసర్గోయందైవఆసురఏవచ । విష్ణుభక్తిపరోదై  
వోవిపరీతస్తథాసుర” ఇతి । ఆదిత్యపురాణేచ “దేవానాంచపరోధర్మస్స  
దాయజ్జరతాఃక్రియాః । స్వాధ్యాసస్తత్త్వవేదిత్వం విష్ణుపూజారతిస్త  
థా । దైత్యానాంబహుమానిత్వంమాత్సర్యంసత్స్వసత్క్రియా । నింద  
నంవేదశాస్త్రాణాంహరభక్తిరసుత్తమే”తి । తథా “తస్మిన్నపిహకౌఽప్ర  
స్వబుద్ధ్యాయేనమోహితాః । కీర్తయిష్యంతి తేదేవామంతవ్యాస్తీవితరే  
సురా” ఇతి । బోధమిత్యత్రసర్వపరిబృథత్వేనేత్యుపసార్గ్యం । నప్రభ  
వంతీత్యనేన తామసప్రకృతిపరవశత్వంవ్యజ్యతే । అపధారణేనకలాంత  
రేప్యితద్బుద్ధీక్రియతే । ఉక్తంహిమనునా “యంతుకమఽణియస్త్విక్షసన్య  
యుజ్జుప్రథమంవిభుః । తదేవసపునర్భేదే సృజ్యమానఃపునఃపున” రితి । మ  
హాభారతేచ “నగాధాగాయినంశాస్త్రీబహుచేదపిగాయతి । ప్రకృతిం  
యాంతిభూతానికులింగశకునిర్యధే” తి “జన్తాంతరసహసేషుయాబుద్ధి  
ర్భావితాపురా । తామేవభజతేజంతురుపదేశోనిరర్థక” ఇతిచ । నహిశా  
స్త్రైసద్భిర్బహుశ ఉపదిష్టైఃతేపిసత్త్వోత్కృషా నిమిత్తభగవద్భక్తిర  
హితానాంరావణదుర్యోధనప్రభృతీనాంతత్వాధ్యవసాయస్సంపద్యతే ।  
యథాహసంజయః “విద్యారాజన్నతేవిద్యామమవిద్యానహీయతే । విద్యా  
హీనస్తమోద్వస్తోనాభిజానాసీకేశవం । మాయాంససేవేభద్రంతేనవృ  
ధాధమఃమాచరే । శుద్ధభావంగతోభక్త్యాశాస్త్రాద్వెద్మిజనార్దన” మితి ।  
నచజగత్కబోధారస్సంతీత్యేతావతా ప్రమాణసిద్ధాంతోనస్యాదన్యథావా  
స్యాదితిభావః ॥

౧౫॥

{ ఉల్లంఘితప్రివిధసీమసమాతిశాయినంభావనంతవ }  
{ పరిబ్రుణిమస్వభావం । మాయాబలేనభవతాపినిశా }  
{ హ్యమానంపశ్యంతి కేచిదనిశంతద్దనన్యభావాః ॥ ౧౬ }



అథ సర్వప్రతిపత్తృభావనిబంధనంచోద్యంతత్సద్భావేనపరిహారకపరసమృద్ధిప్రయోజనతయాసత్త్వస్థానాంభగవదనుభవలాభేనసంతుష్యః॥ఉల్లంఘితేతి॥యన్వ “త్రిభిర్గుణమమైర్భూతైరేభిస్సర్వమిదంజగత్॥ మోహితంనాభిజానాతిమామేభ్యఃపరమవ్యయ”మితిసర్వైరవేద్యతయాస్వనైహోక్తంభగవంతంకథంకేచిజ్ఞానీయరితిశంకాయాంతత్ప్రబోధహేతుఃపూర్వవ్యతే॥ పూర్వశ్లోకేపదిజహీర్దార్ధంభగవత్తత్త్వానవగమహేతురుక్తఃఅత్రతూపాదిత్సాధకంతజ్ఞానకారణోక్తిః॥ నీమాపరిచ్ఛిత్తిః సాచాత్రీదేశతః కాలతోవిషయతశ్చత్రివిధా॥సమశ్చాతిశాయీచసమాతిశాయీసాత్రివిధసీమ్నః సమాతిశాయినోశ్చ సంభావనోల్లంఘితాయేనతథోక్తిః॥అన్యేహంహిప్రభుత్వంచేదాదిభిఃపరిచ్ఛిన్నంఅతఏవసమాధిఃసంభావనాయుక్తం॥ఇవసత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మనసమోనేనకశ్చననతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతే॥నతవత్సమోస్త్యభిధికఃకుతోన్యః నాస్త్రినారాయణసమ” ఇత్యాదిప్రసీద్ధస్య॥ పరిబ్రజీమన్వభావంప్రభుత్వరూపంయావత్సర్వరూపభావినంధమ॥\*ప్రశౌపరిబృథఇతినిపాత్యతే॥ మాయాబలెనగుణమహాప్రకృతిసామర్థ్యేన॥ శూన్యతేహి,అస్మాన్మాయాస్సజతే విశ్వమేతత్తస్మిన్శ్చానోమాయయాసన్నిరుద్ధః మాయాంతుప్రకృతింవింద్యాన్మాయినంతుమహేశ్వరమితి॥ స్వయంచాహః,దైవీహ్యేషాగుణమయీమగుణమాయాదురత్యయే”తి॥ జితంతేస్తాత్రేప్యక్తం “అశ్శ్రక్షశ్చానుమంతాచగుణమాయాసమావృత”ఇతి॥ ఉక్తంచచతుశ్లోక్యాం “యవనికామాయాజగన్తోహిసీ”తి॥ యద్వాఅత్రమాయాబలశబ్దేనస్వాసాధారణాప్రాకృతవిగ్రహేకమకవశ్యమత్యక్తకూమాదిసాజాత్యభిమజనకశక్తిప్రకషణఉచ్యతే॥ యథోక్తం “అవజానంతిమాం మూఢామానుషీంతనుమాశ్రితం॥ పరంభావమజానంతోమమభూతమహేశ్వరం॥ ఈశన్నపిమహాయోగీసర్వస్యజగతఃప్రభుః॥ కమాణ్యౌరభతేకతులంకీనాశఇవదుశ్చలః॥ తేనవంచయతేలోకాకమాయాయోగేనకేశవ” ఇతి॥ భవతాపి “అన్యైసంమానుషంమన్యైరామందశరథాత్మజం॥ అహంవోదాంధవోజాత”ఇతిస్వవాక్యేనాపిమోహయతాసర్వజ్ఞే

నసర్వశక్తినాపీతిభావః । భవతాపిబలెనైతిత్వద్బలమెవస్వబలముపాదాయత్వత్సేవాయాంప్రవృత్తాస్తామపిస్వవశీకృత్య త్వత్తోపి బలీయాంసోభవంతితిభక్తానాంప్రభావతిశయవ్యంజనార్థోపశబ్దః । నిగూహ్యమానం నితరాంప్రచ్ఛాద్యమానం । పశ్యంతి శాస్త్రతః ప్రథమంవిశదమవగచ్ఛంతిపశ్చిద్యోగబలెనసాక్షాత్కుర్వంతిచ । యథాహసనత్సుజాతః “యోగినస్తంప్రపశ్యంతిభగవంతంసనాతన”మితి । కేచిదితిదుర్లభత్వసూచనార్థః । గీయతేహి “సమహాత్మాసుదుర్లభ” ఇతి । శ్రీహేష్కరేచ “దులభాభగవద్యోగభావినోభువిమానవాః । తద్దర్శనాత్తదాలాపాత్సులభంశాశ్వతంపద”మితి । అనిశంసః సమోహనేకలియుగేపీతిభావః । ఉక్తంహిభగవతాశేనకేన “కల్యాణతయగంతస్యకలిస్తస్యకృతేయగే । యస్యచేతసిగోవిందోహృదయేయస్యనాచ్యుత” ఇతి । త్వదనన్యభావాత్స్వదేకవిషయచిత్తవృత్తయః । ప్రయోజనాంతరశరణ్యా తరత్యాగినఇతిభావః । శ్రీయతేహి “యత్తదేశ్యమగ్రాహ్య”మిత్యారభ్య “యద్భూతయోనింపరిపశ్యంతిధీరాః జ్ఞానప్రసాదేనవిశుద్ధసత్వస్తతస్తుతం పశ్యంతిషులంధ్రాయమానః నాయ మాత్మాప్రవచనేనలభ్య” ఇత్యారభ్య “తస్యైవతత్త్వా విచక్షణతే తనూంస్వాం తందుదకర్మగూఢానినుప్రవిష్టం గుహాహితంగహ్వరేష్టంపురాణం అధ్యాత్మయోగాధిగమేనదేవంమత్వా ధీరోహషణ్కోకౌజహాతీ”తి । ఏషసర్వేషుభూతేషుగూఢోత్తానప్రకాశతే దృశ్యతేత్వగ్రీయాబుధ్యాసూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభిః స్వాధ్యాయశ్చక్షురుత ఏకమన్యయోగో ద్వితీయమభివీక్షణాయఅధ్యయనమనననయనోన్యద్రష్టానమాం సచక్షురభివీక్షతేత” మితి । స్మర్యతేచ “యేతమేవప్రపద్యంతే నతేముహ్యంతిమానవాః । భక్త్యాత్వనన్యయాశక్య అహమేవంవిధోద్భవ । జ్ఞాతుండ్రష్టంచతత్తైవనప్రవేష్టంచపరంతపే”తి ॥౧౬॥

{ యదండమండాంతరగోచరం చయద్దశోత్తరా }  
 { శ్వావరణానియానిచ । గుణాఃప్రధానంపురుషః }  
 { పరంపదంపరాత్పరంబ్రహ్మచతేవిభూతయః॥ }

ఉక్తప్రకారంపరిబృథత్వమనితరసాధారణవిభూతిమహిమ్నాస్థిరీకరోతి ॥

యదండమితి || యత్ పితామహూత్పత్తిస్థానతయాప్రసిద్ధం । చతుర్దశభువనావరణహేమకటాహారూపమండం । ఏకవచనమిహాసముదాయాభిప్రాయం । “అండానాంతుసహస్రాణాంసహస్రాణ్యయంతాని చ । ఈదృశానాంతథాతత్రకోటికోట్యయంతానిచేత” పు గాణోక్తేః । అండాంతరమెవగోచరో యస్యతదండంతరగోచరం ఉదుంబరమశకవదదృష్టబాహ్యప్రదేశం అండాధిపతిప్రభృతిచతుర్విధజంతుజాతం తదోభ్యగ్యభోగోపకరణభాగస్థానాదికం చ । దశోత్తరాణ్యవరణానితోయస్ప్రభృతీని । ఉక్తంహి “దశోత్తరేణపయసామైత్రేయాంశంచతద్వృతం । సర్వోంబుపరిధానోసావహ్నినావేష్టితోబహిః । వహ్నిశ్చవాయునావాయుర్తై శ్రేయనభసావృతః । భూతాదినానభసోపిమహతాపరివేష్టితః । దశోత్తరాణ్యశేషాణిమైత్రేయైతానిసప్తవై । మహంతంహిసమావృత్యప్రధానంసముపస్థితం । అనంతస్యనతస్యాంతస్సంఖ్యానంచాపివిద్యతే । తదనంతమసంఖ్యాతప్రమాణంచేతివ్రత్యతః । హేతుభూతమశేషస్యప్రకృతిస్సాపరామునై” ఇతి । యచ్ఛబ్దానామిహప్రతినిర్దేశోయథాహామధ్యాహర్తవ్యః । గుణాః బంధకారణత్వేనచతుర్దశాధ్యాయేగీతాఃసత్వాదయః ప్రకృతిధర్మాః । అత్రగుణానాంపుథగుక్త్యాసామ్యావస్థంగుణత్రయమేవప్రకృతిరితిసాంఖ్యమతనిరస్తం । ప్రధానంమహదాదివికారరహితం (స్త్రి) గుణద్రవ్యభాగః । అండాంతరగోచరమితిక్షేత్రోజ్జ్వల్యప్తీనామప్యక్తతయాపురుషశబ్దశ్చ “దారుణ్యగ్నిర్యథాతైలం తిలతద్వత్సుమానపి । ప్రధానైవస్థితోవ్యాపీచేతనాత్వాత్సవేదన” ఇత్యాదిభిః ప్రకృతివ్యాప్తత్వేనప్రతిపాదితంక్షేత్రోజ్జ్వలముదాయమాహ । పరంపదం - పద్యతఇతిపదంప్రాప్యం స్థానాంతరేభ్యఃపరం పునరావృత్తిరహితం అప్రాకృతంముక్తిస్థానమిత్యర్థః । శూన్యతేహి “యోఅస్యాధ్యతుః పరమోవ్యోమక హిరణ్మయేపరేలోకే విరజంబ్రహ్మనిష్కలం పాదోస్యవిశ్వాభూతాని త్రిపాదస్యామృతందివి తేహనాకంమహిమానస్సచంతే యత్రపూర్వేసాధ్యాస్సంతిదేవాః యథాపాదోదరస్తవ్చా వినిముఁచ్యతే ఏవమహౌవసపాత్మనావినిముఁక్తస్ససామభిరున్నీయతే బ్రహ్మలో

కం విజ్ఞానసారధిర్యస్తు మనఃప్రగ్రహవాన్నరః సోధ్యనః పారమాప్నోతి  
తద్విష్ణోః పరమంపదం సఖిత్వేనంపతకాయైకయావదాయుషంబ్రహ్మలో  
కమభిసంపద్యతేనచపునరావతకత' ఇత్యాది । మహాభారతేచ, 'రమ్యాణి  
కామచారీణివిమానానిసభాస్తథా । ఆక్రీడావివిధా రాజకపద్మిన్యశ్చైవ  
లోదకాః । ఏతేవైనిగయాస్తాతస్థానస్యపరమాత్మన" ఇతి । అపునరావృత్తి  
స్థానత్వంచోక్తం, 'జ్ఞానః జ్ఞానినః కేచిత్పురం చ రంతిషేషవః । అతీవతత్స  
దఃపుణ్యంపుణ్యాభిజనసేవితం । తత్రగత్వానశోచంతినచ్యవంతివ్యధంతి  
చే"తి । "తేతుతద్బ్రహ్మణస్థానంప్రాప్నువంతీహసాత్పికాః । వైవతే  
స్వగమిచ్ఛంతినయజంతియశోధనాః । సతాంవత్కానువర్తంతేయథా  
బలమహింసయే"తిచ । భగవంతంప్రతిపదేవ ఊహుః, "దివ్యంస్థానమజరం  
చాప్రమేయందుర్విజ్ఞేయంచాగమైగమ్యమాద్యం । గచ్ఛప్రభోరక్షచా  
స్తాన్మృషన్నాకతేకత్వేజాయమానస్వమూర్త్యై"తి । అరణ్యపర్వణి  
చధర్మసుతంప్రత్యాక్షిమేణితహ, "యమాహుస్సర్వభూతానాంప్ర  
కృతేప్రకృతింధ్రువాం । అనాదినిధనందేవంప్రభుంసారాయణలహరిం ।  
బ్రహ్మణస్సదనాత్తస్యపరస్థానంప్రకాశ్యతే । దేవాహియన్నపశ్యంతిది  
వ్యంతేజోషయంపదం । అత్యర్కానలదీప్తంతతస్థానంవిష్ణోర్మహాత్మనః ।  
స్వయైవప్రభయా రాజకదుష్ప్రేక్షుండేవదానవైః । యతయస్తత్రగచ్ఛం  
తిదేవంసారాయణంహరిం । పరేణతపసాయుక్తాధావితాఃకర్మభిశ్శుభైః ।  
యోగసిద్ధావహాన్తానస్తమోమోహవివజితాః । తత్రగత్వాపునర్నే  
మంలోకమాయాంతిభారత । స్థానమేతన్నహారాజధ్రువమక్షరమవ్యయం ।  
ఈశ్వరస్యనదాహ్యోతత్ప్రాణమాత్రంయిదిష్టిరే"తి । ఏతత్కార్యభ  
గవల్లోకవిషయమితికేచిత్ । అపునరావృత్తిస్థానత్వాత్తయ్యత్వాదివ్యపదే  
శాత్పరమేవపదమిత్యన్యై । యుధిష్ఠిరాభ్యస్తత్ప్రకాశనంతు, "వ్యాస  
పునాదాచ్ఛ్చృతవా"నితివద్యపిప్రభావాదుపపద్యతే । శేషమప్యవిరుద్ధం  
నేయం । యజ్ఞవల్క్యస్త్యుతాచోక్తం, "ఓంకారరథమారుహ్యమనంకృ  
త్వాశుసారథిం । బ్రహ్మలోకపదాన్వేషియాతివిష్ణోఃపరంపద"మితి । అ  
త్రస్థానవాచినాం శబ్దానాం పరమాత్మస్వరూపసరత్వప్రతిక్షేపాయో

క్రంషదర్థసంక్షేపెవ్యతిరేకాధికరణనివాసశబ్దైరితి అస్యచస్థానస్యాప్రా  
 కృతత్వం యంతమస్యరజనఃపరాకే అదిత్యవర్ణంతమనఃపరస్తాదితి  
 రజస్తమోమయప్రకృతినీమాతిక్రాంతత్వశ్రుత్యాభగవచ్చస్త్రైశ్చసి  
 ధ్ధః । ప్రకృతేరేవాడు రాఖ్యః పరిణతివిశేషః ఈశ్వరస్యముక్తానానిత్యా  
 నాంవభోగస్థానమితి కేచిద్వదంతి । తన్నిరాసార్థమిహప్రధానపురుషా  
 భ్యాంపశ్చత్పరమపదస్యసృథగుపాదానం । అయంచక్షుః “కాలంసపద  
 తెతత్రనకాలస్తత్రవైప్రభు”రిత్యాదిభిశ్చనిరస్తః । యచ్చన్యేభగవత్స్వ  
 రూపమేవవాతస్యసాధ్యుంవావిచిత్రైశ్చైవశాద్వివ్యలోకత్వేనావస్థితమి  
 త్యామః తదపిశ్రుత్యాదిముపృథగుక్తైర్చానకాభావాదన్యధానిర్వికార  
 త్వశ్రుతివిరోధప్రసంగాశ్చనిరస్తమిత్యభిప్రాయేణ తేవిభూతయతిప్ర  
 ధానాదిసాధారణ్యేవవ్యతిరేకనిర్దేశః । క్వచిద్విరుద్ధనిర్దేశాస్తుయథార్హము  
 పచారేణనేతవ్యాతి । పరాత్పరమిత్యత్రపంచమ్యంతః పరశబ్దః ప్రధానా  
 త్పరతఃక్షేత్రజ్జనన్తాత్పరభూతంముక్తమాహ । ప్రథమాంతస్త్వనాదిము  
 క్తజీవజాతం । యద్వాప్రకృతేపరాత్క్షేత్రజ్ఞాత్పరమితిబద్ధముక్తనిత్య  
 జీవజాతస్యసామాన్యేనోపాదానం । అత్రబ్రహ్మశబ్దేనశుభాశ్రయనిత్యవి  
 గ్రహణపచర్యతే । స్వరూపపరత్వేవిభూతితోక్తైరనాచిత్యాదాత్మైశ్చ  
 రాదిన్యాయస్తుగత్యభావేహిస్యాత్ । ఇహతు “సాలంబనోమహాయోగస్స  
 బీజోయత్రసంస్థితే । మనస్యవ్యాసాతేసవ్యగృజ్యతాంజాయతేమునె ।  
 సపరస్పర్వశక్తీనాంబ్రహ్మణస్సమనంతరం । మూతంబ్రహ్మమహాభాగ  
 సర్వబ్రహ్మచయోహరి”రితి వైష్ణవపురాణేప్రీక్షం । చతుర్లోక్యాంచ  
 “మూర్తంబ్రహ్మతతోపియత్ప్రియతరంరూపంయదత్యద్భుత”మితి । అ  
 త్రబ్రహ్మశబ్దోపచారనిమిత్తలోకోత్తరబృహత్పబృంహణత్వేచకారేణ  
 దివ్యఘోషణాయుధాదేరపిసంగ్రహః । తేనర్వాంతరాత్మత్వేనవిశ్వపతి  
 త్వేనచశ్రుతస్య । విభూతయనియంతవ్యాశ్శేషభూతాశ్చ । ఏతేషుద్ర  
 వ్యాణాం “నతదస్తివినియత్యాన్తయభూతంచరాచర”మిత్యుక్తా పృ  
 థక్నేద్ధిమత్తయాశరీరత్వేనవిభూతిత్వం । అద్రవ్యాణాంతువ్యవహితప్రకార  
 తయాహిరణ్యగర్భాదీనాంతువిశేషతః సృష్ట్యాదిత్రయోపయుక్తవిభూతి

త్వం విభజ్యోక్తం వైష్ణవపురాణే “బ్రహ్మదత్తాదయఃకాలస్తథైవాఖిల  
జంతవః । విభూతయోహరేరేతాజగతస్సృష్టిహేతవః । విష్ణుమన్వాద  
యఃకాలఃసర్వభూతానిచద్విజ । స్థితేర్నిమిత్తభూతస్యవిష్ణోరేతావిభూత  
యః । రుద్రఃకాలాంతకాద్యాశ్చసమస్తాశ్చైవజంతవః । చతుర్థాప్ర  
ళయాయైతాజనాదజన విభూతయ” ఇతి । అత్రవిష్ణోరేవవిష్ణువిభూతిత్వో  
క్తిర్విభూతి సజాతీయస్వావతారాభిప్రాయాః । తేవిభూతయిత్యత్యనేనత్వ  
ద్విభూతిత్వంస్వాభావికం త్వదితరవిభూతిత్వంత్వదిచ్ఛాయత్తం తథాత  
ద్వారాపిత్యద్విభూతిత్వంస్థితమేవేతివ్యజ్యతే॥

౧౭

{ వశీవదాన్యోగుణవాన్యజుశ్శుచి మృదుదయాఘ  
మఃధురస్థిరస్సమః । కృతీకృతజ్ఞస్త్వమసి స్వభావత  
స్సమస్తకల్యాణగుణామృతోదధిః॥ ౧౮॥ }

ఏవంధగవతఃపరత్వంప్రపంచితంఅనంతరమాభిగామికగుణముఖే  
నసౌలభ్యమువ్యతే ॥ వశీతి ॥ యద్వావిభూత్యానంత్యముక్తం అథా  
త్రగుణానంత్యక్తిః । వశఃప్రభుత్వమాయత్తత్వంవాతద్వాన్వశీ తథాచ  
నైఘంటికాః । వశోజనస్సృహాయత్నేష్వాయత్తత్వప్రభుత్వయోరితి । త  
త్రప్రభుత్వాథకః ‘సర్వస్యవశీసర్వస్యేశానః’ ‘జగద్వశేవతతేదంకృ  
ష్ణస్యసచరాచర” మిత్యాదిషుప్రసిద్ధః । తథాపూర్వశ్లోకప్రీక్షంపరి  
బృథత్వంగుణాంతరవిధానాథకమనూద్యతే । తస్మిన్సతిహివత్సమాణ  
గుణాభ్యశంశోభంతే । ఆయత్తత్వార్థైతుసంశ్రితాధీనతయాసౌలభ్యాతి  
శయఃకథ్యతే । యథాహస్వయమేవ “యేభజంతితుమాంభక్త్యామయి  
తేతేషుచాప్యహ” మితి “ఇమాన్మమునిశామాలకింకరాసముపస్థితా”  
వితిచ । పాండవదూతత్వపాథకసారథిత్యాదివృత్తాంతాశ్చప్రసిద్ధాః । వ  
దాన్యః ప్రియవాద్దానశీలశ్చవదాన్యఃపరికీర్తితః । అగ్నిషుప్రియవాదిత్వం  
“ఉదారాస్సర్వవైతే । ససర్వానథినోదృష్ట్వాసమేత్యప్రతిసంద్యచే”  
త్యాదిషుదృష్టం । స్వాత్మపర్యంతసర్వస్వదానశీలత్వంచ । యత్యదా  
బలదాః ఏకోబహూనాంయోవిదధాతికామాన్ ఏతద్భ్యేవాక్షరంజ్ఞా  
త్వాయోయదిచ్ఛతితస్యతదిత్యాదిషూక్తం । నారదశ్చపుండరీకంప్ర

త్యాహ “తస్మాత్త్వమపిపేంద్రనారాయణపరోభవ । తదన్యఃకోమ  
 సూదారః ప్రార్థితందాతుమీశ్వర” ఇతి ఉక్తచక్రీపిష్ఠుధ మేఽ “సక  
 లఫలప్రదోహివిష్ణురితి । “రత్నపర్వతమారుహ్యాయథారత్నంనరోమునే ।  
 సత్త్వానురూపమాదత్తైతథాకృష్ణాత్సనోరథా”నితిచ । ఇతిహాసోత్తమేచ  
 “యథాకల్పదుమీమాత్సర్వంప్రాప్యతేమానసేప్పితం । తథాసంప్రాప్యతే  
 విష్ణౌరపిస్యాద్ధర్మభంద్విజే”తి । స్వయమప్యాహ “అశ్వమేధసహస్రా  
 ణాంసహస్రింయస్సమాచరేత్ । నాసౌపదమవాహ్నోతిమద్భక్తై ర్యదవా  
 ప్యత” ఇతి । గుణవాక్ గుణశబ్దోత్రనగుణసామాన్యపరః గుణవిశేషమధ్య  
 పతితత్వాత్ సమస్తకల్యాణగుణామృతోదధిరితి నిగమనేనచరితార్థత్వా  
 చ్చ । అప్రధానవిషయత్వంపారిభాషికగుణపరత్వంసత్త్వాదిగుణవిశేషార్థ  
 త్వంచాత్మాసంగతమయుక్తంచ । అతఉచితఃకశ్చిద్గుణవిశేషాత్రవివక్షి  
 తః గుణ్యత ఇతి గుణః అభ్యసనీయః అనుకూలతమత్వేనశీలనీయఇత్యర్థః ।  
 ఈదృశత్వంచసౌశీల్యస్యగుణాంతరేభ్యస్సవధికంఇదంచ మహతోమందై  
 స్సహనీరంభ్రీసంశ్లేషస్వభావత్వం । తదేతద్గుహశబరీగోపాలాదివృత్తాం  
 తేషుప్రసిద్ధం । ఋజుః ఆశ్రితేషుమనోవాక్కాయవృత్తీనా మేకరూప  
 తయాకౌటిల్యరహితః । ఏతేనవిశ్వసనీయత్వంవ్యజ్యతే । యథాచాహ  
 “అప్యహంజీవితంజహ్యంతాంవాసీ తేసలత్కుడాం । నతుపృతిజ్ఞాం సంశ్రి  
 త్యబ్రాహ్మణైభ్యావిశేషతః । ద్యౌఃపతేత్పృథివీశీర్యేద్ధిమవాక్ శకలీభ  
 వేత్ । శుష్యేత్తోయనిధిఃకృష్ణైనమేమోఘుంఘచోభవే”దితి । ఆశ్రితచ్ఛం  
 దానుగుణావస్థానత్వంవాఋజుత్వం । శుచిఃఅపహతపాప్తత్వాదిగుణ  
 కః । భావశుద్ధిర్వావివక్షితా సాచాశ్రితరక్షణైప్రత్యుపకారాదినిరపేక్ష  
 తా । ద్రవ్యతారతమ్యానాదరేణభక్తిమాత్రప్రసాద్యత్వంవా । యథోచ్య  
 తే “భక్తైరణ్యపుష్పానీతంప్రేక్షాభూర్యేవమేభవేత్ । భూర్యప్యభ  
 క్తోపహృతంనమతోషాయకల్పతే । పృథివీరత్నసంపూర్ణాయఃకృష్ణాయ  
 ప్రయచ్ఛతి । తస్యాప్యన్యమనస్కున్యసులభోనజనాదనః । అన్యత్పూర్ణా  
 దపాంకుంభాదన్యత్పాదావనేజనాత్ । అన్యత్కుశలసంప్రశ్నాన్నచే  
 చ్ఛతిజనార్దన”ఇతి । పావనత్వంవాశుచిత్వంయథా “పావనస్సర్వభూ

తానాంత్యమేవరఘునందన । పవిత్రాణాంహిగోవి దఃపవిత్రంచరము  
 చ్యతే । పవిత్రాణాంపవిత్రంయోమంగళానాంబమంగళం । శుచిర్భవ  
 తిసంస్తృత్యస్మాతోభవతిదర్శనాత్ । ప్రణిపాతేనపూతాత్మాత్రయః  
 కృష్ణమహాగుణాః । స్నాతోవాయదివాస్నాతశ్శుచిర్వాయదివాశుచిః ।  
 యస్మిన్రేతుండరీకాక్షంసఖాహ్యభ్యంతరశ్శుచి"రితి మృదుః సాపరా  
 ధైరపిసహసాశ్రయితుంశక్యః । యథోక్తం "విదితస్సహిధమజ్ఞశ్శరణా  
 గతవత్సలః । తేనమైత్రిభవతుతేయదిజీవితమిచ్చసి । అరాక్షసమిమం  
 లోకంకర్తాస్త్రినిశితైశ్శరైః । నచేచ్ఛరణమభ్యేషిమాముపాదాయమైథి  
 లీ"మితి । ఆశ్రితవిశ్లేషాసహత్వంవాన్మదుత్వం । తచ్చవత్కృతి "క్షణేపి  
 తెయద్విరహాతిదుస్సహ"ఇతి । శాసనప్రవృత్తస్యాపి "సామోపహీ  
 తయావాచే"తిక్రమేణసామప్రధానత్వంవా । దయాళుః స్వప్రయోజ  
 నాంతరమనపేక్ష్యపరిదుఃఖనిరాకరణేచ్ఛావాక్ । తదప్ర్యచ్యతే "ఆన్మ  
 శంస్యమనుక్రోశఃశుభ్రతంశీలందమశ్శమః । రాఘవంశోభయంకేతేవ  
 ధ్మణాఃపురుషోత్తమ"మిత్యాదిభిః । నచాతిదుఃఖమయవిషమసృష్ట్యానై  
 ర్ఘృణ్యాదిదోషః \* వైషవ్యనైఘ్నః జ్యేన సాపేక్షత్వాత్తథాపిదశక  
 యతీతిసూక్తికారైస్తత్ప్రతిక్షేపాత్ అతఏవ మోక్షాపికస్యచిత్కదా  
 చిదుపపద్యతే । మధురః రసోవైసః ఆనందోబ్రహ్మ కంబ్రహ్మఖంబ్ర  
 హ్మే"త్యాదిప్రసిద్ధనిరతిశయానందస్వరూపః । అతఏవఉపాయదశాయా  
 మపిమాధుర్యముచ్యతే "ప్రియోహిజ్ఞానినోత్యథా మహాంసచమమస్రి  
 యః । కథయంతశ్చమానిత్యంతమ్యంతిచరమంతిచ । క్వనాకపృథగమనం  
 పునరావృత్తిలక్షణం । క్వజపోవాసుచేవేతిమక్తిబీజమనుత్తమ"మితి వా  
 చికంకాయికంచవామాధుర్యం ప్రియవాదీచభూతానాం సత్యవాదీచ  
 రాఘవః । సోమవత్ప్రియదశకనః । రూపాదార్యగుణైఃపుంసాందృష్టి  
 చిత్రాపహారిణం । సాక్షాన్మన్మథమన్మథ"ఇత్యాదిమప్రసిద్ధం । అతఏవ  
 జిహ్వాసావస్థాయామపిహృద్యత్వం క్షరుష్టయోర్చిష్టచైద్యయోః ప్రసి  
 ద్ధం । స్థిరః ఆశ్రితాపరాధైస్తత్ప్రదర్శకైరప్యక్షోభ్యః । యథాహను  
 గ్రివాదీకప్రతి "మిత్రభావేనసంపాప్తంసత్యజేయంకథంచన । దో



మాయద్యపితస్యస్యా”దితి । సహజాతిగుణవృత్తాదివైషమ్యవతామపితర  
ణ్యత్వేవిశేషరహితః । శ్రూయతేహి సర్వస్యశరణంసుహృదితీస్త  
ర్యతేచ “సర్వలోకశరణ్యాయ । సుహృదంసర్వభూతానాం । సమో  
హంసర్వభూతే”పితి । కృతీస్వాథక కర్తవ్యవిశేషరహితః । తదాహ  
“నమేపార్థాస్తీకర్తవ్య”మితి । యద్వా ఆశ్రితరక్షణేనకృతకృత్యః । తద  
ప్రకృతం “అభిషిచ్ఛే”త్యారభ్య “కృతకృత్యస్తదే”తి । అథవాకృతము  
పకారః కృతజ్ఞత్యత్రతథాద్యప్యైః తద్వాక్ కృతీ ధర్మప్రవర్తనార్థా  
నుష్ఠానవాన్వా । ద్వేభాపివిశ్వోపకారకవ్యాపారవానిత్యథః । ఆశ్రితే  
షువిశేషతశ్చగీయతే “యోగక్షేమంవహమ్యహం । దదామిబుద్ధియో  
గంత”మిత్యాది । పరైరుపకృతంజానాతీతికృతజ్ఞః । ఉపకారలేశమపిబ  
హుమన్యతఇతితాత్పర్యం । తదుచ్యతే “నస్తరత్యపకారాణాంశతమ  
ప్యాత్మవత్తయా । కథంచిదుపకారేణకృతేవైకేనఘృతీ”తి । స్వయం  
చాహ “గోవిందేతీయదాక్రందతక్రష్టామాంధూరవానినం । ఋణం  
ప్రవృద్ధమివమేహృదయాన్నాపసర్వతీ”తి । యద్వాకదాచిత్స్వకృతమా  
శ్రితప్రార్థనాభంగంప్రాప్తావసరే తదపేక్షితపూరణాయ సానుశయో  
జానాతీతికృతజ్ఞః । తదాహ “శిరసాయాచతస్తస్యనకృతంవచనంమయే”  
తి । అతాసీతిమధ్యమపురుషేణార్థసిద్ధావప్యధికేనత్వంశబ్దేనహేమారవిం  
దపరిమళన్యాయాద్గుణానాంగుణ్యధీనోత్కర్షస్సూచ్యతే । తదుక్తమభియు  
క్తైః “గుణాయత్”మిత్యారభ్య గుణాస్సత్యజ్ఞానప్రభృతయఉతత్వద్గత  
తయాశుభీభూయంయతా ఇతిహినిరణైష్ఠశ్రుతివశా”దితి । అసీతివర్త  
మానవ్యపదేశఃకాలభేదనస్వభావభేదశంకానిరాసాథః । స్వభావతః  
నతుపుణ్యశేషవివర్తపరిణామైరిత్యాశయః । త్యానాంముక్తానాంచగుణా  
స్త్యదధీనాః తవతునపరాధీనాఇతిచభావః । శ్రూయతేహి సాంభావికీ  
జ్ఞానబలక్రియాచేతి । త్వయ్యవిద్యమానః కశ్చిత్కల్యాణగుణోనాస్తీ  
త్యభిప్రాయేణ సామాన్యతస్సంగృహ్యోపసంహరతి సమస్తకల్యాణ  
గుణామ్మతోదధిరితి । “సమస్తకల్యాణగుణాత్మకోసాతేజోబలైశ్వర్యమ  
హవబోధ”ఇత్యాదికమిహానుసంధేయం । అత్రకల్యాణగుణశబ్దేననిగూ

ణశుకీనామత్సర్గాపవాదసి త్యా హేయగుణవిషయత్వసూచనాత్కల్యాణగుణకాత్సత్వవచనాచ్చనిగుణవాదః పరిమితగుణవాదశ్చనిరస్తః । యథారత్నానిజలధేరసంఖ్యేయానిపుత్రక । తథాగుణాహ్యసంతస్యాస్యసంఖ్యేయామహత్తన” ఇత్యాదికం సూచయతాగుణావృత్తోదధిరిత్యనేనగుణానామపరిచ్ఛేద్యత్వంకాతేన త్వేనభోగ్యత్వంచవ్యజ్యతే । బ్రహ్మస్వరూపవత్తద్గుణానామపిభోగ్యత్వంశూరియతే సోశ్చుతేనర్వానామాంతస్సహబ్రహ్మణావిపశ్చితేతి । యథాహాత్వానమనువిద్యవ్రజంత్యేతాం శ్చసత్యానామానితీ దహరవిద్యోక్తన్యాయాత్కామశబ్దఇహకల్యాణగుణపరః॥

౧౮

{ ఉపర్యుపర్యబ్జభువోపి పూరుషాన్ప్రకల్ప్యతేయేశ  
తమిత్యనుక్రమాత్ । గిరస్త్యక్షైకగుణావధీప్స  
యాసదాస్థితానోద్యమతోతిశేరతే॥ ౧౯॥ }

ఉక్తానామసంఖ్యాతానాంగుణానాంప్రత్యేకమనవధికాతిశయత్వమభిప్రేత్యాహ ॥ ఉపర్యుపరితి॥ ఉపర్యధ్యధస్సామీప్యేఉభనర్వతసోఃకార్యాదిగుపర్యాదిమత్రిమ । ద్వితీయామేడితాంతమ తతోన్యత్యాపి దృశ్యతఇశ్యనుశాసనాత్ । అత్ర అబ్జభువఇతిద్వికీయాంచమీత్వతసభప్రత్యయాంతోపరిశబ్దయోగాదత్రాయుక్తా । వస్తీచామేడితోపరిశబ్దయుక్తేవిశేషతోద్వితీయావిధానాదిహనగ్రాహ్య । అబ్జభువఃపూరుషానితిప్రక్లప్తికర్మత్వేనసామానాధికరణ్యంవా । అబ్జభూశబ్దేన “పుష్టఃప్రోవాచభగవానబ్జయోనిః పితామహ” ఇత్యాది ప్రసిద్ధమాత్మత్తికవైభవం సూచ్యతే । ఏతేనానందవల్క్యాంప్రజాపతిశబ్దవివక్షితంవ్యాఖ్యాతం । అపిశబ్దోఽసంఖ్యావితక్లప్తిద్యోతకః । హిరణ్యగర్భంసార్వభౌమమనుష్యస్థానేనివేశ్యతత్ప్రభృతీంశ్చతుర్ముఖపర్యంతేనవిద్యమానానపిపురుషాః పూర్వపూర్వాపేక్షయాప్రకర్షేణకల్పయిత్యేత్యభః । తేయేశతమిత్యనుక్రమాత్ ప్రత్యక్షశుతిపతితానుక్రమేణావిద్యమానాసంఖ్యాతపాఠపర్యాయాభ్యాహంకృత్యేతిభావః । గిరఇత్యనేన యథావదర్థాభిధానసామర్థ్యంసూచ్యతే । తేయేశతమిత్యాదినమభివ్యాహారాద్వేదగిరఇతివిశేషస్సి

ధ్యతి|యద్య ప్యానందవల్లభ్యం , సైషానందస్యమీమాగ్ సేత్యారభ్య అనం  
దాఖ్యవకపవగుణఃపరిచ్ఛేత్తుమశక్యఇత్తు క్తం|తథాపి:యువాస్యా'దత్యా  
దినాగుణవిభూతిప్రకర్షనిబంధనస్యానందప్రకష్ణస్యోపకాంతతయాస  
రస్తిన్నపిబ్రహ్మణ్యనంతగుణవిభూతి నిబంధనస్య తస్య వివక్షితత్వాత్త  
న్నాంతరీయకతయాసర్వగుణానాంనిరవధికత్వంసిద్ధ్యతి త్యభిప్రాయేణా  
హ త్వచేతైకగుణావధీప్సయేతి| అత్రగుణగుణేభదవ్యపదేశాద్భగవత్స్వ  
రూపేణభగవన్లుణానామభేదంవదంతఃప్రత్యుక్తాః | సామానాధికరణ్యం  
తుఃకర్తృధర్మిభావాదేవోపపద్యతే| అన్యథాతన్నతేపిస్వయంనిరాచిక్షీరిత  
నిగుణణవాదపరిశేషస్సాన్యతే | అపిశబ్దస్సదాస్థితాఇత్యత్రవాన్వేతి | స  
ర్వదోద్యుక్తాఅపీత్యభాః| యద్వా సదాస్థితాగిరఇతినిత్యతయావక్తృదో  
షోష్ఠితత్వంస్యజ్యతే| తదాప్రకల్ప్యాపిదోద్యమతోతిశేరతఇత్యన్వయః|  
పునఃపునరుపక్రమావస్థేవపరిశిష్యతఇతిభావః| అత్ర 'తస్యేయంపుథివీస  
ర్వావిత్రస్యపూర్ణాస్యా'దిత్యసంభావితకల్పనయోవోపక్రమః| ఆతఃసమా  
నన్యాయతయా తాదృశకల్పనాప్రవాహేపిశ్చుతే స్తాత్పర్యమున్నీతం|  
పూర్వంనాగాయణశబ్దేన సంబోధితపవానందవల్లీస్థ బ్రహ్మశబ్దార్థతయా  
త్రత్వచ్ఛబ్దేన నిదికశ్యతే , సయశ్చాయంపురుషే యశ్చసావాచిశ్చే  
సవక'ఇతిపురుషవర్తినస్సర్వాంతర్యామిణస్సవిత్ప్రమండలమధ్యవర్తిపుండ  
రీకాక్షపురుషేణైకోపదేశశ్చాత్రవిజ్ఞానమయాదస్యర్థాంతరమానందమ  
యంవిశ్వాత్సానంనారాయణమేవవ్యనక్తి||

౧౯||

{ త్వదాశ్రితానాంజగదుద్భవస్థితి ప్రణాశసంసారవి }  
{ మోచనాదయః | భవంతిలీలా విధయశ్చ వైదికా }  
{ స్వదీయగంభీరమనోసుసారిణః|| ౨౦|| }

నన్వేవంవిధనిరతిశయానందస్యభగవతోనతావత్సాన్వర్థిజగద్వ్యవ  
పారః అపూర్ణత్వప్రసంగాత్, నాపిపరార్థః సంసారస్యదుఃఖమయ  
త్వాదిత్యత్రకేనచిదాకారేణోభయార్థత్వం విశ్వోపకారవ్యాపారానం  
త్యంచవదక్పూర్వోక్తంగుణప్రకష్ణమేవస్థిరీకరోతి|| త్వదాశ్రితానామి  
తి|| త్వమాశ్రితానాంకృతేతదభీష్టసిద్ధిర్గతదోభ్యత్యాగ్ధం చేతిభావః|

ఏతేన పూర్వోక్తాపరిమితిగుణవిభూతివైభవస్యభోక్తృణామభావాదర  
ణ్యచంద్రికాత్వప్రసంగోపి నరస్తః । జగత్స్పృష్టేభగవద్భక్తార్థత్వంచ  
సృష్టేస్తేదేవాబలిమావహంతి సర్వగోపశక్యః పశ్యతీనర్వమాపౌత్తిస  
ర్వశక్తిత్యాదిశ్రుతిభిరభివ్యజ్యతే । జగదుద్భవస్థితిప్రణాశశబ్దాః జగద్రా  
మంతర్భావ్యప్రయోజకవ్యాపారపరాః । విశ్వోపాదానభూతస్యస  
ర్వాంతర్భామిణో జగచ్ఛరీరకత్వా కారేణోత్పత్త్యాదికమేవవా వివక్షి  
తం । అతఏవ గాత్రవిత్తైపరూపనృత్తవల్లీలాత్వమపి ఘటతే । తేన స్యాద్ధత్వ  
మపి సిద్ధం । ఆదిశబ్దేనానుప్రవేశనియమనాదికమవతరణాదికంచ గృహ్య  
తే । భవంతీత్యనేన తాదృశలీలాయా ఉపపన్నత్వం ప్రతికల్పానువృత్తత్వంచ  
వ్యంజితం । అత్ర తవేత్యధ్యాహర్తవ్యం । త్వదితిపదచ్ఛేదేన త్వత్తోసిమిత్తో  
పాదానభూతాద్భవంతీతి వాయోజ్యం । వైదికాః విధయః వేదసంబంధి  
నో విధిభాగాః । త్వదీయగంభీరమనోనుసారిణః తవైవ స్వేతర దురవగా  
హాత్మోభ్యసంకల్పానువిధాయిన ఇత్యర్థః । యథాహ “శ్రుతిస్త్యుతిర్మ  
మైవాజ్ఞేతి” ఏతేవత్వదాశ్రితాగ్ధాః । ఏవం వాయోజనా త్వదాశ్రితా  
నాంచ తుర్ముఖముఖాశ్చేతి పూర్వోక్తానాం బ్రహ్మరుద్రాదీనామిత్యర్థః ।  
జగచ్ఛబ్దఇహ యథార్థమంతర్వర్తితత్తత్కార్యవిశేషవిషయః । ఏ  
షాం సంసారవిమోచకత్వం “శంకరస్యతుయోభక్తస్స ప్రజన్మాంతరం న  
రః । తస్యైవతుప్రసాదేన విష్ణుభక్తః ప్రజాయతే” । త్రిభిః ప్రజాపతేర్భక్తస్స  
ప్రభిశ్శంకరస్యతు । వింశత్యాగ్నిద్రసూర్యాదే ర్విష్ణుభక్తిః ప్రజాయ  
తే” ఇత్యాదిన్యాయాదనుగ్రహేనాపదేశధర్మప్రపతనాదిద్వారాస్యాత్ ।  
లీలాత్వోక్తిరిహ తేషాం భగవదనుగ్రహేణ సృష్ట్యాదేఽపియత్వసుకరత్వ  
సూచనార్థా । త్వదాశ్రితానామప్యేవం తవతుకించునరితిచాభిప్రేతం ।  
వైదికవిధీనాం భగవదాశ్రితమనోనుసారిత్వంచ “అథయదితేకమేవచికి  
త్సావావృత్తవిచికిత్సావాస్యాత్ యేతత్రబ్రాహ్మణాస్సమ్మర్శినః యు  
క్తా ఆయుక్తాః అలూక్షాధర్మకామాస్సృగ్భిః యథాతేతత్రవరైరక తథా  
తత్రవరైరథాః అథాభ్యాఖ్యాతేషు యేతత్రబ్రాహ్మణాస్సమ్మర్శినః యు  
క్తా ఆయుక్తాః అలూక్షాధర్మకామాస్సృగ్భిః యథాతేతేషువరైరక తథా

తేషువ దైతాః ఏషఆదేశః ఏషఉపదేశః ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధం । స్మర్యతేచ  
 “శ్రుతిఃస్మృతిస్సదాచారః, వేదోభిలోధర్మమూలం, స్మృతిశీలేచతద్వి  
 దా”మితి । విధిశబ్దఇహోవైదికానుష్ఠానపరోవాప్రార్థయోజనాయాంవ  
 భగవతాధర్మసంస్థాపనాథంక్రియమాణానివైదికధర్మానుష్ఠానానిగ్రా  
 హ్యణీనస్విహభగవతాపరమసామ్యమాపన్నానాంముక్తానాంజగద్వ్యవ  
 హారాదేరుక్తిఃకేనగృహ్యతే।ఉక్తంహిపరమసంహితాయాం “కేనరూ  
 పేణభిద్యంతేముక్తాస్తవశరీరిణః । ఏతదాచక్షుమేదేవగుహ్యద్గుహ్యతరం  
 పర”మితిబ్రహ్మణాపృష్టేప్రత్యుక్తం “అహమేవభవంత్యేతేనభేదస్తత్ర  
 కశ్చన।యథాహంవిహరామ్యేవంతథాముక్తాశ్చదేహిన”ఇతి।అతోముక్త  
 స్వభగవదైక్యాజ్జగద్వ్యాగపారాదిస్యాదితి మైవం, తత్తాప్రితవశరీదిణఇ  
 త్యనుదితసర్వశరీరీత్యానుగుణ మైక్యవ్యపదేశస్య శ్రుతిస్మృతిసిద్ధపరమ  
 సామ్య వివక్షయా నేతవ్యత్వాత్ “రామసుగ్రీవయోరైక్య”మిత్యాది  
 న్యాయాచ్చ । అన్యథా “యథాహంవిహరామి”త్యాదినాదృష్టాంతదా  
 ష్టాంతికభావేనభేదవ్యపదేశోనఘటతే । తదిహముక్తానాంవిహరసామ్య  
 వచనం జక్షుక్రీడకారమమాణఃసంకల్పాదేవాస్య పితరస్సముత్తిష్ఠంతీ  
 త్యుపనిషదుక్తపరిచ్ఛిన్నవ్యాపారవిషయం । తదేవహితత్ప్రీతిమేపటతే  
 దర్శితం “సాయుజ్యంప్రతిపన్నాయేతీవభక్తస్తపస్వినః । కింకరామమతే  
 నిత్యంభవంతినిరుపద్రవా”ఇతి । ఏవంముక్తానాంజగద్వ్యాపారేశక్తిరస్తి  
 తత్తాప్రిప్తిర్నాస్తీతిపక్షోపినవిచారార్హః । నహిముక్తానాంసర్వశరీరిత్వం  
 అశ్రుతత్వాదనుపపత్తేశ్చ । తదభావేకథంబహుస్యామితిసంకల్పశక్తిః।త  
 థావిధశక్తికాలినస్తదప్రాప్తిశ్చత్రదుర్వచా । తథైవనిత్యానామపి । ఉ  
 క్తంహిభాష్యేనంతపదవ్యాఖ్యానే సాత్వికయస్వరూపానిత్యావ్యావృ  
 త్తాఇతి అతోయథోక్తవీవాధః॥

౨౦॥

{ న మోనమోవాఙ్మనసాతిథూమయే న మోనమోవా }  
 { జ్మనసైకథూమయే । న మోనమోనంత మహావిభూ }  
 { తయేనమోనమోనంతదయైకసింధవే॥ ౨౧॥ }

ఏవంప్రతిపాదితప్రకారేణనిరుపాధిక స్వామినినిరపేక్షస్వతంత్రేనిర

వధికసౌలభ్యేభగవతిస్వాత్మనస్వరూపనిబంధనంగుణకృతంచ దానత్వమ  
 నుభవం ప్రదుచితాఽవృత్తిమప్యవరతి॥ నమోనమఇతి॥ నమస్కారప్రకర  
 ణేచనమశ్శబ్దవివంశిరువ్యతే “యాః కాశ్చనకృతయోమమభగవతినమమ  
 మమతాస్తీతాసుభగవతవీవతాః అమమోఽహంభగవతి అహవపిన  
 మమభగవతవీవాహమస్తీత్యేవమమమతాం యోజయత్యతోనమ” ఇతి ।  
 ఇమమేవాథకావభిప్రీత్యోక్తం మహాధారతే “ద్యుతరస్తుభవేత్స్మత్స్య  
 స్త్ర్యుతరంబ్రీహ్మణిపదం॥ మమేతి ద్యుతరోఽస్మత్స్య ర్మమమేతిచ శా  
 శ్వత”మితి । నమస్కారప్రభావశ్చశ్రీవిష్ణుధర్మాదిషుప్రసిద్ధః । యథా  
 “ప్రణమ్యకృష్ణంసహసాపాంసుక్లిష్టేమహీతలెనిష్కల్మషభవేత్సద్యో  
 లలాటేపాంసుమండనాత్ । దుర్గసంసారకాంతారమపారమభిధావ  
 తాంఏకఃకృష్ణనమస్కారోముక్తిరస్యదేశికః । ఏకోపిక్ష్మేనుకృతఃప్ర  
 ణామోదశాశ్వమేధావభృథేనతుల్యః । దశాశ్వమేధీపునరేతిజన్మకృష్ణప్ర  
 ణామీనపునర్భవాయ॥ అతస్సిగుచ్ఛసంకాశంపీతవాససమద్యుతం । యేనమ  
 స్యంతిగోవిందంసతేహంవిద్యతేభయం । నమస్కారఃకృతోయజ్ఞస్సర్వ  
 యజ్ఞోత్తమోత్తమః । నమస్కృత్యమహాయజ్ఞమశ్వమేధఫలంలభేత్ ।  
 ప్రణమ్యదండవద్భూమానమస్కారేణయోర్చయేత్ । సయాంగతిమవా  
 ప్నోతినతాంక్రతుశత్రైరపి । నమఇత్యేవయోబ్రూయాన్దద్భక్తశ్చృద్ధ  
 యాన్వితః । తస్యాక్షయోభవేల్లోకశ్శ్వపాకస్యాపినారద । హరిమమర  
 గణార్చితాంఘ్రిపద్మంప్రణమతియఃపరమాథతోమనుష్యః । తమపగత  
 సమస్తపాపబంధంవ్రజపరిహృత్యయథాగ్నిమాజ్యసిక్తం । ఏకోబహూని  
 దురితానిసుదుస్తరాణిభక్త్యాప్రయుక్తభావకరీప్రణామ” ఇత్యాది  
 భిః । అత్రనమశ్శబ్దస్యవీష్ణాపునఃపునరావృత్తిశ్చ “నిత్యాంజలిపుటాహృ  
 ష్టానమఇత్యేవవాచిన” ఇతివత్పరత్వసౌలభ్యానుబంధినిభూతిగుణాసంత్యా  
 నుభవవజ్జనితభక్తిప్రకర్షంవ్యవక్తి । శ్రుత్యాదిషుచైవంవీష్ణాదికందృశ్యతే ।  
 ఆహుశ్చ “ప్రశంపాయాంప్రతిజ్ఞాయాంప్రీలాపతర్జనేపిచ । భయేచవి  
 జయేచైవపానోపున్యనులంకృతి”రితి । వాఙ్మనసాతిభూమయితిత్యాదిషు  
 చతుర్ష్వపిపూర్వాపరసంబుద్ధ్యాదిసామర్థ్యాత్తుభ్యమితిలక్ష్యతే । అతిభూ

మయే అతిక్రాంతభూమయిత్యర్థః । యతోవాచోనివర్తంతే అపా  
 ప్యమనసాసహ యద్వాచానభ్యుదితే మిత్యాదివ్యభిప్రీతంపరమయోగి  
 నామపివాఙ్మనసాభ్యామపరిచ్ఛేద్యత్వ మిహవివక్షితం । కుదృష్టిసమ్మ  
 తాత్యంతాగోచరత్వవివక్షాయాశ్చుత్యంతరస్వవచనాది పరోధమభి  
 ప్రేత్యాకా వాఙ్మనసైకభూమయితీ । శ్రూయతేహి , సర్వేవేదాయ  
 త్పదమామనంతి సర్వేవేదాయతై కింభవంతీ తి । స్మర్యతేచ “వేదైశ్చ  
 సర్వైర్వహమేవవేద్య” ఇతి “నతాస్స సర్వవచసాం ప్రతిష్ఠా యత్ర  
 శాశ్వతీ” తిచ । యద్వా స్మరసాదభావాంగోపగోపికాదీనామపివాఙ్మ  
 నసయోరేకవిషయభూతాయేత్యర్థః । విషయాంతరవైముఖ్యవ్యంజనా  
 ధామేకపదం । ఉక్తంవాఙ్మనసాతిభూమిత్వంస్థాపయతి అనంతమహా  
 విభూతయితీ । అనంతా అనవధికా అతపవబ్రహ్మదివిభూతిభ్యాపిమ  
 హతీవిభూతిర్యస్యసతతోక్తః । ‘నేతినేతీ’త్యాదినిషేధస్తు \* ప్రకృతైతా  
 వత్త్వంహిప్రతిషేధతీతిసూత్రితం । విభూతిప్రకర్షవచనంపూర్వోక్త  
 గుణప్రకర్షసోపలక్షణం । అనంతదయైకిసింధవ ఇత్యనేనవాసర్వగుణ  
 ప్రకర్షోపలక్షణం । దయానంత్యమాశ్రితానాంవాఙ్మనసైకభూమిత్వేహే  
 తుః । అక్షోప్యత్యాదివివక్షయాసింధుశబ్దః । స్వభావతస్తావద్దయాయాప  
 వాసావాశ్రయః । ఏతస్యదైత్యాదినిగృహీత్యత్వమప్యశ్రితేషుదయాతి  
 శయాత్తద్రక్షణవిశ్రాంతమితిభావః । తదేవమత్రచతుర్థ్యంతైఃప్రాగు  
 క్తపరత్వసౌలభ్యనిగమనంప్రాప్యత్వశరణ్యత్వసంగ్రహశ్చ । అత్రనమ  
 శ్చజ్ఞేనవత్ప్రమాణానన్యప్రయోజనప్రపత్త్యధికారిణిప్రాప్తుః పరశేషతై  
 కరసస్యతదధీనస్వరూపాదిశోధనమపిసిద్ధతి ॥ అధికారేప్రసిత్తునాము  
 పాయోత్తరకృత్యయోః । ఫలేవపారతంత్ర్యాదిబోధ్యనత్రనమోష్ఠకే ॥  
 కించసర్వత్ర నివృత్తిధర్మసాధారణాపేక్షితం తత్త్వజ్ఞాననిర్మమత్వంచ  
 తుఖ్యంతైర్నమోభిచ్ఛిన్ధీక్రియతే । అనుకూలాభిసంధిఃప్రతికూలనివృ  
 త్తిశాస్త్రవృత్తితత్వముఖేనతదంగికాశరణాగతిరభ్యుపక్షిప్తాభవతి । అ  
 ధవాభరన్యానరూపాప్రపత్తిరేవాత్రనమ ఇతిసంగ్రహేణప్రస్తుతయతే ।  
 ఆవృత్తిరహ “సత్యంసత్యంపునస్సత్యముద్భుత్యభుజముచ్యత” ఇత్యాదివ

దుక్షస్థిరీకరణార్థా నమశ్శబ్దస్యశరణాగతివిషయత్వందమయంతీవృత్తాంతేవ్యక్తం “శరణంప్రతిజేవానాంప్రాప్తకాలమహస్యతే” త్యుక్తేభేకవాచాచమనసాచైవనమసాగ్రంప్రయుజ్యసే” త్యభిధానాత్ । తథా “సర్వేషామేవలోకానాంపితామాతాచంబూధవః । గచ్ఛధ్వమేనంశరణం శరణ్యంపురుషపక్షభా” ఇతిమార్గంక్షయోక్తశరణాగతివిషయశ్చినమశ్శబ్దఃప్రయుజ్యతే “ఏవముక్తాస్త్రయఃపార్థాయమాచభరితపక్షభాః । ద్రౌపద్యాసహితాస్సర్వేనమశ్చిక్కుర్జనార్దన”మితి । ఏతత్ప్రాశస్త్యంచబహ్వృచాఆమనంతి , యస్సమిధోయతహతయోవేదేనదదాశేషర్షోలగ్నయోనమసాసస్వధ్వర’ ఇతి । ఉపబృంహితంచైతదహిర్బుధ్నేన “సమిత్సాధనకాదీనాంయజ్ఞానాన్యసమాత్మనః । సహసాయోకరోదైవేనస్వధ్వరఇతిరిత” ఇతి । యద్వాస్వాధీనస్వాధికార్యత్వభోక్తృత్వభ్రమరహితతయాప్రాగ్భక్తయ్యమాణఃరమభలోపక్షపార్థోగంసమశ్శబ్దః । అత్రభవత్త్విశ్యధ్యాహర్యం । ఉపాయప్రయోగాత్పూర్వమేవహిఃఫలాగ్నిత్వం ఏతదుపజీవనేనానంతరక్షోకేఫలంనకంతోక్తం । అత్రోత్సాహవృత్తిస్తీవభక్త్యాశ్వరాతిశయంనిత్యానువృత్తించవ్యనక్తి॥ ౨౧

{ నధమణిస్థాస్త్రినచాత్మవేదీనభక్తిమాంస్త్యచ్చరణారవిందే । అ }  
{ కించనోసన్యగతిశ్శరణ్యత్వత్పదమూలంశరణంప్రపద్యే ॥౨౨ }

ఏవం ప్రాప్తస్యశరణ్యస్యప్రాప్తస్యశరణాధికనః స్వరూపాదిషుభగవతాప్రకాశితేషుతద్విశ్లేషమసహమానస్తస్మిన్నేవ స్వరూపానురూపపురుషార్థనిరోధినివృత్త్యర్థం స్వాధికారోచితాంప్రపత్తింవిశదంప్రయుక్తే॥నధర్మేతి॥ ధమేనప్రాప్తిత్యర్థస్యసంధర్మనిష్ఠఃధర్మరూపానిష్ఠాయస్యేతివా ధమేనతిష్ఠతీతివా । అహంధర్మనిష్ఠానాస్త్రియథావస్థితకర్మయోగతత్పరికరానహాఇత్యర్థః । అతిఏవ నచాత్మవేదీ నపరిశుద్ధాత్మవేదనశీలః । జ్ఞానయోగరూపంతదపేక్షితంవా పుష్కలంజ్ఞానంమేనాస్తీత్యధికః । తదుభయాభావాదేన నభక్తిమాక “భక్త్యాత్వేనన్యయాశక్య” ఇత్యాదిమాక్తాభక్తిమేనవిద్యతే । అత్ర “శరణంతప్రపన్నాయోధ్యానయోగవివర్జితాః । తేపిఘృత్యుమతిక్రమ్యయాంతితదైవస్థవః



పద"మితి బ్రాహ్మవచనమనుసంధేయం । త్వచ్చరణారవిందఇత్యనేనపవి  
 త్రత్వభోగ్యత్వేవ్యజ్ఞేతే । అత్రాయంక్రమః శాస్త్రార్థతత్వజ్ఞానతః  
 కమయోగః తేనజితస్వాంతస్యపరిశుద్ధాత్మభావసారూప్యజ్ఞానయోగః  
 తద్వారావాసాక్షాత్కరణయోగేనైవవా ఆత్మావలోకనం తేనలభ్యా  
 ధికారస్యభక్తియోగః తతస్తత్త్వాప్తిరితి । అన్యైకజన్మనికమయోగా  
 భావేపిపూర్వజన్మకృతేనజ్ఞానయోగస్స్యాత్ । ఇదానీతదుభయాభా  
 వేపి "జన్మాంతరసహస్రీ" ప్విత్వాదిప్రతిపాదితక్రమేణ భక్తియోగ  
 స్సాన్యదిత్యుత్తరోత్తరనిష్కేదఇత్యపిగమనికా । ఏవమనన్యసాధనోహమి  
 త్యధిప్రాయేణాహ అకించనఇతి । యద్వాకమయోగాదిహేతుభూత  
 గుణక్రియాదిసంపాదనదోషకార్యాభిప్రాయేణాకించనత్వోక్తిః । ఈదృ  
 శస్యతేకించయూ శరణ్యాంతరంప్రయోజనాంతరంవా పరిగృహ్యతామి  
 త్యతఃపా అనన్యగతిరితిశరణ్యాంతరప్రాప్యాంతరరహితఇత్యర్థః । ఉ  
 భయత్రహేతుమభిప్రేయోహ శరణ్యత్వత్వాదమూలమితి । శరణ్యేతి  
 సంబుధ్యా "మామేకంశరణంవ్రజ । మామేకమేవశరణమాత్మానంసర్వ  
 దేహినాం । యాహిసర్వాత్మభావేనయాస్యసేహ్యకుతోభయ" మితిస్వ  
 వాక్యానిసూచ్యంతే । తథా "సర్వలోకశరణ్యాయ । శరణ్యంశరణంచ  
 త్వమాహుర్దివ్యామహషణయ" ఇత్యాద్యపి । తథాలైంగేపి "యఏకః  
 పురుషశ్రేష్ఠఃపరమాత్మాసనాతనః । యస్మాద్భ్రష్టతస్సర్వంతమా  
 శ్రిత్యైవముచ్యత" ఇతి । పురాణసారసముచ్చయేచ "నాన్యందేవముపా  
 సీతవిష్ణోఃపరమకారణాత్ । మాయాముత్తర్లుకామోవై మాయాయోదే  
 వతాగణః । నచాన్యజ్ఞానకమభ్యాంనాన్యభక్త్యాపరంపదం । ప్రాప్తోతి  
 పురుషస్తస్మాత్తమేవశరణంవ్రజే" దితి । సంకషణసంహితాయాం  
 చ "సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్యతమేవశరణంవ్రజేత్ । భగవంతంవాసుదేవం  
 పరానందవిభూతివ" మితి । జయాఖ్యసంహితాయాంచ "తమేవసర్వ  
 భావేనప్రయహిత్యంమహమునే । అన్యత్సర్వంపరిత్యజ్యతమేవంశరణం  
 వ్రజే" దితి । విష్వక్సేనసంహితాయాంచ "సర్వధర్మాన్సర్వకామాలై  
 హికాముష్టికానపి । సంత్యజ్యవిధినానిత్యంషడ్విధాంశరణాగతిం । అచా

ర్యానుజ్ఞయాకు ర్యాచ్చాస్త్రద్వైవనవత్తునే" తి, "కాలేష్వపిచసర్వే  
ప్సి" త్యాదిప్రసిద్ధం । తతోన్యత్రసర్వత్రభయాతశయంవ్యంజయితుం  
త్వత్పాదమూలమిత్యక్తం । పరమప్రాప్యస్యతవైవపాదమూలంప్రవిష్టా  
నామేవాపునరావృత్తితస్తద్ధారణంమేఘమిత్యపిసూచ్యతే । అనన్యగ  
తిరిత్యేతత్సామర్థ్యాచ్చతత్సద్ధిః । ముముక్షురైవశరణమహాప్రపద్య'ఇతి  
శ్రుత్యుక్తమాహశరణంప్రపద్య ఇతి । ఏతావతాస్వనిష్టావచనసమంతే  
పూర్వఖండశ్శబ్దతోర్థతచ్చదర్శితః । ప్రపత్తిప్రకరణేశరణశబ్దఉపాయపర  
ఇత్యహర్చుస్త్వసంహితాయాముక్తం, "ఉపాయేగృహరక్షితోశ్శబ్దశ్చ  
రణమిత్యయం । వర్తతేసాంప్రతంత్వేషఉపాయాదైకవాచక" ఇతి । ప్ర  
పత్తిప్రయోగశ్చైవంప్రదర్శితః । అహమస్త్వపరాధానామాలయోకిం  
చనోగతిః । త్వమేనోపాయభూతోమేభవేతిప్రార్థనామతిః । శరణాగతి  
రిత్యుక్తాసాదేవేన్దిప్రయుజ్యతా"మితి । తన్మాహత్వ్యంచైవంప్రకాశి  
తం, "అనేనైవంప్రపన్నస్యభగవంతంసనాశనం । తస్మానుబంధాఃపా  
ప్యానస్సర్వేనశ్యంతితత్క్షణాత్ । కృతాన్యనేనసర్వాణి తపాంసితప  
తాంవర । సర్వతీర్థాస్సర్వయజ్ఞాస్సర్వదానానితత్క్షణాత్ । కృతాన్యనేన  
మోక్షుచ్చతస్యహస్తేనసంశయ" ఇతి । సకలఫలసాధనత్వంచోక్తం, "య  
జ్ఞేనకామకామేనససాధ్యంసాధనాంతరైః । ముముక్షుణాంత్యాన్యేన  
యోగేననచభక్తితః । ప్రాప్యతేపరమంధామయతోనావర్తతేయతిః ।  
తేనతేనాప్యతేతత్తన్నాస్సేనైవమహామునే । పరమాత్మాచతేనైవసా  
ధ్యతేపురుషోత్తమ" ఇతి । అత్ర, "అనన్యసాధ్యేస్వాభీష్టేమహావిశ్వాన  
పూర్వకం । తదేకోపాయతాయాచ్చాప్రపత్తిశ్శరణాగతి" రితి భరత  
మునిప్రణీతంలక్షణమపిసుసంగతం । ఇహచానన్యసాధ్యఇతిప్రపత్తవ్యవ్య  
తిరిక్తేనస్వేనాన్యేనచాసాధ్యత్వంప్రపత్తవ్యస్య సాధ్యత్వంవవివక్షితం ।  
స్వాభీష్టఇతిసుఖస్యహఃఖనివృత్తేస్తత్సాధనానాంవసంగమాః । తత్రప్ర  
మాణవిరుద్ధంనఫలం । శరణ్యవిరుద్ధంచానుకూల్యసంకల్పాదినానసంగచ్చ  
తే । స్వాధికారవిరుద్ధంతునిపుణస్యస్వాభీష్టఇత్యనేననిరస్తం । ఉపాయలా  
భువాదిభిరకంపనీయోవిశ్వాసోమహావిశ్వాసః । తదేకోపాయతాశ్చజ్ఞేనప

శ్చాత్స్వయత్తునైరపేక్ష్యంచవ్యజ్యతే । ప్రపత్తిశ్శరణాగతిరితపశ్చాయ  
సాతః ॥ “ఆనుకూల్యస్యసంకల్ప” ఇత్యాదౌతుషాద్విధ్యోక్తిరంగాంగిసము  
చ్చయాభిప్రాయా । “షడంగంతముపాయంచే” త్యత్రషడంగత్వాక్తిర  
ష్టాంగయోగవ్యపదేశవత్ అన్యథా నిత్యపాపరపశ్చాయోన్యాసః పం  
చాంగసంయుతః । ప్రపత్తింతాంప్రయుంజీతస్వాంతైఃపంచభిరావృతా”  
మిత్యాదిభిర్వరోధప్రసంగాత్ । “శాస్త్రమిమమసంసిద్ధియంప్రవీణభ  
వామియత్ । పురుషుపరముద్దిశ్యనమేసిద్ధితోన్యథా । ఇన్యంగాముదితం  
శ్రేష్ఠ ఫలేహ్నాతద్విరోధినీ” త్యహిచ్చుద్విక్రమంగాంతరంతు నిశ్చే  
యసార్థప్రపత్తియితం అంగిసశ్చాత్రభరన్యాసరూపత్వం “ఆత్మాత్మీయ  
భరన్యాసోహ్యత్త్వనిత్యేపక్షచ్యుత” ఇతినిర్ధారితం । తదిహపూర్వశ్లోకస్థన  
మఃప్రయోగేణానుకూల్యసంకల్పప్రాతికూల్యవర్జనేదర్శితే నధర్మనిష్ఠ ఇ  
త్యాదిభిరకించనాధికారత్వంకాన్పూరూపమంగంచ । రక్షిష్యతీతివిశ్వా  
సస్తుశరణ్యేతిసంబుధ్యావ్యజ్యతే । రక్షణసమర్థఃకారుణికశ్చశరణ్యః సద  
ప్రపన్నంమాంరక్షిష్యతీతివిప్రసంభవీయః । సోపస్కధాతువిశేషశ్చాత్రా  
ధ్యవసాయవైశిష్ట్యంవ్యవక్తిశ్చ శ్వాదమూలంశరణంప్రపద్యఇత్యనేనైవ  
గోప్యత్వవరచాత్మనిత్యేపాసిద్ధౌ । పార్థనాన్వితోహిభరన్యాసఃప్రప  
త్తిభిత్వాదిమాత్ర పార్థనాయామాజ్ఞాదిపూర్వభరన్యాసేచ ప్రపత్తి  
శబ్దప్రయోగదర్శనాత్ । నచాత్రగురులఘువికల్పానుపపత్త్యాప్రపత్తైర్భ  
క్త్యంగత్వంశంకనీయంస్నాచాదివికల్పవదధికారభేదేనవ్యవస్థాపనాత్ ॥  
ప్రణవాదినయాదత్రప్రపత్తేస్తత్త్వవేదిభిః । యథాధికారమంగత్వంస్వ  
తంతత్వంచదర్శితం ॥ అత్రప్రపద్యఇతివర్తమానవ్యపదేశశ్చ , బహిఃకర్తే  
వసదనందామీత్యాదిచదనుష్ఠానకాలాభిప్రాయః ॥

౨౨

{ సందితంకర్తృతదస్తిలోకే సహస్రశోయన్నమయా }  
{ వ్యధాయ । సోహంవిపాకావసరేముకుందక్రందా }  
{ మిసంప్రశ్యగతిస్తవాగే ॥ } ౨౩

అథసప్తశ్లోకాన్ప్రస్తుతోపాయప్రయోగస్థిరీకరణార్థాః తేషుక్రమాత్ప  
రస్య సర్వవిరోధినీవర్తనోచితగుణవిశేషత్వం రక్ష్యరక్షకయోరితరేతర

లాభః స్వపరిత్యాగేషరస్యానిష్టప్రసంగఃస్వస్యానన్యగతిజ్ఞేన తత్ప్రహా  
 ణానహాత్వం శరణ్యస్యభోగ్యతమత్వేనప్రయోజనాంతరే నైముఖ్యం  
 ఉపాయస్యసౌకర్యంస్వాదుతమత్వంచ తాత్పర్యతఃస్థాప్యతే, తత్తాది  
 మేయద్యపేవముపాయపరంపరానాస్తి తథాప్యపాయానసంతితేతద  
 వలంబనేన క్రమాత్కర్మయోగాదీ సుశ్చాద్యమౌక్షుఫలం లభస్వ కింత  
 దర్శంప్రపత్త్యైత్యత్రస్వస్యాకించనత్వమేవస్థిరీకరోతి ననిందితమితిధౌన ||  
 నిందితంగహితం యత్త్వాగ్యాక్రియమాణంప్రశంసంతినధర్మః యద్గ  
 హం తేసోధర్మః ఇత్యావస్తంబః | అత్రనిందితశ్చజ్ఞేనకావ్యకర్తాపిసంగృ  
 హ్యతే ముముక్షుపేక్షయాతస్యాపినిందితత్వాత్ | లోకేసర్వస్త్రిన్సం  
 సారిజనే అథవా లోక్యతేనేనేతిలోకఃప్రమాణం తస్మిన్ | నాస్తి అచా  
 మాణికమిత్యర్థః | అత్రశాస్త్రరూపప్రమాణవిశేషమివత్తా | సహస్రశి  
 త్యసంఖ్యాతావృత్తిషరం ||ని|| శతంసహస్రమయుతంసర్వమానంత్యవాచ  
 కమితిపతంతి | యత్ శరణాగతపరిత్యాగాద్యపి | తదపివేదనిందితం | య  
 థాహమనుః “శరణా తంపరిత్యజ్యవేదంవిస్తావ్యచర్షిజః | సంవత్సరంయ  
 వాహారస్తస్వాపమవసీదతీ”తి “చాలఘ్నాంశ్చకృతఘ్నాంశ్చవిశుద్ధానపి  
 ధర్మతః | శరణాగతహంత్రాంశ్చస్త్రీహంత్రాంశ్చనసంవసే”దితి | రఘు  
 శ్చరాక్షసంప్రత్యాహ “శక్రీపిరక్షణేలోభాద్భయాయాద్వా శరణాగతం |  
 యస్త్యజేత్పురుషోలోకేబ్రహ్మహత్యాంసవిందతి | పాపియశ్చితైనశు  
 ధ్యంతిమహాపాతకినోపియ | శరణాగతహంత్రాణాంశుద్ధిః క్వాపినివిద్య  
 తే | పూయంతేహయ మేధేనమహాపాతకినోపిహి | శరణాగతహంతారో  
 నత్వేవరజసిచర | అపిచేత్సుదురాచారంకేనాపిసరకాత్పుమాక్ | ముచ్యతే  
 సతుపాపాత్కాశరణాగతహింసక” ఇత్యాదిబ్రహ్మణాచగీతం | బృహస్పతి  
 రువాచ “నచాస్యబీజంరోహతిరోహకాలేనచాస్యవర్షంవషణ్ణవషణ్ణకా  
 లే | భీతంప్రపన్నంప్రదదాతిశత్రవేనసోంతరలభతేలాగ్నిమిచ్చక్” |  
 “మోఘమన్నం విందతేఅప్రచేతాః స్వర్గాల్లాకాన్నశ్యతిభిష్టజేష్టః భీ  
 తంప్రపన్నంప్రదదాతిశత్రవేనోదాగ్రేవాఃప్రహరంత్యస్యవజ్రమితి | ఏ  
 వం “శాస్త్రేమనషక్యతిదృక్ష్టామహాపాతకినామపి | శరణాగతహంతా

స్తుసదృష్టానిష్కృతిః క్వచిత్ । లోభాద్దేవేషాద్భయోద్వాపియ స్త్యజేచ్ఛ  
 రణాగతం । బ్రహ్మసాత్వాసమితస్య పాపమాహుర్మనీషిణః" ఇత్యాది ద్ర  
 వ్యవ్యం । ఆనావరఘటతరభయప్రదానప్రకరణే "ఋషేః కణ్వస్యపు  
 త్రేణకందునాపరమహిణా । శృణుగాథాపురాగీతాంధర్మిష్టాంసత్య  
 వాదితా । బద్ధాంజలిపుటందీనం యాచంతంశదణాగతం । నహస్యాచ్చ  
 నృశంస్యార్థమపిశత్రుంపరంతప । ఆర్తొవాయదిపాద్యస్తాపరేషాంశరణా  
 గతః । అపిపాగ్నాన్పరిత్యజ్యరక్షితవ్యః కృతాత్మనా । సజ్జేద్భయోద్వా  
 లోభాద్వాకామాద్వాపినరక్షతి । స్వయాశక్త్యా ధానత్యంతత్పాపం  
 లోకగహితం । వినష్టః పశ్యత స్తస్యరక్షిణశ్శరణాగతః । ఆదాయసుకృతం  
 తస్యసర్వంగః శ్చేదరక్షితః । ఆస్వర్గ్యంచాయశస్యంచబలవీర్యవినాశన"  
 మితి । ఏవంవిధశరణాగతపరిత్యాగాద్యపియన్తయానకృతంతన్నాస్తి । మ  
 యా రాగాదిమూషితచిత్తైన । భోగమరుకాంతారపాంథేనేతిభావః । ఏ  
 వమనుతప్రతిబంధకాశ్రాంతస్వావస్థామనువదన్ భగవతోశరణ్యశరణ  
 త్వంచస్వాధ్యవసితముత్తరాధేనవ్యనక్తి॥ సోహమితి ॥ అద్యాపితాదృశ  
 స్వభావః ప్రియశ్చిత్తావసరేత్వచ్చదితేషు తత్తత్ప్రియశ్చిత్తైష్వప్ర  
 వృత్తస్తతిచ్చార్థకారశకనానుశయానభిజ్ఞ శ్చేతిభావః । సంప్రతివిపాకా  
 వసరఇత్యన్వయః । ప్రియశ్చిత్తకాలాతిక్రాంతాదుర్నివారోద్గమానాం  
 ఫలానాంభోగాదస్యేనక్షపయితుమశక్యవస్థాయామిత్యర్థః । ముకుంద  
 ప్రపన్నానామనాదిప్రవృత్తమపరాధజాత మనాదృత్యముక్తిభూమిప్రద  
 యథోక్త శ్రీసాత్వతే "దురాచారోపినర్వాణీకృతఘ్నానాస్తికఃపురా ।  
 సమాశ్రయేదాదిదేవంత్రధయాశరణంయది । నిర్దోషవిద్ధితంజంతుంప్ర  
 భావాత్పరమాత్మన" ఇతి । శ్రీపుండరీకోపాఖ్యానేవ "అశ్వమేధశత్రైరి  
 స్త్వావాజపేయశతేనచ । నప్రాప్నువంతిసుగతిం నారాయణపరాఙ్ముఖాః  
 యేనృశంసాదురాత్మానః పాపాచారరతాస్తథా । తేపియాంతిఽరంభామ  
 నకానారాయణాశ్రయా" ఇతి । క్రందామి ఆక్రోశామి । అనేన "గోవిం  
 దేతియదాక్రందత్ప్రస్థ మాందూరవాసినం । ఋణంప్రవృద్ధమివ మేహృ  
 దయాన్నాపసర్వతీ" తిశరణ్యవాక్యంసూచ్యతే । అగతిః పుణ్యవిపాకాద

పిభ్యశంభీతతయాపూర్వోక్తానన్యగతిః । తస్మాదపివధ్యంప్రపన్నంనప్ర  
 త్ప్రయచ్చంతీతినర్వేషాంశరణ్యానాం సామాన్యతః పాప్తం, కింపునః  
 “విభీషణోవాసుగ్రివ యదివారావణస్స వ్యయ”మిత్యాది వాదినోభవతఇ  
 త్యభిప్రాయేణాహం తవేతి అగ్రే-విశ్వసాత్మాతా-రిణస్తవ సార్వత్రిక  
 సన్నిధావిత్యర్థః । సవిగ్రహస్యవా శరణ్యస్యాభిముఖ్యమిహాభిప్రేతం ।  
 నహ్యసమర్థానామకారుణికానాంచ సన్నిహౌ విపన్నైరాకోర్ప్రవ్యమితి  
 భావః । యద్వాసంసారతంత్రవాహితయో పుణ్యపాపఫలప్రదాతుస్త్య  
 త్రపివభీతస్త్యదగ్రీక్రందామి రాగానువృత్తి హేతుభూతపుణ్యఫలాద్భి  
 తిరధికమాకోశకారణం । అథవాభక్తియోగమనుష్ఠాయతత్ఫలమలభ్యవా  
 నివయుక్తదండస్యతవాగ్రేఆకోశనేనాప్యపరాధ్యామీతిభావః । ఏవం  
 పూర్వోక్తేనపరికరోపాయాంతరాభావఉక్తిః । అత్రతుతన్నిదానమపా  
 యబాహుశ్యమనుసంహితంశరణ్యేత్యుక్తంముకుందేత్యనేనస్థాపితం । త  
 దిహ దుర్విషహసంసారనివర్తనోపాయనైరాశ్యజనితశోకావిష్ట శృరణ్య  
 గుణాధ్యవసాయవానపవర్ధార్థప్రపత్త్యధికారీతిదర్శితంభవతి । తథాచో  
 క్తం “అహంభీతోస్త్విదేవేశసంసారేస్త్విస్థయావహే । త్రాహిమాంపుం  
 డరీకాతునజానేశరణంపరం । వృధైవభవతోయాతాభూయసీజన్మసంత  
 తిః । తస్మామన్యతమంజన్మసంచింత్యశరణంప్రజ । అథపాతకభీతస్త్యంస  
 ర్వభావేనభారత । విముక్తాన్యసమారంభోనారాయణపరోభవ । సర్వయో  
 గ్యమనాయాసమప్రమాదమనూపమం । ప్రణతార్తిహరంవిష్ణుం శరణం  
 గంతుమహానీత్యాది ॥

౨౩

{నిమజ్జతోనంతభవార్ణవాంతశ్చిరాయమేకూలమివా  
 సీలబ్ధిః । త్వయాసీలబ్ధంభగవన్నిదానీమనుత్తమంపా  
 త్రమిదందయాయాః॥ ౨౪ }

నన్వనాదాసంసారేసంప్రతిశేనవిశేషేణాక్రంద్యత ఇత్యత్రానన్యగతి  
 శృరణ్యేత్యుభాభ్యాంసూచితం రక్ష్యరక్షకయోరితరేతరలాభప్రతిబోధ  
 స్యాద్యతనత్వమాహ॥నిమజ్జతఇతి॥ అనాదిప్రవృత్తనిజ్జనమిదానీమప్యను  
 పరతమిత్యభిప్రాయేణవర్తమాననిర్దేశః । అనంత-స్వరూపరూపగుణవిభూ

తిభిరపరిచ్ఛేద్య । సర్వత్రసర్వదాసన్నిహితేహిత్యయి “ఏషబ్రహ్మప్ర  
 విష్టోస్త్రిగ్రిష్టేశీతమివహృదం । శామ్యామిపరినిర్వామిసుఖమాసేచసర్వ  
 దే” త్యుక్తంనిమజ్జనంసర్వేషామనన్యశరణానాంప్రాప్తం । అహంతు భ  
 వార్థ వేనిమజ్జామి, యద్వా అనంతత్వంభవార్థవవిశేషణం నివర్తకస్య  
 తవమాసాత్స్యమివనివర్తనీయస్సంసారోపమేనిరవధిరితిభావః । భవస్యా  
 ర్థవత్వదూపణేన, “సంసారార్థవమగ్నానాంవిషయాకాంతచేతసాంవి  
 ష్టురోపంవినానాన్యత్కించిదస్తిపరాయణం । సంసారసాగరంఘోర” మి  
 త్యాదిప్రమాణానిసూచ్యంతే । సనకాదివన్నతీరాసన్నప్రదేశస్థోహమి  
 త్యభిప్రాయేణాంతశ్శబ్దః । ఇతఃపూర్వమనాదాకాలేనలబ్ధఇతి నిర్వేదాభి  
 ప్రాయేణాద్యతనలాభసంతోషాభిప్రాయేణవాచిరాయేత్యుక్తం । మేక  
 ర్మణఃప్రవాహైరితఃపూర్వముత్తరోపాయానభిజ్ఞస్యమమ । “మామే  
 కంశరణంప్రజే”తివాచినంత్యాముపేక్షితవతఃఇదానీమపి మజ్జన హేతు  
 నాన్వయతఃత్వయైవత్వదాశ్రయణాయసంకల్పితస్యేతిభావః । అత్రమేలబ్ధ  
 ఇతిసంబంధసామాన్యేషష్ఠీ । మేకూలమివేతివాన్వయః, అర్థవాంతర్మజ్జతః  
 కూలమివేత్యాశ్చ్యవరం, అనంతత్వాత్తత్ప్రసౌసన్నిహితఇతి శరణ్య  
 సౌలభ్యవ్యంజనంవ । లబ్ధోసిఉపాయతయాలబ్ధవ్యశేషంనాస్తిసచలబ్ధస్య  
 ప్రచ్యుతిరితిభావః । నశేవలంమమైవలాభఃకింతుత్వయాపిలబ్ధం సర్వసమత్వ  
 సంరక్షణాయసదాచార్యవీక్షణాది వ్యాజవిశేషాపేక్షిణాతత్సంపత్తిసం  
 తుష్టేనేతితాత్పర్యం । అత్రభగవన్నితినంబుద్ధ్యాతస్యైకస్యైవసర్వహిత  
 వేదిత్వంతన్నిష్పాదనశక్త్యాధికంచవ్యజ్యతే । జ్ఞానబలాదిపూర్ణస్యతవపు  
 నరయంమహిమాదయలాభః ఏతచ్చత్వమేవవేత్సిత్వయాపి దురపహ్నువ  
 ముతచ । ఇదానీం-నాథమని ప్రభృతినద్దురుసమీక్షణ దశాయామిత్యర్థః ।  
 అయంచాపర్యసయోజ్యానాదిసామగ్రిప్రవాహానుగుణ్యేన త్వయైవసంక  
 ల్పితఃకాలఇత్యాకూతం । ఏకవచనాంతానుత్తమాదిశబ్దైర్దయాపాత్రస్య  
 నిస్సమాభ్యధికత్వంసూచ్యతే । సమసద్భావేప్యధికనిషేధమాత్రంవా  
 వివక్షితం । పాత్రం విషయః । వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యానంతాపరాధిసమా  
 త్త్వానమిదమతిసాధినయంనిర్దిశతి । ఏతద్భూత్యాగకస్త్రికవిషయేతవదయా

దిగుణజాతంచరితార్థసాధ్యత్వ సహ్యతోధికః కృపావిషయోస్తి, అపి క  
చ్చిస్తుముత్సుస్సాన్య”దితిహిత్యతక్రపాజగజ్జనయతి। అతస్తస్త్వప్రపత్తైర  
న్యంన మేకతఃవ్యమస్తి ఆక్రందనమప్యేతదరతిమాత్రకృతం, తవతు స్వీ  
కృతభరన్యమోత్యయిష్యామితి స్వేవైవోక్తంకర్తవ్యమవశిష్యత ఇతిభావః॥

{ అభూతపూర్వంమమభావికింవానగ్వంసహేమేనహ }  
{ జంహిదుఃఖం । కింతుత్వదగ్రేశరణాగతానాంపరా }  
{ భవోనాథనతేనురూపః॥ ౨౫ }

అథస్యాత్పరతంత్రస్య శేషభూతస్య స్వతంత్రస్వామ్యకీర్తనవినియో  
గసాధ్యత్యః అన్యథాపిదుర్నివారశ్చ, కించ, హరిదుఃఖానిభావైభ్యోహిత  
బుధ్యాకరోతిహి। శస్త్రత్రా రాగ్నికర్తాణిస్వపుత్రాయయథాపితా। పరి  
త్రాంచజగన్నాథఃకరోత్యదృఢచేతసాం । యస్యానుగ్రహమిచ్ఛామితస్య  
విత్తంహరాన్యహం । బాంధవైశ్చవియోగైననదాభవతిదుఃఖితః । తేన  
దుఃఖైన సంతప్త్యయదిమాంనపరిత్యజేత్ । తంప్రసాదంకరిష్యామియస్సు  
రైరపిదుర్లభ”ఇత్యపిస్త్యతే, అతస్త్వకమేవిపాకఃక్షంతవ్యఃకింక్రంది  
తేనేత్యతఃహ అభూతపూర్వమితి ॥ ఇతఃపూర్వంసంజాతేభ్యావిలక్షణ  
మిశ్యథః । మమ, అజ్ఞోజంతురనీశోయమాత్మనస్సుఖదుఃఖయోః। ఈశ్వ  
రప్రేరితోగచ్ఛేత్స్వగౌవా శ్వభ్రమేవవే”త్యుక్తస్వభావస్య గర్భజ  
న్మజరామరణనరకాదిదుఃఖచక్రమధ్యవర్తినః । భావిభావిష్యత్ । కింశబ్దః  
క్షేపాథః। వాకారస్యానభ్యుపగతసోధ్యత్వపత్రాన్వారోహాథః।  
తేనాసహ్యత్వాభిప్రాయమంతర్ధాయాహ సర్వంసహఇతి । కమేపర  
తంత్రతయాయథాపూర్వమనుభూతజాతీయం సర్వందుఃఖమనుభవిష్యా  
మి । మేనహజంహిదుఃఖం అనధఃపర్యంతాపురుషార్థసంక్తస్యమమక  
మేప్రవాహైరాత్మస్వరూపానుబంధివదపరిహార్యమిశ్యథః। తథాప్య  
న్యదసహ్యమాపతిష్యతీత్యభిప్రాయేణాహకింక్రందితి । త్వదగ్రే అపారకా  
రుణ్యస్యసర్వత్రసన్నిహితస్యసర్వస్వామినస్సర్వశక్తైస్తవసన్నిహౌ । శర  
ణాగతానామితిబహువచనమస్యేష్యపి ప్రపన్నేష్యయమేవన్యాయ ఇతి  
వ్యోతనాథః। మత్పరిభవస్త్యదేకాంతినాంసర్వేషాంచిత్రక్షోభహే



తురితివాభిప్రేతం । పరాభవః కమభిఃకామకోభాదిభిరింద్రియైర్విషయైశ్చ హైస్తద్విముఖీకరణం । నాథేతిసంబుధ్యాభగవతోభరస్వీకారయోగ్యత్వంస్వస్యచసనాథత్వేననిర్భరత్వంచ వ్యవక్తి । ఉక్తంహియుధిష్ఠిరకార్యాధ్వంబలభద్రంప్రతిసాత్వకినా “యేనాధవంతోహిభవంతి లోకే తేనాత్మకర్తాణిసమారభంతే । కార్యేషుతేషాంప్రభవంతినాథాశ్చైవ్యాదయోరాషయథాయయాతే” రితి । భగవచ్ఛాస్త్రేజ “ప్రపన్నత్వాతకోయద్వత్ప్రపత్తవ్యఃకపోతవత్ । రక్ష్యరక్షకయోరేతల్లక్ష్యం లక్షణమేతయో” రితి । స్వతంత్రస్యాకమవశ్యస్యమే శరణాగతపరిత్యాగిపేకోదోషఇత్యతాహనతేనురూపఇతి । తే“స్థితేమనసి, సకృదేవ, సర్వధర్మై” నిత్యాదివాదినః । నానురూపఃనచతద్యుక్తం “రామోద్విగాహభిభాషతే, అన్యతంనోక్తపూర్వంమేనచవత్క్యేకదాచనే” త్యాది స్వవచనవిరోధప్రసంగాత్ । తతశ్చ “తస్య నామమహద్భవ” ఇతిశ్రుతిసిద్ధవైపరీత్యంస్యాత్, అతోమయాసహజదుఃఖభాజనేనసర్వమపిదుఃఖం సోఘంశక్యం, త్వయాతునిత్యనిరవద్యేనదోషప్రసంగోనసోధవ్యఇత్యనిష్ఠ నిన్మత్తిలాభస్తేమతోప్యతిరిచ్యతే । మమచస్వామ్యవద్యప్రసంగోనిష్ఠతమః, తస్మాన్మద్రక్షణేనద్వయోరనిష్ఠపరిహార స్వయైవకార్యఇతిభావః । తదిదం వ్యాజమాతేజస్వార్థంరక్షిష్యతీతివిశ్వాసదార్థ్యవ్యంజనపరం । శేషభూతస్య స్వలాభకథనం స్వార్థపార్థనంచాయుక్తమితి శంకాచ ప్రధానభూతపరలాభోక్త్యాపరావద్యప్రసంగపరిహారప్రాధాన్యేనచనిరస్తా॥\*

{ నిరాసకస్యాపినతావదుత్సహే మహేశహతుం తవ }  
 { పాదపంకజం । రుషానిరస్తోపిశిశుస్తనంధయోనజా }  
 { తుమాతుశ్చరణౌజహంసతి॥ ౬౬ }

అస్త్యైవం ప్రతిబుద్ధస్య తవ మదవలంబనంతథాపిమదసుగృహీతేనత్వయాసర్వేషాంపాపానాం క్రమాత్ప్రతిపదోక్తాని ప్రాయశ్చిత్తాని క్రియంతాం, పుణ్యక్షయార్థంభోగాశ్చభజ్యంజాం, మత్స్వభావశ్చైవంప్రసిద్ధః “శరీరాలోగ్యమర్థాంశ్చభోగాంశ్చైవవానుషంగికాః । దదాతిధ్యా యతానిత్యమపవర్గప్రదోహరి” రితి, అతః “భుక్త్వాచభోగాన్విపులాని”

త్యాదిక్రమేణముక్తిం ప్రాప్నోమ్యసీతిభగవతోభిప్రాయ మాశంక్యపూర్వోక్తమనన్యోపాయత్వమనన్యప్రయోజనత్వంచానంతరశ్లోకద్వయేన ప్రపంచయిష్యక్ స్వస్యభగవత్పదప్రాప్తివిలంబాక్షమత్వంవిజ్ఞాపయతి ||నిరాసకస్యేతి|| పూర్వందుఃఖస్యస్వతఃప్రతికూలతయాదుస్సహజేనహేయత్వముక్తం అనయోస్తుపరమపురుషార్థప్రతికూలతయాసుఖస్యాపి హేయత్వముచ్యతేఇతివిశేషః । నిరాసకస్య నిరంకుశస్వాతంత్ర్యాత్సాన్నివద్యం సోఢ్యాపిత్సు దైరుపచ్యం దనైర్తాం ప్రతార్య మదభిషతసుప్రదాయాన్యత్రాప్రేరయితుమిచ్ఛతేఇతిభావః । అపిశబ్దేనదయాపరవశస్త్వందీనస్య మమనిరాసేకభంక్షమితివ్యజ్యతే । తావచ్ఛబ్దోవధారణార్థః । నోత్సహేనశక్తోమీత్యర్థః । మహేశ సంభావికన్వేదభంశానామపూర్ణానాంతవదన్యేషాంసాస్వాశ్రితేష్వసూయోపేక్షాదిస్సాగ్ధ్యధేంద్రాదీనాం యయాత్రివభృతిషు, భవతస్తుపిరుపాధికస్వామిత్వ స్వాతంత్ర్యోన్వతోనిరవధికదయాంబుధేర్నామీవృశీమవస్థాం ప్రాప్తయతోమన్నిరసనే హేతురాస్తీమమవత్వామేకమేవసర్వేశ్వరమధికచ్ఛతో నహిత్యత్పరిత్యాగే కారణమస్తీతిభావః । మాతురితివత్ప్రమాణపదస్థానేమహేశశబ్దః । తేన 'మాతాపితాభ్రాతే' త్యాదిశ్రుతిప్రసిద్ధస్వభావనూచనం । హేతుమిత్వ త్రోపాయతయాఫలతయాచేతియోజ్యం । తమభయంతవపాదపంకజమిత్వభాభ్యాంసూచ్యతే । సర్వభూతసుహృదస్సంసారనివృత్తుపాయభూతస్యభవతోదేవదానవసామాన్యదైవతం నిరవధికభోగ్యంపాదపద్మమితిభావః । ఉక్తమర్థంసర్వలోకసమ్మతార్థాంతరనిదర్శనేనస్థాపయతి రుషేతి । అపిశబ్దఇహాస్వతోనిరాసానర్హత్వం స్తనదంశనాదిజనితక్రోధలేశవశాత్కదాచిత్తత్సంభవంచద్యోతయతిశిషః స్తనంధయితివదాభ్యాంస్వరక్షణేస్వయమసమర్థస్య బాలస్యతచేకరత్వత్వం తచేకాధీనజీవనత్వంచసూచ్యతే । జాతుక్రోధదశాయాంప్రసాదదశాయాంచేతిభావః । మాతురిత్యనేనసర్వదోషప్రసహనానుగుణవాత్సల్యంవ్యజ్యతే । చరణావివ్యత్రనిరాసాయవినియుక్తావపీతికాశ్వాగ్రాహ్యం । హేతుమిచ్ఛాపినసంభవశిక్షిమతహేనమిత్వభిప్రాయేణసస్ప్రియోగః॥

{ తవామృతస్యందినిపాదపంకజే నివేశితాత్మాకథమ }  
 { న్యసిచ్చతి । స్థితేరవిందేమకరందనిర్భరేమధువ్రతో }  
 { సేతురకంహివీక్షతే॥ ౨౭

ననునాసానిరాసః యత్ప్రజాపతిప్రభృతిభోగేభ్యోఽతిశయితభోగ  
 ప్రదానం, మాఘాద్వాకేవలభోగపరతా ఇదానీం మద్వత్తభోగాన్ము  
 జ్ఞాపత్వాన్మోక్షమపిదాస్యామితి భగవతోభిప్రాయముత్పేక్ష్యవలం  
 బాక్షమఃప్రాప్యతయాహంతుమశక్యత్వంవివృణోతి ॥ తవామృతేతి ॥ తవ  
 , రసోవై సః సర్వగంధస్సర్వరస' ఇత్యాదిషు సర్వప్రకారనిరతిశయభో  
 గ్యతయాప్రసిద్ధస్యసర్వస్వామినః । అమృతస్యందిని మోక్షప్రదేభోగ్యత  
 మతయాదశుక్రిస్తృతిప్రసిద్ధానివేశితాత్మారక్షణోన్ముఖేన , ,దదామిబు  
 ధ్దియోగంత" మిత్యాదివాదినాత్వయైవదృఢావస్థాపితబుద్ధిరిత్యర్థః । తస్మా  
 దితఃపరంపురుషార్థాంతరేమనోనివేశయితుంనశక్యమితిభావః । అత్రసా  
 మాన్యనిదేశస్తవత్ప్రసాదవిషయభూతానాంమాదృశానాంసర్వేషాం  
 సాధారణోయంస్వభావఇతిజ్ఞాపనార్థః । త్వత్పాదపద్మేమనోనివేశయం  
 స్త్వమేవాత్రపరిచోదనీయఇత్యభిప్రాయేణకథంశబ్దః । అన్యత్ అప్యమస్థి  
 రమనభావమిత్రమనర్థపర్యంతమైశ్వర్యం । కథమిచ్చతీతిచ్చనివృత్తివచనా  
 త్తదర్థప్రవృత్తిరప్యత్రనిరస్తాభవతి । ఉక్తమర్థందిదర్శనేనద్రధయతి స్థితేర  
 విందఇతిభోక్తృతామక్లేశేనభోగ్యతమతయోపస్థితవత్తీత్యభిప్రేతం । అ  
 రవిందశబ్దఇహసురభిత్వసుఖస్పర్శత్యాదివ్యంజకః । ప్రథమవికసితావస్థా  
 మభిప్రేత్యాహ మకరందనిర్భరఇతి । మధువ్రతశబ్దేనతదేకజీవనత్వంత  
 త్రాపిసారతమగ్రాహిత్వంచవ్యజ్యతే । సాభిమతవిపరీతైరుపచ్ఛందనో  
 పదేశతర్జనాదిభిర్దునికవారత్వంసూచయితుంతిర్యగృహ్లాంతఉక్తః । ఇత్యు  
 రకం కంటకావృతమస్థిరాత్వల్పరసం భిక్షురన్నర్కమాతేపిన్లునతామ  
 శ్నువానందేవార్చనాద్యనర్హంనిగంధంకిమపితుద్రపుష్పం । తన్నవీక్ష  
 తేఅత్యాసన్నమపిమకరందలిఘ్నయానాద్రియతే । తదుపసదనంతుదూర  
 తోనిరస్తమితిభావః॥

{ త్వదంఘ్రిముద్దిశ్యకదాపి కేనచి ద్యధాతథావాపిసకృత్యతోంజలిః తదైవముష్ణాత్యశుభాన్య శేషతశ్శుభానిపుష్ణాతనజాతుహీయతే ॥ ౨౮ }

అథ సురుతరోపాయ సాధ్యంపురుషార్థంలఘుతరేణోపాయేనకథంలస్య సత్యత్రతతోపిలఘుతరస్యనివృత్తిధర్మకోటినివిష్టస్యాజ్ఞుల్యాదేఃప్రభావం త్వదంఘ్రిమిత్యాదిశ్లోకద్వయేననిదర్శయన్నాత్రయణసౌకర్యాదపిహాతు మశక్యత్వమేవస్థాపయతి తత్రప్రథమేనలఘుతరకాయకవ్యాపారవిశేష ప్రభావఉచ్యతే॥ త్వదంఘ్రిమితి॥ త్వదంఘ్రింసర్వలోకశరణ్యస్యతవపాదపంకజంనతుసాక్షాన్మోక్షప్రధానానధిక్రమస్యహిరణ్యగర్భాదేరితిభావఃతదుక్తంమోక్షధర్మైఃబ్రహ్మణంశితికంతవయాశ్చాస్యాదేవతాస్తస్మి తాఃప్రతిబుద్ధానసేవంతేయస్తాత్పరిమితంఫలమితిఅత్రభగవత్స్వరూపస్యశుభత్వేష్యనిష్పన్నసమాధీనాంప్రథమంభావయితుమశక్యతయాతద్విగ్రహస్వైవ శుభాశ్రయత్వం, తత్రాప్యనతిక్రమణీయంహిచరణగ్రహణమితి న్యాయాత్, సభాగ్రతుశ్చరణోగాథమిత్యాదిదర్శనాచ్చుంఘ్రిరుద్దేశ్యశ్చముచ్యతే। ఉద్దిశ్యఉపాయతయాకైకర్యలక్ష్యతయాచాభిసంధాయేత్యర్థః। ఏవమనన్యదేవతాకత్వమనన్యప్రయోజనత్వంచోక్తంభవతి। ఈదృశస్యాధికారిణోంజలిబంధరూపేనుకలేప్రసాదనేదశఃపూజకమాసాదివత్తిథి నక్షత్రపక్షమాసర్వస్వయనహాయనాదికాలనియమోనాస్తీత్యాహకదాపితివిధేయహస్తస్యశాస్త్రీయవ్యాపారాంతరరహితదశాయాంసర్వదేత్యర్థః। ఏతేనకాలవిశేషప్రతీక్షణవిలంబాభావాద్యదేచ్చతితదైవసహసౌకర్యంశక్యతయాపిసౌకర్యంసూచితం। ఉక్తఃకాలనియమాభావః 'జాతపుత్రఃకృష్ణకేశోగ్నినాదధీత'త్యాద్యైకకృష్ణకేశత్యాద్యవస్థానియమాభావస్యదేశనియమాభావస్యచోపలక్షణం। ఏవంవర్ణాశ్రమవేదవేదాంగయక్తత్వాదినియమాభావేన సామాన్యధర్మతయా సత్యవచనాదివత్సర్వాధికారత్వమాహకేనచిదితి। అస్త్రీబాలపండితమాబ్రహ్మశ్వపాకంచ సుకరత్వం శాస్త్రీయత్వంచాత్రవివక్షితం। కర్మాంతరవద్దుష్కరప్రకారవిశేషవ్యవస్థాప్యత్రనాస్తీత్యాహ యథాతథావాపి

తి । అత్రవికల్పసముచ్చయ విషయావ్యయద్వయస్యైవనుభిప్రాయః । ప  
రావరతత్త్వహితపురుషార్థైశువిశదబుద్ధిర్భవతువా మావామస్తిష్క-సం  
పుటాదిమయభేష్టప్రకారశ్చభవతువిధేయమాస్తరహితస్యవాచామనసా  
వాస్యాత్ అస్తువాంజలిరచనాయాంకించితచాతుర్యం సర్వధాసఫలవీవా  
యమితి । నపునః “ఏకేన పాణినాయస్తుప్రణమేత్పురుషోత్తమః । న్యాయ్యస్త  
స్యకరచ్ఛేదఇతివేదవిదోవిదుః ఏకహస్తప్రణామశ్చఏకంచాపిప్రదక్షిణ ”  
మితశక్తంప్రశ్న్యక్తఏకహస్తప్రణామనిషేధఇహప్రతిషిధ్యతే । తాయుతా  
వంజలిః పుమానితివనైఘంటికాః । గత్యభావేతుసర్వత్రయధాశక్తికర  
ణమనుజ్ఞాతం । సకృత్త్రుతశ్చాస్త్రాగ్గతీసామాన్యప్రాప్తస్యాత్రనిరప  
వాదత్వాత్ , వసంతేవసంతే జ్యోతిషాయజేతే త్యాదివదావృత్త్యపే  
క్షాపినేత్యాహ సకృత్కృతఇతి । యద్యపిప్రీత్యాదిప్రకర్షాదన్యావృత్తి  
ర్భవతి తథాప్యత్రసకృత్కృతస్య ఫలావినాభావేన ప్రభావాతిశయప్ర  
తిపాదనేతాత్పర్యం । “సకృత్ స్మృతోపిగోవిందోన్యణాంజన్తశ్చతైశ్చితం ।  
పాపరాశిందహత్యాశుతూలరాశిమివానలః । సకృదుచ్చారితంయేనహరి  
రిత్యక్షరద్వయం । బద్ధఃపరికరస్తైనమోక్షాయగమనంప్రతి । ఋహోయ  
బూంషిసామానియోధీతేసకృదంజసా । సకృదష్టాక్షరంజప్తాస్ఫలంతస్య  
సమశ్నుతే । విష్ణోరాయతననిత్యంసాయంప్రాతర్దినేదినే ॥ ప్రదక్షిణద్వ  
యంకుర్యాదశ్వమేధఫలంభేత్ । ఉత్సవేబలిదానేచతదాకుర్వన్నదక్షి  
ణం । పదేపదేశ్వమేధస్యఫలందశగుణంభవేత్ । యానియానిచపాపానిజ  
న్తాంతరకృతానిచ । తానితానిప్రణశ్యంతిప్రదక్షిణపదేపదే” ఇత్యాదిమా  
క్తస్యసకృత్స్మరణసంకీర్తనాదిప్రభావస్యప్రదర్శనమిదం “ సర్వేషామే  
వధర్మణాముత్తమోవైష్ణవోవిధిః । రక్షతేభగవాన్విష్ణుర్భక్తానాత్మశరీర  
వ” దితిసర్వాధికత్వేనకథితేభ్యస్సంమార్జనోపలేపనమాలాకరణదీపారో  
పణాదిప్రసాదనాంతరేభ్యస్సమధికంబహువిత్తవ్యయాయాసనిరపేక్షంవి  
వక్షితస్యసుకరంస్వరూపమాహ అంజలిరితిఅంజలిః పరమాముద్రేతిహ్యు  
చ్యతే । శ్రీమద్రామానుజేచ “ కృతాపరాధస్యహితేనాన్యత్పశ్యామ్య  
హంతుమం । అంతరేణాంజలింబధ్వాల్క్ష్యణస్యప్రసాదనా” దితి । నారా

యథాస్త్రప్రతాంతోప్యత్రానుసంధేయః । “క్షిప్రంచేవప్రసాదినీ” త్యుక్తమాహ తదైవేతి । అవధారణేనశరీరాంతరకాలాంతరభావిభూతసాధనేభ్యోకమభ్యోవ్యావృత్తిః । యద్యప్యనాదివాసనావశాత్సంసారికపుణ్యరూపనిగళభంగః పురుషస్యానిష్ఠస్సాన్సిత్, తథాప్యర్భకాపభ్యపరిహారన్యాయేనతాన్యపి చోరయతీత్యభిప్రాయేణముష్టాతీత్యుక్తం । అశుభాని శుభప్రతిభటాని, యథాహమపవర్గతదుపాయవిరోధినీత్యర్థః । అశేషతః కాత్యేన్యః ॥ ఏతేనకృచ్ఛచాంద్రాయణాదివత్ప్రణియతా శుభమాత్రనివర్తకత్వంపుష్కదస్యతే । నకేవలమనిష్ఠనివర్తకత్వమాత్రం “తస్మిన్ప్రసన్నేకీమహస్త్యలభ్య” మితిన్యాయేనాత్రత్యానుభవప్రభృతిపరిపూర్ణకైంకర్యపర్యంతపర్వాపేక్షితసాధకత్వంచాస్తీత్యాహ శుభాని పుష్టాతితి । కర్తవ్యకస్తిన్నుపకృతమపర్యాప్తమన్యమానస్యభగవతఃప్రసాదాత్తదనుబంధినామపి తద్వయపకారాయభవతిత్యభిప్రాయేణాహ నజాతుహీయతఇతి । “యజ్ఞోన్నతేనక్షరతీ” త్యాదివదస్యనకేనాసిహానిరితిభావః యద్వాస్వర్గాదివదేవతత్సాధ్యస్యపరమఫలస్యనకదాచిదపివిनाశఇత్యభిప్రాయః । అథవాఫలభూతాంజలిరూపేణ స్వయంసంతస్యతఇతివచితం । దృశ్యతేహి “నిత్యాంజలిపుటాహృష్టా” ఇత్యుక్త్వా “యేతుముక్తాభవంతీహనరాభరతసత్తమ । తేషాంలక్షణమేతద్ధియచ్ఛేవతద్విపవాసి నా” మితిసనుచయథాధికారంన్యాసోపాసనరూపాద్వయోపాయశాస్త్రేఘనిర్ణీతా, తత్కథమంజలిమాత్రస్యతత్సాధనత్వోక్తిః । ఇత్థం, యద్యసావాకించన్యాదిలాభాత్ప్రపత్త్యధికారిణః పురుషస్య స్వరక్షణార్థస్వవ్యాపారాంతరనివృత్తివ్యంజకముద్రాత్కనావతిష్ఠతే తదాతదుపలక్షితాయాఃప్రపత్తేఃప్రాగుక్తసకలఫలసాధనత్వరూపప్రభావప్రతిపాదనేతాత్పర్యాన్నవిరోధః, యదాతప్రదక్షిణప్రణామాదివదయమపి భక్త్యంగకమేవిశేషస్తదా “నేహాభిక్రమనాశోస్తీ” త్యాదిన్యాయాత్కల్పవనిబహుణసత్త్వోన్మేషసమ్యక్జ్ఞానభక్త్యాదిపరంపరయామోక్షసాధనత్వమితివిష్కంబకీయంఘంటాపథః । అతివాదపక్షస్త్వత్ర సంభవంత్యాంగతానియుజ్యతే । అథకారివిశేషమాగ్రిత్యాంజలిరూపలఘుతరక్రి

యామాత్రస్యసాక్షాన్మృతసాధనత్వకథనే కర్తాంతరాణామపితథాత్వ  
ప్రసంగః । తదభ్యుగమస్తు సర్వప్రమాణాననుగుణోభ్యామ్య దివిరుద్ధోప  
క్తుశ్యామునమునేః పాగనుష్ఠితగురుతర విశ్వాసాదిగర్భ ప్రపత్తివైయ  
ర్థ్యంచస్యాత్ । నను “ధ్యాయ౯కృతేయజ౯యజ్ఞేస్త్రేతాయాంద్వాప  
రేర్చయ౯ । యదాప్నోతితదాప్నోతికల౯సంకీర్త్యకేవలంకలేద్దోషనిధ  
రాజన్నస్త్రీహ్యేకోమహాన్లుణః । కీర్తనాదేవకృష్ణస్యముక్తబంధఃపరంబ్ర  
జే”దితికాలవిశేషవ్యవస్థయా సంకీర్తనమాత్రస్యైవసాక్షాన్మృత సాధ  
నత్వముచ్యతే । సత్యం , తథాపితస్మిన్కాలేధర్మాంతరమనపీత్యసంకీ  
ర్తనమాత్రస్యైవావ్యవహితమోక్షోపాయనిష్పాదకత్వేతాత్పర్యం గ్రా  
హ్యం । అన్యథాచరమయ్యగేప్రపత్తిరప్యనపీతీతాస్యాత్ । తదయమంజ  
లిర్భక్తివత్ప్రప్రతివచ్ఛప్రయోజనాంతరపరాణాం యథాహ౯ంతత్తద  
భిమతసాధనంస్యాత్ । అనన్యప్రయోజనానాంతూక్తేనైవ ప్రకారేణాప  
వర్గపర్యవసాయాతి॥

౨౮

{ ఉదీర్ఘ సంసారదవాశుశుక్షణింక్షణేననిర్వాప్యప }  
{ రాంచనిర్వృతిం । ప్రయచ్ఛతిత్వచ్ఛరణారణాం }  
{ బుజద్వయానురాగామృతసింధుశీకరః॥ ౨౯ }

అథాంజలిమాత్రానర్హాణామపి “విషయే తే మహారాజ రామవ్యస  
నకర్మితాః । అపివృత్తాఃపరిష్టానా స్సశుష్పాంకురకోరకా” ఇత్యుక్తకో  
సలజనపద పాదపన్యాయేనానురాగలేశమాత్రేణాపిశరణ్యచిత్తరంజనే  
న పాప్రకాలేపరమపురుషార్థసిద్ధిస్సాగ్నిదిత్యాహ ॥ ఉదీర్ఘేతి ॥ ఉదీర్ఘః  
త్యమప్యాత్మానమసత్కల్పంకర్తుమనుపరమేణాజన్మల్యమాన ఇత్యర్థః । సం  
సారఃకర్మిణఃపురుషస్యపూర్వపూర్వదేహప్రహణే నోత్తరోత్తర దేహౌ  
రేకీకృత్యావిచ్ఛిన్నసంసరణరూపావస్థాప్రవాహః । దావాగ్నిత్వరూపణే  
నతాపత్రయప్రచురతయా దుస్సహతమత్వ మన్యై రనుపశమనీయత్వం  
చవ్యజ్యతే । ఆర్తిపాషుల్యవతాంప్రపన్నానామవిలంబేన సర్వానిష్ఠప్ర  
శమనమభిప్రేత్యాహ క్షణేననిర్వాప్యేతి । నకేవల మనిష్ఠప్రశమనమాత్ర  
మిత్యాహ పరాంచనిర్వృతింప్రయచ్ఛతి । నిర్వృతిస్సుఖం । అత్రసం

భవంత్యానిర్వృతే ర్ముక్తానుభవసామ్యముక్తి దశాయాంపరిపూర్ణానుభవ  
వరూపత్వంచాభిప్రత్యసరామితివిశేషితం । త్వచ్చ జ్ఞేన“ ఎవ-హ్యేవా  
నందియాతి రసగ్ధ హ్యోజాయంలభ్యానందిభవతీ త్యామ్నాతమాకారద్వ  
యమిభిప్రేతి । నూత్రితంచ \* తద్ధేతువ్యపదేశాచ్చ, అస్తిన్నస్యచతద్యో  
గంశాస్తీతి । చరణస్యారుణాంబుజత్వరూపజేనవిగ్రహస్యశ్యామతయాప  
రభాగశోభావ్యజ్యతే । అన్యోన్యసన్నికషణజనితశోభయాప్యనురాగాతి  
శయహేతుత్వమభిప్రత్యద్వయోపాదానం । అనురాగః “నాథయోనిస  
హసేమి యాప్రితిరవివేకినా” మిత్యాదినిదర్శితా విషయస్వభావనిబంధ  
నానిరతిశయప్రితిః । అమృతసింధుత్వరూపజేన సంజీవనత్వంస్వయంప్ర  
యోజనత్వమక్షయత్వంచవ్యజ్యతే । భాగ్యవిశేషవశాద్భగవతినిరుపాధిక  
భాగ్యతావిచ్ఛానేన స్వయంప్రయోజనభక్తిలేశోపి పరమభక్తిదశాం  
ప్రాప్యనిత్యక్రైంకర్యపర్యంతస్సాన్యదిత్యభిప్రాప్యేణశీకరశబ్దః॥ ౨౯

{ విలాసవిక్రాంతపరావరాలయం నమస్యదార్తిమప }  
{ జేకృతక్షణాంతనంమదీయంతవ పాదపంకజంకదాను }  
{ సాక్షాత్కరవాణిచతుమా॥ ౩౦ }

తదేవమిహతత్త్వజ్ఞానాదిపూర్వకం మోక్షార్థతయాప్రవృత్తస్యప్ర  
పత్తిశాస్త్రాగ్రస్య అధికారేణ ననిందిత మిత్యాదిభిన్నప్రభిన్నావర్ణ్యభాగ  
స్సమధికతః అథవిలాసేత్యాదిభిన్నప్రదశభిరుత్తరఖండాభావప్రదర్శకైః  
ప్రాప్యవైలక్షణ్య ప్రపంచనపూర్వకమధికత్వభాగస్స వ్యక్తిక్రియతే, త  
త్రప్రథమేనస్వవిషయ భక్తిప్రభావప్రతిపాదనప్రీతేన భగవతాయధా  
మనోరథంసర్వంకరిష్యామీత్యుక్తే తద్దత్తప్రభక్తైస్స వ్యత్యాసాదారవిం  
దసందర్శనేకాలక్షేపాక్షయత్వంవ్యనక్తి॥ విలాసేతి॥ పరావరశబ్దాభ్యాం  
హిరణ్యగర్భాదయోమసుష్యాదయశ్చగృహ్యంతే । తేషామాలయాఃపు  
ధివ్యాదయస్సత్యాంతాలోకాః తేవిలాసేనవిక్రాంతాయేనతద్విలాసవి  
క్రాంతపరావరాలయం । యస్యోరుషుత్రిమవిక్రమణేషు అధితుయంతి  
భువనానివిశ్వా “క్రాంత్యాధరిత్రీంకగనంతభాదివ” మిత్యాదిప్రమాణ  
ప్రసిద్ధమిదం । విక్రమస్యానాయాసలీలారూపత్వవ్యంజనాయవిలాసశ



బ్ధః । అత్ర సర్వసులభత్వంచ సూచ్యతే । ఏవంసులభస్యా యత్న సేవ్యత్వ మనిష్ఠనివతఃకత్వంచాహ నమస్యదార్తితపణేకృతక్షణమితి । నమస్య తాంప్రవీష్విభవతాం తదైవాశేషార్తివినాశనేకృతక్షణందత్తావసరం ని వృత్తవ్యాపారాంతరంవా । క్షణోవ్యాపారవైకల్యేకాలభేదాల్పకాల యోరితినైఘంటికాః । ధనంమదీయం అనన్యోపాయస్యమమాభిమతసా ధనం పురుషార్థభూతంచ । తవపాదపంకజం స్వరూపాదిభిర్నిరతిశయ భోగ్యస్యాగ్రతవత్సలస్యతే ముముక్షుఃస్వేయం ముక్తం భోగ్యంచ పా దారవిందం । కడత్యాది సచక్షుషాపశ్యతికశ్చనైనం, స్వాధ్యాయశ్చ త్సురుతపకమస్యయోగోద్వితీయమభివీక్షణాయ అశ్చయనమనననయనో గ్యద్రష్టా నమాంసచక్షురభివీక్షతేతం' “నమాంసచక్షుషాద్రష్టుం బ్ర హ్మభూతస్సకృతే, ప్రత్యక్షోసి నకస్యచి” దిత్యాదిషుమాదృశైర్దుర్దృత యాప్రసిద్ధ త్వమద్యైవానేనైవచక్షుషాసాక్షాత్కర్తు మిచ్ఛామీత్యభి ప్రాయః । ఏతేన“తాసామావిరభూచ్ఛరి” రితిన్యాయేనధనంజయాది ముదివ్యచక్షుఃప్రదానన్యాయేనచదిదృక్షూణాంయథామనోరథంసహనై వదృశ్యోభవతీతిప్రకాశ్యతే । అత్రముక్తిదశావివక్షాయాం ‘సవాపీషది వ్యేనచక్షుషామనసే’ తివత్స్విభావికజ్ఞానరూపేణచక్షుషేతియోజ్యం ॥

{ కదాపునశ్శంఖరథాంగకల్పకధ్వజారవిందాంకుశవ }  
 { బ్రహ్మాంధనం । త్రివిక్రమత్వచ్ఛరణాంబుజద్వయంమ }  
 { దియమూర్ధానమలంకరిష్యతి॥ ౩౦ }

అథ “దివ్యందగామితేచక్షు” రితివదపేక్షితంసాక్షాత్కారండాస్యా మీతిభగవతోక్తే దూరస్థస్యకాలాంతరేపితత్సంభవమాశంక్యశీఘ్రంస్వో చితంతత్సంశ్లేషవిశేషమపేక్షతేకదాపునరితి॥ పునశ్శబ్దస్సాశంకత్వద్యో తకః సాక్షాత్కారమాత్రాద్విశేషద్యోతకోవా । “శంఖచక్రగదాప ద్యైరంకితంపాదపంకజం శరచ్చంద్రప్రతీకాశనఖరాజివిరాజితం సురా సురైర్వంద్యమానమృషిభిశ్చింతితంసదా । మూర్ధానంమామకందేవతా వకంమండయిష్యతి।సంనితయేద్భగవతశ్చరణారవిందంవజ్రాంకుశద్వజ సరోహులంఛనాభ్య”మిశ్యాదిప్రసిద్ధమాకారమనుసంధతైశంఖరథాం

గేత్యాదినాః | ఏషబ్రహ్మ లోకస్సమాగ్రితి సౌఖ్యావాచః “రాజాధిరాజస్స  
 ర్వేషా” మితిశ్రుతిస్త్పతిప్రసిద్ధసామ్రాజ్యచిహ్నత్వాభిప్రాయేణలాంఛ  
 నశబ్దః | తథాచోక్తం నారదీయే “భృంగారాసనవాజికుంజరరథశ్రీవత్సచా  
 పేషుభిర్క్వలాకుండలచామరాంకుశయనైశ్శైలధ్వజైస్తోమరైః | మత్స్యస్వ  
 స్తికవేదికావ్యజనకైశ్శంఖాతపత్రాంబుజైః పాదపాణితలేనరాన్మపతి  
 తాంయాంతిస్త్రీయోరాజ్జితా” మితి | క్రివిక్రమేతిసంబుధ్యానిమోస్తస్మ  
 తవిభాగానాదరేణసర్వేషాం శిరసికృతపదన్యాసఃస్వస్యతడలాశేనని  
 ర్వేదశ్చసూచ్యతే | త్వచ్చరణాంబుజద్వయం “అప్రాప్యః కేశవోరాజస్మిం  
 ద్రియైరజితైర్నరై” రిత్యాదివ్యజితేంద్రియైర్దుర్లభతయాప్రసిద్ధస్యతవల  
 క్ష్మీభూమిలీలాకమలంశంఖాదిరేఖాలంకృతాభరణస్థానీయం చరణయుగ  
 శంకుదీయమూర్ధానం అత్యంతనిహీనస్యత్వత్పాదస్పర్శానహాస్యదుష్టత  
 మతయాకాలియవత్పాదపద్మదమనీయస్య మేచిరకాలంననమేయమితిత్వ  
 త్ప్రణామవిరహేణదూషితముత్తమాంగం | అలంకరివ్యతి పశ్యణాంస  
 త్వస్థానాంప్రేక్షణీయంకరివ్యతీతిభావః | ఏతేనకలిదోషనివృత్తిరన్యర్థి  
 తాభవతి | ఉక్తంహిమహాభారతే “యావత్సపాదపద్మాభ్యాంపస్పర్శే  
 మాంవసుంధరాం | తావత్ప్రవృద్ధిపరివ్వం గేసమన్తోనాభవత్కలి” రితి | స  
 సారాగ్నిదగ్ధోహంత్యత్పాదస్పర్శేనపరీక్షీదివయథాహాంసంజీవిష్యామీ  
 తిచభావః | అత్ర “యావన్నచరణౌభ్రాతుఃప్రార్థివన్యంజనాన్వితౌ | శిర  
 సాధారయిష్యామినమేకాంతిర్భవిష్యతీ”తిభరతవాక్యం “తస్యతామ్రిత  
 తాతాతచరణౌసుప్రతిష్ఠితౌ | సుజాతమృదురక్రాభిరంగుళీభిరలంకృతౌ |  
 ప్రయతేనమయామూర్ధ్నాగృహీత్వాహ్యాభివందితా” వితి మార్కండే  
 యవచనంజదర్శనీయం | యద్వాముక్తిదశాయాం పరిగృహీతాప్రాకృత  
 శరీరస్యస్వస్యపరమపదపర్యంక నిలయభగవత్పాదమూలప్రవేశేత్వరాతి  
 శయిషహప్రకాశ్యతే ||

{ విరాజమానోజ్జ్వల పీతవాససం స్థితాతసీసూన స }  
 { మామలచ్చవిం | నిమగ్ననాభితసుమధ్యమున్నతంవి }  
 { కాలవక్షస్థస్సలశోభిలక్షణం ||

ఉత్తప్రకారసందర్శన సంక్షేపసమనంతర భావిసర్వవిధ కైంకర్యోద్దేశ్యం భగవంతం సమస్తకల్యాణగుణ దివ్యమంగళవిగ్రహాది విశిష్టతయా ప్రాప్యంచతుర్దశభిర్విశదమనుసంధత్తే, తత్ర ప్రథమశ్లోకస్య పూర్వాధేన పీతాంబరపరభాగవిచిత్రితాం, అతసీపుష్పసంకాశఃపీతవాసాజనార్దనః । వ్యభాజితసభామధ్యే హేమ్నివోపచితోమణి"రితి మహాభారతోక్తాందివ్యస్వరూపస్య సముదాయశోభామనుభవతి ॥ విరాజమానోజ్జ్వల పీతవాససమితి ॥ పీతాంబరస్యశ్యామవర్ణవిగ్రహయోగాత్స్వశశ్చవిరాజమానత్వముజ్జ్వలత్వంభాస్వరత్వంచ । స్త్రితశబ్దోత్రవికాసార్థః । అతసీ సూనంఅతసీప్రసూనం । శ్యామలరమణీయతయావిగ్రహస్యతత్సమత్వం । అనులచ్చనింఉజ్జ్వలకాంతిం ధ్యాయతాందోషప్రతిభటద్యుతిమితివా । అవయవేషుప్రథమం అజనిష్టచకస్యనాభేరితి ప్రాగుక్తపారమ్య వ్యంజకం పితామహహృత్ప్రతిస్థానం నిర్దిశతి నిమగ్ననాభిమితి । నిమ్ననాభిమిత్యర్థః । ఉదరస్యాశేషభువనగర్భత్వేపి కృతత్వేనాద్భుతత్వమభిప్రేత్యాహ తమమధ్యమితి । తథాచాహుశ్చీవత్సంకమిశ్రాః, అండానాంత్యదుదరమామనంతిసంతస్థానంతద్వరదకథన్ను కార్మ్యమస్య । మాహాత్మ్యం స్వతఃకహయేషునూనమేమామ్పృథ్విస్సాన్యస్తహిమకరీనహీతరేషా"మితి । ఉన్నతం అతిప్రాస్వత్వాదిదోషరహిత సర్వాధికత్వవ్యంజక దివ్యవిగ్రహమిత్యర్థః । విశాలేత్యాది అతివిశాలభుజాంతరశోభమానప్రకృతితత్త్వనిరూపకలక్ష్మీనివాసశ్రీవత్సలక్షణం । అత్రద్వితీయాంతానాంసర్వేషాంభవంతమితివక్ష్యమాణేనాన్వయః॥

౩౨

{ చకాసతంజ్యాకిణకకక్షైశ్శుభై శ్చతుర్భిరాజానువి  
లంబిభిర్భుజైః । ప్రియావతంసోత్పలకణః భూషణ  
శ్లథాలకాబంధవిమర్దశంసిభిః ॥

భుజమధ్యశోభానుసంహితా, అథవీరశృంగారచిత్రితాంభుజశోభామనుసంధత్తే ॥ చకాసతమితి ॥ అవతారదశాయాం విరోధి నిరాకరణార్థవ్యాపారవ్యంజకైర్ద్వాకిణైరంకితత్వం పరవిగ్రహభుజేష్వపి తదభేదానుసంధానేన నిర్దిశతి జ్యాకిణకర్కషైరితి । శుభైః ఔచార్యవీర్యసాందర్యా

దిశాలిభిః పరమాపేషితత్పుజత్వప్రమాణసిద్ధమితప్రకాశయితుమా  
హ చతుర్భిరితి । యథోక్తంవిష్వక్సేనసంహితాయాం “వైకుంఠేతు ప  
రేలోకేశ్వీనహయోజనార్దనః । ఉభాభ్యాంఘామినీళాభ్యాం సేవితః ప  
రమేశ్వరః । మహాయోగీజగద్ధాతాదివ్యసింహాసనోపరిదివ్యసంస్తరణోపే  
తేశేషాహిఃఫణిమండిశే । పంచోపనిషదామౌత దివ్యసుంకళవిగ్రహః । అ  
పాక్రికృతతనుద్దేవో నిత్యాకృతిధరోయువా । నిత్యాతీతోజగద్ధాతానిత్యై  
ర్ముక్తైశ్చ సేవితః । బద్ధాంజలిపుటైర్హృష్టైర్నిమకలైర్నిరుపదవైః । చ  
తుర్భుజశ్శ్యామలాంకశ్శ్రీభూభ్యాం సహ నీళయా । విమలైర్బుగ్ధై  
ర్నిత్యైర్బుగ్ధైః సేవితః । పంచాయుధైఃస్సేవ్యమాన శృంఖచక్రధ  
రోహరిః । సహస్రస్థానసంయుక్తే మంటపేపరమేశ్వరః । విన్యస్యవా  
మకంబాహుమాసనేవామపార్శ్వకే । దక్షిణంజానుశేన్యస్తంబంబయన్  
జగతాంపతి”రితి । ఏవమేవ భ్యానంభాష్యకారైర్నిత్యేప్రోక్తం । బలపాషు  
రేతు “దేవోవైకుంఠనాథస్తు అనంతాసనసంస్థితః । సేవ్యశ్రీభూమినీళా  
భిః ప్రాదుర్భావైస్తుచాఖిలైః । శంఖచక్రధరోనిత్యంజానున్యస్తైకహస్త  
వాన్ । అభయప్రదహస్తశ్చ నీలజీమూతసన్నిభః । ధ్యాతవ్యోనిత్యలోకస్థో  
భుక్తిముక్తిఫలప్రద”ఇతి । అత్రాభయప్రదహస్తత్వాది వైషమ్య మవస్థా  
భేదాదుపపద్యతే । యత్తు కైశ్చిదుక్తం “ముఖంకేమస్యకౌబాహూ, బాహూ  
రాజన్యఃకృత”ఇతి పురుషసూక్తవాక్యాభ్యాం “దశహస్త్యా అంగుళయోద  
శపద్యా ద్వాపూరూ ద్వౌబాహూ ఆత్మైవపంచవిశ్శ”ఇత్యైతరేయకో  
క్త్యా “పాణిభ్యాంతయోగ్ సంభరతీ”త్యాదిరహస్యామ్నాయోక్త్యా చ పర  
స్యద్విభుజత్వంసిద్ధ్యతీతి తదయుక్తం । తేషాంవాక్యానాంప్రకరణాదిభిరన్య  
పరత్వేనపరస్యచతుర్భుజత్వప్రతిషేధాదర్శనాత్ । యచ్ఛ్రీక్తం శ్రీసాత్వ  
తే “సాదావసానగగనేదేవోనంతస్సనాతనః । శాంతస్సంవిత్సవ్వరూపస్తు  
భక్తానుగ్రహకామ్యయా । అనౌపమ్యేనవపుషాహ్యమూర్తోమూర్తతాం  
గతః । విశ్వమప్యాయయన్ కాంత్యాపూర్ణైఃపద్మయంతతుల్యయా । వర  
దాభయదేవై వశంఖచక్రాంకితేనచ । త్రైలోక్యోద్ధృతిదక్షిణ యుక్తః  
పాణిద్వయేనస”ఇతి । తదిదంతత్రత్యహృద్యాగవిశేషవిధిభరం । శ్రీపావ-

రే“ద్విభుజంపురుషాకారంయుక్తమాదిత్యసన్నిభైః | ధ్వజైరాభరణైశ్చ  
 మౌనశృంఖలకృచ్ఛినంజితై”రితి | సామంతవేచ “నిరస్తాద్విభుజాసౌ  
 మ్యాశృంఖలకకరాంతతామహాపురుషగూఢాచసుప్రసన్నావిలక్షణే”తి  
 భారద్వాజేచ “ద్విబాహూవృక్షధృత్పాణిర్దక్షిణ శృంధృత్పరః | ఉ  
 పవిష్టంతుమోక్షాధీఉద్ధితంవిశ్వసేధయ”ఇతి | సాంకర్షణేచ “పురు  
 షోత్తమస్యదేవస్య శుద్ధస్యస్ఫటికత్విషః | సమపాదస్యపద్మోద్ధేవ్యైక  
 వక్త్రస్యసంస్థితిః | పరదాభయహస్తాద్వావప్రపృతాఖ్యకమణః”ఇతి |  
 ఏతాన్యన్యనివైవంవిధాని వాక్యానితత్తమాప్రసద్భావమాత్రపరాణి |  
 యత్పునరానందాఖ్యసంహితాయాముక్తం “స్థూలమష్టభుజం ప్రోక్తం  
 సూక్ష్మంచైవచతుర్భుజం | పరంతుద్విభుజంప్రోక్తం తస్మాదేతత్త్రియం  
 యజే”రితి | ఏతదపిపరరూపమధిక్ష్పత్యైవబహ్వీముసంహితాసుచతుర్భు  
 జత్వప్రతిపాదనాదిచ్చాగృహీతాభిమతోరుదేహస్య దేవస్య వైకల్పిక  
 ధ్యానచరతయా సుసంగతం | దృశ్యతేచ నృసింహ కృష్ణాఙ్గైకరూపే  
 మ్ద్వేపద్విభుజత్వ చతుర్భుజత్వవర్గ భేదాద్యవాంతరవైషమ్యంపరస్మింశ్చ  
 నిత్యోదితశాంతోదితాదివిభాగస్సప్రతిపన్నఇతి సర్వంసుస్థం | అత్రశ్లోకే  
 జ్యాకేణేత్యాదినా స్వభక్తసంరక్షణార్థం మహావీరత్వప్రియావతంసే  
 త్యాదినాస్వానురూపవీరపత్నీసంబంధస్తత్పురస్కారేణ సర్వైరభిగమ  
 నీయత్వంచ సూచ్యతే ||

33

{ ఉదగ్రపీనాంసవిలంబికుండలాలకావళిబంధుర కంబు  
 కంధరం | ముఖశ్రియా న్యకృత పూర్ణనిర్మలామృత  
 తాంశుబించాంబురుహోజ్జ్వలశ్రియం || 3౪ }

ఏవంపీతాంబరప్రభృత్యారోహణక్రమేణభుజానుభవానంతరందివ్య  
 కంఠశోభాంముఖశోభాంచానుసంధతే || ఉదగ్రీతి || ఉదగ్రమున్నతంపీన  
 మకృశం ఉదగ్రపీనాంసవిలంబిభ్యాం కుండలాలకావళిభ్యాం బంధురా  
 సుందరాకంబువదభిరామాత్రరేఖాలంకృతా కంధరా యస్యసతథోక్తః  
 రేఖాత్రయాంకితాగ్రీవా కంబుగ్రీవేతికథ్యతే | కుండలాలకానుభవివ్యాహ  
 రః పరభాగకాంతివ్యంజనార్థం | “పాపంహరతియత్పుంసాం స్మృతంసం

కల్పనామయం! తత్పంచరీకనయనంవిష్టోర్ధ్రాత్యామృహంముఖమిత్యా  
 దిప్రసిద్ధాంపావనమనోహరాంముఖశోభామనుభవతి ముఖశ్రియేతి । ము  
 ఖకాంత్యేత్యర్థః న్యక్క్రతేత్యాది యస్యముఖశ్రియాన్యక్క్రతంపూజా  
 నిమగ్నామృతాంశుబింబమంబురుజాబాజ్జ్వలశ్రీశ్చసప్తవముదీరితః । అం  
 బురుహశ్రియఉజ్జ్వలత్వంనూతనవికాసకాంతిసౌకుమార్యాదిభిః । అమృ  
 తాంశుబింబాంబురుహయోర్వాద్యంధ్వః తయోరుజ్జ్వలశ్రీరితి తత్పు  
 రుషః॥ ౩౪॥

{ప్రబుద్ధముగ్ధాంబుజచారులోచనంసవిభ్రమభూలత  
 ముజ్జ్వలలాధరం । శుచిస్త్రితంకోమలగండమున్నసంల  
 లలాటపర్యంతవిలంబితాలకం॥ ౩౫}

ఉ క్తప్రకారాంముఖశోభాంప్రత్యేకావయవభావనయాపునరపి నిర్వి  
 శతిప్రబుద్ధైతి॥ ప్రబుద్ధం వికసితం ముగ్ధంనూతనంసౌమ్యంవా । తథాచ  
 నైశుంఝకాం । ముగ్ధంసౌమ్యేనవేమూఢభిః । అంబుజవల్లూచనయోశ్చా  
 రుత్వమాశ్రితదర్శనప్రీతి వికసితత్వేన తదనుగ్రహయోగసౌమ్యతయా  
 కాంత్యతిశయాచ్చ । సవిభ్రమభూలతమిత్యనేనాపిస్వభక్తసంపా  
 త్తిజనితోల్లాసాతిశయస్సూచ్యతే । ఉజ్జ్వలలాధరంప్రవాళాదిభ్యోప్యధిక  
 ప్రకాశమానాధరంవిద్రుమమాక్తకన్యాయేనాశరశోభయావిశేషితాం  
 స్త్రితశోభామాహ శుచిస్త్రితమితి । అవదాతస్త్రితమిత్యర్థః । అథవా“స్వయ  
 న్నివనృపోహంతీ”తివద్విగుఢాభిసంధింపరిహస్తుమిహశుచిత్వోక్తిః । ఏవం  
 చోక్తంశ్రీపాషురేపూన్యకర్తాసలారానాంధ్యాయతాం భేదశాంత  
 యే! స్వదంతేందుచయోత్థేగహ్లాదయకగోగజేనత్వేతి । కోమలగండం  
 సుకుమారకపోలం । ఉన్ననం ఉన్నతనాసావంశం । అలకానాంపశ్చాదం  
 సలంబితత్వంప్రాగుక్తం, అత్రతుపురస్తాల్లలాటార్ధస్వభాగలంబిత్యమాహ  
 లలాటపర్యంతవిలంబితాలకమితే॥ ౩౫॥

{స్ఫురత్కరీజాంగదహరకంఠికామణీంప్రకాంబీగుణ  
 నూపురాదిభిః । రథాంగశంఖాసిగదాసున్నదైగ్గస  
 త్తులన్యావనమాలయోజ్జ్వలం॥ ౩౬}

ఈశ్వర త్వేనశంకనీయయోర్భ్రష్టరుద్రయోరాదిమం యాపంతాప  
సవేషేణ కమఃవశ్యత్వవ్యంజకం భగవతస్తుకీరీటాదియోగాత్సర్వేశ్వర  
త్వఖ్యాపకమిత్యభిప్రాయేణాహ ॥ స్ఫురత్కిరీటేతి ॥ కంఠికాకంతభూష  
ణం మణీంద్రంకౌస్తుభః సచజీవతత్త్వాభిమానీ । ఆదిశబ్దేనాపరిమితానిది  
వ్యాభరణాంతరాణిసంగృహ్యంతే । రథాంగాదయఃపంచమసస్త్రత్వ  
తామసాహంకారసవ్యజ్ఞానబుద్ధితత్త్వసాత్త్వికాహంకారాభిమాని  
త్వేనప్రసిద్ధాః । స్ఫురయావగంధవిశేషైర్లసంతీతులసీలసత్తులసీ తయా ।  
యద్వా లసంతీతులసీయస్యాస్యాత ధేతివనమాలావిశేష్యతే స్ఫురదజ్జ్వ  
లమితపదాభ్యామాభరణాదేర్విగ్రహస్యచాన్యోన్యయోగాదపి శోభమా  
నత్వంఖ్యాప్యతే । అత్ర “స్రిగ్వస్త్రాభరణైర్యుక్తంస్యానురూపైరనూప  
మైః । చిన్మయైస్సప్రకాశైశ్చఅన్యోన్యరుచిరంజితైః” దిత్యాఃకంద్రప్త  
వ్యం చిన్మయైరస్పృష్టసంసారతత్తద్దేవతాత్మకైరత్యర్థః॥ ౩౬

{ చకర్థయస్యాభవనంభుజాంతరంతవప్రియంధామయ }  
 { దీయజన్మభూః । జగత్సమస్తంయదపాంగసంశ్రయం }  
 { యదర్థమంభోధిరమంధ్యబంధిచ॥ }

ఈదృశకీరీటాదిభిన్నస్వేశ్వర త్వేనవ్యంజితస్యభగవతస్సామ్రాజ్యం స  
లక్ష్మీకస్యేతిత్రిభిక్లౌకైస్సహేతుకమనుసంధత్తైతత్ర “తతోవలోకితాదే  
వాహరివత్స్థస్థయా । శ్రియమున్నిద్రపద్మాక్షీంవిష్ణవత్స్థస్థలేస్థితాం॥  
కాచాన్యాత్వామృతేదేవిసర్వయజ్ఞమయంవపుః । అథ్యాస్తేదేవదేవస్య  
యోగిచింత్యంగదాభృత” ఇత్యాదిమాక్తమాహ॥ చకర్థయస్యాభవనంభు  
జాంతరమితి॥ “ఏషనారాయణఃశ్రీమాక్షీకార్ణవనికేతనః । నాగపర్యంక  
ముత్స్సృజ్యహ్యగతోమధుకాంపురీ” మిత్యాదిప్రసిద్ధమాహతవప్రియంధా  
మయదీయజన్మభూరితి॥ బ్రహ్మాదీనాంసర్వేషాంతత్రుటాత్మాధీనతైభవత్వ  
మాహజగత్సమస్తంయదపాంగసంశ్రయమితియభోచ్యతేఃత్వయాదేవి  
పరిత్యక్తంసకలంభవనత్రయం॥ వినష్టప్రాయమభవత్త్వయేదానీంసమేధి  
తం॥ త్వయావలోకితాస్సద్యశీలాద్యైస్సకలైర్గుణైః । ధవైశ్వరైశ్చయ  
జ్యంతేశుమహాస్థానాంసంక్షామ్యస్సుగుణేధన్యస్సుకులీనస్సుబుద్ధిమాన్ । స

శూరస్సవనిక్రాంతోయంత్యంచేవినిరీతున" ఇత్యాది । శ్రీమహాభారతేచ  
 శ్రీవాసవసంవాదేస్వయమేవదేవదేవ్యాస్వవైభవంప్రదర్శితం । “పుణ్యే  
 ముత్రిములోకేమనర్వేస్థావరజంగమాః । మమాత్మభావమిచ్ఛంతోయతం  
 తేపరమాత్మనా । సాహంవైపంకజేజాతాసూర్యరశ్మిప్రబోధితే । భూత్య  
 ర్దంసర్వభూతానాంపద్మాశ్రింపద్మమాలినీ । అహంబక్షీరహంభూమిశ్శీ  
 త్చాహంబలసూదన । అహంశ్రద్ధాచమేధాచసన్నతిర్విజితిఃస్మృతిః । అ  
 హంధృతిరహంసీధిరహంత్యద్భూతిరేవచ । అహంస్వాహస్వధాచైసన్న  
 తిర్నియతిఃకృతిః । రాజ్ఞాంవిజయమానానాంసేవాశ్రీమధ్వజేషుచ । నివా  
 సేధనుశీలానాంవిషయేషుపురేషుచ । జితకాశినిహారేచసంగ్రామేష్వ  
 నివర్తిని । నివసామిమమక్ష్యేషునచైవబలసూదన । ధనునిత్యేమహాబు  
 ధ్ధాబ్రహ్మజ్యేసప్యనాదిని । ప్రశ్రితేదానశీలేచసచైవనివసామ్యహం । య  
 త్రాహంతత్రమతాగంతామద్విశిష్టామదగృతాః । సప్తదేవ్యోమదప్త  
 మ్మోవాసంచైష్యంశిచాప్తధా । ఆశాశ్రద్ధాధృతిఃత్రాంతిర్విభూతీస్సన్నతిః  
 క్షమా । అప్తమాంబద్ధిమాతాసాంపురోగాంపాకశాసనే"తి । శ్రీవిష్ణుస్తో  
 త్రంతే । బ్రహ్మపురాణేచ సహస్రనామస్తోత్రే భగవచ్ఛ్రీచ హి  
 రణ్యగర్భకాశ్యపమంకణధనదాదీసంహితాసు బ్రహ్మరుద్రేంద్రాదీనాం  
 తదధీనవైభవత్వవిస్తరేణద్రష్టవ్యం । యదర్థంయత్ప్రార్థమితి  
 యావత్ । పరస్పరవిశ్లేషప్రసంగరహితయోరేవ లక్ష్మీతదవ్యభిభౌ  
 ర్విశ్లేషాభినయేన పునః పాప్తిరుచ్యతే । స్వసంకల్పనితాచస్వతంత్ర  
 లీలానపర్యనుయోగమహాతి । అమంధివిష్టవతారే । అబంధిరామావ  
 తారే । యథోక్తం “తతఃస్ఫురతాగంతిమతివశాసేకమలేన్ధితా । శ్రీదేవీప  
 యసస్తస్మాదృతితాదృతపంకజే"త్యారభ్య “దివ్యమాల్యాంబరధరాస్నా  
 తాభూషణభూషితా । పశ్యతాంసర్వదేవానాంయయాపత్యస్థలంహ  
 రే"రితి “ఏషసేతుమయాబద్ధస్సాగరేమకరాలయే । తవహేతోర్విశా  
 లాక్షిణలసేతుస్సుదుష్కర" ఇతిచ । అత్రజగత్సమస్తమితిపాదేనానురూ  
 పశ్యంపాదాంతరైగభిమతశ్వంచప్రఖ్యాపితం॥



{ స్వవై శ్వరూప్యేణ సదానుభూతయా ప్యపూర్వవద్వి  
 స్తయమాదధానయా | గుణైనరూపేణవిలాసచేష్టితై  
 స్సదాతవైవోచితయాతవశ్రియా || ౩౮ }

ఉక్తమేవాభిమతానురూపత్వమనంతరశ్లోకేనప్రపంచయతి || స్వవై శ్వరూప్యేణేతి || స్వస్యవిశ్వశరీరకత్వేనేత్యర్థః | సదానుభూతయా “యో వేత్తియగపత్సర్వం ప్రత్యక్షేణ సదా స్వత్” ఇతీదృశేనసహజప్రత్యక్షేణ సగాసాక్షాత్కృతయేత్యర్థః | ఏతదభిప్రాయేణ తదవిశాభూతవై శ్వరూప్యస్య హేతుత్వోక్తిః | యద్వా స్వరూపాదినర్వాకారేణ శాంతానంతే త్యాదిప్రక్రియయా సర్వదా గాఢోపగూఢత్వేనానుభవో వివక్షితః | అపూర్వవత్ అదృష్టపూర్వవత్ | యద్వా ఇతః పూర్వమనాలోచితవత ఇవేత్యర్థః | విస్తయం అద్భుతరస హేతుభూతంభావం | అనవధికంప్రీతివిశేష మిత్యర్థః | ఆదధానయేత్యత్రాపి సచేత్యభిప్రీతం | ఏతేన స్వభావసిద్ధమభిమతత్వం ప్రపంచితం | గుణేనేత్యాదినాతు సర్వప్రకారానురూపత్వముచ్యతే | గుణశబ్దఇహజ్ఞానకారుణ్యాదివిషయః | రూపేణ అప్రాకృతే నాఖిలజగత్సత్త్వాభివ్యంజకేన దివ్యవిగ్రహేణ | విలాసైః భగవదభిమతైః లాలావిశేషైః | చేష్టితైః ఆశ్రితరక్షణావతారాదిభిః | తవైవోచితయేత్యనేన “తుల్యశీలవయోవృత్తాం | దేవత్వే దేవదేహీయం | దేవతిర్యక్తు నుష్యేష్వి” త్యాదిమాక్తమనురూపత్వం ప్రతిపాద్యతే | తవశ్రియేత్యనేన “విష్ణోశ్శ్రీరనపాయినీ” త్యాదిప్రసిద్ధం నిత్యవ్యవస్థితపతిపారార్థ్యం ప్రతిష్ఠాపితం | తృతీయాంతానాంతయేత్యుత్తరశ్లోకస్థపదేనాన్వయః || ౩౮

{ తయా సహసీన మనంతభోగిని ప్రకృష్టవిజ్ఞానబలైక  
 ధామని | ఫణామణివారితమయూఖమండలప్రకాశ  
 మావోదరదివ్యధామని || ౩౯ }

“వైకుంఠేతుపరేలోకే శ్రియాసార్థం జగత్పతిః | ఆస్తే విష్ణురచింత్యాత్మే” తిపురాణప్రసిద్ధమాహ || తయా సహేతి || భూమ్యాదిపత్న్యంతరవతోపశ్రియః శ్రాధాన్యాదిహతదుక్తిః | తదపేక్షయాపిభగవతః ప్రాధాన్యవ్యంజనాయ సహశబ్దః | ఆసీనమిత్యనేన సహస్రస్థూణేణిన్రితేదృశ

ఉగ్రీయత్రదేవానామనిదేవతస్త'ఇతితవల్కారశుక్తిఃస్తర్యతే । ఉపా  
త్తాచేయమభియుక్తైఃసర్వాత్మసాధారణ నాథగోష్ఠీపూరేపిదమ్పర  
మహావకాశం । ఆస్థానమానందమయంసహస్రస్థూణాదినామ్నాతమవా  
ప్నువానీ"తి । అనంతభోగినిఃగంధర్వాస్సరసస్సిద్ధాస్సకేన్నరమహేయార  
గాః । నాంతంగుణానాంగచ్ఛంతీతేనాన తోయాముచ్యత"ఇతిసుప్రసిద్ధా  
నంతనామ్నవిశ్వంభరాధారణవినియుక్తేమహాభోగినిప్రకృష్టజ్ఞానబలై  
కధామని ప్రకృష్టయోర్విజ్ఞానబలయోరేకాశ్రయే । అస్యసంకర్షణాఖ్య  
న్యూహాభిమానవిశేషయోగాద్రదనుగుణాగుణావిహనిద్దిశ్యేతే । పంచవి  
ధజ్యోతిస్సిద్ధాంతప్రవతకకత్వేన జ్ఞానప్రకర్షోస్యప్రసిద్ధః । సర్వాధార  
భూతభగవద్విగ్రహాధారణేనబలప్రకర్షస్యవ్యక్తః "తేనేయంనాగవర్ణ్యే  
ణశిరసావిద్యతామహి । విభతిఃమాలాంలలోకానాంసదేవాసురమాను  
షా"మిత్యాదిభిశ్చ । యస్యఫణామణివాత్రమయూఖమండలైఃప్రకాశమా  
నోదరందివ్యధామసపవమాశ్చర్యాకారతయోత్తరాధేనోక్తః । చివ్య  
ధామశబ్దోత్రవైకుంఠాఖ్యమప్రాక్పితంనిత్యందివ్యంభగవద్విమానంపదతి

{నివాసశయ్యాసనపాదుకాంశుకోపధానవర్నాతపవా}  
{రణాదిభిః । శరీరభేదైస్తవశేషతాంగతైర్యథోచితం}  
{శేషఇతీరితేజవై॥ ౪౦}

ఉత్తప్రభావంపర్యంకభోగినంవృత్తివిశేషానుగుణ సమాఖ్యాంతరేణా  
పివిశినస్తి ॥ నివాసేతి ॥ నివాసోదివ్యాయతనం శయ్యాత్వంయోగనిద్రా  
వస్థాయాంఆసనంపర్యంకవిద్యాదిష్వామ్నాతదివ్యసింహాసనం । పాదుకే  
"అధిరోహార్యపాదాధ్యాంపాదుకేహేమభూషితే । ఏతేహిసర్వలోక  
స్యయోగక్షేమంవిధాస్యత"ఇత్యవతారదశాయాం ప్రసిద్ధవైభవే । అం  
శుకంపీతాంబరాది । ఉపధానముత్తమాంగధారకంపాదధారకంచావా  
రణశబ్దస్య ద్వంద్వాత్పరత్వాద్వర్ణవారణమాతపవారణంచేతి యోజ్యం ।  
అదిశబ్దేనపాదపీతాదిసంగ్రహః । శరీరభేదైరిత్యనేన అపరిమితధాభవ  
తీతిన్యాయాభిప్రీతః । తవ కైంకర్యోద్దేశ్యదివ్యమంగళవిగ్రహవిశిష్ట  
స్య । శేషతాం స్వోపకారతాప్రాధాన్యానాదరేణపరోపకారాహా

తా॥ శేషః పరార్థాత్వాదితీయా తాభిప్రీతం వేదా భాసం గ్రహే విష్వ  
తం॥ పరగతాతితయాధానేచ్ఛయోపాదేయత్వమేవయస్య స్వరూపం స  
శేషభిః । యథోచితం ఉక్తప్రవృత్తినిమిత్తానుగుణమిత్యర్థః । జనైరిత్యేత  
త్వామరపరీక్షకసర్వలోకప్రసిద్ధిజ్ఞాపనార్థం॥ ౪౦

{ కాసస్సఖానాహనమాసనంధ్యజోయస్తేవితానం వ్య }  
{ జపంతయూమయః । ఉపస్థితం తేనపురోగరుత్వశాత్ప్వ }  
{ దంఘ్రిసమ్మర్తకణాంకశోభినా॥ ౪౧ }

ఏవమనంతవత్తదవసరోచితసేవార్థనానావిధరూపభేదైః కింకుర్వా  
ణేనగరుత్వతాసేవితత్వమాహ॥ దాసభిః॥ పూర్వజ్ఞశేషత్వముక్తం అ  
త్రతుదాసశబ్దేనతదేవశేష్యతే । శేషత్వంహ్యచేతనప్రత్యచేతనస్యా  
పిభవతి, దాసత్వంశుచేతనంప్రత్యేవచేతనమైవస్యాత్ । తథైవలోక  
వ్యవహారాత్ । అత్ర ప్రథమందాసభిః కై స్సఖిత్యాద్యవస్థాయానపి  
స్వాభావికస్యదాసత్వస్యానపగమద్యోతనాద్దా । ఉచ్యతేహి, లోకనాథ  
స్యకామస్యసఖాదాసోస్త్రిరావతేతి । గరుత్వతస్తుసఖిత్వంకదాచిదభిన  
యప్రయుక్తం । యద్వా సమానచిత్తవృత్తిత్వం సఖిత్వమిదర్శితమిత్త్యా  
ద్యుక్తచిత్తవృత్తిసామ్యమిహావివక్షితం । వాహనత్వాదికంశుగమనాద్య  
వస్థానుయథాహంభావ్యం । త్రయీమయం సర్వవేదమయవిగ్రహాభి  
త్యభః । శూరియతేహి, సుపగ్ఢోసిగరుత్వాత్త్రివృత్తేభిరోగాయత్రించ  
క్షురిత్యాది । తథా తస్యగాయత్రీచజగత్పవత్రావభవతాం ఉష్ణిక్చ  
త్రిష్టుప్చపృష్ట్యా అనుష్టుప్చజ్జిశ్చదుర్భ్యా బృహశ్యేవోక్తిరభవత్స  
వితంభదోరథమాస్థాయవితమధ్వానచునుసమచరదితి । పురఃఉపస్థితంపు  
రస్తాదాభిమఖ్యేనసేవితమిత్యభః । త్వదంఘ్రిసమ్మర్తకణాంకశోభనేత్యే  
తత్పురోక్తజ్యోతిర్యామనకమకవశ్యశ్వాభినయదశాయాంభావ్యం॥

{ త్వదీయభుక్త్యాజితశేషభోజినాత్వయాని సమస్తాత్మభరణ }  
{ యత్యథా । ప్రియేణసేనాపతిసాన్యవేదిత త్రధానుజా }  
{ సంతమమగారవిక్షణైః॥ ౪౨ }

అథభగవతస్సద్వైభవానురూపంస్వగంకల్పకల్పిత నిత్యాధికారసే  
 నాపతి సేవాప్రకారమభిదధానః శ్రీ శభక్తోజ్ఞి తశేషజీవనఇతిచింతతో  
 క్రమాహ॥త్వదీయభుక్తోజ్ఞిత శేషభోజనేతి ॥ త్వదీయభుక్తం త్వద్భుక్త  
 మిత్యథః । యద్యోక్తవ్యతయాభోజనపాత్రనిహితేకేచిదభుక్తంస్యా  
 త్త్వద్భుక్తోజ్ఞితమిత్యుదీర్యతే తదేవాప్రభుక్తశ్చిత్తతయాశేషశబ్దాధః । య  
 ద్వాభుక్తోజ్ఞితైకజీవనయోగ్యంశేషశబ్దః । అంశాంతరస్యాన్యార్థత  
 యావిభజనీయత్వోక్తః । త్వయానిస్పృహ్యత్వభరణ స్వచ్ఛందవృత్తినా  
 త్వయాసమర్పితాత్వభరణేవ్యథః । అసురనిరాకరణాదిషు సేనానిర్వహ  
 ణాదిభారస్సేనాపతిత్వేనకల్పితేహ్యస్తికవిన్యస్యతే । అతస్తన్నియోగిపూ  
 ర్వకమన్యేప్రపతంతే । జగస్సప్తష్టాదిభారోస్తికసమర్పితఇతికేమంచి  
 ద్వాన్యభ్యానంతుభగవదధీనతత్ప్రభావతిశయప్రశంసాథః । ఏకస్యై  
 వహిసర్వశరీరణౌబహుస్యామితిసంకల్పత్వమత్వమితి ప్రాగేవస్థాపితం ।  
 అతఏవ శ్రీమతివిష్వక్సేనేన్యస్తనమస్తాత్మైశ్వర్యమితి శ్రీవైకుంఠగద్యో  
 క్తిరపిభక్తానాం స్వామిసేవావిఘ్నప్రశమనే పరిజననియోగాదాచయో  
 జనీయా । విష్వక్సేనమంత్రేతువిశ్వసృజఇతిపదంముక్తవత్ప్రభాతసృష్టి  
 మాత్రపరం, విశేష్యభూతపరమాత్మపర్యంతంవా నేతవ్యం నిత్యానాంజ్ఞా  
 నభోగయోరీశ్వరణమిభశ్చత్యంతసామ్యేపి విగ్రహాధికారయోగైవ్విష  
 మ్యంభగవన్నిత్యేచ్ఛాసిద్ధం । ప్రియేణేత్యేతదనంతగరుణాదిష్వపిసమా  
 నం । అత్రతువిజ్ఞాపనాధికారిణివాక్యానతిలంఘనాథంవిశేషతఉక్తం ని  
 జేదితమితిపాతేయదిత్యస్యతదితిప్రతినిదేశోధ్యాహర్తవ్యః । న్యవేదితదితి  
 శాతస్సమీచీనః । యద్యైత్రపూర్వంప్రయుక్తహితద్వృత్తమనంతరంప్ర  
 యోక్తవ్యమేవేతిహ్యహం । సేనాపతినివేదితస్యభగవదధిమతత్వమా  
 హతత్తధానుజానంతముదారవీక్షణైతి । భగవతితత్ప్రజనేచసర్వజ్ఞే  
 శ్యేవంనివేదనప్రేక్షణాదివ్యాపారాస్సవ్యచ్ఛందలీలాప్రవృత్తాః । యద్య  
 థాతత్తదేతిస్వరూప్రకారయోరవిసంవాదాథః । వీక్షణానాముదా  
 రత్వమైశ్వర్యవ్యంజకతయా సౌందర్యాదిగుణాతశయా త్రదాజ్ఞాభిప్రాయ  
 యగర్భతయానందప్రదత్యావృచ్ఛ॥

{ హతాఖిలక్షేమతైస్సద్భావత స్త్వదానుకూల్యై  
కరసైస్తవోచితైః । గృహీతత త్తత్పరిచారసాధనై  
గృహేవ్యమాణంసచివైర్యథోచితం॥ ౪౩ }

తపతేనిత్యసూరిషు ప్రధానతమాస్త్రయఉక్తాః అథతద్వదసంఖ్యాత  
నిత్యసూరిసేవాప్రకారమాత్మనఃప్రాప్త్యేనాభిసంధాయాహ॥ హతా  
ఖితేతి ॥ అవిద్యాస్థితరాగద్వేషాభినివేశాంక్షైశ్చాః తపవమలత్వేనోచ్యం  
తేతదవివాభూతత్రిగుణాత్మకప్రకృతసంబంధోవా । అప్రతిబుద్ధాస్సత్వే  
క్షైశ్చాక్రాంతాః ప్రతిబుద్ధాస్తుకతిపయక్షేతరహితాః ఉపాయతోనివృత్త  
నిఖిలక్షేశాస్తుమిక్తాః నిత్యాస్త్యనాదినిర్ధూతనిఖిలక్షణా ఇత్యభిప్రాయేణ  
సద్భావతఇత్యుక్తం । శ్రూయతేహి తద్విష్టోఃపరమంపదగ్నదావశ్యం  
తిసురయ ఇతి । న హ్యేతస్సు క్తప్రభావవిషయంసదాదర్శనకర్తృత్వాణాం  
అసలూనానుభిధానాత్ । నిత్యసర్వజ్ఞత్వాదైవక్షేశాదెనవకాశః । ఏతే  
మాం తద్విప్రాసోవిపన్న్యవోహగృహగ్నసస్సమింధత ఇత్యుక్తమనుభా  
వప్రకారమభిప్రేక్ష్యాహ త్వదానుకూల్యైకరసైతి । త్వద్భేషత్వానూ  
రూపపారతం త్యాగినుగుణైకైర్వైరుచిభిరత్యథః । సదానుకూల్యే  
తిపాతెప్యయమేవాథః । తవోచితైః అనాదిసర్వజ్ఞత్వాప్రాకృతవిగ్ర  
హవత్త్వాదిభిస్త్యదనురూపైరిత్యథః । ఏతద్విశేషణత్రయమేతేమాంభగ  
వదాయత్తం ఇదంచానంతగరుడాదీనామపిసమానం । పరిచారసాధనాని  
ఛత్రచామరాదిసేవోపకరణానిసచివైః అసన్నసేవాయాంతత్తద్విభూ  
తివిశేషనిర్వహణేచనియుక్తైస్సూరిభిః । యథోచితం తత్తదధికారనియో  
గస్యసేవ్యాభిప్రాయస్యస్వాభావికదాసత్వస్యచానుగుణమిత్యర్థః॥

{ అపూర్వనానారసభావనిగ్ధరప్రబుధయాముగ్ధవిదగ్ధలీల  
యాక్షణాణుపత్తిప్రపరాదకాలయాప్రహవకాయంతం  
మహిషీంమహాభుజం॥ ౪౪ }

ఈదృశస్యభగవతస్సర్వేషు వ్యాపారేషు లక్ష్మీసామరస్య మభిప్రే  
త్యాహ॥ అపూర్వేతి ॥ ఉక్తంచశ్రీవత్సాంకవిశ్రేయః “క్రీడేయంభువా  
న్యథాస్థగ్రసదాన్యాదైకరస్యాత్తయే”తి । అపూర్వశబ్దేనరసభావపరం

పరాయా ముత్తరోత్తరస్య విలక్షణత్వ మననుభూతజాతీయవదాశ్చర్య త్వంవావివక్షితం । రసభావాః గాంధర్వవేదప్రదర్శితాఃపిరశ్యంగారాద యఉత్సాహాదయశ్చ । తైర్నిర్భరప్రబుద్ధయా పృథూతసంతతయా । మా ధ్యవైదధ్యసంభేదాదచ్ఛతత్వజభిప్రేత్యాహ ముగ్ధవిదగ్ధలీలయేతి । లీ లాయానిత్యనిరతిశయత్వంకృత్యన క్తి క్షణాణువక్షిప్తపరాదికాలయేతి । క్ష ణమేవపర్వతస్థానీయంకృత్వా తస్యాణుస్సూక్ష్మతమవీక జేశ్యతి కల్పితో యందృష్టాంతః । తద్వత్పరాదికాలఃప్రే ప్రకృత్యతిశయోక్తిఃచతుర్ముఖస్యా యుఃపరోనానుకాంఠి । అదిశద్దేరాశంఖ్యాతచతుర్ముఖాతికాంతికాలవ్యం జనం । స్మర్యతేహి “గం గాయాస్సీకతా భారాయ భావక్షణివాసవే । శ క్యాగ్రణయితుంలో కేనవ్యతీతాఃపితామహః” ఇతి । మహిషీం ప్రధానప త్నిం శ్రియమిత్యథః । ఉక్తంచతస్యాఃప్రధానతమత్వంనైవమ్యం శ్రీవై కుంతగచ్ఛే శేష శేషాశనాదిసర్వంపరిజనంభగవతస్తత్తదవస్థోచిత పరిచ ర్యాయామాజ్ఞాపయంత్యేతి । ప్రహర్షయంతమితివర్తమాననిర్దేశస్సదా తనత్వాభిప్రాయః । ఏవంప్రహృష్టాయాఃప్రియాయాః “బభూవహ్నా హ్నేవై జహీభరూరంపరివస్వజ” ఇత్యుక్తప్రకారేణసర్వస్వభూత పరిష్వం గప్రదానానుగుణంప్రియస్వభుజవై భవహహ మహాభుజమితి । ఉక్తం హ్యవతారేతద్భుజమహ త్వం “బాహుచ్ఛాయామవష్టభో యస్యలో కోమహత్తన” ఇతి॥

౪౪

{ అచింత్యదివ్యాన్మృతనిత్యయావనస్వభావలావణ్యమయా }  
 { మృతోదధిం । శ్రియశ్శ్రియంభ క్తజనైకజీవితంసమథః }  
 { మాపత్సఖమథిఃకల్పకం॥

౪౫

అథప్రథమప్రస్తుతాంయావనవి శేషి తాంసర్వచిత్రాకర్షకసముదాయ శోభామాత్రయణీయత్వభోగృహ్వాసయికగుణవి శేషాంశ్చ సంకలయ్యా నుభవతి॥అచింత్యేతి॥అచింత్యం పరమయోగభిరప్యపరిచ్ఛేద్యం కుతర్హై- రసంభావితమితిప్రతిష్ఠాప్తుశక్యంచ । దివ్యం అపాకృతం । అద్భుతం సదానుభూత క్షేప్యదృష్టపూర్వవ కాశ్చర్యావహం । నిత్యం కౌమారవా ధక కావస్థాపరిచ్ఛేదరహితం । యావనం లోకేబాల్యానంతర్వేణోపల

తుణీయః కశ్చిద్రమణీయసంస్థానవిశేషః । సపవన్స్వభావః స్యాసాధారణ  
 ధమోఽయస్య సభిత్వమృతోదధిర్విశేష్యతే । సవలావణ్యమయః లావణ్య  
 ప్రచురః । లావణ్యం సముదాయశోభా । తదేతల్లక్తుయంతి, “భూయిష్ఠం  
 తేజసివాద్భిర్భూమౌభిమృతదూతృతం । చక్షురానందజననం లావణ్యమి  
 తికథ్యత” ఇతి । నిరతిశయభోగ్యమహత్తరాకాగత్వమభిప్రేత్యామృతో  
 దధిశ్శోచాచారః । అప్రాకృతామృతద్రవ్యాత్మకత్వం వావివక్షితం । పూ  
 ర్వం కశ్చీ శ్రీయతి ఇతి పరత్వస్థాపనాయోక్తం । అత్ర తు కైంకర్యోద్దేశ్యం ని  
 రతిశయభోగ్యం రూపం సపత్నికమితి జ్ఞాపయితుమాహ శ్రీయశ్శ్రీయమి  
 తి । భక్తజనైకజీవితం- భక్తజనానాం ప్రధానజీవితం । “మచ్చితామద్దత  
 ప్రాణా” ఇత్యాదికమిహ భావ్యం । యద్వాభక్తజనావీవజీవితం యస్య స  
 తథోక్తః । తథావిధప్రీత్యుత్తరయాదేవహిన్స్వయమేవాహ జ్ఞానీత్వాన్తై  
 వమేమత” మితి “మమప్రాణాహిపాండవా” ఇతిచ । సమర్థంజగత్సృ  
 ష్ట్యాదావినాశ్రితానాం సామ్యభోగప్రదానే తద్విరోధినిరసనేచ ప్రతిబం  
 ధకైః ప్రతిహంతుమశక్యమితి భావః । తథాచగీయతే “పరిత్యాగాయసా  
 ధునానా” మిత్యాది । ఆపత్సఖం- ఆశ్రితానామాపదిప్రియసఖన్యాయేన స  
 మాసార్థతయా వస్థితమిత్యర్థః । అర్థికల్పకమిత్యత్ర స్యాధ్యేకః । అథిశానాం  
 కల్పద్రుమవత్సర్వాపేక్షితప్రదమితియావత్ । తథాచసూత్రితం \* ఫలమ  
 తడపపత్తైరితి । యద్వా అర్థినః కల్పద్రుమధూతాయస్య సోధికకల్పకః । త  
 చాహ “ఉదారాస్సర్వవీవైత” ఇతి । అథనా స్వయమథికనః కల్పయతి  
 త్యర్థః । తేత్రజ్ఞానాంతత్తత్పురుషార్థాధికారదశాపిహిపరమపురుష  
 కల్పితా ॥

౪౫

{ భవంత మేవానుచరన్తి రంతరప్రశాంతనిశ్శేషమనోర }  
 { థాంతరః । కదాహమైకాంతికనిత్యకింకరః ప్రహర్ష }  
 { యిష్యామి సనాథజీవితం ॥ } ౪౬

ఏవం ప్రాప్యంభగవంతం యథావస్థితమనుసంధాయ తజ్జనితహృద  
 ప్రకర్షేః పరమపురుషార్థకాష్టాభూతం నిరుపాధికకైంకర్యమభ్యర్థయతే ॥  
 భవంతమితి ప్రాప్యప్రాప్తిపకత్వానుగుణప్రాగుక్త సర్వాకారపరిపూర్ణ

మిత్యుభయః కర్మాధీనసేన్యాంతరనివృత్తివ్యంజనార్థవివకారః ఏతేన గీతి  
 జ్ఞోయదియోగేననాష్టోతిపరమంపదం । రుద్రస్యానుచరోభూర్వాతేనై  
 వసహమోదత" ఇత్యాదిషూక్తం రుద్రాద్వ్యనుచరణంచవ్యవచ్ఛిన్నం భవ  
 తి । యద్వా ముక్తస్య స్వేచ్ఛయాభగవత్పరిజనసేవాపి తచ్ఛేషిపర్యంత  
 త్వబుద్ధిసూర్వికేత్యభిప్రాయః । అనుచరక తత్తదవస్థోచితవృత్త్యా సేవ  
 మానభ్యర్థః । అత్రత్వవాంతరసేవావ్యాప్త్యర్థం నిరంతరమిత్యుక్తం ।  
 ఉత్తరావధిరాహిత్యమభిప్రేక్ష్యవర్తమానవ్యవదేశః । ఏతమానందమయ  
 మాత్మానముపసంక్రమ్య ఇమాంస్లోకాన్కామాన్మీకామరూప్యనుసంచ  
 రన్నీతి శ్రుతిచ్చ సేనసూచ్యతే । అత్ర కురుష్వమామనుచరః । భవాంస్తు  
 సహవైదేవ్యగిరిసానుమరంస్యతే । అహంసర్వంకరిష్యామి కాత్రస్త్వ  
 పతశ్చతే । తవానుభూతిసంధూతప్రీతికారితదాసతాం । దేహిమేకృప  
 యాదేవనజానేగతిమన్యథా । సర్వావస్థోచితాశేషశేషతైకరతిప్రజాభవే  
 యంపుండరీకాత్తత్వమేవైవంకురుష్వమా"మిత్యాదికమనుసంధేయం । ఏ  
 వంవిధకైంకర్యసిద్ధిర్థంప్రయోజనాంతరేచ్ఛా త్వయైవ ప్రశమనీయేత్య  
 భిప్రాయోదాహ ప్రశాంతనిశ్శేషమనారథాంతరభితివికాంతికః ఏకస్మి  
 న్నేవనియతః । యద్యపిబ్రహ్మరుద్రప్రాప్తాకృచ్ఛచివపునరావృత్తి రుచ్యతే  
 తథాపి "బ్రహ్మణాసహతేనర్వేనంప్రాప్తైప్రతిసంచరే । పరస్యాంతే  
 కృతాత్మానః ప్రవిశంతిపరంపద"మిత్యుక్త న్యాయాత్కృమేణముక్తిప  
 ర్యంతత్వంతత్రాభిప్రేతం । అతోత్పనిత్యశబ్దేనదేవతాంతరకిరత్యవ్యవ  
 ఛేదః । తదంత "క్వాహమత్యంతమద్భుద్ధి"రిత్యాదివాదినంపుండరీకంప్ర  
 తిభగవతోక్తం ఆగచ్ఛవత్సభద్రంతేపుండరీకమహామతే । మమ్రూపథా  
 రినిత్యాత్మామమపాదపరిగ్రహ" ఇతి । ప్రహషణయష్యామి త్వద్దాసభూ  
 తస్యమేత్వస్త్రివార్ష ఏవప్రధానంప్రయోజనమితిభావః । ఏవంస్వాధీన  
 స్వార్థకర్తృత్వబోక్తృత్వశ్రీమరహితకైంకర్యప్రార్థనాకృతాభవతి । ఇ  
 తఃపూర్వంత్యదుపేక్షయాత్వత్సనాథోపిసాక్షీనఇవాహమానం ఈదృ  
 శంధైన్యంత్యస్యంకల్పదేవహిమేనివర్తివ్యవభ్యభిప్రాయోదాహ ససా  
 ధజీవితఇతి॥



{ ధిగశుచిమవిసితంసీర్భయంమామలజ్జం పరమపురుషయోహం }  
 { యోగివశ్యాగ్రగత్యైః । విశిశివసనశాద్యైర్ధ్యాతుమత్యంత }  
 { మారంతవపరిజనభావంకామయేకామవృత్తేః॥ ౪౩ }

న స్వేపంమునుత్సదశాంమయాత్వంప్రాప్తితోసి ఇయంచమద్గుణా  
 స్వాదగగ్భతయామృక్త్యవస్థాసమానాత్వయాసనకాదిభివ కంచితాగ్  
 లసునుభూయతామితిభగవదభిప్రాయమాశంక్య స్వస్యకార్పణ్యేషేష  
 విలంబాపమతయాత్వకాతిశయవ్యంజనాయద దుర్లభప్రాధికనంస్వా  
 త్త్వానంసిందతిధిగశుచిమితిధిక్పబ్బయోగాద్విషయానను “ఆత్మనిందాత్మ  
 పూజాచే”తిస్వనిందాపిసిషిద్ధా । సత్యం, నతుసర్వత్ర యథాఖల్వాంజ  
 నేయాదెస్వప్రశంసాక్యచిన్తణః తథాత్మనిందాప్యేతస్యస్వదైన్య ఖ్యా  
 పనస్థలఇతిఅశుచిం త్వత్తైంకర్యవిరుద్ధప్రకృతీసంస్పృష్టంతదనుబంధిక్లే  
 శకక్వాచిదూషితంభావశుద్ధిరహిత త్వేపితద్వత్తాంభావయంతంవ । నిత్య  
 పుష్టాస్సూరయశ్శాంతదోషాముక్తాశ్చత్వత్తైంకర్యయోగాఃతత్రకోహ  
 మితిభావః । నన్వాచార్యవంతమాత్త్వానంఃమథానిందసీత్యత్రాహ అ  
 విసితమితి । యద్వాచార్యనియోగేమమావస్థానంస్యా త్రదాత్మత్రబంధువ  
 త్ప్రాప్తిమేణముక్తస్సాన్యం, వమత్వాచార్యవత్ప్రాపివినయాభావాత్సత్త్వికవి  
 డంబనాధైవసంస్పృతేతిభావః । ఆయోగ్యస్యదుర్లభాభిలాషః “పరద్ర  
 వ్యేన్యధిభ్యానంవనసానిష్ఠచింతనం । వితథాభినివేశ్చప్రవిధంమానసం  
 స్పృశ”మితిస్తరణాదపచారస్సాన్యత్, అతఃపురోజాశాస్థినశ్శునఇవమే  
 దంబఘంతస్సాన్యనితిభయరహితోహమిత్యాహసర్పయమితినిర్దయమితి కే  
 మాంచిత్తాతేతుపరమభాగవతభోగ్యేపరమామృతేవీషంసంజనయంతమి  
 తిన్యావఘ్నః । అత్రచ మదపరాధేనమదనుబంధిసాషప్రత్యవాయో భ  
 వేడిఃజ్ఞాత్వాపి ప్రవృత్తతయాతేషు దయారహితోహమితి వ్యాఖ్యాతుం  
 యుక్తం । మాం అహంకారాదిగ్రస్తమిశ్యభిప్రాయః । ఘటదాస్యాస్సార్వ  
 భౌమపరివ్వంగాభిలాషవ దనుచితవిషయోస్య మనోరథఇతిసద్భిః పరిహా  
 స్యతామనుసంధాయాహ అలజ్జమితి సూరిసేవ్యస్యభగవతస్సన్వసంబం  
 ధానహంతుంగత్వంవ్యవక్తి పరమపురుషేతి । స్వస్యనిహితమత్యప్ర

సిద్ధిమిదానీమపిదోషానువృత్తిం చాభిప్రీత్యా హయోహమితి । యోగిష్టవ  
 ర్థాః యోగివ ర్థాః భగవద్భక్తాః తథాచగీయతే, “యోగినామపి సర్వేషా”  
 మిత్యాది । తేష్వగ్రగణ్యాః ప్రథమపరిగణనీయాః । విధిశివససకాదైర్విరిత్య  
 భయభావనానాం బ్రహ్మభావనానాంచ సర్వేషాం సంగ్రహః । ధ్యాతుమ  
 త్యంతదూరమిత్యనేన కింపునః ప్రాప్తుమితి వ్యజ్యతే । తవ పరిజనభావం సా  
 నురూపానంతగరుడాద్య పరిమితపరిజనవత్తయానిరపేక్షంత్యాం ప్రతికిం  
 కరత్వం యదా పరిజనక్రియాం సేవామిత్యథః । కామయే న మిశేవలం  
 సంగమాత్రం కింతు విలంబాత్తుమతీవ్రతవశ్రద్ధావానస్తీత్యాశ్చ యః । కా  
 మతోవృత్తం యస్య స కామవృత్తః । లోకశాస్త్రానాదరేణాపరిక్షితయథే  
 ష్టకారీత్యర్థః । “లోకయాత్రాభయం బజ్జాదాక్షిణ్యధర్మశీలతాపంచయ  
 త్రనవిద్యతే నకుర్యాత్తేన సంగతే” మితి సర్వపరిత్యాజ్యోహం కథంత్య  
 త్ప్రాప్త్యహం ఇతి భావః ॥

౪౭

{ అపరాధసహస్రభాజనం పతితంభీమభవాణానోద  
 రే । అగతినశరణాగతంహ రేకృపయాశేవలమాత్మ }  
 { సాక్షుర్గు ॥ ౪౮ }

యద్యేవం స్వేణాపి సిందనీయస్తస్మిదానీమప్యపరాధ్యసీతహింక కథం  
 తేశీఘ్రం మత్ప్రాప్తిం దాస్యామిత్యత్రానచాస్యాపి మమాత్యంతదయ  
 నీయతయాత్వత్ప్రాప్త్యహంతాపాదనమాత్మసాతకరణంచ కృపయా  
 స్వయమేవ కుర్విత్యాహ ॥ అపరాధేతి ॥ నసిందితమితి పూర్వోక్తమత్రాప  
 రాధసహస్రభాజనమిత్యనూదితం తచ్చక్షమాదిగుణైకభాజనేన త్వయా  
 సర్వంతుంతవ్యమితి నూచనార్థం । నిమజ్జతఇతి ప్రాగుక్తం పతితమిత్యాది  
 నాపునర్నహీతం । జ్ఞానిసాంప్రద్యఫలాంశోపి రాగానువృత్తిహేతుతయా  
 త్యంతభయావహాభ్యభిప్రాయేణ భీమశబ్దః । ఏవం సంసారస్యాతి ఘోర  
 తోష్ట్యాపి స్వస్య పరప్రాప్తివిలంబాత్తుమత్వం ప్రతిష్ఠాప్యతే । అగతమిత్య  
 నేన ప్రాగుక్తానన్యగతిత్వం స్థూణానిఖనన్యాయేన స్థిరీక్రియతే । శరణాగత  
 మితి చ పూర్వప్రయోక్తరక్షణవ్యాజానువాదః । తేనచ “శరణంచ ప్రపన్నా  
 నాంతవాస్తీతి చయాచతాం ప్రసాదం పితృహంత్యూణామః కుర్వతి సాధ

వ" ఇతి సామాన్య ప్రాప్తంత్యయై ముత్యసిద్ధమితివ్యక్త్య తే శరణ్యేత్యుక్తం  
 హరిశద్దేనస్థాపితం । సుర్భిః కారుణికోహి శరణ్యః తత్ప్రానితరసాధారణం  
 భగవతస్సామర్థ్యం "బ్రహ్మణమిద్రంరుద్రంచయమంవరుణమేవచ । ప్ర  
 సహ్యహరతేయస్సాత్తస్సాద్ధరితీర్యత" ఇతి పురాణోక్తం । తథాకారుణిక  
 త్వంచాశ్రీతానానునిష్ఠానిహరతీతివివక్షయావ్యంజితం । స్మర్యతేహి "హ  
 నిహారతిపాపాని, దేవప్రపన్నాతిహరే" త్యాది । ఉక్తంచపరమసం  
 హితాయా "యస్సాద్వాన్య ప్రంజగతైనతస్సాద్విష్ణురితిస్త్యుతః । హరణా  
 దేవదుఃఖానాం హరిరిత్యభిధీయత" ఇతి । "జ్ఞాతంమయావసిష్ఠేనపుగా  
 తంమహాత్మనా । మహాతీమాపదంప్రాప్యస్తతఃవ్యోభగవాన్ హరిః । పర  
 మాపదమాపన్నోమనసాచింతయేద్ధరి" మిత్యాదికమశ్యేతదభిప్రాయం ।  
 కృపయా లభావసరయేత్యభిప్రేతం । కేవలం ఇతఃపరంమద్వాన్యపారని  
 రపీత్రమితిభావః । ఏతేన సాధనాంతరనిష్పాదనద్వారకం రక్షణంవ్యవచ్చి  
 ద్యతే । అత్తసాక్షురు దానిభూతంమాముపాయోపేయాంతరవైముఖ్య  
 కరణేనస్వతంత్రైర్గోకరసంకరుష్యేత్యాశయః । భిగశుచిమితిపూర్వో  
 క్తస్వాత్మతిరస్కారానుశృత్యైత్త్యన్యరాదరద్యోతనాయాత్ర మామిత్య  
 నుక్తిః ॥

౪౮

{ అచివేకఘనాంధచిబ్దుభేదహుధాసంతతదుఃఖవ }  
 { పికాణి భగవన్సవమదికనేపథస్థలితంమామవ }  
 { లోకయాద్యుతః ॥ ౪౯ }

నభనుకనిష్ఠోష్ఠిత్యారభ్యాకించనఇత్యంతేనోక్తంప్రపంచయతి ॥ అవి  
 వేకేతి ॥ అచివేకరూపైఃకువైరంధానిప్రకాశరహితానిచిబ్దుభానియస్య  
 తత్తథోక్తం । బహుధాతాపత్రయరూపేణశారీరమానసాదితదవాంత  
 రభేదైశ్చసంతతదుఃఖవపికాణి అచిచ్ఛేదేనప్రతికూలవగంఠ సర్వత్రవి  
 దధానే । భగవత్ హేయప్రతిభటకల్యాణైకతాన । త్వమేవమాంమోచ  
 యితుమహానీలిభావః । ప్రకాశగతివిరోధితయాభవస్యదుర్దినత్వరూప  
 ణం । పథః కర్మయోగాదినివృత్తిధమకరూపముక్తిమార్గాత్ । స్థలితం ప్ర  
 భృష్టమిత్యర్థః । మాంత్వత్వాదమూలంశరణప్రపవ్యఇతివాచినమితిభావః ।

అపలోకయ అనుగృహ్యే ద్వైత్యర్థః । అచ్యుత నత్యజేయంకథంచనెత్యాది  
వాదినంత్యామాశ్రితఃచ్యుతోనభవతీత్యభిప్రాయః । “మూఢోయమల్పమతి  
రల్పవిచేష్టితోయంక్లిష్టంమనోస్యవిషయైర్మమయిప్రసంగీ । ఇత్థంకృపాం  
కురుమయిప్రణతేభిలేశత్వాన్స్తోతుమంబుజభవోపి హిదేవనేశ ” ఇతిక్ష  
త్రబంధూక్తం “ సోహంలేదేవదేవేశే ” త్యాది కాళియవాక్యంచానుసం  
ధేయం ॥

౪౯

{ నమృషాపరమాథుః మేనమేశ్వరణ విజ్ఞాపనమేకమ }  
{ గ్రతః । దుదిమేనదయివ్యసేతతోదయినీయస్తవనా }  
{ భదులఃభః॥ } ౫౦

అథసంసారిణామాసంశ్చేనత్వదధికదయనీయలభాత్తత్రైవమేత్వరా  
యుక్తా కింత్యదవలోకనేనేత్యత్ర త్వయాపిలబ్ధం అభూతపూర్వమిత్యా  
ద్యుక్తంముఖాంతరేణ శరణ్యస్యాప్యనిష్ప్రసంగంసూచయేత్ ద్రధయేత్॥  
నమృషేతి ॥ స్వవాక్యసత్యత్వాభిసంకద్యోతనాయాత్రవ్యతిరేకతోన్వ  
యతశ్చనిదేకశః । పరమాథుః మేవవిజ్ఞాపనంశృణోత్యత్ర నేదంస్వరక్షణ  
ప్రోత్సాహనమాత్రేణప్రయుక్తమిత్యవధారణాభిప్రాయః । విజ్ఞాపనం  
సర్వజ్ఞేపి స్వామినిదాసోచితంస్వకార్యార్థవాక్యమిత్యర్థః । శృణోతీచానా  
దరపరిహారపరం । ఏకేరక్ష్యదక్షకయోర్ద్వయోరపిలాభార్థతయాప్ర  
ధానభూతం । అథవా ఇదమేకమేవవిజ్ఞాపనంచత్యమాణం, సర్వమే  
తత్పరికరబంధఇతిభావః । అగ్రతః సహిత్యంమూర్ఛస్థస్థా పురుషాంత  
రముఖేనవిజ్ఞాప్యసఇతిభావః । మే కమయోగాదిసుకృతలేశ రహితస్యా  
పరాధనహాస్రీభాజనతయా సర్వాధికదుఃఖభాగినః । అత్ర అధీగర్హద  
యేశాంకర్తృణీతివష్టి । తవదయావిషయాన్వేషణఇతిభావః । తవదయినీయ  
ఇత్యన్వయః । దులఃభఇత్యనేనాన్వయేతు సంబంధసామాన్యేవష్టిసేత  
వ్యామమచశరణ్యాంతరందుర్లభమిత్యభిప్రాయేణనాథేతిసంబద్ధిః । ఉ  
క్తంహిపూర్వం చిరాయమేకూలమిహానీలబ్ధఇతి । పరాభవోనాథనతేను  
రూపఇతిప్రాగుక్తంచాత్రప్రతిసంధేయం॥

౫౦

{ తదహంత్యద్వ తేననాథవాన్మద్వ తేత్వందయసీయవా }  
 { న్నచ! విధినిమిత మేతమన్వయంభగవన్పాలయమా }  
 { స్మజీహపః॥ } ౫౧

అస్త్యైవం దుర్లభ స్తతః కింకతావ్యమిత్యత్రమమైవలాభేపి త్వయాత్వ  
 రితవ్యం, కింపున స్తవాపిలాభేనతి, తస్మాదావయోరిష్టభంగా నిష్ప్రపసంగ  
 పరిహారార్థంత్యన్తులత్వప్రసత్తిసిద్ధం రక్ష్యరక్షకత్వరూపం సంబంధం ని  
 వారకరహిత నిరంకుశస్వాతంత్ర్యాన్నిష్ఫలీకతుకం నార్హసీత్యభిప్రా  
 యేనాహ|| తదహమితి|| తత్ ఉక్తస్యార్థస్య సత్యత్వాదిత్యభః | అహం  
 ముముక్షుస్సన్మాకించన్యథనః | త్వద్వ తేననాథవాన్ సర్వశక్తైః పరమకా  
 రుణికాత్వంతో న్యేనశరణ్యవాన్మభవామిత్యభః | మద్వ తేత్వమిత్యాది  
 అపరిచ్ఛేద్యాపకాధఫలభూతానంతదుఃఖాకరాన్వతో న్యేనత్వం దయావి  
 షయవాన్మభవసి | మత్పరిత్యాగేమాదృశాస్స ర్వేపితవపరిత్యాజ్యాస్సన్యః  
 ఏవం సతి ఏవయా బాధాద్దయాగుణస్తేహియే తేతిభావః | సర్వస్యాత్మంసా  
 రివగాతస్వకార్యసిద్ధ్యర్థం స్వదోషాధిక్యమారోప్యవామద్వ తచ్చిత్వక్తం  
 విధినిమితం అనతిక్రమణీయయాదిప్ర్యానిమితం అజ్ఞాతసుకృతవిశేష  
 రూపవ్యాజావలంబిజ్యాత్వత్యక్తప్రయోవావసరేక్లప్తమితియావత్ | ఏతమ  
 న్వయందయావత్త్వదయసీయత్వరూపం సంబంధం | ఏతదన్వయమితి శేచి  
 త్పఠంతి | తత్రాపి నవీవార్థః | ఏతయోరావయోస్సంబంధమితివా | భ  
 గవన్నిత్యనేన మోక్షప్రదత్వముక్తప్రాప్యత్వానుగుణముభయలింగత్వ  
 ముద్భూత్యతే పాలయ సఫలీకురుష్వేతిభావః | మాన్తజీహపఃయద్యప్య  
 హమపర్యనుయోజ్య దుష్కమకవశాదిమం సంబంధం హేతుమిచ్ఛామి త  
 ధాపిత్యయానతథాప్రవతకనీయోహమితిభావః॥ ౫౧

{ వపు కాదిషుయోపికోపివాగుణతోసాని యథాతథా }  
 { నిధః | తదయంతవపాదపద్మయోరహమద్యైవమ }  
 { యాసమర్పితః॥ } ౫౨

అస్త్యైవం త్వదుక్తం సర్వం సత్యముచితంచతథాపి “జ్ఞానానంద మయ  
 స్త్వాత్మా శేషాహిపరమాత్మన” ఇత్యాద్యుక్త స్వరూపజ్ఞానమంతరేణ స్వ

రూపానురూపపురుషార్థాపేక్షాపూర్వకతదుపాయఃకథంతేనిష్పన్నఃత్వ  
 యచసహజసంబంధపరిత్యాగిని మమాపిరత్యురతుకత్వసంబంధం పరిత్యా  
 గేకోదోషః త్వం మేహంమభిజావయోరనాదిర్వివాదభదానీమపి నశాం  
 తభిత్వత్రస్వామిన్నిత్యాదిభిఃపాగపిసంత్యేస్తు తద్వావతదనుజ్ఞాశ్చరం  
 యద్దిక్షించానుజ్ఞానాతోమిత్యేవతదాహేతి చ్ఛాందోగ్యాధీతానుజ్ఞాశ్చర  
 ప్రదర్శితశేషత్వాభ్యుపగమేనోత్తరమాహ॥ వపురాదిష్వతి॥ ఆదిశబ్దఇం  
 ద్రియాదిసంగ్రహార్థః । యథోక్తమాత్మసిద్ధాః, జేహేంద్రియమనః పా  
 గాదిభ్యోన్యోనన్యసాధనః । నిత్యోవ్యాప్తిప్రతిక్షాత్రమాత్మాభిన్నస్వత  
 స్సుతీతి యోపికోపివా అహంవపురాదిషుయః కశ్చిత్సాన్యం, ప్రమాణ  
 సిద్ధసాహజసంబంధసారభూతేత్వచ్ఛేషత్వేమమనిర్బంధః సామాన్యతత్వ  
 స్వానుగుణసారగ్రహణముచ్యతే, యావానర్థఉదపానే, బహుభ్యశ్చమ  
 హద్భ్యశ్చశాస్త్రేభ్యోమతిమాన్వరః, సర్వతస్సారమాదద్యాత్మమేవభ్య  
 ఇవషట్పద'ఇత్యాదిభిః, అత్రదేహోత్పత్తిమాద్యనువృత్తిర్భవతువా మా  
 వా యోహమస్మి ససన్యజ'ఇతి న్యాయమిహశ్రయామీతిభావః । తథా  
 పిజ్ఞాతృత్వకర్తృత్వ భోక్తృత్వాదివివేకమంతరేణకథముపాయానుష్ఠా  
 నంభలితంవాస్యాదిత్యత్రాహ గుణతోసానియథాతథావిధగతి అనుత్వ  
 విభుత్వమధ్యమపరిమాణత్వ జడత్వాజడత్వ నిత్యజ్ఞానత్వకరణాధీనజ్ఞాన  
 త్వాదివివేకోత్రనాతీవాపేక్షితః, అపేక్షితత్వేప్యాత్మ స్వరూపప్రకార  
 యోరత్యంతపరిజ్ఞానేమవశక్తిర్నాస్తి స్వతస్సర్వజ్ఞత్వమేవ యోసా  
 యత్ప్రకారశ్చేతి మన్యసేనతథాహమితి సామాన్యతః ప్రబుద్ధోహమితి  
 భావః, తత్ ఏతావతాపిప్రస్తుతశాస్త్రాగ్ధవిరోధాభావాదితియవత్ । అ  
 యమహం త్వదనుసంహితయథావస్థితాకార శరణవరణానుగుణార్థిత్వ  
 సామర్థ్యవానహమిత్యర్థః, ఆత్మస్వరూపనిరూపణదశాయామహంశబ్దప్ర  
 యోగాదహమర్థఏవాత్మేతిస్థాపితంభవతి । తవపాదపర్వయోస్సమర్పితః  
 'యస్యాస్మి నతమంతరేమీతి న్యాయాత్వచ్ఛేషత్వేనన్యస్తభిత్వార్థః, మయా  
 త్వదైతకరణకలెబరబుద్ధిశ్రద్ధాకార్యన్యాయాదికాలినా । స్వర్యతేహ, 'విచి  
 తాగ్రజేహసంపత్తిశ్చ గాయని వేదితుం, ప్రార్థ మేవకృతాబ్రహ్మహస్త

పాదాదిసంయుతే"తి. ఇతః పరంత్వయాసహవినాదో మేనభవిష్యతీత్యభి  
 ప్రాయేణాహ ఆద్యైవేతి. అప్రయదిక్షణిక మేవమమస్వరూపం తథాపి  
 తస్మిన్నేవక్షణేనపీ ప్రతిక్షణేహించిద్యాభ్యానంత్వతివాదమాత్రం. ఏవం  
 ముముక్షూశామాత్మాత్మీయం సర్వంభగవచ్ఛేష త్వేనానుసంధేయమితిని  
 వృత్తిభేదః సారోనిష్కృప్తః. ఉక్తంచైతదుపరిచరాభ్యాసే, ఆత్మారాజ్యం  
 ధనంమిత్రంకళత్రంవాహనానిచ. ఏతద్భగవతేసర్వమితతప్రేక్షితంస  
 దే"తి. భరతశ్చహ, "రాజ్యంచాహంచరామస్యధర్మంపత్నమిహాహసీ"  
 తి. శ్రీవిష్ణుతత్వేచ, "స్వత్వమాత్మనిసంజాతంస్వామిత్వంబ్రహ్మణస్థితం. ఉ  
 భయోరేవన. బంధోనపరోభిమతోమమ. సోఽజ్ఞీవసేచ్ఛాయదితేస్వస  
 జ్ఞాయాంస్పృహయది. ఆత్మదాస్యంహరేస్సాన్వయంస్వభావంచసదాన్వ  
 శీ"తి. సర్వసంశయనిమోక్షానారదశ్చపుండరీకసంజాదేప్రాహ, "దా  
 సోహంవాసుదేవస్యదేవదేవస్యశాక్షిణః. శంఖచక్రగదాపాణేస్తై  
 లోక్యస్యైకచక్షుష"ఇతి. ఈశ్వరసంహితాయాంమహాదేవశ్చహ, "దా  
 సభూతాన్సత్సర్వేహ్యత్తానఃపరమాత్మనః. ఆతోహషపితేదాసఇ  
 తిమత్వావమామ్యహ"మితి॥

౫౨

{ మమసాధయదస్త్రీయోన్మయహంసకలంతద్ధితవైవమా }  
 { ధవ! నియతస్వమిప్రబుద్ధధీరథవాకిన్నుసమర్పయా }  
 { మితే॥ }  
 ౫౩

ననుమయాసమద్విత్యత్యత్ర స్వశేషత్వానుసంధానపూర్వకం సాధి  
 నకర్తృత్వబుద్ధ్యాసమర్పయసిచేత్ "యోన్మథాసంతమాత్మానమన్యథా  
 ప్రతిపద్యతేకింతేనకృతంపాపంచారేణాత్మాపహరిణె"త్యుక్తఆత్మాప  
 హారాదిదోషఃపరిహృతోనస్యాదిత్యత్రస్వాక్తాభిప్రీతంవివృణోతి॥ మమ  
 నాకేతి॥ అత్రజీవపరమాత్మయాధాత్మ్యవిషయోప్రమాణగణంపదద్వయే  
 ప్రతిసంధేయః. యదస్త్రీతిస్వానుబంధితయాప్రమాణసిద్ధగుణ విగ్రహాదిస  
 ర్వసంగ్రహః. మమేతివృత్తిచేకోక్త్యాదేహత్వభ్రమాదిపరిహృతః. త్యగ్తు  
 రబ్రహ్మణితృప్తీయాక్షరవిషయీతంవివికాత్మస్వరూపమాహ యోన్మయహ  
 మితి. సకలంతత్ ఆత్మాత్మీయంతత్సర్వం. హిశబ్దేనప్రమాణప్రసిద్ధిద్యోక

త్యతే । తవ సర్వకారణతయా సర్వరక్షకతయా చ ప్రథమాక్షరప్రకృత్యుక్తస్య । ఏవ కా రేణమధ్యమాక్షరసిద్ధమనన్యమాక్షరత్వప్రకాశ్యతే । మాధవశ్రియః పతే । ఏతేననిరుపాధికసర్వశేషిత్వం సూచ్యతే । చతుర్థీవివక్షితమాహ నియతస్వమితి । నిత్యశేషభూతమిత్యర్థః । ఇతిప్రబుద్ధధీః ఏవంత్వత్ప్రసాదసంధుక్షితైశ్శాస్త్రైర్వికసితబుద్ధిరితిభావః । శంకితదోషవ్యవచ్ఛేదాభిప్రాయేణాహ అథవేతి । కిన్నునమర్పయామి తే సర్వస్వామినస్స ర్వేశ్వరస్య తవ పూర్వమశేషభూతం మయేదానీం స్వానంతర్గతస్వామిత్యాభిమానపూర్వకం శేషికతావ్యం న కించిదస్తి । అతః పూర్వశ్లోకకృతం సమర్పణంత్యచ్ఛేషత్వప్రతిపత్తిమాత్రరూపం న తు మదీయస్య త్వచ్ఛేషత్వాపావనరూపమితిభావః । అత్ర పూర్వకృతస్వరూపసమర్పణానుశయేన తదేవప్రతిక్షిప్యత ఇతి పక్షస్త్యప్రతిబుద్ధానామాత్మనమర్పణమభిప్రేత్యోక్తిః । అస్యతు యామునాచార్యస్య సాగ్రేవ ప్రతిబుద్ధత్వాదస్త్యదుక్తైవగమనికా । నఖల్వద్యైవ మయా సమర్పిత ఇత్యుక్తైరనంతరమస్య తత్వప్రతిబోధః । ఏవంభరనమర్పణరూపప్రపత్తిపరః పూర్వశ్లోకః, అయంతుతత్వవిదాంతస్యైవాకతతావ్యత్వస్థాపనార్థ ఇతిపక్షోఽపి నియతస్వమితిప్రబుద్ధధీః అవబోధితవానిమాంయథేత్యాదిభిర్నుసంగచ్చతే । భరన్యాసవిధాయకశాస్త్రైశ్చవిరుద్ధేత । సంబంధజ్ఞానమాత్రమేవప్రపత్తిరితివాదశ్చైతఏవ సరస్వతోలోకవిరుద్ధశ్చ । అప్రపన్నేపి సంబంధబుద్ధిదాకసేహిదృశ్యతే । అమిత్రేగత్యభావేనప్రపన్నేపి న దాన్యధీః ॥ అన్యథా, “తాంత్యాం దాన ఇతిప్రపన్న ఇతిచే” త్యాదిభిరపివిరుద్ధేత । అతోముముక్షూణాంభరనమర్పణరూపప్రపత్తే సంబంధజ్ఞానమధికారకోటాస్థిత్యానుష్ఠానకాలేపి ఫలసంగకర్తృత్వాదిత్యాగవత్ప్రతిపత్తిమంతవ్యం ॥ మహాతామపి కేహించిదతివాదాః పృథగ్విధాః । తత్తదర్థప్రశంసాదితత్పరత్వాదబాధితాః ॥

౫౩

{ అవబోధితవానిమాంయథా మయినిత్యాంభవదీయ }  
 { తాంస్వయం । కృపయైవ మనన్యభోగ్యతాంభగవ }  
 { స్పృక్తిమపిప్రయచ్ఛవే ॥ }  
 ౫౪

యద్యేవం మచ్ఛేషత్వప్రతిబోధస్తేనంజాతః తేనలభ్యాధికార ఉపా



యనిష్పత్యాముక్తోభవిష్యసి అద్యపునరాదేహపాతాత్కిమపేక్షితమిత్య  
 త్రత్వత్వాప్రిత్వరాజనంతవదేకభాగ్యత్వానుగుణభక్తిం దేహీత్యాహ  
 అవబోధితవానితి॥త్వమేవహ్యనభిజ్ఞం మాంజ్ఞానినంకృతవానితికృతజ్ఞతా  
 ప్రకాశనమిదం । ఇమాం దృఢప్రమాణప్రమితామదృష్టసూర్వతయాద్భు  
 తత్వేనస్వాదుతయానుభూయమానాం నిరపేక్షకర్తృత్వాది గూఢోజ్ఞి  
 తాంచేతిభావః । మయినిత్యాంభవదీయతాం త్వచ్ఛరీరధూతేమయికా  
 లపరిచ్ఛేదరహితాంతవచ్ఛేషతామిత్యర్థః । స్వయంకృపావిశిష్టస్తవమే  
 వేతియావత్ । కృపయైవమితిపాతస్సమీచీనః, యథాశబ్దప్రతినిదేశశస్యా  
 పేక్షితత్వాత్ । అనన్యభోగ్యతాంభగవద్వ్యతిరక్తభోగ్యంయస్యసోన్య  
 భోగ్యః తద్వ్యతిరిక్తోనన్యభోగ్యః తాదృశతాం । పరమభక్తిగోచరత్వం  
 తత్ప్రదాతృత్వంచతవయోక్తమిత్యభిప్రాయేణసంబోధయితిభగవన్నితి  
 భక్తిమపిత్వయిప్రకృష్టాంప్రీతించితదిదముచ్యతే, పరమాత్మనియోరక్టవి  
 రక్టాపరమాత్మనీతి । కృపయైతదితిపాతేత్వేతదితివాక్యభేదః । ఏతదనన్య  
 భోగ్యతామితినిమిత్తవాభక్తివిశేషణం । స్వవ్యతిరక్తభోగ్యతారహి  
 తామిత్యర్థః । భక్తిమపిప్రయద్భుమే అత్ర “యాప్రీతిరవిచేకానా”మి  
 త్యాదిశ్లోకద్వయంభాష్యం । ననుపరమైకాంతినాంభగవతియాజ్ఞానిషిధ్య  
 తే, నిరాశీకమఃసంయుక్తం సాత్వతంచాప్యకల్పయ”మితిచోక్తం । స  
 త్యం, అహితంనయాచ్యోభగవానితిహేత్రతాత్పర్యం । తదభిప్రాయేణ  
 హ్యుచ్యతే, అన్నంపానంధనంవస్త్రమాయురారోగ్యమాస్థదం । ఆప  
 ద్యపినయాచేతఘాటకఃపురుషోత్తమం । నాప్రపన్నేదహమ్యేతద్యాచితో  
 పిదనేదినే । అయాచితోపితత్సర్వంప్రపన్నే విదధామ్యహమితి । తథా  
 “యాచితోపినదాభక్తైర్హైహితంకారయేద్ధరిః । చాలమగ్నోవతంతంతు  
 మాతాకిన్ననివారయే”దితివ । సంహితాంతరేష, “తత్పాదభక్తిజ్ఞానా  
 భ్యాంఫలమన్యత్రుదాచన । నయాచేత్ప్రీతితోవిష్ణుంయాచనాన్నశ్యతి  
 ధృవ”మితి । అత్రభక్తిజ్ఞానవచనంవత్సమాణభాగవత కటాక్షాదేరవ్య  
 పలకం । అవశ్యాపేక్షిత విషయేతుభగవంత మేవయాచేతేత్యపిని  
 యమ్యతే॥

{ తవ దాస్యసుఖైకసంగినాం భవసేవ్యస్తవపికిటజన్మ }  
 { మే । ఇతరావసధేషుమాన్త్యభూ దపిమేజన్మచతు }  
 { ముఖాత్మనా॥ } ౫

న కేవలం త్వద్భక్తిరేవ మేపార్థసియా తద్వివృద్ధయే తత్ఫలత్వేన చ  
 త్వదీయేషుభక్తిస్తత్సన్నికర్షశ్చ మేస్యాదిత్యభిప్రాయేణాహ॥ తవ దాస్య  
 తి॥ ఉక్తం హి సత్సంగతిఫలంచ్యవననమృషసంవాదే “సంభాషాదర్శనం  
 స్పర్శః కీర్తనం స్మరణం నతిః । పావనానికిలైతాని సాధూనామితి శుశ్రుమః ।  
 సేవ్యాశ్శ్రియోర్ధిభిస్సంతఃపుణ్యతీర్థకఫలోపమాః । తుణోపాసనయో  
 గోపనతేషాం నిష్ఫలభవేత్ సాధూనాందర్శనం పుణ్యంతీర్థభూతాహిసా  
 ధవః । కాలేన ఫలదంతీర్థకం సద్యస్సాధుసమాగమ” ఇతి । ఏవం “సద్భిరే  
 వ సహసీత సద్భిః కుర్వీత సంగమం । సద్భిర్వివాదం మైత్రీంచ నా సద్భిః కించి  
 దాచరేత్ । అహస్యహనిధర్మస్య యోనిస్సాధుసమాగమః । మోహజాలస్య  
 యోనిర్ద్రిమాక్షైరేవ సమాగమః । వాసోయథా రాగవశం ప్రయాతి తథా స  
 తేషాం వశమభ్యుపైతి । తత్సన్నికర్షే పరివర్తితవ్యం విద్యాధికాశ్చాపినిషేవ  
 జీయాః । సువర్ణతాంగచ్ఛతి సన్నికర్షాన్నీలః ఖగోమేరుమివాశ్రయన్తైస్స  
 ఇత్యాదివచనాని ద్రష్టవ్యాని । తవ దాస్యసుఖైకసంగినాం త్వత్ప్రేమకర్య  
 ప్రీతిమాత్రాసక్తానామిత్యథకః । ఏతేన “ఏకాంతశీలస్య దృఢవ్రతస్య  
 పంచేంద్రియప్రీతినివతకకస్య । అధ్యాత్మవిద్యాగతమానసస్య మోక్షో  
 ధురీనోనిత్యమహింసకస్యే” త్యాది ప్రసిద్ధతవైషయికసుఖవైషుఖ్యం వ్య  
 జ్యతే । ఈదృశానాం స్వేనావైశ్చ బహుమంతవ్యత్యంభగవతోక్తం  
 “మద్భక్తజనవాత్సల్యం పూజాయాంచానుమోదనం । స్వయమభ్యర్చనం  
 వైవమమాధేకడంభబర్జనం । మత్కథాశ్రవణేభక్తిస్స వ్రతసేత్కాంగవి  
 క్రియా । మమానుస్మరణం నిత్యం యచ్చమాంసోపజీవతి । భక్తిరష్టవిధా  
 హ్యేషా యస్మిన్ క్షేపే పితకతే । సవిప్రీంద్రో మునిశ్శ్రీమాకసయతిస్స  
 చ పండితః । తస్మై జేయంతతో గ్రాహ్యం సచ పూజ్యో యథా హ్యహమి  
 తి । మోక్షధర్మే చ బ్రహ్మదిభిరపియత్ప్రియుజ్యతే “తత్సర్వం జేవజేవస్య  
 చరణాపుసత్పత” ఇత్యుక్త్వా సంతరముచ్యతే “యాః క్రియాస్సంప్రయా

క్రాస్యైవేకాంతగతబుద్ధిభిః । తాస్యర్వాశ్చిరసాదేవః । ప్రతిగృహ్లాతిదై  
 స్వయం । అహం హ్యేకాంతినస్సర్వాస్త్రిణాతిభగవాన్ హరిః । విధిప్రయు  
 క్తాంపూజాంచగృహ్లాతిశిరసాస్వయ"మితి । ఈదృశభాగవతాభిమాన  
 గోచరత్వాదుస్థానాంతరగమనానర్హానన్యగతిత్వవివక్షయా కీటజన్మాపీ  
 త్యుక్తం । "శుచీనాంశ్రీమతాంగే హేయోగభ్రష్టోభిజాయత" ఇత్యుక్తము  
 తస్మాద్వజ్రత్వమేతత్ "పశుర్తునుష్యః పక్షీవాయేచ దైష్టవసంశయాః । తేనై  
 వ తే ప్రయాస్యంతి తద్విష్టోః పరమంపద" మిత్యాదిపూర్వమపకృష్టజన్మా  
 పిశ్చదిప్తవినియోగసిద్ధత్వచ్చేషత్వకాష్టావేదినోమమాలం । భాగవతాభి  
 మానవిషయభూతదేశవాసిత్వంత్రైంకర్ణంచ మమాపేక్షితమితి తాత్ప  
 ర్యం । అపిశబ్దస్తత్రగాధాభిసంధిద్యోతయతి । యథోక్తం "మమమద్భ  
 క్తభక్తేషుప్రీతిరభ్యధికాభవేత్ । తస్మాద్భక్తభక్తకాశ్చపూజనీయావి  
 శేషత" ఇతి । ఇతిహాససముచ్చయేచ "తస్మాద్విష్ణుప్రసాదాయుశ్చైష్టవాన్ప  
 రితోషయేత్ । ప్రసాదసుముఖోవిష్ణుస్తేనైవస్యాన్నసంశయ" ఇతి । శాం  
 డిల్యస్త్రుతాచ "సేద్ధిర్భవతివానేతిసంశయోమ్యతసేవినాం । నసంశయో  
 త్రతద్భక్తపరిచర్యారతాత్మనాం । కేవలంభగవత్పాదసేవయావిమలం  
 మనః । నజాయతేయథానిత్యంతద్భక్తచరణార్చనా"దితి । శ్రీహేష్కరే  
 చ "దుర్లభాభగవద్యోగభావినోభువిమానవాః । తద్గర్భనాత్రదాలాపా  
 త్సులభంశాశ్వతంపద" మితి । ఏవం "ఆరాధనానాంసర్వేషాంవిష్టోతారా  
 ధనంపరం । తస్మాత్పరతరంప్రోక్తంతదీయా రాధనంపరం । తస్యయజ్ఞవరా  
 హస్యవిష్టారమితతేజసః । ప్రణామంయేపికుగ్వంతి తేషామపినమోనమ"  
 ఇత్యాదిద్రష్టవ్యం । ఇతరావసంధేషు అభాగవతసేవినాసేషు । చతుర్ముఖా  
 త్తనాపిశన్నమాస్త్రభూత్ కింపునర్తుసుమ్యాద్యాత్మసేవితాత్పర్యం । త్వ  
 న్నాభిపద్యేచతుర్ముఖాత్తనాపిశన్నమదభిసంధివిరుద్ధమిత్యభిప్రాయేభిః  
 రపిమేకత్వం । ఏతేనభాగవతానామభాగవతసంసర్గః పరిహార్యఇత్యు  
 క్తంభవతి । తథావబహ్వాచామనంతి "నేదంవిదనిదంవిదాసముద్దిశేన్న  
 సహభుంజీతనవసగమవిశ్వా"దితి । స్మర్యతేచ "త్రైవాన్పాశుపతాన్సన్ని  
 ష్టాహికాయతికనాస్తికాః । వికమకస్థాన్వజ్జాన్మూర్ఖాన్సవాసా

బలమావిశే” దితి అసతాండర్శనాత్స్వర్కాత్స్వంసర్కా-చ్ఛసహసనాత్ ।  
 ధత్తాచారాః ప్రణశ్యంతి యథానైకతమంభసే” తవ । శౌండిల్యస్మృతావ  
 “సూక్షైః పాపకైః కూరైః స్పదాగమపరాజ్యవైః । సంబంధం నాచ రేచ్ఛ  
 క్తిర్నశ్యత్యైతైః సంగమా” దితి వైష్ణవేచపురాణే “పుంసాం బటాభరణ  
 మాండ్యవ తాం వృధైవ మోఘః శనామఖిలకౌచబహిష్కృతానాం । తో  
 య ప్రదానపితృపిండవినాకృతానాం సంభావణాదపినరాసరకంప్రయాం  
 తీ”తి । అన్యత్రచ “వరం హుతవహజ్వాలాపంజరాంబరస్వయంధిక్వః । నశౌ  
 రిచ్చి తావిముఖజనసంవాసవైశన”మితి తథా “అద్యుప్రభృతి హేలోకాః  
 యూయం యూయం వయం వయం । అథా కామపరాయూయం నారాయ  
 ణపరావయం । నాస్తీసంగతిరస్మాకం యుష్మాకంచ వరస్వరః । వయంతుకిం  
 కరావస్థోర్యాయమింద్రియకింకరా” ఇతి । పితృభిశ్చైవ ముక్తం “మాజని  
 ష్టసనోవంశే జాతోవాచాగ్ని సద్యతాం । ఆజన్త మరణం యస్య వాసుదే  
 వోన దైవత”మితి । అవైద్యః ప్రాకృతః పోక్తః వైద్యో వైష్ణవ ఉచ్యతే । అ

వైద్యసనశేనాపి వైద్యః కించిత్సమాచరేదితి॥

౫౫

{ సకృత్త్వదాకారవిలోకనాశయా తృణీకృతానుత్త }  
 { మభుక్తిమక్తిభిః । మహాత్మభిర్క్వా మహాలోక్యతాంన }  
 { యక్షణేపితేయద్విరహూతిమస్సహః॥ } ౫౬

ఏవమభాగవతసంసర్గపరిహారేణ భాగవతైస్సన్నికషస్తవ భవతు  
 తైస్తేకింసాధ్యమిత్యత్రాహ ॥ సకృదితి ॥ సదాదర్శనస్యాపేక్షితత్వేపిన  
 కృద్విలోకనోక్తిస్తస్యపురుషార్థభూయస్తవ్యంజనార్థా । తథాచాయో  
 ధ్యావాసీనాంవాక్యం “అలమద్యహేభుక్తైవపరమాధైర్యంలంచనః । య  
 ధాపశ్యామనిర్యాంతం రామం రాజ్యే ప్రత్యస్థితం । ఇచ్ఛామోహిమహాబా  
 హుంరఘువీరం మహాబలం । గజేనమహతాయాంతం రామం ధత్తావృతా  
 నన”మితి । తథా “మేఘశ్యామం మహాబాహుంస్థిరసత్వందృఢవ్రతం । క  
 దాద్రత్త్యామహేరామంజగత్శ్శోకనాశనం । దృష్టవహినశ్శోకమపనే  
 వ్యతిరాఘవః । తమస్సర్వస్యలోకస్య సముద్యన్నివభాసూర” ఇతి । “య  
 శ్చరామంనపశ్యేత్తుయంచరామోనపశ్యతి । నిందితస్సవసేల్లోకేస్వాత్మా

‘స్యేనంవిగహాఽతీ’తిచోక్తం । అనుత్తమభుక్తిః । బ్రహ్మాదీనాంభుక్తిః, సాచముక్తిశ్చయైస్తృణీకృతేతీనాద్భుతేతైస్తృణీకృతానుత్తమభుక్తిముక్తిభిః । అనుత్తమశబ్దస్యముక్తావస్థయేపి నముక్త్యంతరంవ్యవచ్ఛేద్యం ముక్తితారతమ్యస్యపాగ్రేవనిరస్తత్వాత్ । భగవంతమనుభవతాంతదన్యతృణీకారశ్శూన్యతే, కింప్రజయాకరిష్యామోయేమాంసోయమాత్మే’త్యాది । పురాణేచోక్తం “పత్యుః ప్రజానామైశ్వర్యంపశూనాంవానకామయే । అహంకదంబోభూయానంకుందోవాయమునాతట” ఇతి । నిదర్శనవివక్షయాచోద్యతే “తృణంనారీవిరక్తస్యతృణంశూరస్యజీవితం । తృణంబ్రహ్మవిదోవిశ్వంనిస్పృహస్యస్పృహస్తృణ”మితి । “మహాత్మానస్తుమాంపార్థ, సమహాత్మానుమగ్లభ” ఇతిభగవదుక్తంసూచయన్నాహ మహాత్మభిరితి । ఉజ్జీవన త్వేపునుమగ్ల త్వేవ । భూయస్త్యాపేక్షయాబహువచనం । మాం త్వత్కూటాక్షేక్షణాత్పూర్వం రాజసతామసదృష్టిగోచరతయాదూషితమిదానీంతద్వదవేక్షణేనప్రతిబుద్ధమితిభావః । అవలోక్యతాం అవలోకనయోగ్యతాం, తిష్ఠతుతద్భవనేమజన్త తత్కూటాక్షవిషయత్వమాశ్రమపిమేపురుషార్థః ఇతిచాభిప్రేతం । ప్రఖ్యాతోహిభాగవతావలోకనప్రభావః “యస్యానుభవపర్యంతాబుద్ధిస్తత్వేప్రతిష్ఠితా । తద్దృష్టిగోచరాస్సర్వేముఖ్యం తేనర్వకిచ్ఛిషే”రితి । నయ-ఏతావదుపకరైత్వమేవశేషంపూరయేతిభావః । యథాత్వయాతద్విశ్లేషాదుస్సహఃతథామయాతదవలోకనవిరహేనాతిదుస్సహ ఇత్యభిప్రాయేణాహ ఊహితి యద్విరహేనాతిదుస్సహ ఇతి । తదిదమామనంతితైత్తిరియాః, సంధాంచయాగ్ సంధధేబ్రహ్మజైవః । రమతేతస్మిన్నుతజీర్ణేశయానే । వైనంజహత్యహస్సుపూర్వేష్వి’తి । స్వయమప్యాహ “నత్యజేయంకథంచన, జ్ఞానీత్వాత్మైవమేషుత”మితి । ఆహుశ్చమహావచనం “పరాబ్దుఖానాంగోవిందేవిషయానక్తచేతసాం । తేషాంతత్పరమబ్రహ్మదూరాద్గూరతరేన్ధితం । తన్నయత్వేనగోవిందేయేనరాస్యస్తచేతసః । విషయశ్చాగినస్తేషాంవిజ్ఞేయంచతపంతిక” ఇతి । తథా “నారాయణేతియస్యాస్యేవర్తతేనామమంగళం । నారాయణస్తమన్వాస్తేవత్సంగౌరివవత్సలే”తి । “వసంతివైష్ణ

వాయుత్రతత్రసన్నిహితోహరిః । అత్రపరహశజ్జేనసర్వవ్యాపిన  
 సుర్వజ్ఞస్యభక్తానాంస్వవిగ్రహద్యనుభవవిచ్ఛేదోవివక్షితః । నతుతద్వి  
 రహయావిశ్లేషః । దుస్సహశజ్జేనభేదోనవివక్షితః, సర్వశక్తైహేయ  
 ప్రత్యసేకస్యతదయోగాత్, అతస్తాదృశావస్థావతాంస్వవిశ్లేషంనోత్పా  
 దయతేత్యేవతాత్పర్యం । యతః-త్వేకవియోగస్సైనిరాకర్తృమిష్టతమభి  
 వావివక్షితం । అవబోధితవానిత్యాదిశ్లోకప్రయేణ స్వయంప్రయోజనో  
 త్తరకృత్యేకామ్యునిపిద్ధసంభేదప్రసంగోపినిరస్తః॥

౫౬

{ నదేహంనప్రాణాన్నచసుఖమశేషాభిలషితం నబాత్మా  
 సంనాన్యత్తి-మపితవశేషత్వవిభవాత్ । బహిర్భూతం  
 నాథక్షణమపినహయాతుశతధావినాశంతత్సత్యంషుభు  
 మథనవిజ్ఞాపనమిదం॥ }

౫౭

ఏవమిష్టంసర్వం దాస్యామిఅనిష్టంత్విహకింతేననివృత్తీనీయమిత్యతా  
 హ॥ నదేహమితి॥ యద్వాభాగవతకటాక్షలబ్ధరుచివిశేషాత్సపది సర్వం  
 విరోధివర్గంసంగ్రహేణనిదిశశ్యతన్నివృత్తిమభ్యర్థయతి । అశేషాభిలషిత  
 మిత్యేతద్దేహాదిమనర్వేష్యన్వేతి । అన్యేషాంసుఖార్థత్వాత్ప్రధానభూ  
 తేసుఖమాత్రేవా । ఆత్మానం స్వస్వరూపమిత్యర్థః । పుత్రమిత్రగృహ  
 క్షేత్రాదికంయారతోనిరస్తమిత్యభిప్రాప్యేణాహ నాన్యత్తి-మపీతి । త  
 వశేషత్వవిభవాద్బహిర్భూతం త్వచ్ఛేషత్వఫలభూతకైంకర్యాభ్యసమృ  
 ఙ్గేరనుపయుక్తమిత్యర్థః । సహివిశ్వపతేరశేషభూతంకించిత్-దాచిత్సంభ  
 వతి । నాథశజ్జేనసర్వశేషిత్వమిహవివక్షితం । క్షణమపినహేయేతన్న  
 దేహమిత్యాదౌసర్వత్రయోజ్యం । ఆత్మాభిమానార్హతయాదుస్త్యజపరి  
 గ్రహస్యదేహాదేర్చిహ్మదిష్టావరాంతసర్వాపేక్షితస్య ప్రభూతస్యాల్ప  
 స్యవాసుఖస్య తద్భిక్తురాత్మాధౌ పృథివీంత్యజేదితి స్వేతరసకలపరిత్యా  
 గేనాపి పరిగ్రహ్యాస్యాత్సనస్తదనుబంధైశ్చైవర్యాదెరపి ప్రత్యేకమన  
 హ్యాత్వద్యోతనాయనఞ్ప్రయోగావృత్తిః । అత్ర “యస్తస్త్వయా సహస  
 స్వగ్లోనిరయో యస్తస్త్వయావినా । నదేవలోకాక్రమణం నామరత్నమ  
 హంపృణే । విశ్వర్థంహాపిలోకానాం కామయేనత్వయావినా । నచసీతా

త్వయాహీనా నచాహమపి రాఘవ । ముహూర్తమపిజీవానో జలాన్త  
 త్స్యావినోద్భృతా । నహిమేజీవితేనార్థోనైవాధైకార్నచభూషణైః । వ  
 సంత్యారాక్షసీమధ్యే వినారామంమహారథ”మిత్యాది మాక్తఃప్రకారో  
 నుసంధేయః । ఏవమసహ్యత్వాజేవ తేషామత్యంత నివృత్తిః కార్యేత్యభి  
 ప్రాయేణాహ యాతుశతధావినాశమితి । నిరవయవస్యనిత్యస్యాత్మనశ్శ  
 తధావినాశప్రాప్త్యయోగాత్రైంకర్య విరుద్ధావస్థానివర్తన మేవాత్ర  
 వివక్షితం । ననుసర్వేష్వసంభావితార్థత్వాదహృదయమేతద్వాక్యమిత్య  
 త్రాహ తత్సత్యమితి । నహిత్వదన్యఈదృశప్రబలవిరోధినివర్తనముఇతి  
 సూచయతి మధుమథనేతి । పూర్వంశృణువిజ్ఞాపనమేకమిత్యుక్తంతద్వది  
 దమపిదయనీయ త్వోనుబంధివిజ్ఞాపనమిత్యాహ విజ్ఞాపనమిదమితి । తదిదం  
 విజ్ఞాపనంసత్యమితిసమానాధికరణంవా । విజ్ఞాపితమితికేచిత్పఠంతి । ముము  
 షుణా భగవత్త్రైంకర్యానుపయుక్త పరిగ్రహస్యాజ్య ఇత్యుక్తంభవతి॥

{ దురంశస్యానాదే రపరిహరణీయస్య మహతో నిహీనా }  
 చారోహంనృపశురశుభస్వాన్నదమపి । దయాసింధోబం  
 ధోనిరవధికవాత్సల్యజలధే తవస్వారం స్వారం గుణగణ  
 మితీచ్ఛామిగతభీః॥ ౫౮ }

ఏతత్సర్వమత్యంతానర్హ స్త్వంకిమవలంబ్య ప్రార్థయనఇతి పునఃభగ  
 వతాపూర్వోక్తార్థస్థిరీకరణాయపుష్టతహ॥దురంతస్యేతి॥ ప్రాయశ్చిత్తా  
 నవసరాశిఘోరవిపాకస్యేత్యర్థః । అనాదః పూర్వకోటిరహితప్రవా  
 హస్య । అపరిహరణీయస్య సర్వశక్తైస్తవైవ సంకల్పమంతరేణ దుష్పరి  
 హరస్య । మహతః మహాపాతకాతిపాతకాదిరూపస్యాసంఖ్యాతస్యవా ।  
 అనాచారదోషాదప్యహముపహతఇత్యాహ నిహీనాచారఇతి । అత్యంతని  
 కృష్టాచారఇత్యర్థః । అత్ర “సంధ్యాహీనోఽశుఃపిర్నిత్యమనమాకస్సర్వక  
 ర్మసుయదన్యత్కురుతేకమకనతస్యఫలభాగ్భవేత్ । అచారహీనంసమనం  
 తివేదా”ఇత్యాదిద్రష్టవ్యం । అహం షదన్యః ఈదృశఇతిభావః । నృపశుః  
 నరజాతీయతయావతుష్పద్వావృత్తఃపశుః, సమ్యక్ జ్ఞానయోగ్యజన్మ  
 లాభేపి “జ్ఞానేనహీనఃపశుభిన్నమాన”ఇత్యుక్తః । అశుభస్యాన్నదం త్వ

దపచార త్వదీయాపచారాదీనాం సర్వేషా మేకాశ్రయః! అహమశుభ  
స్యాస్పదంత్యంతుః, గుణానామాకరోమహా"నితిప్రసిద్ధఇతిహృదయం! అ  
పిశ్చేదేనవిరోధర్యోతనం ఏవంవిధస్వదోషపరిహారాపయిక గుణవిశేషవత్త  
యాసంబోధయతి దయాసింధోఇతి! బంధోమాతాపితేత్యాదినానిరుపా  
ధికసర్వవిధబంధుత్వేనప్రసిద్ధం! నిరవధికవాత్సల్యబలధే రిపూణామపి వ  
త్సలఇతిహ్యుక్తం! అత్ర దయావాత్సల్యసింధుత్వరూపణేనాతితుంగానా  
మపిస్వాపరాధానాంతప్రనిమజ్జనంసూచ్యతే! తవ స్వాభావికాసంఖ్యా  
తగుణవత్తయా శాస్త్రప్రసిద్ధస్య! గుణగణం జ్ఞానశక్తికారుణ్యాదికం!  
స్తారంస్తారం స్తుత్వాస్త్యుత్వా, నిర్బాధతయా విస్తూర్ణమశక్యతయా  
చనిరంతరమనుసంధాయేతి భావః! తేనైవగతభిః విరోధిభూయ స్త్వద  
ర్శనజన్యభయరహితః! ఇతీచ్ఛామి విలాసవికాశితేత్యాదిభి రవబోధిత  
వానిమాంయథే త్యాదిభి శ్చోక్తప్రకారేణ నిరంతరేచ్ఛావా న్భవామి  
త్యథః॥

౫౮

{ అనిచ్ఛన్నప్యేవం యదిపునరీతిచ్ఛన్నివరజ స్తమశ్చన్నశ్చ  
ద్వస్తుతీవచనభంగీమరచయం! తథాపీత్యంరూపంవచన  
మవలంబ్యాపిక్యపయా, త్వమేవైవం భూతం ధరణీధర  
మేశిక్షయమనః॥

౫౯

యద్యేవమిచ్ఛసి తదా తేనర్వమిష్టంసంపత్స్యతే, శాస్త్రజన్యపరోక్ష  
జ్ఞానమాత్రేణాదుష్టతయావగతేపి ప్రత్యక్షవాసనావశాదన్యత్రరుచ్యను  
వృత్తావసత్కల్పాహృదయప్రార్థనామాత్రేణ యదిముక్తిం దాస్యామిత  
దాతవానిష్టమేవమయాక్యతంస్యాదిత్యత్రాహ॥ అనిచ్ఛన్నితి॥ ఇతరభ్య  
సప్రభిక్ష్ణోక్తేశ్శిక్షణీయత్వేతన్నుభేనరక్షణీయత్వేచ హేతువిశేషాడివ్యం  
తే! యదీత్యత్రయద్యపీతియోజ్యం తథాపీతిప్రతినిర్దేశాత్! పునశ్చబ్దో  
న్యాభిప్రాయత్వేపిసంగ్రాహ్యత్వరూపవిశేషద్యోతనార్థః! ఇతీచ్ఛన్ని  
వేత్యాదినా, సాంకేత్యంపారిహస్యంవాస్తోభంహేళనమేవవా! వైకుం  
తనామగ్రహణమశేషాఘవినాశనం! హరిర్హరతిపాపాని దుష్టచిత్తైరపి  
స్త్తుతం! అనిచ్ఛయాపిసంస్పృహోదహత్యేవహిపావకః! అవశేణాపియ



నామిక్షీర్తితేనర్వపాతకైః । వుమాన్విముచ్యతేనద్యస్సింహత్రస్తైర్మృ  
 గై రివ । ఏతావతాలమఘనిర్హరణాయప్రంసాంసంకీర్తనంభగవతోగుణక  
 ర్మనామ్నాం । ఆకుశ్యపుత్రమఘవాన్యదజామిళోపినారాయణైః మి  
 యనూణఃప్రైతిముక్తిం । నారాయణైశ్చైవోస్తీవాగస్తీవశవతిశానీ । తథా  
 పినరకేఘోరేపతంతీశ్యేచదచ్చతం । రోగాపద్భయదుఃఖేభ్యోముచ్యం  
 తేనాత్రసంశయః । అపినారాయణేశ్యేతచ్ఛబ్దమాత్రప్రలాపిన"ఇతి  
 దీనిప్రమాణానినూచ్యంతే । రజస్తమశ్చస్త్రంః స్వకర్మోపాత్రప్రకృతిగు  
 ణభూతరజస్తమోభ్యామూవృతజ్ఞానతయా యథావస్థితస్వపరప్రకాశర  
 హితఇతిభావః । ఇద్వస్తుతివచనభంగీం కుహనాప్రయుక్తస్తోత్రరూపకుటి  
 లవాక్యప్రక్రియామిత్యర్థః । ఇశ్వంరూపంవచనమవలంబ్యాపి ద్వయార్థ  
 నిషణ్ణుభద్రశాక్యరూపంవ్యాజమంగీకృత్యాపీతియావత్ । ఏవంవిధవచన  
 మాత్రేపిహియమభయనివృత్తిఃస్వర్భతే"కమలనయనవాసుడేవవిష్ణోధర  
 శిధరామ్యతశంఖచక్రపాణే । భవశరణమితీరయంతియేవైత్యజభటదూ  
 రతరేణతానపాపా"నితి । కృపయాన్వసంకల్పిత యత్ప్రచిద్యజ  
 మాత్రాపేక్షిణ్యేతిహృదయం । త్వమేవరాఘవంశరణంగతఇత్యపరిక్షిత  
 వాక్యమవలంబ్య, నత్యజేయంకథంచనదోషాయద్యపితస్యస్యాదితిహిత్య  
 మైవోక్తమితిభావః । యద్వాత్వం "సుహృదంసర్వభూతానాం, దదా  
 మిబుద్ధియోగంత" మిత్యాదివాచీ । ఏవకారేణాన్యతైరపేక్ష్యమన్యాశ  
 క్యత్వంచద్యోత్యతే । ఏవంభూతం స్వతస్సర్వజ్ఞంత్యామపివిప్రలబ్ధము  
 ద్యతమిత్యభిప్రాయః । ధరశిధరేణిసంబుద్ధిస్సర్వలోకహితైషిణ్యాన  
 ర్వంసహయాక్షమయాయుక్తస్త్యమితిసూచయతి । అత్రవసంధరోద్ధర  
 ణనిదర్శనేనస్వాత్మసముద్ధరణార్హత్వమపిప్రకాశ్యతే । ఉక్తంహిభగవ  
 చ్ఛై"నమస్కలకల్యాణదాయినేచక్రపాణయే"విషయార్థవమగ్నా  
 నాంసముద్ధరణహేతవ"ఇతి । మే అన్యైశ్శితుమితుమశక్యస్యేతిభావః ।  
 యథోచ్యతే । ఏకశ్శాస్తానద్వితీయోస్తీ, శాస్తావిష్ణురశేషస్య"తి । శి  
 క్షయచ్ఛబ్దరహితంసమ్యగిచ్ఛాయుక్తంకురుష్యేత్యర్థః । "శంఖపాగ్రితే  
 నగోవిందస్తంపస్సర్వకృతాంజలిం । ఉత్తానపాదతనయం మునివర్యంజగ

త్పతిః । తతఃప్రసన్నుదనస్తత్తత్తాన్నుపనందనః । తుష్టావక్రణతోభూ  
త్వా ధూతధాతారక్షణ్యుతోమితన్యాయఇహానుసంధేయః॥ ౫౯

{ పితృత్వం మాతృత్వం దయితత్వం స్వప్రప్రియసుహృత్త్వం  
మేవత్వం మిత్రం గురురసేగతశ్చాసేవగతాం । త్వదీయస్త్వ  
ద్భృత్యస్తవపరిజనస్త్వద్దతిరహంప్రపన్నశ్చైవంసత్యహ  
మపితవై వాస్తీహిభరః॥ ౬౦ }

ఏవంస్వచేతశ్శిక్షణైః స్థానపిసామాన్యతోవిశేషతశ్చబహువిధాన్తై  
తూనాహ॥ పితేతి॥ పితృత్వం ఉచ్ఛాదక స్త్వం హితప్రపన్న రక్షకం । మా  
తృత్వం సాహిపుత్రాభిక్షాంభూయాంసీకర్తాన్యారభమాణాప్రియప్రప  
తకనశీలాచ, తాదృశ స్త్వం । సర్వాధికప్రీతిపయతయానిరయనిస్తార  
కతయాచ ప్రాప్తావసరేషు రక్షకతయాచ దయితత్వం స్త్వం । ప్రి  
యశ్చాసాసుహృచ్చేషిప్రియసుహృత్ నిరతిశయాన, దస్వరూపత్వం ని  
త్యహితైషిత్వం చాత్రవివక్షితం । ఉక్తసర్వప్రకార విశిష్టస్త్వదన్యో  
నాస్తీతివ్యంజనార్థఏవకారస్సర్వత్రయోజ్యః, నివాసశ్శరణం సుహృద్దితి  
సుచాలోపనిషదీతోపనిషదిచాధీతం మిత్రకార్యేషు సవయా  
స్సర్వరహస్యయోగ్యశ్చమిత్రమిత్యుచ్యతే, త్వమపితాదృశః గుహాధనం  
జయగోపాపదిషుతథాత్వవ్యక్తిః ఉచ్యతేచ “మిత్రమాపయింకంకర్తుం,  
తేనమైత్రీభవతుతే, అహేమాభాగ్యమహేమాభాగ్యంనందగోపప్రజౌక  
సాం । యన్నిత్రంపరమానందం పూర్ణంబ్రహ్మసనాతన”మితి । గురురసి  
సర్వేషాంయథాధికారం “మన్తనాభవమద్భక్తః, మామేకంశరణంప్ర  
జే”త్యాదిభిస్తత్వహితపురుషార్థోపదేష్టాతత్పవసర్వాజ్ఞాన నివర్తకశ్చ  
తథాచనిరుచ్యతే “గుశబ్దస్త్వంధకారస్స్యా ద్విశబ్దస్త్వనిరోధకః ।  
అంధకారనిరోధిత్వాన్యరుతిత్యభిధీయత”ఇతి । గతిశ్చాసి ఉపాయః ప్రాప్య  
శ్చాసి । మూయితేహి “అమృతస్యైశేషతురితి, యమేవైషవృణుతేతే  
నలభ్య”ఇతిచ । జగతామిత్యనేన “పితామహస్యజగతోమాతాధాతాపి  
తామహః, భూతానాంయోవ్యయఃపితా, చరాచరగురులహారిం, మమ  
స్యభిలలోకానాంగురుర్నారాయణోగురుః, తమమంసర్వసంపన్నమాచా

ర్యపితరంగురుం । అర్చ్యమర్చితమిచ్చానుస్మర్యేసమ్యంతుమర్హత, పి  
 తాసిలోకస్యచరాచరస్య త్వమస్య పూజ్యశ్చ గురుర్గరీయా ”నిత్యాది  
 మా క్తం దేవదానవాదిసర్వసాధారణ్యంవ్యక్తతే ఏతత్సర్వంపూర్వంశర  
 ణ్యబంధుశబ్దాభ్యాంసంగృహీతస్యప్రపంచనం । అథత్వదీయిత్యాదినాస్వ  
 గతాక్ హేతునాహ । త్వచ్ఛేషత్వప్రతిబోధవానహ మస్తీతిభావః । త్వ  
 ద్భృత్యః త్వయైవధారణీయః పోషణీయశ్చ । తవపరిజనః స్వతస్త్వత్సే  
 వార్హః స్తుతిరూపసేవాయాం త్వయానియుక్తశ్చ । త్వద్గతిః త్వదేక  
 ప్రయోజనః । అహం ఈచ్ఛశీమవస్థాంత్వయైవప్రాప్తిత్యతిభావః । ప్రప  
 న్నశ్చ త్వత్పాదమూలంశరణంప్రపద్యతి యథాహృదయమహృదయం  
 వాభావితభరన్యాసః । ఏతేన, సోహంత్యాంశరణమపారమప్రమేయంసం  
 ప్రాప్తః పరమపదయతోనకించిత్, అహమాత్మానదేహయాస్త్విష్టుశే  
 షోపరిగ్రహః । తమేవశరణంప్రాప్తస్తత్కైంకర్యచిక్రీయే ”త్యాది ప్రి  
 వస్వనిష్టావిజ్ఞాప్యతే । భగవత్ప్రసన్నస్యచైవంవిశేషఉచ్యతే “దేవర్షి  
 భూతాత్మనృణాంపితౄణాం నకింకరోనాయమృణీచరాజకా । సర్వాత్మ  
 నాయశ్శరణంశరణ్యం సారాయణంలోకగురుంప్రపన్న” ఇతి । త్వద్గతిర  
 హంప్రపన్నశ్చేత్యుభాభ్యామనన్యప్రయోజనతయా భగవంతమాత్రితా  
 నాంసర కాదినివృత్తిశ్చసూచ్యతే । శూక్రియతేహిరహస్యామ్నాయే త  
 త్కిమమీ యమవిషయంగచ్ఛంతి యమోవైతాక్ యతయతీతినభోఇ  
 త్యాహ నఖలుభాగవతాయమవిషయంగచ్ఛంతి కింతహింహైవైషాంకే  
 చిదుపక్లేశాభవంతి కాణాభవంతీత్యారభ్యతానుపక్లేశాన్సహేరస్మితి  
 వైష్ణవేచపురాణైః స్వపురుషమభివీక్ష్య చాశవాస్తంవదతి యమఃకిల త  
 స్యకర్ణ మూలే । పరిహరమధుసూదనప్రపన్నాస్ప్రిభురహమన్యనృణాంన  
 వైష్ణవానా”మితి । వామనేచ, దేవంశాంజగధరంవిష్టుంయేప్రపన్నాః పరా  
 యణం । నతేహాయమసాలోక్యంనవతేనరకాకన” ఇతి । శ్రీనారసిం  
 హే “పుండరీకాక్ష దేవేశనరసింహత్రివిక్రమ । త్వమహంశరణంప్రా  
 ప్తఇతియస్తంసముద్ధరే”తి । తథాన్యత్ర “యస్మిన్కస్మిన్ కులేజాతా  
 యత్రకుత్రనివాసినః । వాసుదేవరతానిశ్యంయమలోకంసయాంతిత” ఇతి ।

ఏవం సతి త్వయి భరస్వీకారాన్తే మయి చ భరన్యాస వాక్యప్రయోక్తరిస్థితే  
సతీత్యాశయః । అహమపీత్యనేన పూర్వోక్తసర్వదోషాకరోపి చ్ఛద్వస్తుతి  
కర్తాపీతి వసూచ్యతే । యద్వా యథాపాప్రీతినాః పూర్ణప్రపత్తినిష్ఠాస్తస్వ  
యాభర త్వేన స్వీకృతాః తథాహమపీతిభావః । తవ ప్రస్తుతప్రభూతభర  
స్వీకారే శ్రీప్రస్య సమర్థస్య చ । న హ్యేతాదృశం భరం సోధుమహంవా  
నోయోవాత్వద్వ్యతిరీక్తః కశ్చిత్సమర్థఇత్యవధారణాభిప్రాయః । హి శబ్దేన  
“మనీషిణా హి యే కచిద్యతయో మోక్ష కాంక్షిణః । తేహంవై చ్చిన్నత్వ  
ష్టానాం యోగక్షయమవహాహరిః । స్థితేమనసీ” త్యాది ప్రమాణప్రసిద్ధి  
ర్వ్యత్యతే । స్వాంగీకారస్య సిద్ధవత్కారగంవాప్యనక్తి । భరః “రక్షితవ్యా  
స్తవ్యయారాజస్థర్భుతాస్తపోధనా” ఇతి మహర్షి వాక్యప్రకారేణ మ  
ద్వాపారనిరపేక్షం రక్షణీయ ఇతి భావః ॥

౬౦

{ జనిత్యాహం వంశే మహతి జగతి భ్యుతయశసాం శుభీ  
నాం యుక్తానాం గుణపురుషతత్వస్థితివిదాం । నిసర్గా  
దేవత్యచ్చరణకమలైకాంతమనసామధోధః పాపాత్మా  
శరణదనిమజ్జామితమసి ॥

౬౧

అహమపి తవైవాన్తి హి భర ఇత్యుక్తే మహాయోగికులప్రసూతత్వ మ  
పి హేతురస్తీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ జని త్వేతి ॥ యద్వాయోగవంశప్ర  
సూతేన త్వయా కథమత్యంతాకించనత్వం పురస్కృత్య మయ్యేవ భరన్యా  
సంక్రియత ఇత్యత్ర ప్రాగుక్త మకించనత్వ మేవాసమంజవదభిజన విరుద్ధ  
స్వభావతయాపిస్థాపయతి ॥ జనిత్యా “ఏతద్ధిశర్లభతరం లోకే జన్మయదీ  
దృశ” మిత్యుక్తదుర్లభతరం జన్మలభ్యాపీతి భావః । అహమిత్యనేనాన్తిన్వం  
శే అహ మేకఎవవిపరీతవృత్త ఇతి వ్యజ్యతే । వంశే మహతి అమానిత్వాద్యా  
త్మగుణ సవ్యగ్వృత్తవిద్యాదిభూయిష్టే మహాభాగవతకులే । “భూతలే  
శ్లాఘ్యమేతద్ధికులం విష్ణుపరిగ్రహ” మితి చ స్మర్యతే । ఈదృశవంశజన్మనః  
కృశీలభ్యత్వం వారాహేప్రోక్తం “వర్ణాశ్రమాచార పరస్సప్తజన్మాని  
యోద్విజః । ఏకాంతసూర్యభక్తస్యాస్సవిప్రస్సప్తజన్మసు । తతస్తత్పు  
ణ్యమాహత్మ్యాదుద్రభక్తోభవిష్యతి । తథైవ సప్తజన్మాని శివభక్తి పరా

యః । మహతా తేనపుణ్యేనవైష్ణవత్వంలభేతసః । విష్ణుభక్తిపరస్తద్యత్సప్తజన్మానిమానవః । ఏకాంతభగవద్యాజీవిప్రోభాగవతాన్వయేతతస్సలభతేజన్మదేవైరత్యంశదుల్లభ"మితి । జగతిభ్యాతయశనాం "యద్యంశేధీత్యవేదానీ" త్యాచ్యక్తప్రకారేణానుకూలప్రతకూలరూప సర్వజనప్రసిద్ధకీర్తినాం । శుదీనాం "యోధైశుచిస్సహిశుచిర్నమృద్వారిశుచిశ్శుచిః । యైత్రీజ్ఞస్యేశ్వరజ్ఞానాద్విశుద్ధిః పరమామతే" త్యాదిప్రసిద్ధసర్వప్రకారశుద్ధిమతాం । ఏతేనప్రయోజనాంతరసంగరూపాశుద్ధిరాహిత్యంచాభిప్రేతం । యుక్తానాం ఆత్మావలోకనక్షమాణాం । యద్వాత్వయాసహనిత్యయోగ మాశంసమానానాం త్వదనుభవ విశ్లేష రహితానామితివా । గుణపురుషతత్వస్థితివిదాం త్రిగుణాత్మకప్రకృతేః శురుషస్యచతత్వస్థితియథాత్మ్యప్రతిష్ఠాం విజానతాం । యద్వాప్రకృతిపురుషతత్త్వయో స్వరూపస్వభావాది వ్యవస్థితజేదినామిత్యర్థః । నిసర్గాదిత్యాది జన్మప్రభృతిత్వపురణాకవింద నియతభక్తీనామిత్యర్థః । ఈదృశవ్యతిరిక్తోహినిందితః పితృభిర్దాజనిప్యైత్యాదినా । అత్రయుక్తానామిత్యాదిపదత్రయంస్వపూర్వేషు యథార్హం కర్మయోగజ్ఞానయోగభక్తియోగాన్వయంవావివక్షతి । పాపేషుత్సామిద్ధిర్యస్ససపాపాత్సాయద్వా పాపమేవస్వరూపంస్వభావోయస్యసోహం పాపాత్సేతిస్వనిందాప్రకర్షార్థబోధపారికఃప్రయోగః । స్మర్యతేహి " మానుష్యంపాప్యలోకేన్ద్రిన్దుకోనాబధిరోవా । నాపక్వామతినంసారాత్సఖలుబ్రహ్మహంభవే"దితి । వారాహేచ " లభ్యాతుమానుషంజేహం పంచభూతసమన్వితం । మామేవనప్రపద్యంతేతతోదుఃఖతరంసుకీ"మితి । నారసింహేచ " శుభమిదముపలభ్యమానుషత్వం సుకృతశతేన వృధేంద్రియార్థహేతోః । రచయతికురు తేనమోక్షమార్గం సదహాతించందనమాశుభస్తహేతో"రితి । అధికారానురూపముపాయం త్వమేవప్రయచ్ఛేత్యభిప్రాయేణసంబోధయతి శరణజేతి । యద్వా మత్స్వభావాదసతత్త్వపిమహాయోగవంశజననంత్యత్స్వభావాత్త్వమేవ ప్రస్తుతవిషయమచ్ఛిక్షణవ్యాజతయా స్వీకృత్యోపాయపూరికంకురుష్యేతిభావః । తమస్యధోధోనిమజ్జామీత్యన్వ

యః । తమశ్శబ్దభాసమ్యక్ప్రకాశవిరుద్ధమజ్ఞానం విచరీతజ్ఞానంచాభిసం  
 ధతై । తమోనుణమయీప్రకృతిర్వా । తమసస్సముద్రస్థానీయత్వమ  
 భిషేత్యుచజ్జనశబ్దః । ఏ తేనస్వపరప్రకాశరాహిత్యంచసూచ్యతే । మ  
 ద్వంశ్యాస్త్యదనుభవరసేనిమజ్జంతి అహంతుతమసినిమజ్జామీతి నిశ్చేదవి  
 శేషశ్చ “మహాతామృణ్యపజ్యేనక్రీతేయం కాయనాస్త్యయా । పాప్రీపుం  
 దుఃఖోదధేఃపారంత్వరయావన్నభిద్యత” ఇతి సంసారతరణహేతుతయా  
 త్వద్దత్తైనశరీరేజైవసంసారేనిమజ్జామీత్యుక్తంభవతి । అధోధఇత్యసేన  
 స్వేనావ్యైశ్చస్వస్యాశక్యోద్ధరణత్వమభిషేతం । నిమజ్జామీతివతకమా  
 నవ్యపదేశః పాపవశాత్తాదృశస్యతమసోద్యాప్తనువృత్తింద్యోతయతి । ఏ  
 తేన స్వయముపాయంతరానర్హస్య మేత్వత్వాప్రప్ర్యర్థం సర్వంసహే  
 త్వయిభరన్యాశ్చద్వస్తుతినిబంధోపిత్వయైవయథావస్థితఃకార్యఇతివిజ్ఞా  
 పితంభవతి ॥

౬౧

అమర్యాదఃక్షుద్రశ్చలమతిరసూయాప్రసవభూఃకృత  
 ఘోరుర్వాసీస్తరపరవశోవంచనపరః । నృశంసః  
 పాపిష్ఠఃకథమహమితోదుఃఖజలధే రపారాదు త్తీర్ణ  
 స్తవపరిచరేయంచరణయోః॥

౬౨

యదిసర్వశక్తిః పరమకారుణికస్త్యమకించనస్య ప్రపత్తివాక్యముఖ  
 రముఖస్యమమశిక్షణైరక్షణేదనప్రవతసే తదామహత్తరవిచరీతగుణగ  
 ణభరాక్రాంతోహం కథం సంసాతజలధిముత్తీర్య త్వత్పాదపరిచర్యాం  
 పాప్రీపుయామితి పాప్రీగుక్తకార్యణ్యస్థేమే స్వబోషాద్భీతస్యశరణ్యగు  
 జైరాశ్వసనీయత్వంద్రథయితుంచ పాపాత్మేతిసంగృహీతమేవవిస్త్రణీ  
 తే ॥ అమర్యాదఇతి॥ “వయసఃకర్మణోర్థస్య శ్రీతస్యాభిజనస్యచ । వేష  
 వాగ్వృత్తిసారూప్య మాచరన్విచరేదిహే” త్యాదిషూక్తాం శ్రుతిస్తృతి  
 మర్యాదామతిక్రాంతోహం । క్షుద్రః ఉపాయదారిద్ర్యహేయపురుషో  
 ర్థకార్యణ్యాదియుక్తః ॥ క్షుద్రోదరిచేక్ష్మపణేనృశంశేల్పనికృష్టయోరీ  
 తినిఘంటూక్తేషు నృశంసత్వస్య పృథగుక్తత్వాచ్ఛేషంయథోచితం గ్రా  
 హ్యం ॥ పండితైరర్థకార్యణ్యాత్పర్యస్త్రీభిరివస్వయం । అత్తాసంసర్మా

త్యసంస్కృత్యపరోవకరణీకృతః ॥ చలమతిః బహుభ్యోబహుశశ్చసమ్యక్  
 క్చుక్తిష్యపిశాస్త్రేష్వప్రతిష్ఠితబుద్ధిః । అనదధైర్యమతు “దృఢపూర్వశు”  
 తోమూర్ఖాధర్మాణామవిశారదః । వృధానపుచ్చంశ్చందేహానంభశ్శిఖా  
 మివభక్తీ”త్యాదిమాక్తంస్థిరమతిత్వమపిహిదోషః । “వ్యవస్థితప్రశాంతా  
 త్వాకుపితోవ్యభయంకరః । అవ్యవస్థితచిత్తస్యప్రసాదోపభయంకర”ఇ  
 త్యాద్యపిగ్రాహ్యం । అసూయాప్రసవభూః గుణేషుదోషావిష్కరణమ  
 సూయా తద్వతఃప్రకారం “రాజన్సర్వపమాత్రాణి పరచ్ఛిద్యానిప  
 శ్యసి । ఆత్మనోమేరుమాత్రాణిపశ్యన్ప్రసివశ్యసీ”త్యాదిభిరాహుః, త  
 స్యాః ప్రథమ పాద్రుద్భావస్థానం “అసూయకాయా నృజవేజనాయన  
 మాంబూరియాః, అసూయకాయమాంమాదాః నచమాంయోభ్యసూ  
 యతీ”త్యాదిష్వసూయావా నిద్వద్యాప్రదానాదిషు పరిహరణీయ ఉచ్య  
 తే । కృతఘ్నః త్వదవైశ్వాంత్రవ్యాచపరమోపకారకేణకృతమనంతముప  
 కారమపహ్నుత్యాపకారేష్వపిప్రవృత్తభిభావః । సచాసౌసర్వభ్యః  
 పాపకృద్భ్యస్సమధికఃస్తర్యతే “గోఘ్నైవసురాపేచ చోక్షేభగ్నైవ  
 తేతథా । నిష్కృతిర్విహితాసద్భిః కృతఘ్నైవాస్తిసమృతిః । సత్యై  
 తాశ్చకృతార్థాశ్చమిత్రాణినభవంతియే । తాన్తృతానపిక్రవ్యాదాఃకృ  
 తఘ్నైవోపభుంజత”ఇతి । ఏతస్యకల్పచనిబర్హణార్థప్రాయశ్చిత్తసం  
 భవేపిసంసర్గానర్హతాపిస్తర్యతే “శరణాగతబాలస్త్రీహింసకాంత్యం  
 వసేన్నతు । చీర్ణవ్రతానపినతఃకృతఘ్నైవహితానిమా”నితి । దుర్మానీని  
 కృష్టమప్యత్కాంతం ఈశ్వరోహమహంభోగీత్యాది ప్రకారేణాత్యుత్కృ  
 ప్తమన్యమానః । తేనహ్యుత్కృష్టజనావమానాదౌశిశుసాలాచివత్ప్రవ  
 ర్తతే । యథాహశాండెల్యః “మూఖాశ్చపండితంమన్యాఅధమాధా  
 ర్మికాఇవ । ధన్యయంత్రాన్ప్రచాధంతేసాధూనాంలింగమస్థితా”ఇతి । ఆ  
 హవవిదురః “అతిమానోతివాదశ్చ తథాత్యాకానరాధిప । కోర్ధశ్చాప్తివి  
 విత్సాచమిత్రదోహశ్చతానివత్ । ఏతపివామసాస్త్రీష్టాఃకృంతంత్యా  
 యాంషిదేహీనాం । ఏతానిమానజాక్షుంతి నమృత్యుర్భద్రమస్తత”  
 ఇతి । స్మరపరశశః ధర్మవిరుద్ధకామోపభోగశ్రద్ధావిహ్వలః । అతఏవహ్య

స్వతంత్రస్వత్వాతంత్యాగ్రిమానోపి జడకృత్యం “ అంగారసదృశానా  
 రీఘుతకుంభసమీపుమాః । తస్మాన్నారీఘసంసర్గంకూరతః పరివర్జయే  
 త్ । రాగాద్యపేతంహృదయంవాగదుష్టాన్మతాదినా । హింసాచిరహితః  
 కాయః కేశవారాధనంత్రయం । పరరంధ్రేషుజాత్యంధాఃపరదారేష్వ  
 పునకాః । పరీవాదేషుయేమూకాస్తేతీవదయితామమే” త్యాదిక మత్ర  
 భాష్యం । వంచనపరః పరద్రవ్యాపహారాద్యర్థండుంభవృత్త్యా స్వదోషాప  
 హ్నవేనత్వదితరానివస్వతస్సర్వజ్ఞం త్వమపివిప్రలబ్ధుకామః । ఈదృశా  
 నాం సర్వేషుకృత్యేషు బహిష్కారంస్తర్యతే “పాపంఛిన్దోవికమకస్థా  
 వైచిడాలవ్రతికాకశతాక । మౌతుకాన్చకవృత్తీంశ్చ వాక్ష్వాప్రేవాపి  
 నార్చయేత్ । ధర్మధ్వజస్సదాబుజశ్చాద్విహోలోకడాంభికః । బైచాల  
 వ్రతికోజ్జేయోహింసస్సర్వాతినంభకః । అధోదృష్టిరైకృతికస్సాన్త  
 సాధనతత్పరః । శతోమిధ్యావినీతశ్చబక్తవ్రతచరోద్విజ” ఇతి । సృశః  
 ఆసన్నేషువ్యాఘ్రాదివ తూక్రీరకమాక ఆన్యశస్యం పరోధర్మభిత్వ  
 దుక్తవిపరీతస్వభావః । ఏవంప్రకారతయామమపాపాత్కైతి పూర్వోక్త  
 ముపపన్నమిత్యభిప్రాయేదాహ పాపివృత్తియద్వాప్రదర్శనార్థంకించి  
 దుక్తం “అన్యతంచనముత్కుర్నేరాజగమివపైశునం । గురోశ్చాభికనిర్భం  
 ధస్సమానిబ్రహ్మహత్యయా । పితృనోయశ్చవిప్రాణంరంధ్రాన్స్వషణ  
 తత్పరః । దద్యాన్తమాకంతికంశోకంసోక్షయంసరకంవజేత్ । దహ్యామా  
 నాస్సుతీప్రేణనీచాఃపరయశోగ్నినా । అశక్తాస్తత్పదంగంతుంశతోనిండాం  
 ప్రకుర్వతే । యోరాజ్ఞఃప్రతిగృహ్యైవశోచితవ్యేప్రహృష్యతి । సనజా  
 నాతిమూఢాత్పానరకానేకవింశతిం । కృష్ణాజనప్రతిగ్రాహీరేతసశ్చైవ  
 విక్రయా । గజచ్ఛాయాసుభోక్తాచనభూయఃపురుషాభవేత్ । వాజేనచా  
 హ్మణంజత్వాహృష్టోభవతియోద్విజః । త్వశానేపాదపస్సస్యాద్గృధ్రీకం  
 కసిమేవితః । గురుంత్వంకృత్యహంకృత్యవిప్రంనిర్జిత్యవాదతః । అరణ్యేని  
 ర్జలేదేశేభవతిబ్రహ్మరాక్షసః । యోమోహదధవాలస్యాదకృత్వాదేవ  
 తార్చనం । భుజ్జైనయాతినరకాక సూకరేష్వపిజాయతే । పితరంమా  
 తరంవాపితధాదత్తాభయంసుతం । త్యజేచ్ఛతగుణీంభాగ్యాంశంవింశతి



ద్భ్రాహ్మణాదుకం । రాక్షసాఃకలిమాశ్రిత్యజాగృం తేబ్రహ్మయోనిషు ।  
 బ్రాహ్మణాసేవచాభం తేవిష్ణుభక్తాన్విశేషతః । విద్యాబోరోగురుద్రోహీ  
 వేదేశ్వరవిరూషకః । తపతేబహుపాప్తానస్సద్యోదండాభ్యుత్థితః । ప  
 రద్రోహీష్వభిధ్యానం మనసానిష్ఠచింతనం । వితథాభివేశశ్చత్రివిధం  
 మానసంస్త్పతం । పారుష్యమన్యతంచైవ మైశున్యంచైవ సర్వశః । అనిబద్ధ  
 ప్రలాపశ్చ వాఙ్మయంస్యాచ్ఛతుర్విధం । అదత్తానాముపాదానంహింసా  
 మైవావిధానితః । షరదారోపసేవాచశారీరంత్రివిధంస్త్పతం”మిత్యాది  
 ఘాతాన్యతిఘాతాన్యనంతానిమేపాపానిసంతీత్యభిప్రాయః । అహం  
 ప్రాగుక్తప్రకారేణతత్పరిచర్యామిచ్ఛన్నివభావయత్ । అథవా ఉక్తా  
 నుక్తదోష సహస్రసంపూర్ణతయా “దయాసర్వభూతేషు త్రాంతిరనసూ  
 యాశౌచమనాయాసోమంగళమకార్యమస్పృహ” త్యాదిప్రతిపాదిత  
 విపరీతాకారభిధావః । కథం నకథంచిదిత్యాపాతతోర్థః । ఈదృశోపేశర  
 తాగతవత్సలం త్వమాశ్రితః ఉత్రబంధువృత్తాదినయాన్నవినశ్యతీతి  
 గూఢోభిప్రాయః । తథాహిశరణ్యస్త్వయిమాహ “అపిచేత్సుదురాచా  
 ర” ఇత్యారభ్య “నమేభక్తఃప్రణశ్యతీ”తి । శ్రీవైష్ణవధర్మశాస్త్రేచ “అ  
 పిపాపేష్వభిరతామద్భక్తాఃపాండునందన । ముచ్యంతేపాతకైస్సరైః  
 పద్మపత్రవిమాంభసే”తి । శ్రీశ్రుండరీకనారదసంవాదేచ “అశ్వమేధశ  
 తైరిష్ట్యా వాజపేయశతేనచ । నప్రాప్నువంతిసుగతిం నారాయణపరా  
 ఙ్ముఖాః । యేన్మశంసాదురాత్మానఃపాపాచారరతాస్తథా । తేపియాంతి  
 పరంథామనరానామాయశాశ్రయా” ఇతి । శ్రీనారసింహపురాణేచ “భ  
 గవతిచహరావనన్యచేతాభృశమలినోపి విరాజతేమనుష్యః । నహిశశక  
 లుషచ్ఛవికదాచిత్తిమిరపరాభవితా ముమైతివంద్ర” ఇతి । శ్రీసాత్వతే  
 చ “దురాచారోపిసర్వాశీకృతఘ్నానాస్తికఃపురా । సమాశ్రయేదాది  
 దేవంశ్రద్ధయాశరణంయది । నిదోకషంవిధితంజంతుప్రభావా త్వరమా  
 త్త్వన” ఇతి । ఏవం “మేరుమందరమాత్రోపి రాశిఃపాపస్యకర్తృణః । కేశ  
 వంచైద్యమాసాద్యదుర్వాధిరవనశ్యతి । సకృత్స్మృతోపిగోవిందోన్మా  
 తాంజన్మశతైశ్చిశం । పాపరాశిందహత్యాశుతూలరాశిమివానల” ఇత్యా

దివజనానిభావ్యాని । ఏవమభిప్రాయానభ్యుపగమే శాస్త్రసిరోధః పూర్వాపరివిరోధశ్చ స్యాత్ । ఇతిః ఊమిః పట-బహుళ త్వేనాతిదుస్సహతయోపలభ్యమానాదిత్యర్థః । అత్ర మః శబ్దైః సేవసంపృక్తమధున్యాయాత్సాంసారికం సుఖమపి సంగృహ్యతే । దుఃఖస్య కలధత్వరూపణమానంత్యవ్యంజనార్థం । దుస్తరత్వాభిప్రాయేణాపారత్వోక్తిః । ఉత్తీర్ణ శబ్దాభిప్రాయాపాధికసమస్తాకారాత్సంతికనివృత్తిసరః । అనిష్టనివృత్తిరేవ ప్రాప్తిపర్యంతత్వంతవేత్త్యానివోచ్యతే । పరిశుద్ధప్రాప్త్యస్య తవచరణయోరీదృశోహంత్వత్కృపామంతరేణ కథంపరిచరేః మిత్యుక్తభవతి । అత్ర పరిచరణాక్త్యా యేనయేనధాతాగచ్ఛతి తేనతేనసహగచ్ఛతి తవ్యధాతరుణవత్సవత్సంవత్సోవామాతరంఛాయావాసత్వమనుగచ్ఛేత్తథా ప్రకారం, ఏతమానందమయ మాత్మనముఃసంక్రమ్య ఇమాంట్లోకానామూస్మికామరూప్యనుసంవరకః, సతత్రపర్యేతీత్యాది ముక్తవిషయశ్చ త్ర్యైకాస్స ర్థేవ్యాపారాస్సాన్వయభిమతకైంకర్యరూపానూస్యచ్యంతే॥ ౬౨

{ రఘువరయదభూత్వంతాదృశోవాయసస్య ప్రణత  
 ఇతిదయాభుర్యచ్చైద్యస్యకృష్ణః । ప్రతిభవమపరాధ్న  
 ర్ముగ్ధసాయుజ్యదోభూర్వదశేమపదమాగస్తస్యతేనీ  
 త్తమాయాః ॥ ౬౩

ఏవంవిధస్యాపిస్వస్యయత్కించిద్వాన్యజమాత్రేణ సర్వేషామపరాధానాం తుంతవ్యత్వే ప్రాజ్ఞాయమపిదర్శయతి॥రఘువరేతి॥యద్వాస్వదోషాద్భీతశ్శరణ్యేన స్వగుణానావిష్కృత్య ప్రత్యాశ్వాసితస్స్వదోషాణామపికాకాదిదోషన్యాయాత్మంతవ్యత్వేకేమాశ్చగ్యమిత్యాహ । అత్రసంబుద్ధ్యా శరణాగతరక్షణాదిధర్మప్రపర్తనాయ తదుచిత వంశేవతీర్ణత్వం తాదృశేషశరణ్యేషుద ముఖ్యత్వం వ్యజ్యతే । ఆహచవిభీషణః ‘సర్వలోకశరణ్యాం రాఘవాయమహాత్మన’ ఇతి । దృష్టంచైతత్స్వవిషయవాసిజంతుజాతస్య సమరలీళాసహాయాకృతానాం వానరాణాం చ జాతిగుణసృత్తాదివైషమ్యానాదరేణయత్కించిదానుకూల్యమాత్రేణసంరక్షణే త్వం ‘బ్రహ్మస్వయంభూశ్చతురాననోవారుద్ర’స్త్రినేత్ర స్త్రిపు

కాంతకోవా । ఇంకోమహేంద్రస్సురనాయకోవా తాత్పర్యమునకత్యాయ  
 ధిరామవధ్యం, సజేవగంధర్వమనుష్యపన్నగం, పిశాచాదానవాన్య  
 యాః, చాపమానయసౌమిత్ర' ఇత్యాదిమప్రసిద్ధప్రభావస్త్యంసహ్యశ  
 క్తఃత్రాన్యతీతిభావః । తాదృశః జేవీషయాసహ్యపచారకర్తుః । వాయుస  
 స్యేత్యనేనఃపుత్రఃకిల సశక్రస్యవాసఃపతతాః । ధరాంతరచరశ్శీ  
 ఘ్రింపవనస్యగతాసమ'ఇత్యుక్తంసూచ్యతే । నాత్రజయంతః కాముకత  
 యాసమాగతఇతిశ్రీరామాయణోక్తంఃసచాప్యపారమన్నాంసాద్భుతా  
 న్ధీబలిభోజనః । భక్షగర్భైనకాకనదారిలంతుస్తనాంతర"మిత్యాదిమోత్ర  
 వచనాత్, అతోవానివదసావింద్రజన్నాప్రబలఃకశ్చిద్వాసఃః "మతః  
 తేకాకమాతేతుబ్రహ్మస్త్రంసముదీరిత"మితిచోక్తం । ప్రణతఇతిప్రం  
 ల్లాకాన్సంపరిక్రమ్య గత్వాభూమా నిపాతితం దయార్ద్రబుద్ధ్యాప్రణత  
 త్వేనపరిగృహ్యేత్యర్థః । యద్వాసకృత్ప్రణతఇత్యేతావన్నాతేజేతిత  
 దాతుప్రణతశ్చః ప్రకృష్టప్రవీభావరూపప్రపత్తిపరఃఃసతంసిపతితం  
 భూమాశరణ్యశ్శగణాగత"మితివచనాత్, ఉక్తంచాభియుక్తైః "కాకంతం  
 చవిభీషణం శరణమిత్యుక్తిక్షమారతు"ఇతిఃపధార్మామభి కాకుత్స్థఃకృప  
 యా పర్యపాలయ"దిత్యుక్తమాహ దయాభరభూదితి । నను దక్షిణాక్షి  
 హింస నేనదండయంతఃకథందయాభుష్టః, రాజభిధృతవదండాన్వితి న్యా  
 యాద్దండోపిదయామూలఇతిచేత్తర్హిప్రణతఇతిహేతూక్తిర్నముటతే । మై  
 వం, పాశాధినః కాకస్యపాశరక్షణేనప్రపత్తిఫలస్య సంపూర్ణత్వా  
 త్ । అమోమస్యబ్రహ్మస్త్రస్యలత్యానుబంధియతి-చిన్నిరసనీయత్వ  
 క్ల పేరవశ్యాపేక్షితత్వాత్తదర్థమేకాక్షిహరణేపి సవ్యదక్షిణభాగసంచా  
 రితారకావ్యాపారకల్పనేన దృష్టిద్వయ ఫలసిద్ధేః । దుష్ప్రికృతేఃకాకస్య  
 భూయోపరాధయానువృత్త్యర్థంస్వల్పవయవఖండసన్యాపేక్షితరూప  
 త్వత్తస్య కాకజాత్యనుబంధిత్వక్లమై స్సర్వత్ర సర్వేషాం ప్రస్తుత వృ  
 త్తాంతప్రఖ్యాపనార్థత్వాచ్ఛేతిభావః । ఏవందయాక్షమయోరుదాహర  
 ణాంతరమాహ యచ్ఛేతి । అత్రకృష్ణశబ్దేన సర్వలోకరక్షణార్థమవతీర్ణ  
 త్వంఃకృషిర్భూవాచకశ్శబ్దోఽశ్చనిర్వృతివాచకః । తయోరైక్యంప్ర

కుర్వీతకృష్ణఇత్యధీయత" ఇతినిరుక్తిశ్చసూచ్యతే । ప్రతిభవమపరాధురి  
త్యనేనకాకాదవ్యాఙ్మ్యక్తిః । జన్మత్రయేనర్వబాపరాధశీలస్యేత్యర్థః ।  
అవిజ్ఞాతేతదపరాధక్షమాభిప్రాయేనాహముద్ధతి । ముద్ధోహ్యపరాధ  
మనపరాధంచవివేక్షుం నశక్నోతి అయంతు వివేక్షుంపశ్యన్నపితుమయా  
సృజిషీసమిత్తుక్తగుణవిశేషేణాపశ్యన్నివభవతీతిముద్ధత్వోపచారః । త  
స్మిన్నేవలయముపయయావితపరాశరవాక్యాభిప్రేతమాహ సాయుజ్య  
దోభూరితి । నాత్రలయశబ్దేనజేవప్రధ్వంసోవివక్షితః, శుశ్రీత్సృజమాత్రై  
ర్జీవనిత్యత్వస్థాపనాత్, నచైక్యాపత్తిఃపరమాత్మాత్వనోర్యోగఃపరమార్థ  
ఇతీవ్యతే । మిత్యైతదన్యద్ద్రవ్యంహినైతితద్ద్రవ్యతాంయత" ఇతి తత్ప్రతి  
షేధాత్ । 'బ్రహ్మవేదబ్రహ్మైభవతీ'త్యాదికంతుపరమసామ్యాపత్తిప  
రం, 'నిరంజనఃపరమంసామ్యముతైతి, యథోదకంశుద్ధైశుద్ధమాసీక్తంతా  
దృగేవభవతిఏవంమునేర్విజ్ఞానతతత్త్వాభవతిగౌతమ' "ఇదంజ్ఞానము  
పాశ్రిత్యమమసాధర్మ్యమాగతా" ఇత్యాదిశుశ్రీత్సృజమాసారాత్ । సూ  
త్రితంతః భోగమాత్రసామ్యలింగాచ్చేతి । అతస్సాలోక్యసారూప్యాదిశ  
బ్దవత్సాయుజ్యశబ్దోపేయకసామ్యపరః । సర్వంహిభగవతాముక్తేనచభో  
గ్యత్వేనయుక్తం, 'తేనర్వగంసర్వతఃపాశ్రిప్యధీరాయుక్తాత్మానస్సర్వమే  
వావిశంతి, సర్వంహంపశ్యఃపశ్యతినర్వమాప్నోతి సర్వశ' ఇత్యాది శుశ్రీ  
తేః, బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమిత్యాదికర్తుకర్తృవ్యవచేశాచ్చ । అతఃపదవా  
క్యప్రమాణానభిజ్ఞైస్సాయుజ్యమైక్యమితిపరికల్పితం, ఏతాసామేవదేవతా  
నాన్ సాయుజ్యన్ సాష్టితాన్ సమానలోకతామాప్నోతీత్యత్రయగప  
త్క్రమేణ వానేకదేవతాసాయుజ్యే తత్తదైక్యాపత్తై రఘటితత్వాత్  
"సాయుజ్యంప్రతిపన్నాయేతీప్రభక్తాస్తపస్వినః । కింకరామమతేనిత్యంభ  
వంతినిరుపద్రవా" ఇతిపరమసంహితాయాముక్తం । శౌండిల్యస్మృతౌచ  
"యాదృశూపస్తుభగవాన్యత్రయతావతిష్ఠతే । ముక్తశ్చపంచకాలజ్ఞ  
స్తాదృశస్సహమోదత" ఇతి । సాయుజ్యశబ్దేనశరవత్తన్మయోభవేదిత్యా  
దిషూక్తసంయోగవిశేషోవివక్షితఇతివదంతస్తద్ధర్మవిరోధాభావాన్మర్షణే  
యాః । అగశ్మబ్దోపరాధవాచీతస్యవేక్షమాయాఃకిమపదమాగఃసంకించద

స్త్రీ! సర్వదర్శి నా త్వయాదృష్టమస్తిచేద్యద, త్వయాపిద్రష్టుంవక్తుంచనశః  
 క్యమితభావః। దయాక్షమయోఽహంవి నాభావా దన్యతరోక్తావితరదంతర్గ  
 తం। నను దేహపాతావధిరంతరాపరాధస్యశిశుపాలస్యకేనవ్యాజేనము  
 క్తిః పాప్రైతిచేదిహ తావత్ప్రాగేవభగవత్స్లోక విశేష వాసినశ్శాపా  
 కాంతస్యప్రకూలజన్మత్రయాంతే ముక్తిస్థివిష్యతీతి ప్రతివిధాన నియ  
 తిఃపరమందిదానం। అతఏవహయపాత్తచక్రేవధోద్యతే భగవతిశిశుపాల  
 స్యప్రద్యేషసంసారభూయస్తయాపిరంతరస్త్పృతిమతఃప్రకాశితపార  
 మ్యంభగవద్రూపంపశ్యతోనుకూలావస్థాప్రాప్తిరుచ్యతే। అపగతద్యేషా  
 నుబంధోభగవంత మద్రాక్షీత్ తావచ్ఛభగవచ్ఛక్తే, శాశువ్యాపాదితఃత  
 త్స్మరణదగ్ధాభిలాషుసంపయోభగవ తాంతముపాసీత స్తస్మిన్నైవలయము  
 పయయావతి।

౬౩

{ ననుప్రపన్నస్సకృదేవనాథతవాహమస్మి తిచయాచ  
 మానః। తవానుకంప్యఃస్మరతఃప్రతిజ్ఞాంమదేకవర్ణం ।  
 మిదంప్రతంతే। } ౬౪

ఏవంతత్త్వమావిశేషదర్శనాన్నిర్భయోస్తి తథాత్వద్వ్రతవిశేషాను  
 సంధానాన్నిర్భరశ్చాస్తీత్యభిప్రాయేణ సకృదేవప్రపన్నాయేతి శ్లోకో  
 క్తంపమాపినాధారణమిత్యాహ॥ నన్వీతి॥ సకృత్కృతశ్చాస్త్రార్థభిస్త్వ  
 తఃప్రాప్తస్య విద్యాంతరనయాదత్రాపవాద శంకాయాం తన్నిరాసార్థ  
 ఏవకారః । సకృదేవేత్యస్య సహనైవసర్వాగసాం నిష్క్రూతి మకృత్యేతి  
 కైశ్చిద్వ్యాఖ్యాతం । ఆచృత్తివ్యవచ్ఛేదమప్రసీద్ధిప్రకర్షః ప్రయోజన  
 భూయస్త్యం“సకృదేవహిశాస్త్రార్థః, మయినిక్షిప్తకర్తవ్యఃకృతకృత్యో  
 భవిష్యతీ”త్యాదిప్రమాణానుగుణ్యంచవిద్యతే। అతఏవసకృదేవదదామీతి  
 వ్యవహితాన్వయశ్చాత్రనయ్యుక్తః॥ ప్రచయావచయధ్వ సప్రత్యూహ  
 రహితాప్రభౌ । ప్రపత్తిక్లృప్తకాలేతు ఫలతీత్యపిసూచ్యతే॥ అత్రనాథ  
 శబ్దేన“లోకనాథఃపురాణాత్వాసుగ్రీవంనాథమిచ్ఛతి, సర్వలోకశరణ్యా  
 యే”త్యాదికంఖ్యాప్యతే । శరణ్యత్వంకైంకర్యోద్యేశ్యత్వంచ తదైవప్రా  
 ప్తమితిభావః । తవాహమస్మితిచయాచమానః తవదాసభూతోహమి

త్యేవంవిధానుసంధానపూర్వకం శేషవృత్తింప్రపత్తిఫలత్వేన ప్రార్థయ  
మానఇత్యర్థః । అస్త్యేత్యస్యస్యామితివాభిప్రేతం । తదాపి తవాహంకింక  
రస్యామితిఫలప్రార్థనా । అత్రగోప్యత్వశరణమాత్మనిత్యేపశ్చయథా  
ర్హంపునఃకర్మిశ్యతఇతి కేచిత్ । మానసీవాచికీచేత్యేకే । ప్రయోజనాంతరా  
ర్థప్రపత్తిరనన్యప్రయోజనపరిపత్తిశ్చేత్యన్యే । ప్రపత్తిర్భక్తిశ్చేత్యపరేత  
వానుకంప్యఇత్యాదితా లోకరక్షార్థమవతీర్ణస్యదక్షిణసాగరవేలాయాం  
మహాపరిషదిదురపహ్నవప్రతిజ్ఞాకర్తృత్వంసూచ్యతే । ప్రతిజ్ఞాం “అభ  
యంసర్వభూతేభ్యోదదామి” త్యేవంరూపాం । అత్రనిత్యసిద్ధసర్వసాత్మా  
తాకారస్యభగవతఃస్మరతఇత్యుక్తిర్లోకకబుద్ధ్యనుసారాదాపచారికీ । అను  
కంప్యః త్వత్ప్రతిజ్ఞాభంగపరిహారార్థంత్వయైవానుకంపాకర్తవ్యేతిథా  
వః । ననుయదర్థం మయాప్రతిజ్ఞాతం తేషువిభిషణాదిమప్రతిజ్ఞాసఫలా  
కింత్యయేత్యత్రాహ- మదేకవర్ణంకేమిదంవ్రతంతఇతి ప్రపన్నాయయాచ  
తఇతిహిసామాన్యతస్త్వయాప్రతిజ్ఞాతం, విభిషణోవానుగ్రీవయదివా  
రావణస్త్వయం । ఆనయైనంహరిశేష్ఠదత్తమస్యాభయంమయే”తిహా  
క్తం । నచత్వయాహదానీంమద్వ్యతిరిక్తాయాభయందదామితివ్రతముపా  
త్తం । అతోహమపిత్వద్వ్యతివిషయభూతఇతివ్యజ్యతే సర్వసాధారణస్వా  
మిత్వశరణ్యత్వయోగం “రామోద్విర్వాభిభావత” ఇత్యాది వైఘట్య  
త్స్వవాక్యస్యవ్యావృత్తివిశేషణప్రత్యుపానర్హత్వంచ సూచయితుంపున  
రపితఇత్యుక్తం ॥

౬౪

{ అకృత్రిమత్వచ్ఛరణారవింద పేరీమప్రకర్షావరి మా }  
{ త్వవంతం । పితామహం నాథమునింవిలోక్యప్రసీద }  
{ మద్వృత్తమచింతయిత్వా ॥

౬౫

ననుకాకస్య “సపిత్రాచ పరిత్యక్తస్సురైశ్చనమహర్షిభిః । త్రింల్లా  
కాంత్యంపరిక్రమ్యత మేవశరణంగతః । సశంనిపతతంభూమౌ శరణ్యశ్శర  
ణాగతం । పరిద్యూనంవిషణ్ణంచే”త్యుక్తావస్థావిశేషోస్తి, యైద్యస్యచప్ర  
వీననియతిర్వాతుర్వరవిశేషశ్చవిద్యతే । తవపునః సోక్తానామనుర్యాద  
త్వాదీనా మాకరసోపాయానుష్ఠానే ఫలప్రార్థనాయాంచ ఛత్వస్తుతి

మాత్రవాచినోఽనన్యథానిధేన కేన హేతునా తుంతవ్యత్వంశిక్షణీయత్వం  
 రక్షణీయత్వం చేత్యత్ర పితాత్వంమాతాత్వం దయాసింధోబంధో రఘు  
 శర ననుప్రపన్నత్యాదిభిశ్చరణ్యగ తాస్యవర్తకౌపయికగుణవిశేషాయే  
 ప్రతిపాదితాఃయేవ అకించనోనన్యగతిః దయానీయస్తవనాథ త్వదీయ  
 స్తవద్భుత్యత్యాదిభిన్న్యగతగుణాః ప్రదర్శితాస్తేభ్యస్తర్వేభ్య స్సహ  
 ధికం నిరంకుశస్వాతంత్ర్యేణ సర్వేశ్వరేణాప్యనతిలంఘనీయస్వాసాధా  
 రణస్వాంగీకారహేతుమాహ ॥ అకృత్రిమేత ॥ క్రియయానిర్వృత్తఃకృ  
 త్రిమఃతదన్యోఽకృత్రిమః । భగవశ్శ్రుతాక్షవిశేషాధీనమహావంశసంభవా  
 దేతద్వీకజన్మసిప్రభూతయత్ననిరపేక్షత్యర్థః । అకృత్రిమత్వమహాప్రే  
 మవిశేషణం । త్వచ్ఛబ్దేనప్రాప్యత్వప్రాప్తకర్తౌపయిక సర్వాకారవై  
 శిష్ట్యంసూచ్యతే । చరణారవిందశబ్దేనతుదాసభూతస్యస్వతః ప్రాప్తసే  
 వ్యత్వంపావనతమత్వంనిరతిశయభోగ్యతమతయాపరమప్రేమార్హత్వం  
 చప్రకాశ్యతే । అనురాగమహిమాతిశయాంతసీమ్నశ్చతిప్రాగుక్తమేవవి  
 ధేయాంతకార్యచనువదతి ప్రేనుప్రకర్తౌపయికమతి । లోకేచరౌజాదయ  
 స్స్వభక్తానుబంధనామపిరక్షణంకుర్వంతీతిభావః । ఆత్మవంతం జితమన  
 స్రుబుశ్యర్థః । తేనప్రయోజనాంతరవైముఖ్యంవ్యంజితం, తదప్రీప్త  
 విషయే ప్రేమప్రకర్ష హేతుః, తాదృశప్రేక్షాసపరికరభక్తియోగసామ  
 థ్యైపిరిలంబాక్షమతయాప్రపత్తినిష్ఠత్వంసూచ్యతే । యద్వాయధావస్థి  
 తభగవత్ప్రేమజనితతద్ధ్యానాదిభిర్లభ్యాత్మైతిపదద్వయాభిప్రాయః । అ  
 యంచ స్వభావోగితార్థ సంగ్రహేపి “జ్ఞానీతుపరమైకాంతీ”త్యారభ్య  
 “భగవద్ధ్యానయోగోక్తివందనస్తుతికీర్తనైః । లభ్యాత్మైతద్దతప్రాణమ  
 నోబుద్ధీప్రదాత్రయ”ఇత్యుక్తః “ఆచార్యోవేదసంపన్నో విష్ణుభక్తోవిమ  
 త్సరః । మంత్రజ్ఞోమంత్రభక్తశ్చ సదామంత్రాశ్రయశ్శుచిః । గురుభ  
 క్తిసమాయుక్తఃపురాణజ్ఞోవిశేషతః । ఏవంలక్షణసంపన్నోగురురిత్యభిధీ  
 యత”ఇత్యాదిమాత్రానామాచార్యగుణానాంసర్వేషాంసారథిహ సంగృ  
 హీతః । తస్మైవంగుణవత్ప్రేతవకిమాయాతమిద్యతాహపితామహమి  
 తిఅత్రవిద్యయాజన్మవాచేతిభావ్యం । ఏతేననాస్యావరపురుషాఃక్షీయంతే

నాస్యాబ్రహ్మవిత్కులేభవతీతసుత్త్యర్థస్సూచ్యతే । నాథమునిం శ్రీరం  
గనాథశతీత్వన్నామధారిణంత్యదేకమననశీలంచేతిభావః । విలోక్యపశు  
ర్మనుష్యః పక్షివేత్యాదిన్యాయా దనుబంధిపర్యంతమనుగ్రాహ్యత్వేన మ  
త్వేత్యర్థః । “ఆచార్యస్యప్రసాదేనమమసర్వమభీప్సితం । ప్రాప్నుయామి  
తియస్యాస్తీవిశ్వాసస్సనుభవే” దిత్తు క్త ఆచార్యప్రసాదోపి ఖగవత్ప్ర  
సాదహేతురిత్యభిప్రాయేణాహ ప్రసీదతి । అనాద్యనంతమదపరాధజనిత  
కాలుష్యంవిహాయమామైకాంతికాత్యంతికైంకర్యసామ్రాజ్యధన్యంకురు  
ష్యేత్యభిప్రాయః । మద్వృత్తమచింతయిత్వా మదీయమమర్యాదత్వా  
దిప్రతికూలవృత్తముపాయోపేయవిషయఘడ్మస్తుతివచనా ద్యనుకూలవృ  
త్తాభాసంచాతంత్రీకృత్యేత్యర్థః । స్మర్యతేహి “శాపిష్ఠఃకుత్రబంధుశ్చ  
పుండరీకశ్చపుణ్యకృత్ । ఆచార్యవత్తయాముక్తాతస్యాదాచార్యవాన్సవే”  
దితి । అత్రపూర్వకృతప్రపత్త్యాదికమపరాధకోటానివేశ్యప్రపదనాంత  
రముచ్యతేఇతివాదోప్యాచార్యసంబంధప్రాధాన్యపరః । అన్యథాసర్వశా  
స్త్రాణాంసంప్రదాయస్య త్వదంఘ్రిముద్దిశ్యేత్యాది స్వవచనానాంచవి  
రోధస్సాన్యత్ । స్వకృతప్రపత్తేర్వైకల్యమాశంక్యపూర్ణప్రపత్తినిష్ఠమా  
చార్యం స్వరక్షణాయ పురస్కారోతితిపక్షాపిమత్ప్రపత్తిర్వికలాచేదవిక  
లాంకురుష్యేతితాత్పర్యంగ్రాహ్యం । అత్ర పృతశ్చేదేన ప్రతికూలవృత్త  
మాత్రవివక్షాయాంతునకించోద్ద్యం॥

౬౫॥

తదిహయామునాచార్యస్త్రియ్యంతరహస్యభూతం ద్వయార్థగర్భం  
స్తోత్రం చిక్షీర్షురాదౌపంచభిఃక్లౌకైః కృతజ్ఞతాప్రకాశనపూర్వకం ప్రకృ  
తౌపయికసమ్యగ్జ్ఞానప్రదాతృస్సత్త్రినామః । షష్ఠేనప్రాప్యప్రాపకసం  
గ్రహపూర్వకంస్తోత్రాగ్రంభంసంకల్పయత్ । సప్తమేనస్తోత్రాగ్రంభా  
క్షేపముఖేనభగవతఃపరత్వంసమగృహ్యత్ । అష్టమనవమాభ్యాంతత్సమా  
ధానముఖేనసౌలభ్యంప్రాపీకశత్ । సౌవేద్యసగత్యాదిభిర్దాదశభిర్నారా  
యణశబ్దవాద్యస్త్రైవసర్వస్సాత్పరత్వం సౌలభ్యంచప్రపంచ్యప్రహీయ  
భూవ । ఏవంస్వశరణ్యత్వేనిరూపితే నధర్మనిష్ఠోస్తీత్యనేనతద్విషయాం  
సాధికారాం సపరికారాంచానన్యప్రయోజనశరణాగతింప్రాయుజ్య । ఏ



తావతాశబ్దతోర్ధతశ్చూర్వఖండోపిత్యభిజ్ఞాపితః । ననిందితమిత్యాది  
భిఃపంచభిరకించనోనన్యగతిశ్శరణ్యేభ్యుక్త మేవవ్యవృణుత । త్వదంఘ్రిము  
ద్దిశ్యేత్యాది ద్వాభ్యాం ఫలగౌరవోపాయబాధువనిమిత్తశంకావృధాసా  
యలఘుతరభగవద్ధర్మప్రభావముదాజహర । విలాసేత్యాదిభిస్సప్తదశభి  
శ్చతుర్థ్యంతపదద్వయాభిప్రేతంవ్యస్తృణీత । తత్రప్రహర్షయిష్యామీతి  
సర్వదేశసర్వకాలోచితనిరుపాధిక నిరవధిక సర్వవిధకైంకర్యస్యపరమ  
ప్రయోజనతయానమశ్శబ్దతాత్పర్యమప్యసూచయత్ । ధిగశుచిమితిగ్లో  
కేనస్వనిందావ్యాజేన స్వాపేక్షితపరమపురుషార్థస్య సర్వాతిశాయిత్వం  
స్వస్యత్వరాంచవ్యంజయామాన । అపరాధేత్యాదిభిశ్చతుర్భిశ్శరణ్యగు  
ణవిశేషేణప్రపత్యైవసర్వవిరోధినివృత్తింప్రాదర్శయత్ । వపురాదిషు  
మమనాథేతిద్వాభ్యాంశేషవృత్తైః పురుషార్థత్వాయస్వస్యనిత్యనిరుపాధి  
కానన్యాహక శేష త్యాద్యవసాయమాచక్ష । అవబోధితహనిమామిత్యా  
దిభిశ్చతుర్భిరసన్యప్రయోజనస్య స్వస్యాత్రత్యామిష్టప్రాప్తి మనిష్టనివృ  
త్తించప్రార్థయామాన । దురంత స్త్రీతిగ్లోకేనస్వనిందావ్యాజేన స్వాపే  
క్షితపురుషార్థస్య సర్వాతిశాయిత్వం స్వస్యత్వరాంచ సూచయత్ శర  
ణాగతస్యప్రసత్తవ్య గుణవిశేషైరేవప్రార్థితంసర్వంసీద్ధ్యతీతి ప్రాగుక్త  
మేవస్థూణానిఖనన్యాయేనస్థిరీచకార । అనిచ్ఛన్మితిగ్లోకేనాసన్యప్రయో  
జనస్యరక్షణోద్యతోభగవాన్మేహాభిక్రమనాశోస్తీతి న్యాయాత్పవ్వణ  
మేవశేషంపూరయతీత్యభాషత । తత్రత్వమేవేత్యాదినాభిప్రేతంపితా  
త్వమిత్యాదినా ఏవృణుక్ పరగతైస్సర్వగతైశ్చ హేతుభిశ్శరణ్యస్య  
స్వాభిమతభరస్త్రీకారేణస్వస్యనిర్భరత్వంనిరణైషీత్ । జనిత్వాహమమ  
ర్యాదభితిద్వాభ్యాం స్వస్యోపాయాంతరేణ పరమ పురుషార్థప్రాప్తిర్న  
సంభవతీతిపూర్వోక్త మేవపునఃప్రతిసమాధత్త । రఘువరేతిగ్లోకేనశరణ్య  
స్యప్రాక్తనానుష్ఠాన న్యాయాత్పవ్వణీకృతపి సర్వాపరాధక్షమాప్రాప్తే  
త్యాహ । ననుప్రపన్నభిగ్లోకేనశరణ్యవ్రతవిశేషస్వభావాదపి తదేవప్ర  
థయామాన । అథాంతి మేనస్వపరగతేషుస్వరక్షణహేతుషు భగవత్క  
టాక్షువిశేషజనితసదాచార్యసంబంధవప్రథానతమభిధిగ్ధావ్రతదీనభ  
గవత్ప్రసాదేననిగ్భయఃప్రహృష్టశ్చాసీత్ ॥ ... \*  
...

ఇతి కిల నిగమాంతభాగధేయస్తుతిపరివాహసమీక్షయాప్రపత్త్యా । అలభతపరమంపదంము రా రేరనఘమనోరథఏవయాముసేయః॥

కథితాకథితేవిభావ్యసద్భిన్నదసద్వేదిభిరత్రసావధానైః । బలవత్ప్రభితప్రమాణదృష్ట్యాఽహమంతవ్యమిదంయదస్తదుక్తం॥

ఉపనిషదుపధేయస్తోత్రతాత్పర్యమేతద్యతిపతిరవధత్తై యామునార్యస్వయంవా । అహమిహతునియుక్తస్సద్భిరాచార్యనిష్ఠైర్నిరధిగతశుకవృత్తిర్వాక్రీయామన్వభూవం ॥

స్వకమితహరిద త్రంయామునస్తోత్రవృత్త్యావ్యవృణుతనిగమాంతాచార్యకంఠేకతేజః । అగణి నదసిసద్భిర్యస్సమస్యాసహస్రీ కవికథక మ్మగేంద్రస్సర్వతంత్రస్వతంత్రః ॥

ఇతి కవి తార్కికసింహస్య సర్వతంత్రస్వతంత్రస్య  
శ్రీమద్వేంకటనాథస్య వేదాంతాచార్యస్యకృతిః  
శ్రీరహస్యరత్నాయాంస్తోత్రాధికారశ్చతుర్థః.

శ్రీస్తోత్రభాష్యంసంపూర్ణమ్.

శ్రీమతేనిగమాంతమహాదేశికాయనమః.

